
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

İLKÖĞRETİM EĞİTİMİNİ KRONİK HASTALIKLARINDAN DOLAYI HASTANELERDE ALMAK ZORUNDA KALAN ÇOCUKLARIN DUYGU DURUMLARININ RESME YANSIMASI

Niyde KAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ RESİM-İŞ ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 12 ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Niyde

Soyadı : KAN

Bölümü : Resim-İş Öğretmenliği

İmza :

Teslim tarihi :… /…/2019

TEZİN

Türkçe Adı : İlköğretim Eğitimini Kronik Hastalıklarından Dolayı Hastanelerde Almak Zorunda Kalan Çocukların Duygu Durumlarının Resme Yansıması

İngilizce Adı **:** The Reflection of the Moods of Children Who Have to Receive Primary Education ın Hospitals Due to Chronic Diseases

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Niyde KAN

İmza: ……..

JÜRİ ONAY SAYFASI

Niyde KAN tarafından hazırlanan "İlköğretim Eğitimini Kronik Hastalıklarından Dolayı Hastanelerde Almak Zorunda Kalan Çocukların Duygu Durumlarının Resme Yansıması" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman:. Dr. Gonca Gül YAYAN
Resim-İş Öğretmenliği Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Prof. Dr**.** Serap Buyurgan
Resim-İş Öğretmenliği Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Meltem Katrancı
Resim-İş Öğretmenliği Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 04 /07/2019

Bu tezin Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL ……..
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince bilgi, birikim ve tecrübeleriyle yol gösterici olan, kendisine ne zaman danışsam bana kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden gelenden fazlasını sunan, her sorun yaşadığımda yanına çekinmeden gidebildiğim, güler yüzünü ve samimiyetini benden esirgemeyen ve gelecekteki mesleki hayatımda da bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağımı düşündüğüm, kıymetli hocam ve danışman hoca statüsünü hakkıyla yerine getiren Sayın Dr. Gonca Gül YAYAN'a, ayrıca jüri üyelerimden Doç. Dr. Meltem DEMİRCİ KATRANCI ve Prof. Dr. Serap BUYURGAN'a, sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Başarımdaki manevi katkıları çok büyük olan, bana her zaman güvenen, her koşulda ve her kararımda beni destekleyen ve yanımda olup hayatımı kolaylaştıran aileme ve en değerli varlığım oğlum Özgür KARAKAYA'ya dünyaya geldiği ilk günden beri tezimi bitirmemi beklediği için sevgi ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İLKÖĞRETİM EĞİTİMİNİ KRONİK HASTALIKLARINDAN DOLAYI HASTANELERDE ALMAK ZORUNDA KALAN ÇOCUKLARIN DUYGU DURUMLARININ RESME YANSIMASI

(Yüksek Lisans Tezi)

Niyde KAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Temmuz, 2019

ÖZ

Bir duygu ve düşüncenin, ruh halinin ya da anlatılmak istenen bir mesajın elle tutulur, gözle görülür hale gelmesine imkân veren, sanatın en önemli türlerinden birisi resim sanatıdır. Sanatın diğer dallarına da öncülük eden resim sanatında, bireylerin duygu durumları hakkında pek çok unsura rastlamak buna göre çıkarım yapmak mümkündür. Bu araştırmada, kronik hastalığa sahip olan çocukların yaptıkları resimlerden, hastalığın duygu durumları üzerindeki yansımalarının incelenmesine yer verilmiştir. Kronik hastalıklar; 3 ay ve daha uzun süreli, birden fazla risk faktörünün neden olduğu kişinin yaşam kalitesini ve duygularını olumsuz yönde etkileyen hastalıklardır. Araştırmada, Ankara ilinin hastane okullarında tedavi gören, kronik hastalıkları (lösemi hastaları dâhil) olan, çocuklar arasından ilköğrenim çağındaki 7 ile 12 yaş arasında 30 öğrenci yer almıştır. Bu öğrencilerin yapmış olduğu resimler, içerik analiz yöntemlerine göre değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre bu çocukların büyük bir bölümü çizdikleri resimlere; kendi hastalıkları dâhil hastanede olma duygusu, arkadaşlarından ayrılma, kardeş kıskançlığı, anne ilgisine ihtiyaç, korku, kaygı depresyon gibi duygularını yansıtmıştır. Araştırmada ayrıca çocukların resim yapmak suretiyle duygu ve düşüncelerini daha iyi ifade edebildikleri ve bu sayede kendilerini daha rahatlamış hissettikleri de görülmüştür. Dolayısıyla yaptırılan bu resim çizimlerinin bu çocukların hem mevcut ruhsal durumunu yansıtmasında, hem de hastalıklarının iyileşmesinde etkili bir işlevi olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Kronik Hastalıklar ve Sanat, Hastane Okulları ve Sanat Eğitimi, Çocuk Resmi, Resme Yansımaları
Sayfa Adedi : 242
Danışman : Dr. Gonca Gül YAYAN

THE REFLECTION OF THE MOODS OF CHILDREN WHO HAVE TO RECEIVE PRIMARY EDUCATION IN HOSPITALS DUE TO CHRONIC DISEASES

(Master's Thesis)

Niyde KAN

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

June, 2019

ABSTRACT

One of the most important types of art is painting, which allows a feeling, a thought, a state of mind or a message to become tangible and visible. In painting, which pioneers other branches of art, it is possible to come across many factors about the moods of individuals and to make inferences accordingly. In this study, the reflections of the disease on the moods of the children with chronic illnesses were examined. The diseases, which are caused by more than one risk factor and affect the quality of life and emotions negatively for three months or more, are called chronic diseases. The study included 30 students between the ages of 7 and 12 in primary school age, among the children with chronic diseases (including leukemia) who are treated in hospital schools in Ankara. The evaluation of the pictures made by these students was done according to content analysis methods. This study was conducted with a case study design, one of the qualitative research methods. According to the results of the research, the majority of these children reflected their emotions such as being in hospital, being separated from their friends, being jealous of brothers or sisters, in need of mother attention, fear, anxiety and depression. It was also found that children were able to express their feelings and thoughts better by painting and thus felt more relaxed. Therefore, these paintings have an effective function both in reflecting the current mental state of these children and in the healing of their illnesses.

Key Words : Chronic Diseases and Art, Hospital Schools and Art Education, Painting of Children, Reflections on Painting
Page Number : 242
Supervisor : Assoc. Dr. Gonca Gül YAYAN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI ii
JÜRİ ONAY SAYFASI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER ix
ŞEKİLLER LİSTESİ xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ xvi
BÖLÜM I. GİRİŞ 1
1.1. Problem Durumu 2
1.2. Araştırmanın Amacı 5
1.3. Araştırmanın Önemi 6
1.4. Varsayım ve Sınırlılıklar 7
1.5. Tanımlar 7
BÖLÜM II. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 9
2.1. Çocukta Psikososyal Gelişim Dönemleri 9
2.1.1. Temel Güvene Karşı Güvensizlik 9
2.1.2. Özerkliğe Karşı Utanç ve Kuşku 10
2.1.3. Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu 10
2.1.4. Çalışkanlığa Karşı Aşağılık Duygusu 10
2.1.5. Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası 11
2.2. Kronik Hastalık ve Çocuk 11
2.2.1. Kronik Hastalık 11
2.2.2.1. Diyabet Hastalığın Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri .. 13
2.2.2.2. Astım Hastalığının Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri . 14

2.2.2.3. Kronik Böbrek Hastalığının Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri 15
2.2.2.4. Kalp Yetersizliği Hastalığının Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri 15
2.2.2.5. Kronik Karaciğer Hastalığının Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri 16
2.2.2.6. Kanama Bozuklukları Hastalığının Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri 16
2.2.2.7. Epilepsi Hastalığının Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri 17
2.2.2.8. Çocukluk Çağı Kanserleri ve Löseminin Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri 17
2.2.2.9. Çocuk ve Ergende Görülen Psikiyatrik Hastalıklar ve Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri 18
2.2.2.9.1. Nörogelişimsel Bozukluklar 18
2.2.2.9.2. Şizofreni 19
2.2.2.9.3. Depresif Bozukluklar 19
2.2.2.9.4. Anksiyete Bozuklukları 19
2.2.2.9.5. Beslenme ve Yeme Bozuklukları 20
2.2.2.9.6. Dışa Atım Bozuklukları 21
2.2.2.9.7. Yıkıcı Davranış, Dürtü Kontrolü ve Davranım Bozuklukları 21
2.2.2.9.8. Çocukluk Travmaları 22
2.2.3. Hastaneye Yatmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri 24
2.2.4. Hastanede Yatan Çocuklardaki Duygusal ve Davranışsal Değişiklikler 25
2.2.5. Duyguların İfade Edilmesi 26
2.2.6. Hastaneye yatışın olumsuz etkilerinin giderilmesi ve önlemler 28
BÖLÜM III. ÇOCUK, HASTANE VE SANAT 31
3.1. Hastane Okulları 31
3.1.1. Hastane Okullarında Kronik Hastalığa Sahip Çocukların Sanat Eğitimi ve Normal Öğrenci Standartları 32
3.2. Çocuk ve Çocuk Hakları 34
3.2.1. Çocuklarda Sanat Eğitimi 35

3.2.1.1. Görsel Sanatlar Eğitminin Önemi *36*
3.2.1.2. Sanat Eğitiminin Amaçları *37*
3.3. Çocuk ve Resim **39**
3.3.1. Çocuk Resimlerinin Tarihçesi **41**
3.3.2. Çocuk Resminin Özellikleri **43**
3.3.3. Çocuk Resmine İlişkin Görüşler **48**
3.3.3.1. Gelişimsel Yaklaşım *48*
3.3.3.2. Projektif Yaklaşımlar *49*
3.3.3.3. Sanatsal (Artistik) Yaklaşımlar *49*
3.3.3.4. Sembolik Yaklaşımlar *50*
3.3.3.5. Herbert Read'in Çocuk Resimlerini Anlatımsal Açıdan Tiplemesi .. *50*
3.3.4. Çocuk Tiplerine Göre Resimsel Özellikler **52**
3.3.4.1. Görücü Tip *52*
3.3.4.2. Yapıcı *52*
3.3.4.3. Karışık (Endüstriyel) Tip *52*
3.3.5. Çocuğun Çizgisel Gelişim Aşamaları **53**
3.3.5.1. Karalama Evresi *54*
3.3.5.2. Şema Öncesi Dönem *59*
3.3.5.3. Şematik Dönem *63*
3.3.5.4. Gerçekçilik Dönemi 9-12 Yaş *68*
3.3.5.5. Doğalcılık Dönemi 12-14 Yaş *70*
3.3.6. Çocuk Çizimlerinde Konu ve Detaylar **71**
3.3.6.1. Çocuk Resimlerinde Doğa Figürleri *72*
3.3.6.2. Çocuk Resimlerinde İnsan Figürü *73*
3.3.6.3. Çocuk Resimlerinde Ev Figürü *75*
3.3.6.4. Çocuk Resimlerinde Aile Figürü *76*
3.3.6.5. Çocuk Resimlerinde Ağaç Figürü *77*
3.3.6.6. Kâğıtta Yer ve Yön Seçimi *77*
3.3.6.7. Çocuk Resimlerinde Cinsiyet Algısı *78*
3.3.6.8. Fiziksel Şiddet ve Cinsel İstismar Konulu Çizimler *79*
3.3.6.9. Çocuk Resimlerinde Çizgilerinin Yorumu *80*
3.3.6.10. Çocuk Resminde Renk *83*
3.3.6.11. Çocuk Resmine Anne, Baba ve Öğretmen Tutumları *88*
3.3.7. Çocuk Resimlerini Değerlendirirken Kullanılan Teknikler ve Testler **90**

3.3.8. Çocuk Resminin Analiz Edilmesi 91
3.3.9. Resimle Terapi 93
3.3.10. Psikolojik Tanıda Resmin Rolü 95
BÖLÜM IV. YÖNTEM 99
4.1. Araştırmanın Deseni 99
4.2. Veri Toplama Aracı 102
4.2.1. 7KH1 Resminde Kullanılan Semboller 109
4.2.2. 7KH2 Resminde Kullanılan Semboller 110
4.2.3. 8KH1 Resminde Kullanılan Semboller 111
4.2.4. 8KH2 Resminde Kullanılan Semboller 113
4.2.5. 8KH3 Resminde Kullanılan Semboller 115
4.2.6. 9KH1 Resminde Kullanılan Semboller 117
4.2.7. 9KH2 Resminde Kullanılan Semboller 118
4.2.8. 9KH3 Resminde Kullanılan Semboller 119
4.2.9. 10KH1 Resminde Kullanılan Semboller 120
4.2.10. 10HK2 Resminde Kullanılan Semboller 122
4.2.11. 10KH3 Resminde Kullanılan Semboller 124
4.2.12. 11KH1 Çocuğun Ressminde Görülens Semboller 125
4.2.13. 11KH2 Çocuğun Ressminde Görülens Semboller 126
4.2.14. 12KH1 Çocuğun Ressminde Görülens Semboller 126
4.2.15. 12KH2 Resminde Kullanılan Semboller 128
4.2.16. 7EH1 Resminde Kullanılan Semboller 129
4.2.17. 7EH2 Resminde Kullanılan Semboller 131
4.2.18. 7EH3 Resminde Kullanılan Semboller 132
4.2.19. 8EH1 Resminde Kullanılan Semboller 132
4.2.20. 8EH2 Resminde Kullanılan Semboller 133
4.2.21. 8EH3 Resminde Kullanılan Semboller 134
4.2.22. 9EH1 Resminde Kullanılan Semboller 134
4.2.23. 9EH2 Resminde Kullanılan Semboller 135
4.2.24. 10EH1 Resminde Kullanılan Semboller 136
4.2.25. 10EH2 Resminde Kullanılan Semboller 137
4.2.26. 11EH2 Resminde Kullanılan Semboller 138
4.2.27. 12EH1 Resminde Kullanılan Semboller 139

4.2.28. 12EH2 Resminde Kullanılan Semboller 139
4.2.29. 12EH3 Resminde Kullanılan Semboller 140
4.3. Verilerin Analizi 140
BÖLÜM V. BULGULAR VE YORUMLAR 143
5.1. 8 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri 148
5.2. 9. Yaş Kız Çocuklarının Resimleri 155
5.3. 10 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri 159
5.4. 11 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri 164
5.5. 12 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri 168
5.6. 7 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri 172
5.7. 8 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri 177
5.8. 9 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri 181
5.9. 10 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri 185
5.10. 11 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri 189
5.11. 12 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri 192
BÖLÜM VI. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER 197
KAYNAKÇA 209
EKLER 221
EK-1. Etik Kurul Kararı 222
EK-2. Hastane İlköğretim Okulları 223
EK-3. Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formunun Özellikleri 224
EK-4. Bilgilendirilmiş Onam Formu 226
EK-5. Dışkapı Eğitim Araştırma Hastanesi Etik Kurul Formu 228
EK-6. Sorumluluk Paylaşımı 233
EK-7. Araştırmacı Bilgilendirme Formu 234
EK-8. Çalışma İçin Belirlenen Kurallar 235
EK-9. Dışkapı Eğitim Araştırma Hastanesi ve Helssinki Bildirgesi 236
EK-10. Kız Çocuklarına Ait Demogrfik Tablo 241
EK-11. Erkek Çocuklarına Ait Demogrfik Tablo 242

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Kellogg'un karalama örnekleri 54
Şekil 2. Fiziksel şiddet ve cinsel istismar konulu çizim 80
Şekil 3. 7 yaşındaki kız çocuğu, 7KH1 144
Şekil 4. 7 yaşındaki kız çocuğu, 7KH2 146
Şekil 5. 8 yaşındaki kız çocuğu, 8KH3 148
Şekil 6. 8 yaşındaki kız çocuğu, 8KH4 151
Şekil 7. 8 yaşındaki kız çocuğu, 8KH5 153
Şekil 8. 9 yaşındaki kız çocuğu, 9KH6 155
Şekil 9. 9 yaşındaki kız çocuğu, 9KH7 156
Şekil 10. 9 yaşındaki kız çocuğu, 9KH8 158
Şekil 11. 10 yaşındaki kız çocuğu, 10KH9 159
Şekil 12. 10 yaşındaki kız çocuğu, 10KH10 161
Şekil 13. 10 yaşındaki kız çocuğu, 10KH11 163
Şekil 14. 11 yaşındaki kız çocuğu, 11KH12 164
Şekil 15. 11 yaşındaki kız çocuğu, 11KH13 166
Şekil 16. 12 yaşındaki kız çocuğu, 12KH14 168
Şekil 17. 12 yaşındaki kız çocuğu, 12KH15 170
Şekil 18. 7 yaşındaki erkek çocuğu , 7EH1 172
Şekil 19. 7 yaşındaki erkek çocuğu, 7EH2 174
Şekil 20. 7 yaşındaki erkek çocuğu, 7EH3 176
Şekil 21. 8 yaşındaki erkek çocuğu , 8EH4 177
Şekil 22. 8 yaşındaki erkek çocuğu, 8EH5 179
Şekil 23. 8 yaşındaki erkek çocuğu, 8EH6 180
Şekil 24. 9 yaşındaki erkek çocuğu, 9EH7 181
Şekil 25. 9 yaşındaki erkek çocuğu, 9EH8 183
Şekil 26. 10 yaşındaki erkek çocuğu, 10EH9 185
Şekil 27. 10 yaşındaki erkek çocuğu, 10EH10 187
Şekil 28. 11 yaşındaki erkek çocuğu, 11EH11 189

Şekil 29. 11 yaşındaki erkek çocuğu, 11EH12 190
Şekil 30. 12 yaşındaki erkek çocuğu, 12EH13 192
Şekil 31. 12 yaşındaki erkek çocuğu, 12EH14 193
Şekil 32. 12 yaşındaki erkek çocuğu, 12EH15 195

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

7EH1	Yedi yaş erkek çocuğu hasta bir
7KH1	Yedi yaş kız çocuğu hasta bir
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
KBY	Kronik Böbrek Hastalığı
NS	Nefrotik sendrum
TCK	Türk Ceza Kanunu
TDK	Türk Dil Kurumu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu'dur

BÖLÜM I

GİRİŞ

Kronik hastalıklar tıbbi girişimlerle tedavi edilemeyen, hastalığın derecesini azaltmak ve öz bakımında kişinin işlevini ve sorumluluğunu en üst düzeye çıkarmak için periyodik izlem ve destek bakım gerektiren durumlardır. Kronik hastalığı olan hastalarda sürekli hastane yatışları ve tedavisinden dolayı; üzüntü, öfke, çaresizlik, sürekli ağlama, ümitsizlik, endişe, içe kapanma, aile ve iş yaşantısına ilişkin rol kaybı, öz güvende azalma, ölüm korkusu, bağımlı olma endişesi, beden imajı değişikliği ve yaşam tarzında bozulma, depresif görüntü ve sosyal izolasyon (yalıtım) gibi psikososyal problemler ortaya çıkabilmektedir (Özdemir ve Taşçı, 2013, s.596). Bundan dolayı uzun tedavi süreci ve tekrarlayan hastane yatışlarından dolayı kronik hastalıklar, çocukların okul devamlılığını olumsuz etkilemekte ve çocuklar bu konuda zorlanmaktadır. Okul; akademik bilginin yanında sosyal deneyimlerin edinildiği, çocuğun hayata karşı ilk toplumsallaşma tecrübelerini kazandığı yerdir. Bu bağlamda kronik hastalıklar nedeniyle sık sık okul devamsızlığı yapan çocukların hem akademik başarıları hem sosyal gelişimlerine direkt etki eden sosyal deneyimleri olumsuz etkilenmektedir. Dolayısıyla gelişimi her alanda sekteye uğrayan çocuklar ortaya çıkmaktadır. Çocuğun sağlıklı gelişimi sağlıklı bir birey ve yetişkin olmasında kritik bir noktadır. Kronik hastalığa sahip çocukların okul yaşamlarının sürdürülmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle çocukların hastane yatışları sırasında okul yaşantılarını sürdürebilmeleri amacıyla hastane okulları açılmıştır. Hastane okulları ile çocukların gelişim, öğrenme ve sağlıklı yetişmelerini sağlayacak programların uygulanması amaçlanmıştır (Butler ve diğerleri, 2008,s. 377-78; Melnyk ve diğerleri, 2004, s.367-378).

Hastane okullarında pek çok farklı ders içeriği verilmektedir. Sanat dersleri de bunlardan biridir. Bu okullarda verilen sanat dersleri, akademik başarıdan ziyade psikolojik destek, moral ve iyileşmesini sağlamak amacını taşımaktadır. Hastane okullarında verilen sanat dersleri ile çocuklar kendilerini ifade etme ve anlatma imkânı yakalarken bir çeşit terapi almış olmaktadırlar. İlköğretim eğitim kademesinde bir çocuk yenilik, değişiklik ve duygusal

gelişme konusunda üretkenliğe çok açıktır. Bu nedenle hastane okullarında verilen sanat eğitimi; kendini dışa vurma, ifade etme, yaşadığı olguyu ve çevreyi tanıma-anlama, değerli bir birey hissini oluşturma, üretken ve katılımcı olma/hissetme gibi gelişime katkı yapan birçok faktörü içermektedir (Artut, 2006, s. 307).

Kronik hastalık tedavisi gören çocukların kişisel gelişiminin yanında mesleki ve bilimsel anlamda da bu çocukların gelişiminin düşünülmesi bir sorumluluktur. Çocuk sağlığı ve hastalıkları bilimi, doğumdan okul çağına erişene kadar çocuk ve ailesi ile ilişki kuran tek sayısal bilimdir. Bu nedenle bu bilimin çocuk ve ailesine karşı zarar vermeme, yarar sağlama sorumluluğu bulunmaktadır (Ekşi, 1995, s.77-84). İnsan sağlığı, beden, ruh ve sosyal sağlığın birleşiminden oluşmaktadır (Çakmaklı, 2007, s.25). Beden sağlığı vücudu oluşturan uzuvların sağlıklı olmasını içerirken; ruh sağlığı kişinin psikolojik iyi oluşunu ve sosyal sağlık ise sosyal çevreyle olan adaptasyonu ifade etmektedir. Bir insanın genel olarak sağlıklı olduğundan söz edebilmek için bu üç alanda da sağlıklı olması gerekmektedir (Çakmaklı, 2007, s.185). Bu anlamda yapılan çalışmada kronik hastalığa sahip çocukların okuldan uzak kalmasına bağlı olarak duygusal durumlarının resme yansıması incelenmiştir.

1.1. Problem Durumu

Kronik hastalıklar, Dünya Sağlık Örgütü tarafından "kalıcı sekeller bırakan, geri dönüşümsüz patolojik değişimlerin sebep olduğu, hastanın rehabilitasyonu için özel hasta eğitimine gereksinim duyulan, uzun süreli takip ve bakım gerektiren süreğen hastalıklar olarak tanımlanmıştır. Ülkemizde de kronik hastalıklar en önemli sağlık sorununu oluşturmaktadır (Çavuşoğlu, 2011b, s.24). Akut hastalıklar ise solunum yolu enfeksiyonları, gastrointestinal enfeksiyonlar ve fiziki tramvalar oluşturmaktadır. Akut hastalıklar; çeşitli kazalar sonucunda ortaya çıkabilen, olayın ciddiyeti ve çocukta oluşabilecek fiziksel problemlerin derecesine göre tedavi süresi tam olarak belirlenemeyen durumlardır (Gültekin ve Baran, 2005, s. 63). Birinci ve ikinci basamakta ise çocuklarda görülen akut hastalıkların pek çoğunun tamamen iyileştiği söylenmektedir. Çocukların iyileşmediği durumlarda ise hastalık süresinin çocuğun doğal, canlı, sosyal yaşam biçimini bozduğu söylenebilmektedir. Ayrıca Yurdakök hastalık tedavi edilirken bu çocukların ve ailelerinin hayatlarının olabildiğince normal devam ettirebilmelerinin sağlanması gerektiğini ve bunun için anlayış ve takım çalışmasının gerekli olduğunu savunmaktadır (Yurdakök, 2007, s.50-73).

Kanser ve diğer önemli kronik hastalıkların çocukta fiziksel ve ruhsal açıdan zorlanmalara yol açmakla birlikte hem ekonomik hem de ruhsal açıdan ailenin tüm bireylerini etkileyerek ciddi

uyum sorunlarına ve ruhsal bozukluklara neden olabileceği görülmektedir (Ekşi ve diğerleri 1995, s.77-84; Dongen-Melman, 1997, s.1799-1806). Kronik hastalığı olan çocuklarda hastalığın alevlenme evreleri sıklaşıp uzadıkça, hastalık ilerledikçe, çocukların ölümle ilgili korku ve kaygıları artmaktadır.

Gökler (1996, s. 921-924) 'e göre; ölümcül hastalığa yönelik oluşan duygusal tepkilerin başlıcalarının gelecek kaygısı, çaresizlik, depresyon, öfke ve ölüm korkusu olduğunu belirtmektedir. Bunların yanı sıra Gortmaker ve diğerleri, (1990, s.267-276), kronik hastalığı olan çocuklarda ruhsal sorunların oluşmasında çocukların öz anne-babayla yaşamıyor olmasının, düşük sosyoekonomik düzeye sahip olmasının, anne eğitiminin düşük olmasının, anne yaşının genç olmasının risk faktörleri olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, kronik hastalığı olan ergenlerin %10'unda sosyal geri çekilme, saldırganlık gibi davranış problemleri yaşandığı, depresyon, anksiyete düzeylerinin daha yüksek olduğu ve kronik hastalığı olan çocuklarda olmayanlara göre 1.55 kat daha sık ruhsal bozukluk görüldüğü belirtilmektedir. Bu nedenlerden ötürü kronik hastalıkların hem çocuklar hem aile bireyleri için oldukça önemli bir sorun olduğu söylenebilir.

Yiğit (1997, s. 21- 28) 'e göre çocukların hastalıklarla ilgili deneyimleri sınırlı olduğundan bu deneyime ilişkin duygularını ifade etmede güçlük yaşamaktadırlar. Çocuk, hastalığın ayrıntılı bir biçimde konuşulması halinde, bu sınırlı deneyim ve sözcük dağarcığı nedeniyle korku, kaygı ve bir karmaşa yaşamaktadır. Bu yoğun duygu ve deneyimlerle baş ederken çocuğun bir önceki gelişimsel döneme geri dönmesi bu süreçte sorun yaşandığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bağımsızlığını kazanmış olan okul çağı çocuğu hastalıktan sonra ısrarcı, inatçı, bağımlı ve saldırgan davranışlar sergileyebilir.

Çocuğun yaşına uygun oyuncak ve kitapların onun duygularını ifade etmesine ve çizdiği resimlerin de hastalıkla ilgili duygu ve düşünceleri aktarmasında yardımcı olduğu görülmektedir (Yiğit, 1995, s. 18- 24). Örneğin çocuğun çizdiği resimde, hasta olan kişinin yer almaması, hasta kişinin aile dışında tutulduğunu ve çocuğun ölüm ve aileden uzaklaşma korkusu olduğunu gösterebilmektedir. Duygularını sözel olarak rahatlıkla belirtemeyen okul çağı çocuğu ya da genç duygularını resim yaparak ifade edebilmektedir.

Alparslan ve diğerleri, (2011, s.2-8) yaptığı bir çalışmada Lösemili çocuklar ve aileri için yapılan boyama kitaplarının kaygı düzeylerini azaltlığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada amaç, meteryalin lösemili çocukların ailesi üzerinde etkisinin incelenmesidir. Lösemili çocukların tedavisinde etkinliklerin yararlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gültekin ve diğerleri, (2016, s.8) yaptıkları bir araştırmada da hastane sınıfı uygulamalarında verilen eğitimin çocukların psikolojisine olumlu etkisi olduğu düşünülmektedir. Özellikle çocuklar için sıkıcı olan hastane ortamı bu sınıflarda yapılan etkinliklerle (resim, müzik vb) çocukların psikolojilerini olumlu yönde değiştiği belirlenmiştir. Bu çalışmalarla çocuklar hastane ortamından uzaklaşmış olup hastalık psikolojisi gibi durumların en aza indirgendiğini belirtmişlerdir.

Altundağ ve diğerleri, (2016, s.1-9) yaptıkları araştırmada ise onkoloji kliniğinde yatan 0-18 yaş çocuklarla çocukların kişisel gelişimlerinin ve eğitimlerinin desteklenmesi için hastanede hazırlanan etkinlik odasında, 1900 saatlik bir proje uygulanmıştır. Bu proje sonucunda hastanedeki yaşam koşulları ve etkinliklerin çocukların hastalıkları üzerinde de olumlu etksi saptanmıştır.

Diğer bir araştırmada; lösemili çocukların çizdikleri resimlerle, hastaneye yatma etkileri projektif bir yöntem olan resim çizme yoluyla incelenmiştir. Hasta çocukların yaptıkları resimler çizgi, renk, leke ve kompozisyon açısından analizleri yapılmış ve bunun sonucunda, yapan çocukların ortama uyum sağladığı, zorluk çıkarmadığı, duygu ve algılarının olumlu etkilendiği saptanmıştır. Bu çocuklarla, resimle bir tedavi şansı yakanabileceği belirtilmiştir. Çocuklara kolaylıkla uygulanabilecek olan resim çizme yönetiminin; çocukla çalışan sağlık personelinin ve öğretmenin hastaneye yatmaya bağlı anksiyete, agresyon ve depresyon gibi bulguların erken belirlenip ve hastane algısı anlaşılarak belirlenen yaklaşımın çocukların psikolojileri üzerinde olumlu etkileri tespit edilmiştir (Beytut ve diğerleri, 2009, s. 1-43).

Özcan (2012, s. 60) yaptığı bir araştırmada ise; sanat terapisinin kanser hastası çocukların yaşam kalitesi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmaya İstanbul Üniversitesi Onkoloji Enstitüsü ve İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi Çocuk Hastalıkları Bölümü Hematoloji Onkoloji Servisi'nde Mart 2011 – Eylül 2011 tarihleri arasında yatarak tedavi gören 30 çocuk katılmıştır. 15 çocuğa, her biri 1 saat süren 8 seans sanat terapisi uygulanmıştır. Sanat terapisinin, kanser hastalığıyla mücadelede oldukça önemli bir yer tutan yaşam kalitesi kavramının artırılmasında oldukça etkili olduğu sonucun varılmıştır (Özcan, 2012, s. 60).

Ulaşılan araştırma sonuçları incelendiğinde, bu araştırma hastane okullarına devam eden çocukların, resmin insan psikoloji üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak bu çocukların resim çizerek tedavi ve terapi şansını yakalmasını sağlamak, iyleşme sürecine katkıda bulunmak amacıyla tamamlanmıştır.

Bu çalışmanın problem durumunu; kronik hastalık tedavisi görmesi nedeniyle hastane okuluna devam eden çocukların, kronik hastalık kaynaklı duygu durumlarını resme yansıtıp yansıtmadıkları ve duygularını resimlere nasıl yansıttıklarını ortaya koymaktır.

Bu araştırmada;

1. Çalışma grubunun Demografik yapısının nasıl olduğu?
2. Kronik hastalık tedavisi görmesi nedeniyle hastanede yatan 7-12 yaş arası kız çocukların duygu durumları resimlerine nasıl yansıdığı?
3. Kronik hastalık tedavisi görmesi nedeniyle hastanede yatan 7-12 yaş arası erkek çocukların duygu durumları resimlerine nasıl yansıdığı? Belirlenmeye çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

En genel tanımıyla resim, bireylerin duygu ve düşüncelerini görsel hafıza ve görsel unsurlar kullanarak izleyiciye aktarması işlemi olarak ifade edilebilir. Resmin bu özelliğini yerine getirmesinde, her zaman bir izleyicinin fiziksel olarak var olması gerekmez. Bu noktada önemli olan, duygu ve düşüncelerin plastik olarak ortaya konması, elle tutulur ve gözle görülür bir nitelik kazanmasıdır. Çocuklar resim yoluyla kendini anlatma fırsatını yakalamaktadırlar. Özeliklede kronik hastalık çocuklarda depresyon, korku, kaygıya sebep olmaktadır. Hasta çocuklar bu anlatamadıkları duygu ve düşüncelerini resim yoluyla anlatma fırsatını yakalamaktadırlar. Çünkü kronik hastalıklar çocukların yaşamlarının büyükçe bir bölümünü kapsayan ve günlük yaşantılarını etkileyen bir durumdur. Bunun yanında kronik hastalık nedeniyle hastanede kalma zorunluluğu, çocukların duygu durumlarında daha keskin ve net değişimlerin yaşanmasına sebep olmaktadır.

Bu araştırmanın amacı; ilköğretim eğitimini kronik hastalıklarından dolayı hastanelerde almak zorunda kalan çocukların duygu durumlarının resme yansımasının incelenmesidir. Araştırma kapsamında çocuklara resimler çizdirilerek duygu durumlarını daha kolay ifade etmelerini sağlamak ve sanatsal uygulamaların analizi ile araştırmayı sonuçlandırmak amaçlanmıştır.

Kronik hastalıklı çocukların yaptıkları resimlerde kullandıkları tema, sembol, objelerin duygusal olarak resme yansımasına bakıldığında: Kız çocukları resimlerinde ağaç, kuş, ev, yol, gökkuşağı, çiçek, bulut ve kız çocuğu figürleri çizmişlerdir. Kız çocukları çizdikleri kız figürleriyle kendileriyle ilgili düşüncelerini dile getirmişlerdir. Tek bir çocuk hastalığının farkında olmayıp mutlu bir tablo çizmiştir genel itibariyle diğer kız çocuklarının hepsi hastalığının farkında olup hastaneden sıkılmıştır. Bazı kız çocuklarının resimlerinde dışarıya,

okula ve arkadaşlarına özlem vardır bunuda ağaçlar kuşlar ve çiçekleri çizerek belirtmişlerdir. Erkek çocuklar ise resimlerinde; ağaç, balık, ev, uçak, kuş, bayrak, bulut, güneş, kelebek, lamba, insan figürü olarak erkek, bulut, yıldız, natürmort, eğimli zemin çizmişlerdir. Erkek çocukları erkek figürü kullanmış olup bu yolla şiddet, ilgi, hastalığa olan tepki ve sevgi duygularını dile getirmişlerdir. Erkek çocuklara kendi cinslerine uygun semboller kullanmış olup daha çok ilgi, sevgi ve güven arayışı içinde olduklarını, hastanede uzun süreli yatışlarda sıkılma aile, arkadaş, okul özlemi çektiklerini söyleyebiliriz. Yani hem erkek hemde kız çocukları için resimde hastanede uzun süre yatan ve yatış süresi uzayan çocuklar, dışarıya ve okula olan arkadaşlarına özlemlerinin olduğu söylenebilir. Çocukların kendisiyle ilgili sorunlarını insan figüründen ailesiyle ilgili sıkıntıları ev ve bulut figüründe, anne ve duygusal sıkıntıyı ağaç güneş figüründen, özlemi kuşlar yeşillik figüründen, sıkıntıyı eğimli zeminle, güven duygusu eksikliğini eller ayaklar resimde kullandıkları zeminle, eleştiri ve şideti kulak ağızla, sert veya yumuşak mizacı omuzlara kullandıkları sert ve yumuşak çizgilerle belirtmişlerdir. Ayrıca resimlerinde kullandıkları bazı geometrik formlar da hasta çocuklar konusunda bilgi vermektedir. Erkeklerin kendi cinslerine uygun araba, yıldız, uçak, erkek figürü vb kız çocuklarının çiçek, kız figürü, kuş, doğa gökkuşağı gibi figürler kulladığı dikkat çekmektedir. Bu anlamda araştırmanın amacı kapsamında çocukların duygularını resimlere farklı sembollerle yansıttıkları görülmektedir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Yapılan araştırma üç açıdan önem arz etmektedir.

1. Bu araştırma alanında ulaşılan sonuçlar bakımından oldukça kapsamlı bir çalışma grubana sahiptir. Araştırma kapsamında kronik hastalığı olan 30 çocuk ile görüşülmüş ve bunlardan alınan resimlerin içerik analiz yöntemi ile analizi yapılmıştır.
2. Bu Araştırma kronik hastalıklara sahip olan çocukların duygu durumlarının ölçülmesinde, çocukların psikolojik olarak hastanede kalma durumlarının psikolojik etkilerini ortaya koymada resmin önemini ortaya koymaktadır. Günümüzde pek çok bilimsel çalışma ile hastalıkların büyükçe bir bölümünde psikolojik faktörlerin tedavi sürecindeki önemine vurgu yapılmaktadır. Araştırmada bu sayede çocukların ruh sağlıklarının sanatsal uygulamalara yansıma oranını belirlemeye çalışmaktadır.
3. Bu araştırma resim bilim dalı ile tıp alanında yapılan disiplinler arası bir yapıda desenlenmiştir. Bu bakımdan araştırma disiplinler arası bir yapıya sahip olup, bu bakımdan da önem arz etmektedir.

1.4. Varsayım ve Sınırlılıklar

1. Dünyada, Türkiye genelinde ve Ankara ilinde kronik hastalık tedavisi nedeniyle hastanede yatan okul çağında pek çok çocuk bulunmaktadır. Bu noktada araştırma, Ankara ili, Dışkapı Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk Servisinde yatan 7-12 yaşındaki 30 çocuk ile sınırlıdır.
2. Belli bir zaman diliminde yapıldığından ve zamanla kronik hastalıkların çocuklar üzerindeki psiko sosyal etkileri, hastalığın tedavi biçimi ve tedavi yöntemi gibi değişkenlerin farklılaşabileceği düşünüldüğünden, gerçekleştirildiği (2018 Ocak/ 2019 Mayıs) zamanla sınırlıdır.
3. Bir adet resim uygulaması ile sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Kronik hastalık: Tıbbi tedavi ve rehabilitasyona rağmen hastalığın, sakatlığın veya herhangi bir özrün giderilememesi sonucunda rahatsızlığın süreklilik göstermesidir. Kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarının engellenmesine neden olan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır (kan hastalıkları, kalp- damar hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme organı hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıklar, ruhsal davranış bozuklukları, sinir sistemi hastalıkları, HIV).

Akut hastalık: Hızlı başlayan kısa süreli hastalıklara akut hastalık denmektedir. Örneğin akut lösemi ya da akut Akut Romatizmal Ateş gibi.

Lökopeni: Lökopeni, kişide az sayıda beyaz kan hücresi bulunmasına denir.

Semptom: Hastanın şikâyeti veya hissettiğidir, bu anlamda hastaya özneldir ve nicel değildir.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde, çocuk resimlerinin analiz edildiği uygulama bölümündeki değerlendirmelerin daha iyi anlaşılması için, genel kavramsal çerçeve bilgilerine yer verilmiştir.

2.1. Çocukta Psikososyal Gelişim Dönemleri

İnsan yaşamı boyunca sürekli gelişen, öğrenen ve yenilenen bir varlıktır. Doğumdan yetişkinliğe değin insanın öğrenmesi ve değişimi çok daha hızlı olur. Erikson, insan hayatını 8 farklı gelişim dönemine ayırarak ele almış ve her dönemi çözülmesi gereken problemler ve olası durumlarla ifade etmiştir. Erikson'a göre kişinin karşısına her dönemde çözmesi gereken bazı krizler çıkar. Bu krizlerin çözülmesi ve kriz dönemlerinin aşılması ve kişilerin belli yeterlikler kazanması gerekir. Kişi böylece kendini var eden nitelik ve becerileri kazanır, kişiliğini oluşturur ve birey olur (Bacanlı, 2009, s.88). Çocukta psikososyal gelişim dönemleri aşağıdaki sırayı izlemektedir.

2.1.1. Temel Güvene Karşı Güvensizlik (0-1 Yaş)

Psikoloji biliminin kurucusu olarak kabul edileb Freud'un "Oral Dönem" olarak ifade ettiği temel güven ve güvensizlik dönemidir. Bu dönemde temel haz bölgesi ağızdır ve buna bağlı olarak da tanıma ve algılama bölgesi ağızdır. Bebek, bu dönemde etrafındaki tüm uyaranları emme, içine alma yöntemiyle ağzını kullanarak algılamaya çalışır (Bacanlı, 2009, s.1-89). Anne babaya karşı temel güven ve güvensizlik de bu dönemde oluşur. Anne babanın çocuğu koruması, beslemesi, sevgi ve şefkat göstermesi çocuktaki temel güven duygusunu oluşturur. Bu ihtiyaçları yeterince karşılanmayan çocukta temel güven eksikliği duygusu meydana gelir (Çankırılı, 2015, s.23-24).

2.1.2. Özerkliğe Karşı Utanç ve Kuşku (1-3 Yaş)

Tuvalet eğitiminin önem kazandığı bu dönem Freud'un kuramındaki "anal döneme" karşılık gelir. Çocuk bu dönemde tuvalet eğitimi ile tutma ve bırakma davranışlarını geliştirir. Bu dönemde çocuk hem dışardan veri alır hem dışarıya veri aktarır. Bu nedenle aynı zamanda inatçılık dönemidir (Bacanlı, 2009, s.88). Ailenin tavrının yine çocuk üzerinde doğrudan etkili olduğu bir dönemdir. Aile bu dönemde fazla cezalandırıcı veya koruyucu bir tutum sergilerse çocukta öfke, inatçılık, şüphe ve utangaçlık davranışları gelişir. Bu dönemi baskıya maruz kalarak geçiren çocuklarda paranoid kişilik bozukluluklarının (herkesten şüphelenme) görülme sıklığı daha fazladır. 1-3 yaş arasında baskı görmüş çocukların yetişkinlik döneminde mükemmeliyetçilik, sabit fikirlilik, katı kuralcılık, sosyal fobi ve kendini yetersiz ve aşağıda görme gibi kişilik bozuklukları olabilmektedir (Çankırılı, 2015, s.25-26).

2.1.3. Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu (3-7 Yaş)

Bu dönemde çocuğun haz duygusu, ilgisi ve dikkati cinsel organlara yönelir. Freud'un Psikanaliz Kuramında Fallik Döneme denk gelen gelişim aşamasıdır. Kız çocuklarının babaya ve erkek çocuklarının anneye karşı cinsel bir eğilim duyduğu bu dönemde karşı tarafın rakip olarak algılanması, bu durumu yaratır (Bacanlı, 2009, s.1-91). Kız ve erkek cinslerinin farklı olması bu dönemde merakın yöneldiği konudur. Bu dönemde karşı cinse duyulan merak dürtüsü nedeniyle evcilik ve doktorculuk oyunları aracılığıyla karşı tarafın cinsel organına bakma ve dokunma gibi davranışlar oluşabilir (Çankırılı, 2015, s.25-26). Çocuk bu dönemde cinsellikle ilgili sorularına cevap bulabilirse girişimciliği de desteklenmiş olur. Bu dönemin sağlıklı atlatılamaması yetişkinlik dönemlerinde cinsel sapmalara, cinsel bozukluklara ve psikopatolojik durumlara neden olabilmektedir (Bacanlı, 2009, s.91).

2.1.4. Çalışkanlığa Karşı Aşağılık Duygusu (7-11 Yaş)

Psikanaliz Kuramda Latent döneme denk gelen bu gelişim basamağında çocuk bir önceki evrede odaklandığı cinsel meraklarını unutur ve hatta karşı cinse düşmanlık ilan eder. Çünkü bu dönemde merak, hemcinse yönelir ve çocuklar bu dönemde kendi cinsleriyle toplanır ve oyun oynarlar. Erikson'a göre bu dönem çalışkanlık duygusunun edinildiği dönemdir. Bu dönemde en çok dikkat edilmesi gereken çocuklar çok çalışkan olup çocukluğunu yaşayamayan veya yaşamasına izin verilmeyen çocuklardır. Çocuğun bu dönemde akranlarıyla kıyaslanması en sık yapılan ebeveyn hatasıdır (Bacanlı, 20091, s.91). Her dönem olduğu gibi bu dönemde de çocuğun aileden yeterli sevgi, şefkat ve değer hissini alması gerekir. Bu

duygular yeterince tatmin edilmediğinde yetersizlik ve aşağılık duyguları oluşur. Ailesi tarafından değer görüp onaylanan çocuklar, sorumluluk almaktan korkmayan ve başladığı işi bitirme azim ve kararlılığına sahip çocuklar olurlar (Çankırılı, 2015, s. 25-28).

2.1.5. Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası (11 Yaş Sonrası)

Freud tarafından genital ergenlik dönemi olarak açıklanan bu gelişim dönemi, insan hayatının en önemli dönemi olarak ele alınır. Kişinin yoğun olarak "Ben kimim?" sorusuna odaklandığı ve sürekli cevap aradığı bir gelişim dönemidir. Bu dönemde sorunun cevabını bulabilmek için çeşitli roller denenir, başka insanların davranış ve tercihleri derinlemesine gözlenir. Özdeşleşme ve taklit mekanizmalarının etkin biçimde çalıştığı dönemdir. Kişi, pek çok farklı kişiyi taklit ederek kendi kimliğini bulmaya çalışır (Bacanlı, 2009, s.91).

2.2. Kronik Hastalık ve Çocuk

2.2.1. Kronik Hastalık

Normal fizyolojik vücut fonksiyonlarında yavaş ve ilerleyici bir sapma yaratan, geri dönüşümü olmayan değişikliklere sebep olan, yaşamın uzun bir dönemine yayılan ve sürekli tıbbi tedavi ve bakımı gerekli kılan hastalıklar kronik hastalıklar olarak tanımlanır (Eser, 2014, s.1). Yetişkinler için bile çoğunlukla zorlayıcı olan kronik hastalıklar, çocuklar üzerinde baş etmesi güç ve zorlayıcı etkiler yaratmaktadır. Hastalığın getirdiği uzun ve sık tedavi süreçleri ile hastane ortamının olumsuz etkisi bir yana, çocuklar ciddi hastalık ile görece daha az ciddi hastalık arasındaki farkı ayırt edemezler. Bu durum çocuk üzerinde travma etkisi oluşturabilmektedir. Hastalık sürecinde çocukla iyi iletişim kurulması ve durumunun açıklanması oldukça önemlidir. Çocuk hastalığıyla ilgili bilgi sahibi olmadığında kendini dışlanmış hissedebilir (Markham, 1998, s.45). Pek tabii her çocuğun her hastalıktan travma etkisiyle etkilenmesi beklenmez. Çocuğun hastalıktan etkilenmesi; yaşına, ailesinin tutumuna ve hastalığının kısa ve uzun sürmesine bağlı olarak değişir. Anne babalar bu dönemlerde çocukları konusunda çok hassaslaştıkları için çocuklarına fazla bir düşkünlük gösterebilirler. Bu aşırı düşkünlük çocuğu tedirgin edebilir ve olduğundan daha hasta hissetmesine neden olabilir. Bu aşırı ilgi nedeniyle dengesini bozulan çocuk, bu ilgiyi kendi faydasına kullanmak eğilimine gidebilir (Yörükoğlu, 1994, s.248). Çocuk için hastaneye yatmak ve hatta hastaneye gitmek bile korkutucu, rahatsızlız edici ve hoş olmayan bir deneyimdir. Bu durum, kronik hastalığın ve tedavisinin çocuk gelişimi üzerindeki psikolojik etkisidir. Çocuğun hastaneye

yatması, yalnızca bedenen bir hastalıkla mücadelesini ifade etmez. Bedensel ve fizyolojik etki ve güçlüklerin yanında çocukları belki de daha çok zorlayan ve daha fazla yıpratıcı etki yaratan psikolojik ve sosyolojik açıdan yaşadıkları süreçlerdir. Kronik hastalıkların tedavisi sırasında yaşanan; yan etkiler, acı verici işlemler, aile, okul, oyun arkadaşları gibi sosyal çevreden mahrum kalma çocuğa anksiyete, umutsuzluk, dışlanma, hastalıklı hissetme gibi pek çok olumsuz sonuç çocuğu psikolojik ve sosyal açıdan yıpratır (Çakıroğlu, 1991, s. 8). Kronik hastalık, fizyolojik bir hastalıktır ve uzun, sürekli tedavi gerektirse de tedavi edilebilir. Ancak, çocukların kronik hastalıklarla mücadele ederken yaşadığı psikolojik ve sosyolojik sorunlar, tanımlanamaz ve tedavi edilemez olduğundan ileriki hayatlarında kısıtlıklar ve kalıcı olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Çocukların psikolojik ve sosyal açıdan hasar görmeden kronik hastalık tedavisi görmeleri için psikososyal durumlarının da gözetilerek sürecin bütüncül bir şekilde ele alınması gerekir (Üstün ve diğerleri, 2014, s.26).

Çocuğun günlük yaşam içinde gerçekleştirdiği aktivitelerini, en az üç ay süreyle kısıtlayan kronik hastalık, yılda minimum bir ay süreyle veya tanı esnasında hastaneye yatmaya sebep olan bir hastalıktır. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri yönetmeliği; "gelişim döneminde bireyin sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalığı nedeniyle eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi" şeklinde bir kronik hastalık tanımı yapmıştır (Çavuşoğlu, 2011a, s.73).

Teorik olarak bahsi geçen şekilde tanımlanan kronik hastalıklara; süreğen böbrek yetersizliği, doğuştan gelen kalp hastalıkları, diyabet, epilepsi, astım, hemofili, karaciğer hastalıkları ve kanserler örnek olarak sayılabilir. Türkiye'de solunum sistemi hastalıkları, nörolojik hastalıklar, diyabet ve çeşitli kas-iskelet bozuklukları çocukluk döneminde sıkça görülen kronik hastalıklardır. Bu çalışma; diyabet, astım, kronik böbrek hastalığı, kronik kalp hastalığı, kronik karaciğer hastalığı, kanama bozuklukları ve epilepsi hastalığı olan çocukların duygusal durumlarının resme yansımalarını incelemeyi amaçlarken; kronik hastalık sürecinin fizyolojik etkilerle birlikte psikososyal açıdan da bütüncül bir biçimde incelenmesinin faydalarını ortaya koymayı istemektedir. Kronik hastalığın çocuklarda neden olduğu psikososyal durumların olumsuz etkilerinin incelenmesi büyük gerekliliktir (Er, 2006, s.158).

Tıp literatüründe belirli biz zaman devam eden, tedavisi henüz bulunamamış veya uzun soluklu tedaviler gerektiren hastalık olarak tanımlanan kronik hastalıklar, şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Diyabet
- ✓ Astım

- ✓ Kronik Böbrek Hastalıkları
- ✓ Kalp ve Dolaşım Sistemine Ait Hastalıklar
- ✓ Kronik Karaciğer Hastalıkları
- ✓ Kanama Bozuklukları
- ✓ Epilepsi
- ✓ Çocukluk çağı kanserleri ve lösemi
- ✓ Psikiyatrik hastalıklar
- ✓ Psikiyatrik hastalıklar
- ✓ Nörogelişimsel bozukluklar
- ✓ Şizofreni ve diğer psikotikler
- ✓ Depresif bozukluklar
- ✓ Anksiyete bozuklukları
- ✓ Beslenme ve yeme bozuklukları
- ✓ Dışa atım bozuklukları
- ✓ Yıkıcı davranış, dörtü kontrolü ve davranım bozuklukları
- ✓ İstismar ve ihmal
- ✓ Çocukluk travmaları

Sıralanan hastalıkların tamamı, uzun bir tedavi süreci gerektirir, sıkça tekrarlar ve belki dönem dönem hastane yatışı gerektirir. Bununla birlikte gündelik hayatta yaşam kalitesini düşüren bir etkileri mevcut olmakla birlikte, hastanın sürekli belli kıstaslara göre yaşamasını gerektirdiğinden kısıtlayıcı etki yaparlar. Herhangi bir insan için bu durumlar katlanılması zordur ancak gelişim çağındaki çocuklar mevzubahis olduğunda kronik hastalığın bu tür psikososyal etkileri daha ağır ve kalıcı hasar veren niteliktedir. Kronik hastalıklar kapsamında genel bir çerçevede ele alınan bu hastalıkların her biri, çocuklar üzerinde farklı etkiler yaratır. Bu etkileri daha yakından incelemek, çocuğun psikososyal sürecini anlamada etkili olacaktır.

2.2.2.1. Diyabet Hastalığın Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri

Kronik seyirli endokrin ve metabolik bir hastalık olan diyabet, insülin sekresyonunda veya etkisindeki yetersizlik sonucunda ortaya çıkar ve belirgin biyokimyasal özelliği hiperglisemi nedeniyle uzun dönemde ciddi komplikasyonlara yol açar (Ertuğrul ve diğerleri, 2006, s.44-53). İlk sınıflamada yer alan Tip 1 Diyabet, daha çok çocuk ve gençlik hastalığı olarak bilinir. Tüm diyabet hastalıkları içinde %10-15'i Tip 1 Diyabet, kapsamında yer alır. Tip 1 Diyabete

7-14 yaşındaki çocuklarda daha çok rastlandığı bilinmektedir (Törüner ve Büyükgönenç, 2012, s. 189).

Diyabet toplum içinde çok tehlikeli bir hastalık gibi algılanmasa da beslenmeden günlük fiziksel aktivitelere kadar gündelik yaşama etkisi büyük olan hastalıklar arasında yer alır. Çocuklar üzerinde de gerek fizyolojik gerekse psikososyal pek çok olumsuz etkisine rastlanır. Depresyon, anksiyete, korku, konversiyon reaksiyonu, anti-sosyal reaksiyon, yanlış yorumlama, kızgınlık ve içe kapanma diyabetin çocuklar üzerinde en sık gözlenen etkileridir. Bu etkiler, kalıcı veya geçici olarak çocukların uyum dengelerinin bozulmasına neden olmaktadır (Yörükoğlu, 1997, s.45). Görüldüğü gibi diyabet, çocukların sosyal ve gündelik yaşamlarına ciddi psikolojik olumsuz etkiler yaratan kronik bir hastalıktır. Her çocuğun gözlenen tepkilerden herhangi birini veya birkaçını verebileceği göz önüne alındığında çocuğun psikolojik durumunun bilinmesinin önemi anlaşılır. Resim, eğlenceli bir araç olarak çocuğun kronik hastalık sırasında içinde bulunduğu durumu yansıtacak iyi bir araçtır.

2.2.2.2. Astım Hastalığının Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri

En sık rastlanan kronik hastalıklardan bir diğeri, astımdır. Solunum yolları üzerindeki hava akımının kısıtlanması ve daralması olarak açıklanan astım hastalığının, patolojik bulgusu bazı olgularda kalıcı yapısal değişikliklerin yanı sıra kronik havayolu inflamasyonu en belirgin özellikleridir (Sağlık Bakanlığı, 2010, s.28). Tüm dünyada hava kirliliği ve genetik aktarıma bağlı olarak artan bir eğilim izleyen astım, çocukluk çağının en sık gözlenen hastalıklarından biridir. Türkiye'de de astım prevalansı dünyayla paralel olarak artan bir eğilim göstermektedir (Ones ve diğerleri, 2006, s. 62).

Başta depresyon ve anksiyete olmak üzere astımın çocuklar üzerindeki duygusal ve davranışsal olumsuz pek çok etkisi bulunmaktadır. Astım, diyabetten farklı olarak günlük yaşama ve yaşam kalitesine daha belirgin olarak etki etmektedir. Özellikle okul çağındaki çocuklarda günlük fiziksel aktiviteler, beden eğitimi dersleri gibi konularda çocuğa sorun çıkardığından çocukta zayıflık, hastalıklı hissetme ve dışlanmışlık gibi kötü psikolojik durumlara yol açmaktadır.. Çocuk bu gibi olumsuz düşünce ve negatif motivasyonlarla kötü anlar yaşarken; yaşadığı bu duygu durumları birleşerek karakterinde de çeşitli zayıflık, çekingenlik gibi kişilik özelliklerine neden olabilmekte ve/veya hayatında kalıcı etkilere neden olabilmektedir (http://www.solunum.org.tr/TusadData/Book/327/125201515033-28_Bolum_27_Psikoloji.pdf). Tüm bu şartlar altında astım kronik hastalığının tedavi sürecinde aile, sağlık personeli ve hasta arasındaki bütüncül, iletişimsel yönüne özen gösterilmiş bir

yaklaşım önem kazanmaktadır. Özellikle bu üç unsur arasındaki iletişimin yeterli olması ve koordine hareket edilmesi çocuğun psikososyal gelişimi ve psikolojik iyilik halinin korunmasında kritik önem taşımaktadır (Özcebe ve diğerleri, 2008, s.17). Bu bağlamda resim gerek çocuğun psikolojik durumunun anlaşılması gerekse çocuğu iyi hissettirmek adına etkin ve fonksiyonel bir araç olabilmektedir.

2.2.2.3. Kronik Böbrek Hastalığının Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri

Kronik böbrek hastalığı, tek başına veya sistemik hastalıklarla ikincil olarak gelişebilen Nefrotik Sendrom proteinüri, hipoalbuminemi ve yaygın ödemle karakterize otoimmün bir hastalıktır. Nefrotik Sendrom (NS) ve Kronik Böbrek Yetersizliği (KBY) kronik böbrek hastalığı kapsamında yer alan iki hastalıktır (Çavuşoğlu, 2011b, s.24). Yüksek ölüm oranına ve yüksek tedavi maliyetine sahip olan hastalık, ciddi sistemik komplikasyonlardan dolayı kötü prognoza sahiptir (Şirin ve diğerleri, 1995, s. 549-552).

Hastalığın tedavi sürecinde; düzenli olarak yapılması gereken birçok test, tedavi ile ilgili girişimler, uyulması gereken kurallar, yaşam tarzı değişiklikleri, sıkı bir diyet ve yoğun bir ilaç tedavisi gerektirmesi kronik böbrek hastalarının yüksek endişe ve stres yaşamalarıyla sonuçlanmaktadır. Bunlara ek olarak bu hastalarda; depresyon, anksiyete, organik beyin hastalıkları, uyum ve davranış bozuklukları en sık görülen olumsuz etkilerdir (Gerogianni ve Babatsikou, 2014, s. 205-213). Ölüm oranının yüksek olduğu ve gündelik yaşama etkileri bu denli çok olan bir hastalık karşısında yetişkinlerin dahi baş etmekte sorunlar yaşarken çocukların bu hastalığa karşı psikolojik iyilik hallerinin yüksek olması düşük bir ihtimaldir. Çocuklar, kronik börek hastalığından oldukça fazla etkilenmektedir. Resim, bu noktada çocuğa destek olabilecek, kendini ifade etmesini sağlayacak ve içinde bulunduğu duygu durumunu yansıtacağı için müdahaleyi kolaylaştıracak fonksiyonel bir vasıtadır.

2.2.2.4. Kalp Yetersizliği Hastalığının Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri

Türkiye'de çocukluk ve ergenlik çağından nadir görülen kalp yetmezliği, oldukça tehlikeli bir kronik hastalık çeşididir. Nadir olmakla birlikte çocukluk çağında görülmesi durumunda sosyal ve gündelik yaşama oldukça aksatıcı etkileri olan bir hastalıktır. Özellikle okul ortamında beden eğitimi dersi gibi fiziksel etkinliğin ön planda olduğu tüm konu ve olaylarda, çocuğu engelleyen bir etki yaratır. Ayrıca hastalığa bağlı olarak gelişen hipoksi, çocuklarda öğrenme

güçlüğüne neden olabilmektedir (Özcebe ve diğerleri, 2008, s.18). Hastalık kaynaklı ortaya çıkan etki ve sonuçlara bağlı olarak kronik kalp yetmezliği hastası çocukların günlük yaşamları, psikolojileri ve sosyal yaşamlarının yanında akademik başarıları da olumsuz etkilenmektedir (Şahan, 2010, s.28). Bu hastalıkla mücadele eden çocukların yaşadıkları, diğer kronik hastalıklara nazaran daha ağır seyretmektedir. Bu nedenle özellikle bu hastalığa sahip çocukların psikososyal durumları, duygu durumları ve günlük yaşantıları daha büyük bir hassasiyetle desteklenmelidir. Resim, yaşa uygun oyunlar gibi farklı aktivitelerle çocuğun psikolojik iyilik hali ve sosyalleşmesi olumlu yönde etkilenmelidir.

2.2.2.5. Kronik Karaciğer Hastalığının Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri

Karaciğer ve diğer organlarda bakır miktarının yoğun olarak birikmesine bağlı gelişen bu hastalık, viral, otoimmün hepatitler (bağışıklık sisteminin karaciğer hücrelerine saldırması) ve Wilson hastalığı (karaciğer ve beyinde aşırı bakır birikmesi) okul dönemindeki çocuklarda sık ça görülen kronik bir hastalıktır (Özkan, 2005, s.165). Sık görülmesi ve sosyal, gündelik yaşama yoğun olumsuz etkilerinin olması sebebiyle çocuklar üzerinde uzun süreli ve bazen kalıcı duygusal bozukluklara neden olabilmektedir (Koptagel ve Enbiyaoğlu, 1974, s.260-275). Kronik karaciğer hastalıklarına sahip çocukların yaşadığı duygusal bozuklukların giderilmesinde resim gibi terapi etkisi yaratan etkinliklerin faydası oldukça yüksektir.

2.2.2.6. Kanama Bozuklukları Hastalığının Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri

Kan damarlarının zedelenmesine bağlı olarak çeşitli nedenlerle bozulmaların yaşanması sonucunda vücutta ortaya çıkan bir hastalık biçimidir. Bu kronik hastalık biçiminde hastane ortamına bağımlılık oldukça yüksektir. Bu bağımlılık nedeniyle hasta çocuk yaşta olursa ailesine de aynı oranda bağımlı olmaktadır. Hastalığa ve aileye olan bağlılık nedeniyle çocuk, öfkeli veya tam tersi suskun olabilmektedir. Belli yaşlarda gelişmesi gereken bağımsızlık geçişleri, bu hastalığa sahip çocuklarda sağlıklı yaşanamadığı için çocuk, bilişsel düzeyde davranışsal gerilemeler yaşayabilmektedir (Platin, 1994, s.1-7). Hastanın hayata bağlanması, bağımsızlık olgusunun gelişmesi ve sağlıklı kişilik gelişimi açısından resim eğitimi etkin rol oynayacaktır.

2.2.2.7. Epilepsi Hastalığının Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri

İki veya daha fazla sayıda gerçekleşen provokasyonsuz (kendiliğinden) nöbetlere epilepsi denir. 0-16 yaş aralığında Türk çocuklarda epilepsi prevalansı %0, 8 olarak tespit edilmiştir. Epilepsi geçirilen nöbetler yüzünden toplumsal yaşamı en çok aksatan kronik hastalıklardan biridir. Toplumun hastaya negatif tutumlar geliştirmesi başta olmak üzere, akademik başarıda azalmalar, ailesel ve çevresel desteğin yetersizliği bu hastalığın çocuğa yönelttiği en büyük sorunlardır (Çavuşoğlu, 2011b, s.43). Resim, çocuğun topluma karşı kendini ifade etmesini sağlayacağından epilepsi hastası çocukların gelişimine ve problemlerine önemli katkılar sağlayacaktır.

2.2.2.8. Çocukluk Çağı Kanserleri ve Löseminin Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri

Kemik iliği öncül hücrelerinin kontrolsüz bir biçimde türemesine bağlı olarak kemik iliğini ve tüm vücudu sarması sonucu gelişen kötü huyla hastalığa akut lösemi denir. Benizde solukluk, ateş, kanama, halsizlik ve ciddi enfeksiyonlar akut löseminin klinik bulgularıdır (Yümlü, 2015, s. 83-89). %15-30 görülme yüzdesiyle Türkiye'de çocukluk çağında görülen kanserlerde lösemi en sık rastlananıdır (Yarış, 2007, s.105-110). Nedeni tam olarak saptanamayan löseminin, pek çok farklı etmenden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Özellikle hasta ile çevresel etkenlerin karşılıklı etkileşiminin lösemiye yakalanmada büyük rol oynadığı düşünülmektedir. Akut lösemi gelişimine İyonize edici ışınlar, kimyasal kanserojenler ve virüs enfeksiyonları gibi çevresel etmenlerin neden olduğu düşünülmektedir (Neyzi ve Ertuğrul, 2010, s.1359-1363).

Lösemi, çocuğu en çok hastaneye bağlayan hastalıklardan biridir. Hastaneye bağlı kalarak tedavi gören ve iyileşmeye çalışan çocuğun bu hastalıktan en çok sosyal hayatı ve buna bağlı olarak psikolojisi etkilenmektedir. Lösemi, tedavi şekli ve ciddi yapısı nedeniyle fizyolojik bakımdan atlatılması zaten güç bir hastalık olmasının yanında sosyal yaşam ve psikolojiye verdiği hasarlar da birleştiğinde lösemi hastası çocukların komple hayata bakış açılarına etki etmektedir. Lösemi tedavisi gören çocuk arkadaşlarından, okulundan, ailesi ve yakın çevresinden izole bir hayat yaşarken aynı zamanda tedavinin yan etkileriyle de mücadele eder. Tüm bu unsurlarla birlikte çocuğun lösemi tanısı alması aileler için de büyük bir şok ve stres kaynağıdır. Özellikle lösemi hastalığı tanısında ebeveynlerde; korku, şok, kendini suçlama, öfke nöbetleri ve stres yüksek düzeyde açığa çıkmaktadır (Othman ve diğerleri, 2001, s. 37-

42). Resim, lösemili çocuğun hayata bakış açısını ifade etmesi ve bu bakış açısına müdahale edilmesi imkânı verir. Hastaneye uzun süre bağlı kalan lösemili çocuk, resim aracılığıyla terapi yapmış olur. Çocuğun bir derece rahatlaması ve hastanede olduğu sürede bir ürün ortaya koymasını sağlayacak resimler, iyileşmeye büyük katkı sağlar. Lösemili çocuklar genellikle gerçek dışı korkular yaşarlar. Bu korkuları aşmalarında doktorların iletişim kurması çok önemlidir. Bu noktada resim, doktora ve sağlık görevlilerine çocuğa ulaşılabilecek doğru iletişim kanalını bulmayı sağlar.

2.2.2.9. Çocuk ve Ergende Görülen Psikiyatrik Hastalıklar ve Çocuğun Ruhsal Durumu Üzerindeki Etkileri

Ruhsal bozukluk belirtileri, tanısı, seyirleri ve tedavileri çocuk ve ergenlerde yetişkinlerde olduğundan farklı nitelikler göstermektedir. Çocuğun gelişim yaşına göre psikiyatrik hastalıkların nicelik ve nitelikleri farklı özellikler taşımaktadır. Bozukluğun seyri de psikiyatrik hastalığın nicel nitel belirtilerini değiştirmektedir. Özellikle ergenlerde bazı bozukluklar belli bir süre içinde netleşmektedir (Yüksel, 2014, s. 651). Çocukluk çağında görülen psikiyatrik hastalıkların hepsinin klinik bulgusuna depresyon ve kaygı bozukluğu eşlik etmektedir. Bu depresyonda çocuklarda endişe ve sıkıntıya sebep olmaktadır ve çocukların çizilen resimlerde depresyona ait sembollerde rastlanmaktadır. Bu çalışmada klinik bulgularda ortak etkiye sahip olan depresyon çocuk hastaları kullanılmıştır.

2.2.2.9.1. Nörogelişimsel Bozukluklar

Gelişim dönemi kapsamında yaşanan kavramsal, sosyal ve pratik alanda zihinsel ve uyumsal işlevlerin eksikliği şeklinde ortaya çıkan hastalıklar Nörogelişimsel bozukluk olarak ifade edilmektedir. Bu hastalık, zihinsel işlevleri bozar ve sağlıksız çalışmalarına neden olur. Buna bağlı olarak kişide problem çözme, soyut düşünme, planlama, akademik öğrenme, muhakeme ve deneyimlerle bilgi edinimi gibi özellikler olumsuz etkilenmektedir. Bu tür bir gelişim bozukluğunun tespiti, klinik muayene ve standart zekâ testleri aracığıyla belirlenebilmektedir (Yüksel, 2014, s. 653-654).

Dil bozukluğu, sosyal iletişim bozukluğu, iletişim bozuklukları, konuşma ses bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, otizm, stereotipik hareket bozukluğu, tik bozuklukları, özel öğrenme bozukluğu, motor bozukluklar zihinsel bozukluklar olarak açıklanmıştır.

2.2.2.9.2. Şizofreni

Çocuk ve ergenler başta olmak üzere kişileri en yıkıcı biçimde etkileyen psikiyatrik hastalık, şizofrenidir. Düşünce, algı ve duygulanım alanlarında bozulmalarla seyreden şizofreni hastalığı, psikiyatrik bir hastalıktır. Çocukluk döneminde başlayan şizofreni hastalıkları genetik yatkınlığı akla getirmektedir. Özellikle çocukluk çağında başlamışsa hastalığın etkileri yetişkinlik dönemlerinden artarak devam eden bir trend izlemektedir (Yüksel, 2014, s.6). Belirgin biçimde toplumdan uzaklaşma, ileri düzeyde tuhaf davranışlar, kendine bakma konusunda bozukluklar, konuşma veya konuşma içeriğinde yoksunluk, tuhaf davranışlar ve büyüsel düşünce, gerçekdışı algısal bir yaşantı ve enerji eksikliği şizofreninin tipik işaretleridir (Köroğlu, 2007, s. 116).

Şizofreni kişiyi yıkıcı biçimde etkileyen kronik bir hastalık olarak dört tipte seyreder (Arıkan, 1999, s.122):

Disorganize tip şizofreni: Konsantrasyonda zayıflama, şaşkınlık, tuhaf fikirler, kopuk konuşma, yanlış inanışlar, duygulanım göstermeme ve hoppa gülüşler gözlenir.

Paranoid tip şizofreni: Perküsyon delüzyonlar (bazı kişilerin kendisine zarar verdiğine inanması), halusinasyonlar (olmayan şeyleri görmesi, seslerin işitilmesi) en net belirtileridir.

Katatonik tip şizofreni: Vücudun uzun süre zor veya tuhaf bir pozisyonda durmasıdır.

Rezidüel tip şizofreni: belirgin psikotik etki olmadığı halde az bir kez şizofrenik atak geçirenler için kullanılır.

2.2.2.9.3. Depresif Bozukluklar

Huzursuz duygu durum bozukluğu ve gelişim dönemine uygun olmayan öfke patlamaları, depresif bozukluk yaşamanın belirgin sonuçlarıdır. Bu tanıyı alan çocukların öfke patlamalarında gerek sözel gerekse davranışsal yoğun tepkiler gözlenmektedir. Okul, arkadaşlıklar, ders başarıları gibi çocuğun çevresini saran tüm faktörler depresif bozukluktan fazlasıyla olumsuz etkilenmektedir. Bu tür çocukların engellenme eşikleri çok düşüktür. Çok basitçe sinirlenebilirler. Gözlenen etkileri ve neden olduğu durumlara bağlı olarak genellikle farklı ruhsal bozukluklarla birlikte ortaya çıkmaktadır (Yüksel, 2014, s.686).

2.2.2.9.4. Anksiyete Bozuklukları

Tanımlanması zor yoğun bir korku ve endişe duygusu kabaca anksiyete olarak tanımlanır. Çocuklarda anksiyete tespit ve teşhisi oldukça güçtür çünkü belirtileri genellikle karmaşık

seyretmektedir. Okulu reddetme veya bedensel şikâyetler çocuklarda anksiyetenin klinik görünümleridir. Çocuk ve ergenlerde görülen anksiyete bozukluğunun belirtileri çevresel koşullara ve strese bir tepki olarak değerlendirilmektedir (Yüksel, 2014, s. 700). Kişi tarafından gelecekte olması muhtemel görülen olaylar için aşırı ve gerçekçi olmayan biçimde kaygı duyulması, geçmişte yapılan davranışlara fazla odaklanılıp anlam yüklenmesi anksiyete bozukluğu göstergeleridir. Özellikle modern çağın fazla komplike, hızlı, yoğun, yorucu ve kimlik kaybının yüksek yaşandığı ikliminde, bir veya daha çok alanda yeterliliğin olup olmaması konusunda endişelenme, fiziksel bağlantısı olmayan baş ağrıları, mide bulantıları veya ağrıları, içinde bulunduğu durumu çok ve sık düşünme, çeşitli kaygılarından ötürü dıştan güven takviye etmeye aşırı ihtiyaç duyma, belirli bir gerginlik hali fakat bir türlü rahat olamama anksiyetenin diğer belirtileridir (Köroğlu, 2007, s. 69).

2.2.2.9.5. Beslenme ve Yeme Bozuklukları

Bebekler veya küçük yaştaki çocukların beslenme ve yeme bozuklukları genellikle kalıcı beslenme ve yeme bozukluklarıyla ilişkilidir. Birkaç farklı yeme ve beslenme bozukluğu vardır.

Pika: yemeye müsait olmayan maddelerin en az bir ay süreyle sürekli yenmesi olarak açıklanır. Aşırı miktarda nişasta, toprak, kum-taş, saç ve fazla miktarda buz yeme gibi davranışlar Pika yeme ve beslenme bozukluğunun belirtileridir (Yüksel, 2014, s.709-710). Minimum bir aylık periyodda yenilebilir olmayan maddelerin tekrar tekrar yenmesi bir bozukluktur ve pika olarak adlandırılır (Köroğlu, 2007, s.71).

Rumisyon bozukluğu: Ağızda çiğnenerek yutulan gıdanın yeniden ağza gelmesine rumisyon bozukluğu denir. Genel kilo kaybı ile gelişimin olmaması hastalığın belirtilerindendir. Bu belirtileri, Bu durumda gıdalar çiğnenerek yeniden yutulabileceği gibi tükürülerek dışarıya da atılabilir. Sindirilmiş bulunan besinler, rumisyon bozukluğu durumunda tiksinme, bulantı veya kusma çabası olmadan herhangi bir gastroiğntestinal sorun bulunmadan ağza gelir (Yüksel, 2014, s.709-711).

Kaçıngan kısıtlı gıda alınımı bozukluğu: Bu hastalık kişinin bilinçli veya bilinçsiz bir seçimle az ve yetersiz beslenmesidir. Sürekli olarak yetersiz beslenme ve az yeme, belirgin biçimde kilo alamama veya kilo kaybıyla devam eden beslenme ve yeme bozukluğudur. Bu bozukluk kapsamında görülen az yeme veya yetersiz beslenme, az gıda verilmesi, gıdaya ulaşamama gibi durumlarla ilgili değildir (Yüksel, 2014, s. 709-712).

2.2.2.9.6. Dışa Atım Bozuklukları

Enüresiz: idrar kontrolü yapabilecek yaşta olmasına karşın çocuğun idrarını kaçırması durumudur. Genetik faktörlerin baş etken olduğu, yapılan bilimsel araştırmaların ortak kanaatidir. Ailede ölüm, olumsuz aile tutumları, erken başlayan ve kusurlu tuvalet eğitimi, okula başlama gibi yaşanan çevre değişimi, idrar kesesinde tonus azlığı(istirahat halinde kasda ortya çıkan gerginlik durumu) ve sifinkterlerde(kanal şeklindeki yapıları saran, kanalın açılıp kapanmaını sağlayan kas halkasıdır) nörofizyolojik bozukluklar diğer etkenlerdir (Yüksel, 2014, s.709-714).

Enkopresiz: çocuğun gelişimsel olarak sifinkter kontrolünü yapabileceği yaş olan ortalama 4 yaş civarına gelmiş olmasına rağmen, dışkılamayı istemli veya istemsiz olarak uygunsuz yerlere yapmasıdır. Bu davranış yineleyen seyir izler (Yüksel, 2014, s.716). Takvim yaşı ve mental yaşın en az 4 olması, 6 aydan uzun bir zaman içinde tekrar tekrar uygun olmayan yerlere dışkılama yapılması ve olayın en az ayda bir kez yaşanması enkopresiz bozukluk olarak açıklanır. Davranışın amaçlı-amaçsız veya istemli-istemsiz olması önemli değildir (Köroğlu, 2007, s.77).

2.2.2.9.7. Yıkıcı Davranış, Dürtü Kontrolü ve Davranım Bozuklukları

Karşıt olma karşı gelme bozukluğu: Normal gelişim sürecinde kendi görüşünü ortaya koymak ve başkalarının görüşlerine karşıt olmak bir gerekliliktir. Kimlik kazanımı, özerklik oluşturma gibi psikososyal gelişimler için karşıtlık olması gereken bir anahtardır. Bu tür bir karşıtlık ve beraberinde getirdiği kazanımlar, içsel denetimin gelişmesiyle mümkündür. 18-24 aylar arasındaki dönemde ortaya çıkan karşıtlık bahsi geçen normal bir gelişimin göstergesidir ancak bu dönemin uzaması ve kendi gelişim dönemindeki çocukların yaşadığından çok daha fazla tekrarlaması bozukluğa işaret eder. Sert, tutarsız, ihmalkâr ailelerde ve çocuğa bakanların sıkça değiştiği durumlarda bu bozukluk daha sık ortaya çıkmaktadır (Yüksel, 2014, s.718). Sıkça huysuzlanma, büyükleriyle karşıt düşme, yetişkin kurallarına karşı gelme, genellikle isteyerek başkalarına rahatsızlık verme, kendi hatalarını başkalarına mal etme, alınganlık, kızgınlık ve küskünlük, kincilik, sıkça küfür etme ve açık seçik bir dil kullanma karşıt olma –karşı gelme davranım bozukluğunun göstergeleridir (Köroğlu, 2007, s.67).

Davranım bozukluğu: ısrarlı ve tekrarlayıcı baş kaldırıların yaşandığı, temel haklar, yaşa uygun beklenen toplumsal değerler ve kuralların çiğnenmesi bozukluğudur. Çocukluk döneminde gözlenen davranım bozuklukları, ilerieyen yaşlarda yetişkinlik dönemlerinde antisosyal kişilik

bozukluğu olarak ortaya çıkmaktadır (Yüksel, 2014, s.719). Evden gece vakti en az iki kez kaçma, en az bir kez çalma, okuldan kaçma, çoğu zaman yalan söyleme, başkalarına ait eşyalara veya maddelere zarar verme, hayvanlara karşı acımasızlık, cinsel birliktelik için kendisiyle olmaya zorlama, sürekli olarak kavga ve tartışma başlatma, fiziksel olarak insanlara acımasız davranma davranım bozukluğunun göstergeleridir (Köroğlu, 2007, s.65).

Obsesif kompülsüf bozukluk: herhangi bir işin, sürecin bitirilmesine engel olan bir mükemmeliyetçilik, gerçekleştirilen faaliyette aşırı detaycılık, başkalarının işi kendisi gibi yapmasında ısrarcı olma, kararsızlık, ahlak, doğruluk ve erdemler konusunda aşırı derecede vicdanla hareket etme, katılık, duyguların ifade edilmesinde kısıtlılık, kişisel çıkarı olmayacak konular için fazlasıyla verici olma, para harcama ve hediye verme konularında cömert olma, özel bir değeri olmasa bile eski eşyaları atmama gibi özellikler obsesif kompülsüf bozukluğa işaret eder (Köroğlu, 2007, s.193-194). Bu tür kişiler çevreleri tarafından çalışkan, gayretli ve becerikli olarak nitelendirilirler. Sürekli çalışma ve uğraşmadan büyük bir tatmin sağlamaları sebebiyle düzenli ve çok titiz çalışılması gereken işlerde çaba ve sabırla aktif olurlar. Çevreleri tarafından kuralcı, işgüzar ve mükemmeliyetçi olarak görülürler. Toplumsal davranışları genel olarak kibar ve resmidir (Köroğlu, 2007, s.131).

2.2.2.9.8. Çocukluk Travmaları

12 yaş altındaki çocuklarda çevre algısı çok hassastır. Bu çocuklar, etraflarında olan olaylardan çabuk etkilendikleri gibi kelimelerden de oldukça kolay incinirler. Kendi yaşamlarına ve yaşam alanlarına müdahale etme imkânları çok kısıtlıdır. Bu nedenle iyi yaşayıp yaşamamaları başkalarından yönelecek bakıma bağlıdır. Çocuklara normal şartlar altında bakan kişiler ebeveynleridir. Bu nedenle çocuklar tarafından ebeveynleri her şeyi bilen, asla yanlış yapmayan ve çok güçlü insanlar olarak algılanırlar. Çocuk, ebeveynine hissettiği bu koşulsuz bağ nedeniyle ebeveynden çocuğa yönelecek her istenmeyen harekette çocuk kendini suçlar (Markham, 1998, s.2-4). Çocukların ebeveynlerine ve yetişkinlere olan bakım ihtiyacı ortadadır. Çocuk bu denli savunmasızken çocuğa yönelecek fiziksel şiddet, cinsel istismar, psikolojik taciz gibi istismar edici davranışlar, çocukta travmalara neden olur.

<u>Cinsel İstismar</u>

Bir çocuğun güç kullanılarak veya kandırılarak bir yetişkin tarafından kendi cinsel arzularını karşılamak amacıyla kullanılmasıdır. Çocuk, savunmasızlığı nedeniyle ister yakın isterse uzak çevre tarafından her zaman böyle bir riskle karşı karşıyadır. Türkiye'de ve dünyada ise cinsel istismarların çoğu, çocuğun yakın çevresinden çocuğa yönelmektedir. Çocukluk veya ergenlik

döneminde yaşanabilen bu tür istismarlar, kalıcı ve yıkıcı hasarlar meydana getirir. İstismara uğrayan çocuğun kan bağına sahip olduğu biri tarafından cinsel olarak istismar edilmesi, ensest olarak adlandırılır. Çocuğun rızasının olup olmaması gözetilmeksizin bu tür davranışlar suçtur ve cezai yaptırıma tabidir. Cinsel istismarın çocuk üzerindeki etkisi; istismar yapan kişi ile olan ilişkisine, istismarın şekline, süresine, şiddet kullanımına, fiziksel zararın varlığına, çocuğun yaşı ve gelişim basamağına ve travma öncesi psikolojik durumuna göre değişiklik göstermektedir (Yüksel, 2014, s.722-723).

Cinsel açıdan istismar edilen bir çocuğun tüm duyguları aktiftir. Suçluluk, acı, korku, öfke gibi tüm duygular karmaşık olarak yaşanır. Çocuk yaş alıp olaydan uzaklaşsa da etkiler sürer ve travmatik bir hal alır. Cinsel istismara uğrayan çocuklar ilerleyen yıllarda "gerçekten çok zayıf bir çocuk olmalıyım ki bu durum başıma geldi" veya "benim hak ettiğim bir davranış olmalı" gibi tamamen istismarın yarattığı yersiz düşüncelere kapılırlar. Bu çocuklar ilerde büyüyüp yetişkin olduklarında bu düşüncelerin doğru olmadığını bilseler bile zihinlerinin derinlerinde bu tür gerçek dışı düşünceler var olmaya devam eder (Markham, 1998, s.75-77).

Cinsel istismar, tüm istismar türlerinden daha yıkıcı ve kalıcı etkiler meydana getirmektedir. Bu nedenle cinsel istismara uğrayan çocuklarda bu durumun yarattığı negatif etkilenmenin dışavurumu çok farklı biçimlerde olabilmektedir. Korku, kaygı, kaçınma, öfke, çökkünlük, kızgınlık, uygunsuz cinsel söz ve davranışlar gizlenen ilk davranışlardır. Devam eden süreçte saklı tutulmayan mastürbasyon, cinselliğe aşırı merak, sıkça cinsel bölgelerini gösterme gibi dışa vurumsal davranışlar kendini göstermektedir. Özellikle ergenlik döneminde eş cinsel temaslar ve riskli cinsel davranışlara girişkenlik dikkat çekmektedir (Yüksel, 2014, s.724). Cinsel istismar, şiddet, ihmalkârlık gibi büyük, yıkıcı ve kalıcı hasarlar bırakan travmatik olgular karşısında çocuklar çoğu zaman sözlü iletişimle kendini ifade etmekten kaçınır. Bu tür konularda genel olarak çocuğun ifade aracı çamur, kum oyunlarında yaptığı şekiller, resim ve boyama gibi etkinlikler olmaktadır. Bu araçlar vasıtasıyla çocuk, sözle anlatmaktan çekindiği ruhsal yaralanmaları başka türlü ifade etmiş olur (Çankırılı, 2015, s.128-129).

Duygusal Travma

Çocukta hasar bırakan ve duygularını inciten durumlar için duygusal travma kavramı kullanılır. Duygusal travmalar derin veya yüzeysel olabilmekle birlikte tek seferlik veya sık sık tekrarlanan nitelikte de olabilmektedir. Duygusal travmaya maruz kalan kişi üzerinde etkileri hemen gözlemlenebildiği gibi etkileri uzun zaman saklı da kalabilir. Duygusal travma, etkileri, verilen tepki gibi pek çok unsur değişken olsa da değişmeyen tek husus travmatik etkilerin zamanla artması ve sabit kalmamasıdır. Yani duygusal travmanın etkileri zamanla çoğalarak

artar. Ebeveynlerin kaybedilmesi, yakın birinin ölmesi, boşanma, ayrılma, üvey ebeveyn, hastalıklar, evlat edinilme, taşınma gibi hiçbir koşulda çocuğun olanlar üzerinde kontrol gücünün olmadığı durumlar nedeniyle yaşanan travmalara tesadüfi travma adı verilir (Markham, 1998, s.11-37). İstemeden oluşan travmalar, çocuk üzerinde yetişkinliğe kadar sürebilecek etkilere sahip olan tekrarlanan davranışlar oluşturur. Aşırı koruyucu bir tutumla büyütülen bir çocuk, yetişkinlikte birçok problemle karşılaşacaktır (Markham, 1998, s.2-4).

Fiziksel şiddet

Güven azaltıcı bir durum söz konusu olmadığı sürece çocuklar, sevgilerini sevdikleri kişilere koşulsuzca verirler. Çocukların reddedilme ve aldatılmaya karşı aşırı tepki vermeleri ve kolay yara almalarının nedeni de budur. Küçük yaşlarda sık ve çokça reddedilmek, çocuğun özgüvenine zarar verir. Çocuğun reddedilmesi psikolojik, fiziksel, ilişkisel gibi pek çok şekilde olabilir. Çocuğu bir tür reddetme biçimi olan fiziksel şiddet, psikolojik ve zihinsel hasarlara neden olabilir. Fiziksel şiddette amaç, çocuğun korkmasını sağlamaktır. Tam da istendiği gibi çocuğun tüm yaşamı korkuyla dolabilmektedir. Yetişkin kişi, gösterdiği fiziksel şiddet ile kendisinden daha az güçlü biri üzerinde otorite kurmayı amaçlar. Korkuyla itaat ettirme prensibine dayanır. Bu nedenle çocukken fiziksel şiddete maruz kalmak korku başta olmak üzere çekimserlik, utangaçlık gibi durumlara neden olur (Markham, 1998, s.75-82).

2.2.3. Hastaneye Yatmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri

Doğumdan başlamak üzere yaş dönemlerine göre değişen belli başlı ihtiyaçlar, çocukların temel gereksinmelerini oluşturmaktadır. Çocuk büyüdükçe bakıma olan muhtaçlığı da azalmaktadır. Bu noktada yaşa göre azalmayan tek insani ihtiyaç sağlık hizmetlerinden yararlanmadır (Başbakkal ve diğerleri, 2010, s.458). Her insan yaşamı boyunca hastalıklarla karşılaşır ve her çocuk da belli zamanlarda bir veya birden fazla kez hastalıklarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu hastalık dönemleri, çocukta psikolojik ve sosyal değişimlere neden olmaktadır. Değişimler karşısında çocuk doğal olarak bir tepki gösterir ancak çocuğun göstereceği bu tepkiler, hastalığa, yakalanma şekline ve zamanına göre oldukça farklı olabilmektedir (Gültekin ve Baran, 2005, s. 63). Çocuğun, özellikle hastanede geçirdiği süre psikolojik ve sosyal değişimlere doğrudan etki etmektedir. Çocuk hastanede uzun kaldığında sosyal ve psikolojik değişimler çok ve yoğun olmaktadır. Hastaneye yatış süreci, çocuk ve ailesinin yaşamlarında maddi ve sosyal değişiklikleri ön plana çıkarmaktadır. Maddi ve sosyal değişimlere ek olarak; hastalığa, hastane ortamına, yapılacak uygulamalara yabancı olmanın ve uygulamalar üzerinde kontrolünün olmadığı duygusunun yarattığı psikososyal stres, bu stresle

birlikte hastalıklar ve tedavilerinin santral sinir sistemine etkileri ve bunların getirdiği biyolojik stres, hastanede yatan çocukların gelişimlerini olumsuz etkileyen başlıca faktörlerdir (Atay ve diğerleri, 2011, s. 1).

Çocuğun gelişimini her anlamda olumsuz etkileyen hastalığın, negatif etkilerinin giderilmesi veya olabildiğince azaltılmasında hastalığın ve olası negatif etmenlerin tıbbi tedavisiyle biyolojik stresi azaltmak, alınacak ilk tedbirdir. Bununla birlikte, çocuğun yaşamında travmatik izlere neden olan husus çoğunlukla psikososyal strestir ki biyolojik stres kadar bunun engellenmesi ve azaltılması da oldukça önemlidir (Atay ve diğerleri, 2011, s. 1):

1) Aile merkezli bakım yaklaşımı,
2) Tedavi edici oyun (therapeutic play),
3) Çocuk yaşam hizmetleri (child life services)
4) Eğitim etkinlikleri (hastane okulları)
5) Ağrı kontrolü.

Yukarıda açıklanan yöntemler, çocuk hastaların hastane deneyiminde gelişen psikososyal stresin engellenmesi adına önem taşıyan unsurlardır. Çocukların biyolojik, psikolojik ve sosyal olarak toplu bir sağlık halinde taburcu olmaları, tedavilerin ve tedavi sürecinin biyolojik, zihinsel ve psikolojik olduğunun kabul edilmesinden geçmektedir.

2.2.4. Hastanede Yatan Çocuklardaki Duygusal ve Davranışsal Değişiklikler

İster yetişkin ister çocuk olsun bedenen yaşanan hastalıklar, psikolojik tepkilere neden olmaktadır. Çocuklar ile yetişkinler arasında hastalığa psikolojik tepki verme ortak davranış olsa da verilen tepkiler farklıdır. Çocuklar, yaşları gereği hastalığın cinsiyle ilgilenmezler. Çocuğu hastalığa psikolojik tepki vermeye iten neden oyun ve arkadaşlarından ayrı kalmasıdır. Hasta çocukları genellikle ebeveynleri, bakıcıları ve doktorlar yatakta kalmaya çok zor ikna etmektedirler. Çünkü ağrı, sızı gibi bedenen engelleyici hastalık semptomları hissetmeyen çocuklar, hasta olduklarına ikna olmakta güçlük çekerler. Hastalığın ve hastane ortamının çocuk üzerindeki etkileri çok ve çeşitlidir. Uzun bir periyod boyunca hastanede kalmış çocuklarda huy değişikliği en net görülen belirtidir. Davranışsal olarak çocukluktan bebekliğe doğru inen bir gerileme görülür. Anneyi bunaltma, hep yanında kalınıp onunla ilgilenilmesini isteme görülen başlıca huy değişiklikleridir (Yörükoğlu, 1998, s.247-248).

Hastalık, hastane ortamı ve tedavi süreci çocuğun psikolojik yapısı ve sosyal uyumunu belirgin ölçüde etkileyen faktörlerdir. Çoğu çocuk hastaneye ve tedaviye karşı tepki gösterir ve bu tepkilerin bir kısmı yaşadığı hastalığa özgü, bir kısmı da genel olarak verilen tepkilerdir.

Hastaneye yatma; çeşitli huy, davranış ve tepkilerde değişmeye neden olmakla birlikte çocuğun büyüme ve gelişmesi üzerinde de pek çok olumsuz etkiye sahiptir. Yaş grubuna ait olmayan davranışlar, hastaneye yatmada gözlenen en sık davranışlardandır. Mutsuzluk, anksiyete, depresyon, apati, hiperaktivite, uyku bozuklukları, agresyon ve regresyon genel olarak hastaneye yatmanın çocuk üzerinde gözlenen etkileridir (Başbakkal ve diğerleri, 2010, s. 458).

Çocuğun gösterdiği pek çok reaksiyonun yanında hastaneye yatma ve hastanede kalmanın uzaması; aile desteğinin uzun süre alınamamasına bağlı olarak çocuğun daha fazla zarar görmesine neden olmaktadır. Ameliyat olma, aileden uzaklaşma, fiziksel yönden zarar görme gibi korkuları nedeniyle stres altında olan çocuklar, ortaya çıkan fiziksel kısıtlılığa bağlı pek çok kaygıyı da birlikte yaşamaktadırlar (Çavuşoğlu, 2004, s.46). Yaşanan huy değişiklikleri, davranış bozuklukları, duygusal beklentiler, gelişme döneminin verdiği ihtiyaçlar fakat bunları tatmin edememe, kısıtlılık, eksiklik ve dışlanmışlık hissi, duygusal hassasiyet gibi yaşanan olumsuz durumlar ve yaşanan stres, kaygı, korku ve endişeler çocuklarda psikososyal sorunlara neden olmaktadır. Günümüz de bu konudaki genel sorun; çocuğun hastalıktan nasıl etkilendiği, hastalığa karşı hangi tepkileri verdiği gibi kritik unsurların belirlenememesine bağlı olarak rehberlik ve danışmanlık gibi destekleyici hizmetlerin verilememesidir. Ayrıca bu durum hastalarda, hastalık ve tedaviye daha az uyum göstermelerine neden olmakta, iyileşme hızını azaltmakta, hastanede yatış süresini uzatmakta, mortalite(ölüm oranı), morbidite(hastaların sağlıklı kişilere oranı) ve yetiyitimine(yetersizlik, yetenek bozukluğu) yol açmakta, yaşam kalitesini düşürmekte ve hastane maliyetini artırmaktadır (Üstün vd, 2014, s.26).

Hastanede kalmaya bağlı olarak ortaya çıkacak olan ruhsal belirtiler ise çocuğun yaşına, kişiliğine, eski örselenmelerine, anne babanın desteğine ve hastane içindeki yaşantısına göre değişiklik göstermektedir. Bu süreçte; davranış bozuklukları, korkular, hırçınlıklar, uyku bozuklukları, karabasanlar ortaya çıkabilmektedir. Çoğu zaman geçici olan bozukluklar, yatış uzadıkça sürekli uyumsuzluklara dönüşebilmektedir (Yörükoğlu, 1998, s.247-249).

2.2.5. Duyguların İfade Edilmesi

Yarattığı önemli bilgilerle duygular, düşünmeyi kolaylaştırmaktadır. Çünkü duygular, yaşanılan ruh durumunun, benliğin, psikolojik durumun yansıtıcı işaretler olarak işlev görmektedir (Türnüklü, 2004, s.136-152). Çünkü duygular ile ihtiyaç ve güdüler arasında yoğun bir ilişki bulunmaktadır. Duyguların genel işlevinin, doğaya ve topluma uyum sağlamak

olduğunu belirtilmektedir. Bununla birlikte, temel ihtiyaçları karşılamak çeşitli duygular üzerinde etkili olmaktadır. Duygu-ihtiyaç-güdü ve doğa-toplum arasında uyum sağlama işlevi bulunmaktadır. Ayrıca yaşantıların duyguların belirlenmesinde de etkili olduğu savunulmaktadır (Ergin, 2000, s.32).

Mayer ve Salovey (1995, s.197-208)'e göre duygular, günlük yaşamda karşılaşılan olaylara verilen bir tepki olarak meydana gelmektedir. Goleman (1998, s.30) duyguyu; bir his ve bu hisse özgü belirli düşünceler, psikolojik ve biyolojik haller ve bir dizi hareket eğilimi olarak ifade eder. Dökmen (2000, s.20) diğer bir tanımlama kapsamında ise duyguyu, kişinin belirli bir anda algıladıkları, hissettikleri, onun fenomenal alan içinde istekler, heyecan uyandıran iç yaşantılar olarak ele almaktadır.

Anlaşıldığı üzere insan mantık ve akıl kadar duygularını da yoğun yaşayan ve duyguları tarafından yönlendirilen bir varlıktır. Bu noktada duygunun ifade hususu ortaya çıkmaktadır. King ve Emmons (1990, s.864)'e göre, duyguları ifade etme eğilimi; kişinin yaşadığı pozitif, negatif duyguları, kendi içsel durumunu başkalarıyla paylaşma ihtiyacından ileri gelen insani bir davranıştır. Özellikle ergenlik döneminde kişilerin duygularını fark etme, adlandırma ve paylaşma eğilimleri oldukça yüksektir. Türnüklü (2004, s.136-152) bu bağlamdan yola çıkarak pek çok bilim insanı, duyguları ifade etme eğilimi yüksek olan kişilerin, öznel iyi oluş düzeylerinin de yüksek olduğunu kabul etmektedir.

Schmidt ve Cornelius (1987, s.365-373)'e göre duygu paylaşımı kimileri için tavsiye ya da güvence almak işlevi görürken; kimileri için ise arkadaşlarıyla olan ilişkilerini güçlendirmek amacı taşır. Duygu paylaşımı, terapötik bir süreçtir. Bu nedenle insanlar duygularını paylaşarak duygusal yaşantılarının yükünü hafifletirler. Dolayısıyla duygu yükünün hafiflemesinde duygu paylaşımı önemli bir araç ve duygu paylaşımı bir gereksinimdir. Son 30-40 yıllık periyodda gerçekleştirilen bilimsel çalışmalarda, duyguları ifade etmek ile iyi oluş ve sağlık arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Kuzucu (2011, s.79-792) duyguları ifade etmeyi; kişinin yaşadığı duygusal olayları sosyal olarak paylaşılan bir dilde tanımlamak, şeklinde açıklamaktadır. Yapılan bir başka tanıma göre de duyguları ifade etmek, kişinin duyguya yol açan durumlar hakkındaki duygularını diğer kişi ya da kişilerle açık bir şekilde konuşmalarını kapsamaktadır.

Sypher ve Zorn, (1988, s.420-431), 19. yüzyılda psikoloji bilimini geliştirme girişiminde bulunan bilim insanlarının da duygular üzerinde dikkatle çalıştıklarını ve bu konuya önemle eğildiklerini açıklamaktadır. Bowers, Metts, Duncanson, Knapp ve Miller, (1985, s.502, 559)

ise, kişiler arası iletişimin bir parçası olan duyguların duygu çalışmalarında araştırma geleneği büyük ölçüde deneklerin duygularını derecelemesine ve duygusal durumlarıyla ilgili kendilerini değerlendirmelerine dayandığını savunmaktadır. Greenberg, Wortman ve Stone, (1996, s.588) gibi bazı araştırmacılara göre; ifade yaklaşımı üzerine odaklanmalı ve duyguları ifade etmenin sağlık üzerindeki olumlu etkileri üzerine çalışmalar yapılmalıdır. Duyguları ifade etmenin insana katkısı, bu olgunun insan için ihtiyaç olduğu, bilimsel çalışmaların bu ihtiyacın doyurulması halinde iyi oluş ve sağlıkla ilgili değerleri yükselten çıktılar üretmesi duyguları ifade etmeyi ve paylaşımın önemini açıklamaktadır. Bunlara ek olarak; Ekman (1973, s.12), duyguları ifade etmenin evrensel bir ihtiyaç olduğunu söylemektedir. Sypher ve diğerleri (1988, s.12-3) da belli tipteki negatif ve pozitif duyguların kültürler boyunca hemen hemen aynı yüz hareketleriyle sonuçlandığını belirterek Ekman'ın varsayımını desteklemektedirler.

Yukarıdaki, araştırmalar incelendiği bir meta analizde, duygusal yoğunluk ve paylaşma arasındaki ilişki incelenmiş ve tüm çalışmalarda yüksek düzeyde duygusal yoğunluğun yüksek düzeyde duygu paylaşma isteği ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu bulguya dayanarak iyileşmeyen duygusal hafızanın, iyileşenlere oranla sosyal paylaşımlarda daha fazla yer aldığını gösterdiği; ayrıca, duygusal anılarla ilgili konuşmanın, olaylarla ilişkili duyguları yeniden harekete geçirdiği söylenebilir. Ayrıca, olaylarla ilişkili devam eden duyguların, paylaşımı ortaya çıkardığı, kişinin bir duygusal olayla ilgili iyileşmede başarısızlık yaşaması durumunda bununla ilgili konuşma ihtiyacı duyduğu da ifade edilebilir.

2.2.6. Hastaneye yatışın olumsuz etkilerinin giderilmesi ve önlemler

Çocuklarda hastanede yatmanın olumsuz etkilerini minimuma indirmek için aşağıda sıralanan yöntemler faydalı olabilecektir (Çavuşoğlu, 2011b, s.47-48).

- ✓ Hastalık hakkında genel bilgiler verilmelidir bunlar; hastalığın niteliği, hastanede geçirilecek süre, yapılacak operasyon ve sonrası aileye açıklanmalıdır. Anne ve baba ne kadar çok bilgilendirilirse, o kadar çok rahatlayacak bu da çocuğa yansıyacaktır.
- ✓ Hastanede olmanın onu iyileştireceği söylenmelidir.
- ✓ Vücudundan gerekli hiçbir kısmın eksilmeyeceğinin, görünüşünün değişmeyeceğinin söylenmesi gerekir.
- ✓ Çocuğa, gelişimine uygun olarak bilgi verilmeli ve korkmaması sağlanmalıdır. Basit ve onu korkutmayacak bir dille, fazla ayrıntıya girmeden yapılacak işlemler anlatılmalıdır.

- ✓ Tedavi esnasında çocuk teşvik edilerek kaygılarını ve korkularını rahatlıkla ifade edebilmeli, soru sorabilmelidir.
- ✓ Çocuklar, yeterince bilgilenmediği zaman yaramazlık yaptıkları için böyle olduğunu düşünerek hastalıktan kendilerini sorumlu tutabilirler. Bu nedenle, hastaneye yatış sebeplerinin, kendi yaptıkları ya da yapmadıkları eylemlerden kaynaklanmadığını, hastalanan birçok çocuğun tedaviyle ya da ameliyatla bu sorunundan kurtulduğunu anlatmak gerekir.
- ✓ Anne babalar evde hastaneyle, iğneyle veya doktorla asla korkutulmamalıdır. Bu şekilde korkutulan çocuk hastaneye gidişi bir ceza olarak algılar ve eve geri dönemeyeceğini düşünebilir.
- ✓ Hastaneye yatış korku içerdiğinden, hastane ekibinin aileye ve çocuğa karşı anlayışlı olması çocuğun yaşadığı duygusal travmayı en aza indirebilir.
- ✓ Doktor ve hemşireler, isimlerini söyleyerek kendilerini çocuğa tanıtmalı, ona her zaman ismiyle hitap etmelidirler. Onun yanında çocuğun tedavisiyle ilgili konuşurken, çocuğu kişiliği olan özel bir birey olarak gördüklerini hissettirmek için "o" diye değil, çocuğun ismiyle söz etmelidirler.
- ✓ Çocuğun gerekli bakım işlemleri hep aynı hemşire tarafından yerine getirilmelidir. Hemşirenin sevecen ve ilgili olması tedavi sürecinde çocuk için çok önemlidir.
- ✓ Uzun süren hastanede yatışlarda, okul çağındaki çocukların derslerden geri kalmamaları için konular takip edilebilir, verilen ödevler çocuğa hastanede yaptırılabilir. Bundan başka yatarak yapılabilecek etkinlikler bulunabilir; örn. kitap okuma, resim çizme, maket yapma, tahtadan heykeller oyma vv.
- ✓ Odaya getirilen bir saksı çiçeğinin ya da akvaryum balığının bakımı çocuğa verilebilir.
- ✓ Çocuğun en sevdiği oyuncaklar odasına getirilerek ve süslemelerle oda renklendirilerek sıcak bir ortam sağlanabilir.
- ✓ Dört yaşından küçük çocuklar anne ayrılığına zor dayanırlar ananeleri ile beraber kalması sağlanmalıdır. Dört ve yedi yaşlar arasındaki çocuklar ise anneleri ile sık görüşmeleri sağlanırsa hastanede yalnız kalabilirler. Bu amaçla anneye hastaneye kolay giriş çıkış imkânı sağlanmalıdır. Görüşme resim çizme ve oyun yoluyla duygularını dışa vurma olanağı verilirse, çocuk örseleyici yaşantıları daha kolay unutur.

BÖLÜM III

ÇOCUK, HASTANE VE SANAT

3.1. Hastane Okulları

Hastane eğitimi, sağlık problemi nedeniyle okul eğitimini hastanede görmek zorunda olan çocuklar için sunulan bir eğitim hizmetidir. Hastanede eğitim kaydı, öğrencinin velisinin ve tedavisinden sorumlu hekim/hekimlerin yazılı görüşü ve onaylarının yer aldığı 'Öğrenci Kayıt ve Bilgi Formu'nun alınması ile başlamaktadır. Hastanede eğitim okulları için gereken ders sınıfları, il valilikleri tarafından açılmaktadır. Hastanede eğitim programı, haftalık ders saatleri 10 (on) saatten az olmayacak şekilde planlanmaktadır. Velisinin isteği ya da öğrencinin tedavisinden sorumlu hekimin/hekimlerin eğitim hizmetinin sona erdirilmesine ilişkin görüşü doğrultusunda hastanede bireye verilen eğitim hizmetine son verilmektedir. (https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_07/29123929_mebhastanesnflar.pdf).

Hastane kapsamında eğitim verilmesi ilk bakışta tuhaf gibi algılansa da okul çağında özellikle kronik hastalık hastane yatışları gerektiren çocuklar için hayati önem taşır. Hastane okullarının amacı; hastanede yatan okul dönemi (6-13 yaş) çocuklarının okul yaşantılarının kesintiye uğramasını telafi ederek hastane ortamında eğitimin devam ettirilmesi ve çocuğun kendi okuluna dönüşünde eğitimine kesintisiz devamının sağlanmasıdır. Hastane okullarında eğitim ve öğretim, azami 10 öğrenci kapasitesinde bir derslikte yürütülür. Sınıfa gelemeyecek durumda olan öğrencilere odalarında eğitim verilebilmektedir. Bir aydan fazla hastane ilköğretim okuluna devam eden öğrencinin başarı durumu, gelişimi, sınıf geçme ve diploma işlemleri okuluna bildirilir; sınıf geçme ve diploma işlemleri kayıtlı bulunduğu okul tarafından yürütülür (Işıktekiner ve Altun, 2011, s. 320). Bu okullar, genellikle büyük şehirlerde bulunan hastaneler bünyesinde yer alır. Uzun süreli tedavi gerektiren bölümleri (onkoloji, kemik hastalıkları, göğüs hastalıkları vs) olan hastanelerde açılmış olan bu okullara; genellikle uzun süreli tedavi alan çocuklar devam etmektedir (Platin, 1994, s.1-7). Hastane okullarında; okul yöneticisi, ilköğretimde ve ortaöğretimde görevli öğretmenler (hastane öğretmenleri) ile aynı

zamanda psikologlar, çocuk gelişimi eğitimi uzmanları, pedagoglar ekip halinde çalışmaktadırlar (Dönmez- Baykoç, 2006, s.362-377).

Hastane okulları pek çok katkısının yanında, öğrencilerin moralleri üstünde olumlu etkiler yaratmaktadırlar. Psikolojik olarak moral bulmuş çocuk hastaların bu durumları tedaviye yansıyarak, hastanede kalış sürelerini azaltmaktadır. Bu sonuç ayrıca; öğrencilerin, öğretmen-öğrenci ve arkadaş ilişkilerinden memnun olduklarını ve hastane ortamında sağlıklı insan ilişkilerinin kurulduğunu göstermektedir (Kılıç, 2003, s.49–74). Hastane okulları ve kapsam içeriği; Milli Eğitim Bakanlığı'nın 03.02.2010 tarihli 2629 numaralı maddesi Hastanede Yatarak Tedavi Gören Çocukların Eğitim Hizmetleri Planlanması ve Yürütülmesiyle İlgili Usul Ve Esaslar kapsamında düzenlenmiştir. Bu yönergede uygulama esasları, eğitim hizmetlerine karar verilmesi, izlenmesi ve sonlandırılması, kayıt işlemleri ve nakil; haftalık ders saati, öğretmenlerin çalışma saatleri ve görevlendirme şekilleri, eğitim ortamının düzenlenmesi, öğretim programları, başarı değerlendirmesi ve görev-yetki-sorumluluklar ayrıntılı şekilde tanımlanmıştır düzenlemiştir (Kamışlı ve diğerleri, 2016, s.321-351).

Türkiye'de 2011 yılı itibariyle; Ankara'da 10, İstanbul'da 6, İzmir, Eskişehir, Konya, Samsun illerinde 3'er, Adana, Denizli, Kayseri, Erzurum, Isparta illerinde 2'şer ve Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Erzincan, Kocaeli, Malatya, Trabzon illerindeki 1'er olmak üzere toplam 21 ilde 48 hastanede hastane ilköğretim okulu bulunmaktadır (http://orgm.meb.gov.tr/Kurumlarimiz/OzelEgitimKurumlarimiz/okul-larimiz/hastane_ilkogretim.pdf). İllere göre hastanelerde yer alan Hastane Okulları listesi, EK-1'de verilmiştir.

3.1.1. Hastane Okullarında Kronik Hastalığa Sahip Çocukların Sanat Eğitimi ve Normal Öğrenci Standartları

Sağlık sorunu nedeniyle çocuğun hastanede bulunması ve uzun vakitlerini hastane içerisinde geçirmesi hem Türkiye'de hem dünyada üzerinde durulan bir konudur. Çünkü çocuk hastane ve tedavi nedeniyle yalnızca derslerinden geride kalmaz, sosyalleşme, gelişme, oyun, okul arkadaşları ve iletişim kurma gibi okul yaşantısı aracılığıyla kazandığı tüm faydalı deneyimlerden uzak kalır. Aslında hasta çocuk kelimenin tam anlamıyla "okulundan" geri kalır. Bu nedenle çocukların uzun tedavi süreçleri konusunda Türkiye'de, dünyayla paralel seyir izleyen gelişmeler yaşanmaktadır (Er, 2006, s.155-168). Çocukların yatışlı tedavileri konusundaki ilerlemelerden biri hastane okullarıdır. Hastane yatışlarına bağlı olarak kısıtlanan çocukların okul yaşamlarının devamını sağlayabilmek amacıyla hastane okulları açılmış ve

çocukların gelişimlerini, öğrenmelerini destekleyecek programlar başlatılmıştır (Butler ve diğerleri, 2008, s.3-76; Melnyk ve diğerleri, 2004, s. 367-378).

Genellikle Eğitim Fakülteleri Sınıf Öğretmenliği Bölümü mezunu olan hastane öğretmenleri, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından atanırlar (Kamışlı ve diğerleri, 2016, s.141-155). Hastane okullarındaki pek çok farklı ders ve ders içeriği bu öğretmenler tarafından verilmektedir ki sanat eğitimi de bu derslere dâhildir. Bu nedenle sınıf öğretmenleri; eğitim öğretim süreçlerinde çocuğun fiziksel gelişimi, sanat eğitiminin önemi ve gerekliliği, öğrencilerine seviyelerine uygun ders anlatma ve zarar vermeden yönlendirebilme gibi beceri ve yeterliklere sahip olmalıdırlar (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.6). Sanat eğitimi; çocukta görsel algılama, estetik beğeni, hayal gücünü kullanabilme, üretici düşünceye yardımcı olma ile birlikte konuşma, okuma ve yazma gibi becerilerin geliştirilmesini sağlar. Böylelikle kendini anlatmada çocuk, resim eğitimi gibi alanları da içine alan, çok yönlü bir eğitimden faydalanabilmektedir (Sezer, 2001, s.11). Ayrıca bu öğretmenlerin; sanat konusunda yeterliliğe sahip her öğrenciyi kendi kişiliği doğrultusunda geliştirebilen, özgürce kendini ifade edebilme ortamını sağlayabilen, öğretim yöntemlerinde salt klasik yöntemleri değil de çağdaş öğrenci merkezli yöntemleri kullanabilen öğretmenler olmaları çocuğun sanat eğitiminden edineceklerine ciddi etkiler eder. Özellikle kronik hastalığa sahip ve uzun süreli yatışlar sırasında bu öğretmenlerin özellikleri, deneyim ve yeterlikleri kritik derecede önemli olmaktadır.

Hastanede yatışlı tedavinin başlamasıyla birlikte; hayatlarını alışkın oldukları şekilde kendi düzenleriyle sürdüren çocuk ve ailesinin, kronik hastalık sebebiyle yabancı bir ortama girerler. Bu nedenle çocuklar, olağan seyrinde normal gelişimlerini sürdürürken bir anda kendilerini yabancı bir yerde ve yabancı kişilerin arasında buluverirler. Üstelik çocuğun normal gelişim ve yaşamını aksatan bu yatış süreci, hastalıkla iç içe olunan ağrılı işlemler ve geçici ayrılık dönemlerinin yaşandığı hoş olmayan bir deneyim sürecidir (Er, 2006, s.160). Kronik hastalığı nedeniyle hastaneye yatma, okul çağı çocuğu için çok değerli olan bağımsızlık alanı olan okul yaşamını çocuktan almaktadır. Arkadaşlarla olan ilişkiler, okul ve oyun aktiviteleri gibi çocuğu özgürleştiren pek çok aktivite hastane yatışı tarafından engellenir (O'Conner-Von, 2002, s.302). Alışılması ve katlanılması zor bir süreç yaşayan çocuk için kendini ifade edebileceği alanların açılması, kaybettiği özgürlük alanına benzer edinimler sunan ortamların oluşturulması ve iletişim kurmasının sağlanması gerekir. Bu bağlamda resim, hastane çalışanları, hekimler, aileler gibi çocukla iletişim kurmak isteyen herkes için etkin bir araçtır. Çocuğun bakımından sorumlu olan ve artık yakın çevresinde bulunan hastane personelinin

çocuğun hastaneye yatma sebebi, öyküsü, hastalığı gibi konularla ilgili çok az bilgisi bulunur. Bu tür bilgiler çoğu zaman açıkça sorulabilen hususlar değillerdir. Bu nedenle resim aracılığıyla çocuğu incitmeden ve dış bir etkiyle muhatap etmeden iletişim kurulup gerekli bilgiler edinilebilir. Gerekli bilgilerle birlikte bu bilgilerden daha önemli olarak çocuğun psikolojik durumu çizdirilecek bu resimlerle anlaşılabilir (Çavuşoğlu 2001, s.53). Bu zor süreçte kronik hastalığı olan çocuğa hastalığı hakkında veya hastanede yatma konusunda ne düşündüğü sorulduğunda, çoğunluk cevap veremez veya iyi ifade edemez ancak resim çizme yoluyla durumu güzelce anlatabilir (Stuyck, 2003, s.1-4).

Hastane okullarında çalışan öğretmenler, kronik hastalığa sahip öğrencilerin ürünü ortaya koyma sürecinde malzemeyi tanıma, tekniği öğrenme ve geliştirme, deneme ve yanılmalarla düşünme, sorgulama ve yaratıcılıklarının gelişmesine katkıda bulunmalılardır. Sonuçta ortaya çıkan ürün çocukta başarmanın mutluluğunu ve gururunu yaşatacaktır ve çocuğa hastalığında terapi etkisi yaratacaktır. Aynı zamanda boyama yırtma, yapıştırma, kile biçim verme gibi farklı sanatsal uygulamalar çocukların bedensel deşarj olmalarına ve ruhsal olarak da mutlu zaman geçirmelerine imkân verecektir. Kronik hastalığa sahip çocuklar, yaptıkları çalışmalarla duygularını ve beklentilerini ortaya koyarlar (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s. 10). Hastane okulundan alınacak görsel sanatlar dersi, coşku ve canlılık getirecektir. Alınacak güzel sanatlar eğitimi ile öğrenciler öğrenme ile daha fazla ilgili olacak, mevcut bilgi birikimlerine yeni boyutlar ekleyecek ve öğrenimden beklentilerini hiç olmadığı kadar artıracaklardır. Öğrenmenin hazzı, gerçek, elle tutulur, güçlü bir form kazanacaktır (Özsoy, 2015, s.40).

3.2. Çocuk ve Çocuk Hakları

Çocuk hakları, Avrupa Konseyinin ifadesiyle "çocukların insan hakları", çocuğun fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişimini henüz tamamlamamış olmalarından hareketle özel korumaya gereksinim duymalarının bir sonucu olarak uluslararası kuruluşların girişimleriyle geliştirilmiş ve ulusal mevzuatlarca da tanınmış temel haklardır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine göre, herkese tanınan insan haklarına ek olarak çocuklara tanınan bazı özel haklar, çocuk hakları olarak ifade edilmektedir(ASPB, 2013, s.4).

Çocuk hakları başta Birleşmiş Milletlere bağlı UNICEF kuruluşu olmak üzere pek çok uluslararası anlaşmada düzenlenmiştir. Uluslararası düzenlemelerin yanında her ülke, ulusal olarak çocukların korunmasına yönelik birtakım düzenlemeler yapmış ve uygulamaktadır. Türkiye'de çocukların korunmasına yönelik düzenlemelerin temelini anayasada yer alan hükümler oluşturmaktadır. Anayasanın 41. maddesinde "*devlet, ailenin huzur ve refahı ile*

özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar" ifadesi yer almaktadır. Bununla birlikte ifadenin destekçisi olarak; "*her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir ve "devlet, her türlü istismara ve şiddetekarşı çocukları koruyucu tedbirleri alır*" ifadesiyle, devletin bu sorunlara karşı ulusal anlamda gerekli tedbirleri alması gerektiği vurgulanmaktadır. Madde 61'de ise; "*Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır*" ifadesine yer verilerek, korunmaya muhtaç çocukların rehabilite edilerek tekrar aileleri ve topluma kazandırılmasının önemi vurgulanmakla birlikte bu görev devlete ve ilgili kurumlarına verilmiştir (Karakaş ve Çevik, 2016, s. 887-906).

Uluslararası bir düzenleme olan, Çocuk Hakları Sözleşmesi, 18 yaşına kadar herkesi çocuk kabul eder. Aynı sözleşmenin 19. ve 34. maddelerinde ise, çocuğa yönelik her türlü, bedensel ve zihinsel saldırı; istismar ve suistimal olarak değerlendirilir ve bu hallerde çocuğun korunması devlete verilir. TCK'nın 103. Maddesi de benzer bir yaklaşım içerir; "On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama sonuçları gelişmemiş olan çocuklara karşı geliştirilen her türlü cinsel davranış; diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile ve iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar, cinsel istismar suçunu oluşturur." Bu tanım yasada ise farklı yer almıştır: "on beş yaş üstü çocukların, uğradıkları saldırının, hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğine sahip olmaları halinde, eylemin rıza dışı ve iradeyi etkileyen bir nedenle gerçekleştirilmesi halinde 'istismar' olarak kabul edilmiştir." TCK 18 yaşına kadar herkesin çocuk olduğunu kabul eder bir düzenleme yapmıştır ancak 15-18 yaş aralığında cinsel istismar suçuna, rızai ve iradi kısıtlar getirmiştir (Yüksel, 2014, s.722-723).

3.2.1. Çocuklarda Sanat Eğitimi

Duygu ve düşünce arasında iç içe geçmiş bağlar kuran araç, sanattır. Sanat en genel ve yalın anlamıyla bir ifade biçimidir. Sanat içerisinde kişi anlatmak istediklerini; maddeyle, boyayla, sesle, notayla, sözlerle ifade eder. Böylece ifade öyle bir biçim kazanır ki sanatçının elinin değdiği taş artık heykel, gelişigüzel sesler artık melodiler, boya küpleri artık resim ve rastgele sözler artık şiirdir. Gelişigüzel, rastlantısal ve sıradan maddeler, sanatçı dokunuşuyla sanatın kendine has dünyasında bambaşka anlamlar kazanırlar (Yılmaz, 2010, s.17). Sanat, insan duyularını, iletişim kanallarını, becerileri ve algılama ile ifade etme yeteneğini kullanır. Bu

nedenle sanat eğitimi olmadan hiçbir eğitim tam verilmiş olmaz. Çünkü sanat, insanda var olan temel becerileri geliştirir. Görsel sanatlar, kendi öz değerleriyle genel sanat eğitimine katkı sağlar çünkü her bir sanat dalı farklı duyular üzerine kuruludur ve farklı duyuları geliştirir. Her sanat dalı kendini farklı araçlarla ifade eder. Bu nedenle her bir sanat dalı, çevresine, özel bir zenginlik getirir.

Görsel sanatlar eğitimi; öğrencilerin kendi toplumlarını geleneksel sanat biçimleri içinde tanımalarına, değer vermelerine ve topluma katılmayı öğrenmelerine katkıda bulunur. Sanat, bütün öğrencilerin imge ve metafor yüklü bir dünyanın anlamını çözmeleri ve o dünyayı anlamaları için çok çeşitli yeteneklerini geliştirmelerini sağlar. Taşıdığı nitelikler ve gelişime olan katkısıyla görsel sanatların, genel eğitim programının önemli bir parçası olduğu çok açıktır (Özsoy, 2015, s.40-41). Hangi mesleğe yönelirse yönelsin, amacına uygun sanat eğitimi ile yetişmiş çocuklar daha başarılı ve kolay adapte olabilen nitelik taşır. Çünkü sanat eğitimi ile estetik beğenisi gelişmiş bireylerin, kendilerine ve toplumlarına katkıları artar. Nitelikli bir sanat eğitimi, belirli değerlerin taşıyıcısı, çağın gelişen ve değişen şartlarına gore kendini yenileyebilen bir müfredat (Öğretim) ile mümkündür. Nitelikli bir sanat eğitimcisi öğrencilerin kendi kişilikleri doğrultusunda gelişmelerine zemin hazırlamalıdır. Yaptığı çalışmalarla öğrencilerin; sorumluluk duygusu gelişmiş, fikir üretebilen, paylaşan, sorunlara karşı duyarlı, çözüm önerileri geliştirilebilen, yaratıcı bireyler olmasına katkı sağlayabilmelidir (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.10).

İlköğretim eğitimi çağındaki çocuklar; yenilik ve değişimlere açık, duygusal gelişime eğilimli ve üretkenliği yüksek nitelikler taşımaktadırlar. Bu nitelikler içinde bulunulan yaş ve gelişim döneminin doğal yapısıdır. Bu nedenle ilköğretim düzeyi eğitim alması gereken yaştaki çocuklar hastane okulu, sivil okul nerede eğitim görürse görsün bu niteliklerine hitap eden bir eğitim almaları gerekmektedir. Sanat eğitimi ise doğası gereği; kendini dışa vurma, içinde yaşadığı çevreyi, ortamı tanıma, değerli bir birey olduğunun bilincine vararak, katılımcı, sorgulayıcı, üretici potansiyel bir güç niteliğinde kendisini hissedebilmesi ve geliştirmesine fırsat tanıyan nitelikler taşır. O halde sanat eğitiminin sundukları ile ilköğretim çağı okul çocuklarının ihtiyaçları muazzam bir denge içerisindedir (Artut, 2006, s. 307).

3.2.1.1. Görsel Sanatlar Eğitminin Önemi

Görsel sanatlar, taşıdığı doğal nitelikler gereği bakmak yerine görmeyi, duymak yerine işitmeyi, ve dokunmak yerine hissetmeyi öğretmektedir. Öz itibariyle sanat eğitimi, bir duyarlılık eğitimi olduğundan kişinin en çok algı ve ifade becerilerini geliştirmektedir. İnsan

pek çok yolla haz elde etmektedir ve bu yolların belki de yüzyıllardır en etkili olanı yaratıcılıktır. Bir ürün ortaya koyabilme kişiye mutlulukla birlikte işe yarama, önemli hissetme, kendini ifade ve ispat gibi kazanımlar sağlamaktadır. Görsel sanat da insanı üretime, duyularını geliştirmeye, yaratıclığa ve mutluluğa teşvik etmektedir. Görsel sanatlar bu tür konularda hem araç hem amaç olmaktadır (Boydaş, 2004, s.8). Görsel sanatların işlev ve nitelikleri şu şekilde sıralanabilir (Özsoy, 2015, s.40-41):

- ✓ Kültürlerin yaratılması ve uygarlığın yapılandırılmasında değerli rol oynar.
- ✓ Görsel sanatlar bilmenin yoludur. Öğrenciler sanatı öğrenirken aslında kendi dünyalarını yakalama becerileri de gelişmiş olur.
- ✓ Görsel sanatlar, düşünce ve duyguların sunulmasını güçlendirebilen sözel olmayan iletişim becerilerini sağlar
- ✓ Her kişi uygarlığı geliştirmekle sorumludur. Görsel sanatlar da bu sorumluluğu almayı cesaretlendirir ve bunu yapmak için beceriler ve değişik bakış açıları sunar.
- ✓ Öğrencilerin görsel sanatlar eğitimi yoluyla kazanacakları bilgi, deneyim ve davranışlar onların iyi birer yurttaş olmalarında etkili olacaktır.

Görsel sanat eğitimi çocuğa ve gence kültürünü tanıtır, öğretir, sevdirir ve onu bu değerleri koruyacak ve yaşatacak bireyler olarak yetiştirir. Kişinin çok özel iç dünyası, imgeleri, düşünceleri ve duyguları sanat ile görselleşir. İfade yeni bir boyut kazanır (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s. 9).

3.2.1.2. Sanat Eğitiminin Amaçları

Sanat eğitimi, değişik konumlarda, değişik boyutta ve değişik ağırlıkta eğitimle sanatın bir araya geldiği bir alan niteliğindedir. Okul düzeyinde ise çocuğa, gence, yetişkine sanatsal-estetik bilgi ve deneyimlerin bir sistem içerisinde kazandırıldığı bir alan olmaktadır. Bu durumda sanat artık; ürünü, tarihi, eleştirisi ve estetiğiyle öğretilen ve öğrenilen bir ders olmaktadır (Kırışoğlu, 1992, s. 85). Bir bütün olarak insanın genel eğitimi düşünüldüğü zaman, sanat eğitimi genel eğitimin bir parçası şeklinde kabul edilmelidir. Fakat sanatın bir özgürlük ve bireysel üreticilik olgusu olduğu düşünüldüğünde zaman, sanat eğitiminin kendine özgü çok özel yasalarının ve ilkelerinin var olduğu da gerçektir (Buyurgan, 2007, s. 12). Sanat eğitiminin amacı öğrencilere kuru bilgilere dayalı kurallar öğretmek veya sanatın zanaat yönü ile alakalı el becerileri kazandırmak değildir. Gözleme dayanan düşünme eğitimi yapmak ve doğa, yaşam, sanat bütünselliği içerisinde çocuğu eğitmek burada asıl amaçtır (Gençaydın, 1993, s.5-6). Ayrıca Sanat eğitiminin amacı, çocuğun üretici güç ve kültürel birikimlerini açığa

çıkararak onların estetik duygu ve düşünce açısından çok yönlü gelişmeleridir. Hedefi çocukların gelecekte sanat ile ilişkili ön yargıları kıran, sanattan anlayan, duyarlı, özgür düşünceli, entelektüel birey şeklinde yetiştirilmeleridir (Artut, 2006, s. 307). Çocuk sanat eğitimi ile hem ruhen hem bedenen olgunlaşma gösterir. Sanat eğitimi bütün öğrencilerin, bir imgenin ve sembol yüklü bir dünyanın anlamını çözebilmeleri ve onu anlayabilmeleri açısından çeşitli becerilerini geliştirmeleri konusunda yardım etmektedir (Sezer, 2001, s.3).

Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırma sonucuna göre sanat eğitiminin, 137 mesleğe temel oluşturduğu ve "Her çocuğun üretkenlik gücü vardır. Sanat eğitimi herkes için gereklidir" ilkesinin esas alınmasının önemli olduğu görülmüştür (Gel, 1990, s. 303). Sanat Eğitiminin amaçları şu şekilde ifade edilebilir (Keser, 2005, s. 1-291; Ünver, 2016, s. 874-875).

- ✓ Sanat aracılığıyla iletişim kurma olanağı verir.
- ✓ Görsel okuryazarlık kazandırmak suretiyle kültürel bir bakış açısı edinilmesine yardım eder.
- ✓ Eleştirel ve analitik düşünme becerilerinin gelişimini sağlar.
- ✓ Algılama ve ayırt etme yeteneklerinin gelişmesine katkıda bulunur.
- ✓ Analiz ve sentez yapmak suretiyle eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesini sağlar.
- ✓ Sanat eserlerine karşı ilgi ve duyarlılıkları geliştirerek sanat eserlerinden haz alınmasına yardım eder.
- ✓ Sanatın çeşitli yöntem ve tekniklerin kullanımı ile kendini ifade etme yollarının keşfedilebilmesine yardımcı olur.
- ✓ Kendi kültürü kadar öteki kültürleri öğrenme ve değerlendirme imkânı sağlar.
- ✓ Sanat etkinliklerinin ve üreticilik doğasının tanınması ve benimsenmesine katkı yapar.
- ✓ Araştırıcı, inceleyici ve sorgulayıcı bir kimlik kazandırır.
- ✓ Kazanılan özgün anlayışın yaşamının tüm alanlarına transfer edilerek sağlıklı ve özgün bir kişilik oluşturulmasına yardımcı olur.
- ✓ Sanata ilişkin teknik bilgi ve beceri kazanılmasını sağlar.
- ✓ Sanatsal dilin kendini ifade edebilmede kullanılabilmesini sağlar.
- ✓ Güzeli ve estetik değerleri tanıyıp seçmeyi öğretir.
- ✓ Duygu, düşünce ve imgeleri bir ürüne dönüştürmede üretici davranış kazandırır.
- ✓ Sanatsal üretmenin hazzını tattırıp bireye değerli olduğu bilinci ve güveni verir.
- ✓ Çok ve gerçek sanat yapıtı görmek, bu yapıtlardaki değerlerin özümsenmesini ve bir değer birikimine sahip olunmasını sağlar.
- ✓ Kültürel ve toplumsal gelişmede katılımcı birey olunmasını sağlar.

Çocuklar iki şekilde sanat ile ilgilenebilir. İlki çocuğun özel yeteneğine göre sanatçı olarak yetiştirilmesi ve sanat etkinlikleriyle yoğun şekilde ilgilenmesi, etkinlik ile alakalı ders alması söz konusu olabilir. Çocuğun ilgisinin neye karşı olduğu bunun için muhakkak belirlenmelidir. Çünkü sanatçı olma yolu uzun ve emek istemektedir. İkinci yolsa sanatın etkinlikler yoluyla çocuğun hayatında bulunmasıdır. Resim sanatının çocuğun dünyasına katkısı büyük olmaktadır.

3.3. Çocuk ve Resim

Karalamalardan başlayarak, simgesel anlatıma doğru gelişen çocuk resimleri, görme, algılama, imge elde etme, depolama, hatırlatma, düşünme gibi bir dizi eylemden sonra ortaya çıkmaktadır (Buyurgan ve Buyurgan, 2007, s.24). Zihinde resimler ortak şemada birleştirilir ve ayırt edici özellikler ilave edilir. Çocuk büyüdükçe resimleri değişmektedir. Çünkü olgunlaştıkça bildiklerine gördüklerini ekleyerek daha da geniş yelpazeler edimektedir. Gelişme ayrımsamasından görsel ayrımsamaya doğru bir seyir izlerken görsel dünyaya ilişkin birçok nitelik kazanılmaktadır. Resmin bu özellikleri; gereç üzerinde, gerecin sınırlılıkları ve olanakları içinde değerlerle düşünmeyi ve sorun çözmeyi sağlamaktadır (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.25).

Okul çağı çocuklar için yeni bir dönemdir. Okulun başlamasıyla beraber farklılaşmakta olan duygusal ve zihinsel gelişimden, okul çağı çocuklarının becerileri de etkilenmeketdir. Çocukların sanat becerileri konusunda öğretmenleri ve eğitimciler devreye girer ve çocuk onlardan bilgi almaya, becerilerini yönlendirmelerle geliştirmeye başlar. Bu yaş grubundaki çocuklar tarafından görülenler daha rahat yorumlanırken; kendilerine sunulan malzemeler ve sanat ürünleri konusunda iyi fikir geliştirilebilirler. Böylece sanat günlük hayatlarına dâhil olur (Artut, 2006, s. 56). Çocuklar, resmin günlük hayatlarına dâhil olmasıyla sözel olarak ifade edemedikleri duygu ve düşünceleri resimle anlatırlar. Çocuk ve resim sürekli birbirini tamamlayan dinamik iki olgu ve ikisi arasında kurulan sıkı bir bağdır (Halmatov, 2016, s. 3). Bu dinamik olgular ve bağları, çocuk resimlerine ‘düşünme dili’ olarak yansır. Çocuk dünyayı kendi algıladığı biçimde görür ve bunu kendi ifadeleri içinde göstermeye çabalar. Resim yoluyla dünyayı etrafına, kendi açısından ve en kestirme yoldan özentisiz ve yalın bir anlayışla yansıtır (Yavuzer, 2016, s. 13). Resim çizme, çocuklar için kendini ifade etmeyi kolaylaştıran bir araç olarak tanımlanabilir. Resim çocuklar için duygusal olayları aktarmada sözel ifadeden daha etkili bir yoldur.

Çalışmalarında resmin çocukların sözlü iletişimini kolaylaştırıp kolaylaştırmadığını araştıran, Gross ve Haynes (1998, s. 165), araştırma sonucunda resim çizmenin çocukların iletişim becerilerini, duygularını ve algılarını arttırdığını tespit etmişlerdir. Konuşurken resim yapan çocuklarla yapmayan çocukların katıldığı bir sosyal deney yapan ikili, konuşurken resim çizme fırsatı verilen çocukların, sadece sorulan sorulara cevap veren çocuklara göre daha fazla bilgi verdiklerini ortaya koymuşlardır. Ayrıca resim, çocuğun iç dünyası ve büyüme süreci hakkında önemli bilgiler verir (Yavuzer, 2016, s. 13). Bu bilgiler çocuğun zihninde ‘’parlak’’ bir iz bırakan yaşamsal deneyimlerden başkası değildir. Bu nedenle çocuğun resmindeki öykü, çocuğun duygusal boyutu hakkında bilgi veren önemli bir kaynaktır**.** Çocuğun kendini yansıtması, olaylar hakkındaki duygu ve düşüncelerini ifade etmesinde yalın bir anlatım aracı olan resim etkin ve işlevsel bir araç olarak ortaya çıkar (Yavuzer, 2016, s.13). Çünkü çizilen resim ile çizen kişinin ruh hali arasında sıkı bir ilişki bulunur (Venger, 2007, s.159). Her resim kişiliğin bir yansımasıdır; resmi yapan kişiliğinin bilişsel olduğu kadar duygusal yönlerini de açığa vurur. Küçük çocuklar söz konusu olduğunda ise resimler, çizilen nesneden çok onu çizen birey hakkında bilgiler barındırır (Yavuzer, 2016, s.21). Resmin çocuklar üzerindeki etkileri şöyle sıralanabilir (Sezer, 2001, s. 5):

- ✓ Kendini tanımasına yardımcı olur.
- ✓ Hayal dünyasını geliştirmesini sağlar.
- ✓ Duygularını rahatça ifade etmesine imkân tanır.
- ✓ Farklı bakış açılarını geliştirmesine yardım eder.
- ✓ Beden, zihin ve ruh sağlığına olumlu etki eder.
- ✓ Olumlu bir benlik algısı oluşturmasını sağlar.
- ✓ Özgüvenini geliştirir.
- ✓ Sosyal becerilerini geliştirir.
- ✓ Duygusal zekâsını besler.
- ✓ Okul başarısına olumlu etki eder.
- ✓ Sağlam bir kişilik geliştirmesine katkı sağlar.

Günümüzde; yetişkin sanatçıları örnek gösteren, omları anlamaya çalışan ve onlara özendiren “çocuk resim sanatı” olgusu mevcuttur. Bu olgu kapsamında çocuk, sınırsız bir özgürlüğe sahip olarak renkle ve biçimlerle konuşur. Çocuğun ilk sözcükleri hecelemesiyle ilk çizgileri çizmesi paralele seyreden süreçlerdir. Bu çizgiler, önceleri anlamsız gibi görünse de sembolik anlamlar taşır ve çizgiler giderek artan karakteristik bir anlatım niteliği kazanırlar. Yaşamın en yavaş ve gerçek ifadeleri bu basit çizgilerdir. Çocuk resimlerinde ifade edilenler çizilenler

değil çocuğun duygularıdır. Örneğin resimde çizilen yeşil ağaç gerçeğin resmedilmesi değil yeşil ağaç karşısında duyulan heyecanın çizilmesidir. Tıpkı sanatçılar gibi çocuklar da doğayı kendi perspektiflerinden görür ve resmederler. Doğa ve gözlemlediklerinin duygusal yansımalarını içeren resimlerde, çocuklar renk kullanmayı oldukça severler. Boylar onlar için mutluluk araçlarıdır. Çocuklar, saf renklerin armonisini tinsel olarak bulup aktarırlar (Kırışoğlu, 1991, s.60).

Çağımız resim sanatının çok büyük ustalarına da çocuk resimleri ilham vermiş ve sanatçılar, çocuk resimlerinden yararlanmışlardır. Klee'nin, Miro'nun, Olbuffet'nin birçok resmi bu savı doğrular niteliktedir. Bedri Rahmi'nin birçok resminde ustaca kullanılmış bir çocuksuluk dikkat çekmektedir. Fikret Mualla, bazı resimlerinde çocuk resimleriyle özdeşleşmek isteyen bir anlatım biçimi izlemiştir (Edgü, 1980, s.39). Resim, çocukların içyapıları ve dış dünya ile ilişkilerini sağlayan bir aracıdır. Bu yönüyle duygusal tatmin, ifade etme ve duygu paylaşımı gibi hususlarda bir boşalım aracıdır. Buradan çocuğun çok yönlü gelişiminin temelinde ruhsal ve gelişimsel olayların resimlerine yansıdığı açık olarak söylenebilir (Demirci, 1974, s.40).

3.3.1. Çocuk Resimlerinin Tarihçesi

İnsanlığın ilk keşfettiği iletişim araçlarının en önemlilerinden biri kalemdir. Yiyecek bulmak ve avlanmak için evinden çıkan bir erkek yolunu kaybetmemek için dönemeçlerde ağaçlara ve kayalara çarpı işareti koymuştur. Bu işaretlerin anlamı diğerlerine ben buradan geçtim mesajını vermek olmuştur. Zamanla bu tür çizgileri ve işaretleri geliştiren insanlar, bunlarla anlamlı ve gizli semboller içeren resimler çizmeye başlamışlardır (Çankırılı, 2015, s. 99).

İnsanlık tarihinde resmin dayandığı ilk kaynak hayatta kalmak adına yazılan çizgilerken çocuk resimleri de aynı kökten kaynaklarını alır. Günümüz manasıyla çocuk resimlerinin tarihi kökleri ise günümüze daha yakın zamanlara dayanır. Çocuk resimlerine ilgi her zaman olmuştur ama bu yöndeki ilk araştırmalar, 19. yüzyılın başında akıl hastalarının resimlerine ilgilenen Freud ve Jung'un çalışmalarıyla başlamıştır. Bu, çocuk resimleri konusundaki ilk bilimsel girişimdir. Çocuk resimlerine ve akıl hastalarının resimlerine gösterilen merak, o sıradaki çocuk gelişimine ışık tutam unsurlar olmuştur. Çünkü akıl hastalarının resimleriyle ilgilenilmesi bu kişilerin sembollerle kendilerini ifade ettiklerini ortaya koymuştur. O halde resmin, her kesim için bir ifade ve duygu paylaşımı aracı olabileceği anlaşılmıştır. Buradan yola çıkılarak çocukların resimlerle kendilerini ifade ettikleri ve bir tür paylaşım gerçekleştirdikleri düşünülerek, konu üzerine çalışılmaya başlanmıştır. Çocukların resimle anlatımları üstüne yapılan ilk çalışmalar, farklı yaşlardaki çocukların resimlerini gözlemlemeye

dayanmıştır. Çocuk resimlerinin, sanatsal gelişim evreleri ve çocuğun eğitimi için önemini vurgulayan bir makale yazan Cooke'un ilk çalışmalarının konusu da bu olmuştur (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.40). Böylece çocuk resminin incelenmesinde1885-1920 yılları arasında ilgi artmıştır. İlk araştırma dönemlerinde çocuk resimlerinin yalnızca çocuğun iç dünyasının yansıması olduğu düşünülmüştür. Çocuk resimlerinin tarihi serüveni boyunca pek çok çocuk resmi araştırma konusu olmuştur. Sonraki araştırma dönemlerinde çocuk resimleri, çocuğun iç dünyasının yansımasına göre değil, çocukların sosyokültürel yapılarına göre sınıflandırılmıştır (Cooke 1885'de akataran San, 1983, s.25).

Çocuk resimleri kendi içinde anlamlı bir gelişim süreci izler. Bu konuya ilk kez, Britsch (1926) dikkat çekmiştir. Bu gelişme sürecinin sanıldığı gibi öğrenmeyle bir ilgisi yoktur. Çocuk büyürken tabii olarak zihinsel ve algısal fonksiyonları da geliştiği için resmin gelişmesi de organizmanın doğal sürecinin bir parçasıdır. Çocuğun kişisel ve bilişsel olarak kendi içinde resim çizme konusunda bir gelişim göstermesinden ziyade, çocuğun yaşına bağlı olarak doğal biyolojik gelişimine bağlı olarak resimleri de kendi içinde bir gelişim süreci izlemektedir. Bu bağlamda, çocukların resimde gelişme davranışı geliştirilmesine yönelik ortaya atılan her öğretinin reddedilmesi beklenir. Çünkü çocuk, doğal seyrinde zaten tabiatı gereği gelişmektedir. Bu nedenle gelişim için müdahalenin çocuğun doğal sürecini duraksatacağı düşünülmektedir (Britsch 1926'dan aktaran Kırışoğlu, 2002, s.55).

Çocuk resimleri ve çocuk resimlerinin gelişimi konusunda elde edilen ilk başarı, çocuk resimlerinin gelişim aşamalarına göre sınıflandırılmasıdır. Kerschensteiner Almanya'daki binlerce çocuk üzerinde yaptığı incelemede çocukların yaşlarını da göz önünde bulundurarak üç ana sınıflandırma yapmıştır: Şematik resim; Görsel görünüşe göre çizilen resim ve üç boyutlu mekânı temsil eden resimler (Kerschensteiner 1905'den aktaran Yavuzer, 2016, s.22). İlk sınıflandırılmanın en önemlisi, Luguet (1913) tarafından yapılmıştır ve bu çalışmalar, bir diğer önemli araştırmacı Piaget'in daha sonraki çalışmalarını etkilemiştir. Luguet, çocuk resminin bir iç zihinsel modele dayandığını varsaymıştır (Luguet 1913'den akataran Yavuzer, 2016, s.22). Bu varsayımı sayesinde Piaget, bilişsel gelişim evrelerini genişletmeyi başarmıştır. Piaget'in çocuk resimleri konusunda geliştirdiği bir kuram bulunmamaktadır. Çocuğun dünyayı gelişen bir biçimde zihninde taşıdığı varsayımına resmi bir kanıt olarak kullanmıştır (Yavuzer, 1997, s.24). Piaget'e göre çocuk için resim yapmak simgesel bir oyundur ve egonun dışa vurumudur. Bu düşünce ve varsayımlar etrafında çalışmalarını sürdüren araştırmacı, odak noktasına çocuk resimlerini koymadığı için kuram geliştirme gereği duymamıştır. Piaget'e

göre çocuk resimleri çocuğun zihnini görmede bir ayna, duygularını ve temsil dünyasını anlamada bir araçtır (Kırışoğlu, 2002, s.56).

Çocuk resimleri üzerine çalışmalar yapan bir diğer kişi Lowenfeld (1939) olmuştur. Lowenfeld, sanat yoluyla bireyin kendisini ifade etmesinin, sağlıklı bir duygusal gelişme açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. 1940'tan sonra çocuk resimlerinin duyguları ve güdüleri yansıttığı bilimsel olarak kabul edilmiştir. 1950'lerde bilimsel yöntem olarak kullanılan testlere olan ilginin artmasıyla çocuğun çiziminin duygusal ve zihinsel yapısıyla ne kadar ilişkili olduğu üzerine araştırmalar yapılmıştır. Son 15 yıl içinde ise çizimler, bilişsel süreçlerin bir ürünü olarak bilgi işleme temelinde deneysel yöntemlerle ele alınmaktadır (Lowenfeld 1939'dan aktaran Yavuzer, 2016, s.23).

3.3.2. Çocuk Resminin Özellikleri

Çocuğun gelişim sürecinde yaptığı resimlerde, kendi gelişimine paralel farklı özellikler gözlenir. Çocuk resimleri özelliklerine göre iki grupta incelenir. 1.grup, özelliklerine göre 4 bölüme ayrılır.

1.Grup

- *Düzleme özelliği:* 2-12 yaş arasındaki çocuklar, resim yaptıkları yüzey düz olduğu için, resimdeki nesneleri de yüzeye düz olarak çizerler. Yani gördükleri gibi değil, düşüncelerinde canlandırdıkları gibi resmederler. Bu özellik resim yapılan yüzeye göre nesnenin uydurulması düşüncesinden kaynaklanan bir anlatım biçimidir (Alakuş ve diğerleri, 2011, s.148). Sanat eğitiminde düzleme özelliği olarak adlandırılır. Çocuklar nesneleri bir görüş noktasından değil de birçok görüş noktasından bakar gibi çizerler. Bu tür resimler yapılırken kâğıt resim yapılan yöne doğru çevrilir veya çocuğun kendisi kağıdın etrafında döner (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.50).
- *Tamamlama özelliği:* Çocuklar herhangi bir şeyin resmini yaparken onun kendisine hatırlattığı tüm detayları resimlerine eklerler. Tamamlama özelliği olan çocuklar görmedikleri soyut şeylerin resimlerini de cesaretle yaparak zengin bir anlatım örneği veririler. Bu onların hayal dünyalarının zenginliğinden kaynaklanır. Çocuklar doğal olarak her olayı kendi iç dünyalarında değerlendirip yorumlayıp resimlerine aktarırlar ve özgün bir anlatım ortaya koyarlar (Alakuş ve diğerleri, 2011, s.148).
- *Boy hiyerarşisi:* Çocuklar üç-dört yaşlarında büyük küçük ilişkisini ayırt etmeye başlarlar. Ancak resimlerinde, başka nesnelerle kendilerini çizdiklerinde büyük küçük ilişkisi her zaman aynı olamayabilir (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.38). Yani çocukların

resimlerindeki küçüklük büyüklük ilişkisi her zaman gerçeği yansıtmaz. Kendilerince önemli olan nesne ve kişiler kompozisyonlarında geniş yer tutar. Sevdiği bir kişiyi diğerlerinden büyük, sevmediği hoşlanmadığı kişileri küçük detaysız ve yüzü karalanmış şekilde çizebilirler (Alakuş ve diğerleri, 2011, s.150). Çocuk resimlerinde orantı iki biçimde ele alınır. İlki, nesneyi oluşturan elemanlar arasındaki büyüklük oranları, ikincisi ise farklı nesneler arasındaki orandır (Yavuzer, 1993, s.74). Çocuk resminde oran; kâğıdın nasıl kullanıldığı, nereye neyin veya kimin çizildiği, resmin sayfadaki yeri ve boyutuyla ilgilidir (Halmatov 2016, s.32). Bu noktada zihinsel boyutla fiziksel boyut arasındaki fark devreye girer. Fiziksel ile zihinsel boyut arasında aktif bir iletişim yoktur. Yani düşünce ve o düşünceyi gerçeğe dönüştürecek hareket arasında bağlantısızlık vardır (Venger, 2007, s.159). Bu nedenle çocuk resimlerinde oran, çoğu zaman zihinsel boyuta göre biçimlenir.

- *Saydamlık özelliği:* Çocuk aynı anda görülmesi mümkün olmayan çeşitli manzaraları betimlemek için ilginç bir yöntem kullanır. Bir objenin içinde veya arkasında bulunan ve görünmemesi gereken şeyleri sanki görüyormuş gibi çizer. Bir evi önden çizerken aynı zamanda içine insanları oturtur. Evin dışının içinin tümüyle gösterilmesi olayı resme bir saydamlık niteliği verir. Çocuğun bu tutumuna saydamlaştırma denir (Yavuzer, 2016, s. 13). Bu özelliği bulunan çocuk resimlerinde ana temel çocukta bir bütünlük endişesinin varlığıdır. Çocuğa göre insan tüm bir bütünlük içinde anlatılmak istendiğinden görünmemesi gerekenleri gösterir. Saydamlaştırma kullanan çocuklar; gerçeği yansıtan portresel anlatımından çok, sembolik ifadeler içeren figürsel anlatıma ağırlık verirler (Sezer, 2001, s.17).

2. Grupta kavramlara ilişkin özellikler vardır:

- *Realizm:* Yapılan incelemeler, çocuk resimlerinde realist eğilimin egemen olduğu görüşündedir. Köpeği tasmasıyla, atı koşarken, ördeği yüzerken, yaprağı düşerken çizmeyi tercih eden çocuk, realist detaylara titiz bir şekilde bağlı olduğunu gösterir (Yavuzer, 1993, s.72). Esasen çocuk resimlerinde uçan kuş, yağan yağmur, düşen yaprak gibi görsel realizm izleri mevcut olsa da zihinsel realizm daha ağırlıklı şekilde yer alır. Zihinsel realizmin iki özelliği vardır: Şematizm ve İdealizm. Resimde nitelik ve niceliği ön plana çıkarmaya şematizm denir. Resimde önem verilen kişi büyük, önem verilmeyen kişi küçük çizmesi şematizmin ifadesidir. Çocuk, kendi şartlarında resmi en uygun biçimde çizmeye çalışır. Çocuğun kendince resmi en güzel forma sokma çabası da idealizmdir. Çocuklar çizimlerinde yapabilecekleri en iyi görüntüyü tercih ederler. Çocuğun mantığına göre nesnelerin görünmeyen kısımlarının çizilmesi de idealizmin yansımasıdır. Çünkü

görünmeyen detayların çizilmemesi resmin eksik kalması olarak değerlendirilir (Çankırılı, 2015, s.149-150).

- *Tekrar ve simetri:* Müzikal ritim ve danslarda nasıl bir tekrar varsa çocuk resminde de anlamsız olan birtakım figürlerin, daha sonraları ise anlamlı motiflerin tekrarı dikkat çekicidir (Yavuzer, 1993, s.74). Okul öncesi çocukların resimlerinde benzer ortak yönler vardır. Bunlardan biri tekrardır. Çocuklar; çiçekleri, ağaçları, kuşları, bulutları kopyalarını çıkarır gibi aynı büyüklükte aynı görüntüde tekrarlayarak çizerler. Bu tekrarlar çocuk resimlerinde bir ritim oluşturur. Bu nedenle çocuk resimlerindeki önemli detaylardan biri tekrardır. Çocuk resimlerinin bir diğer özelliği ise simetridir. Çocuk, resimlerinde farkında olmadan simetriye uyar. Resmin ortasından dikey bir çizgi çizildiğinde, çizginin iki yanındaki görüntülerin birbirine benzediği görülür (Çankırılı, 2015, s.148-149).
- *Orantı:* Çocuk çizimlerinde görüntüler ve figürler arasında bütünlük ve mantık bağı olması gerekmez. Figürler arsında bir orantı yoktur. Çocuğun çizdiği figüre verdiği önem ile boyut arsında sıkı bir ilişki vardır. Bu anlamda çocuğun çok değer verdiği ve dünyanın en güçlü adamı olduğuna inandığı bir baba figürü evden büyük çizilebilir (Çankırılı, 2015, s.142). Orantı iki ayrı durumda ele alınabilir. Birincisi; nesneyi oluşturan elemanların arasındaki büyüklük orantılarıdır. Çocuk, bu farklı elemanların büyüklükleri hakkında yapısal bilgiye sahiptir ve bu bilgiyi oldukça doğru bir şekilde kâğıda aktarabilir. Farklı elemanların büyüklüklerinin kâğıda doğru şekilde aktarılabilmesi, çocuğun bunu doğru şekilde bilmesinden kaynaklanır (Ağaçlar, çiçekler vb.). İkincisi; farklı nesneler arasındaki orantının mesafeye ve büyüklüğe bağlı olmasıdır. Burada orantının hem gerçek büyüklüğe hem de nesneler arasındaki mesafeye bağlantılı olarak değişmesi gerekir. Genelde çocuk arka plandaki nesneyi küçültmeyi düşünmez (Yavuzer, 1993, s. 74).
- *Espri:* Esprili çizgilerle resme oyun karakteri vermek, çocuk resminin özellikleri arasındadır. Bu yüzden çocuk, çiçeğe, güneşe bir insan yüzü yapar; evin bacasını çeşitli figürlerle süsler. Çocuğun mizah duygusundan doğan bazı şekilleri becerikli bir şekilde basitleştirme eğiliminde olduğu görülür. Sezgici, estetik yaklaşıma göre, çocuğun kendisini bir çeşit duygu sezgisiyle nesnenin yerine koyması ve kendi ile yaşantısı arasındaki uzaklık engelini kaldırması gereklidir. Bu süreç, kendi kişiliğini başkasının kişiliğinde tasarlamak ve böylece biçimlendirdiği imgelerle ilgili duygu ve düşüncelerini mecazlarda yansıtmaktır. Örneğin bir hayvan çizen çocuk, çoğu kez hayvanın yüzüne kendi yüz karakterini yansıtmaktadır (Yavuzer, 2016, s.76).

- *Kurallara uygun resim:* Freeman ve Lanikoun (1972) araştırmaları sonucunda; küçük çocukların resimlerinde nesne hakkında, görüş alanının dışında da olsa tanımlayıcı bir özellik taşıyan yapısal bilgi sunmanın tercih edildiğini tespit etmişlerdir (örneğin bir fincanın arkada kalmış ve görülmeyen sapı). Buna karşın büyük çocuklar nesnenin, tanımlayıcı bir özellik olsun veya olmasın, yalnızca görülebilir özelliklerini ele alma eğilimindedirler. Büyük çocuklar bu tutumla, 'bakışa özgü' bilgi sunmuş olurlar. Çocukların 7 yaşına kadar 'bakışa özgü bilgiyi' kaybetmek pahasına, yapısal bilgiyi vermek eğiliminde oldukları birçok araştırmacı tarafından da ortaya konmuş bir bilgidir (Freeman ve Lanikoun 1972'den aktaran Yavuzer, 2016, s.78).
- *Simgesellik:* Çocukların yaratılarında kullandıkları simgeler, onların gördükleri, işittikleri, tattıkları, bildikleri, dokundukları, duydukları, düşündükleri ve hakkında konuştukları şeyler için benimsedikleri işaretlerdir**.** Bir simge, çocuk için duyumlar, anlamlar ve çağrışımlarla doludur. Sözgelimi tek bir tüy, onun için tüm Kızılderililerin simgesi olabilir. Yuva yaşındaki bir çocuğun kolunun, büyük hareketle çizdiği bir çember, bir yüzün simgesi olabilir (San, 1979, s.117). O halde, küçük çocukların yaptığı ilk resimler konuları tanımlamaktan çok, bunlara işaret eden geleneksel simgeler olarak işlev görürler. Bu resimler anlatılmak istenen şeylerin yapıları ve görünüşleri hakkında çok az bilgi taşırlar (Yavuzer, 2016, s.79). Tüm bu açıklamalar ekseninde Simge; çocuğun nesneler dünyasında tanıdığı şeylerin yapısal eşdeğeridir. Çocuğun çizgiler dünyasında kendini ifade etme şeklidir. Algı güçlendikçe, yaşantı ve deneyimler arttıkça simgeler de değişir ve detaylanır. Simge bir yaşantının imgesidir, çocuk tarafından algılama ile toplanır. Çocuğun resimlerindeki simgelerin oluşumu ve gelişiminde en önemli faktörlerden biri de görsel uyarıcılardır (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.38). Okul çağına kadar çocuklar gerçek görüntü yerine sembolleri çizerler. Sembolik düşüncenin en iyi örneklerine ev ve insan çiziminde rastlanmaktadır (Çankırılı, 2015, s.151-152).
- *Çocuk resminde tip:* çocuğun ilk çizdiği resimlerden başlamak üzere belli bir formda figürler çizilir. Çocuk resimlerinde tipin korunması ilkesinin uygulandığı görülür ve çocuk doğaya ters olmasına ve dış uyarılara rağmen, gövdesiz insan resmi çizmeye devam eder. İlk tipin korunmasına primer koruma denir. Bazen tipte yapılan değişim başlangıçta yalnızca o resim için kabul görür ve daha sonraki resimlerde ortaya çıkmaz. Ancak en sonunda yenilik, eski tip korunarak onunla bağdaştırılır. Çocuk, tipi koruma eylemini salt kendi resimleri için değil, başkasınınkiler için de sürdürür. Çocuk birinden kendisi için resim çizmesini isteyince, çizenin de kendi tipine bağlı kalmasını ister. Ancak sekonder

korumanın etkisi ile değişimler kabul görür. Sekonder koruma; yeni ayrıntıların eklenmesinde esas olan daha önceki resimlerde çizilen bölümlerdir (Yavuzer, 2016, s.79).

- *Çocuk resimlerinde içerik:* Bir çocuk resminde sunulan bilgi, üç faktörden etkilenmektedir: çocukların resmin konusu hakkındaki bilgileri, onların bu bilginin hangi yönlerinin sunulmaya değer olduğuna ilişkin yorumları ve bu bilgiyi yansıtacak bir resim yapma kapasiteleri. Belirli bir bakış noktasından yapılan gözlemi yansıtan resimler, bakışa özgü bilgi (bakan kişi merkezli anlatım) içerirler (Yavuzer, 2016, s.79). Bakışa özgü bilginin çocuk resmi içeriğinde bulunması oldukça önemlidir. Bazı çocuklar detayları aslına benzeterek çizerler. Bu çocuklarda zekâ düzeyinin yüksek ve el-kol koordinasyonunun erken gelişmiş olduğunu gösterir. Bazen de gerçekte olmayan aşırı detaylara rastlanır. Bu aşırı ve gerçek dışı detaylar küçük çocuklarda hayal ürünü olarak ortaya çıkar, 15 yaşın üstünde ise şizoid kişilik bozukluğuna işaret edebilir (Çankırılı, 2015, s.143). Çocukların yaptıkları resimlerde bakışa-özgü bilginin yokluğu, onların bilişsel olarak olgunlaşmamış olduklarının göstergesi olarak düşünülebilir. 7 yaşından küçük çocuklar nesne merkezli çizimler, büyük çocuklar ise bakan kişi merkezli çizimler yaparlar. Resimlerinde çocuklar nesnelerin genel yapısıyla başlayıp, sonradan nesnenin belirli bir bakış açısından görünüşünün farkına varırlar (Yavuzer, 1992, s. 72-81).
- *Çocukta algı:* Her çocuğun duyu ve duyumlarını kullanma yolları birbirinden farklıdır. Algı, göz önündeki nesnelerin beş duyu yoluyla alınan izlenim işlemi olduğuna göre sanatsal etkinliğin en önemli aşamalarından biride görsel algılamadır (San, 1979, s.73). Çocuklar beş yaşına kadar canlı-cansız ayrımı yapmazlar. Onlara göre hareket eden her şey canlıdır. Bu yüzden çocuk doğa resmi çizerken güneşe, aya, buluta canlılık verdiği; onlara göz, kaş, ağız çizerek insan yüzü kazandırdığı görülür (Çankırılı, 2015, s.150). Lowenfeld ve Münz'ün çalışmalarında, Çocukların yaptığı resimler görsel ve dokunsal olarak iki ayrı algılama biçiminin sonucu olarak karşımıza çıkar. Görsel tipte bir çocuk önce yaşantısını görme duyusu ile ilgili yanıyla sınırlar, kabaca dış çizgileri çizer, ikinci gözlem aşamasında yaşantısının bütün olarak bıraktığı izlenim bölümlerini çözümler (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.40). Çocuklar, söz diliyle ifade edemedikleri düşüncelerini resim diliyle anlatırlar. Dış dünyayı kendi algıladıkları biçimde resimlerine yansıtmaya çalışırlar. Bunu yaparken üzerinde düşünmez, tasarlamaz, sansüre tabi tutmaz, içlerinden geldiği gibi serbest çağrışımları çizerler (Çankırılı, 2015, s.144).
- *Çocuk resminde mekân kavramı:* Çocuk resimlerinde mekân kavramı ilk kez, ortalama beş yaş civarında oluşur ve mekân nesnelerin altına, resim düzlemine paralel çizilen çizgi şeklinde ya da boya ile boyanarak oluşturulur. 5-7 yaşlarında çocukların resimlerinde yüzen

şekiller görülmeye devam edilebilir. Bu yaşlarda çocukta derinlik kavramı henüz gelişmemiştir. 7-8-9 yaşlarında taban çizgisi ve karışık boyutlandırma; 9-11 yaşlarında çok yönlü taban çizgisi görülür ve perspektifte hala sorunlar vardır. 13 yaş ve sonrasında çok yönlü görüş gelişir (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.39). Çocuk resimlerinde gerçek mekân bilgisi, figürler arsındaki orantı ve derinlik algısı 10 yaşından sonra ortaya çıkmaktadır. Aynı kâğıt üzerinde hem iç mekân hem de dış mekân görmek mümkündür. Bir köşede evin içi, ev eşyaları, mutfak ve çocuk odası görünürken; bir köşede sokakta oynayan, ip atlayan veya top koşturan çocuklar ve ortada okul binası ve okula giden çocuklar görülebilir. Bunda serbest çağrışım ile hayal gücünün payı olduğu gibi, çocukta dikkat süresinin kısa olmasının da etkisi vardır. Farklı mekânların kâğıt üzerinde olması, genellikle çocuğun bir gününü özetler. Birbirini takip eden olayları iç ve dış mekânlarla birlikte çizmek sıkça rastlanan bir durumdur (Çankırılı, 2015, s.142-143).

3.3.3. Çocuk Resmine İlişkin Görüşler

Geleneksel görüşlerin bir kısmı, çocukların çizimlerini zihinsel kavramlarla açıklarken, bir kısmı da güdülere ve çizimin duyguları ifade eden yönüne ağırlık vermektedir. Çocuk resmine kuramsal açıdan bakan görüşler şöyle özetlenebilir (Yavuzer, 2016, s.23).

3.3.3.1. Gelişimsel Yaklaşım (Oyun Olarak Çizim)

Çocuklar çizimi bir oyun türü olarak görürler. Yalnız oldukları zaman oyuncaklarına ve eşyalarına gösterdikleri ilgiyi resim çizmeye de gösterirler. Çocuğun neden çizdiğine odaklanan Gelişimsel Yaklaşım, oyunu açıklamaya çalışan kuramları kullanarak cevap aramıştır. Bu kuramlardan bazıları şunlardır (Yavuzer, 2016, s.23): *Fazla Enerji Kuramı,* aktif olmanın insanın doğal yapısında bulunduğunu ve oyunun fazla enerjiyi dışarı atmanın bir yolu olduğu görüşünü kabul eder. *Alıştırma Öncesi Kuramı,* oyunun çocuğa ileri ergenlik dönemlerinde faydalı olacak becerileri uygulama fırsatı ile yeteneklerini geliştirme olanağı verdiğini savunur (Gross 1901'den akataran Yavuzer, 2016, s.24). Oyun üzerine ileri sürülmüş olan *'Yineleme (Recapitulation) Kuramı* biyolojik bir kuramdır. Bu kuramda oyunun, atalarımız açısından önem taşıyan içgüdüsel etkinliklerin provası olduğu ileri sürülür. Çizme işleminin kendisi, içgüdüsel etkinliklerin bir provası değilse de çizimler ilkel içgüdülerin simgesel bir biçimde dışa vurulması olabilmektedir. Örneğin askerlerin ve savaşların resimlerini çizen bir çocuğun ilkel saldırganlık dürtülerini tekrar ederek onları yüzeye çıkarttığı söylenebilir (Yavuzer, 1992, s.23).

3.3.3.2. Projektif Yaklaşımlar

Psiko-analitik kuramın resim yapma güdülenmesine (motivasyon) bakış açılarından biri bilinçaltında yatan istek ve duyguların resimde saklanmış biçimde de olsa anlatıldığı, resmin tehlikeli olabilecek ve bastırılmış olarak tanımlayabileceğimiz duyguların zararsızca dışarı dökülebileceği bir 'güvenlik supabı[1]' görevini yaptığı düşüncesidir. Bu görüş resim aracılığıyla, bastırılmış duyguların arıtılabileceğini (katarsis) savunur. Bastırılmış duyguların resimle arıtılması niteliği yönünden Yineleme Kuramına benzerlik taşır. Yineleme kuramı da oyunun, içgüdüsel itkilerin zararsız bir biçimde dışa vurulmasına olanak sağladığını öne sürer (Yavuzer, 2016, s.26-27). Kişiliğin bastırılmış yanlarını ortaya çıkarması nedeniyle resmin bir araç olduğu düşünülür ve bu yönde kullanılır. Resimlerin kişiliği ve ruhsal uyumu değerlendirmede kullanılması, klinik psikoloji ve psikiyatride projektif yöntemlerin doğmasını ve geniş bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır (Yavuzer, 1992, s.26-27).

3.3.3.3. Sanatsal (Artistik) Yaklaşımlar

Kellogg'a göre çocukların basit karalamalara, başka bir deyişle belirgin çizgilere ilişkin çalışmaları 2 yaşlarına doğru başlar. 2-3 yaşlarında ise belirgin şekillerin oluşur. 3-4 yaşlarında anlamlı şekiller (diyagramlar) ortaya çıkar. 4 yaşına doğru çocuklar insan, hayvan, bina gibi dış dünyaya ait gerçek nesnelerin resimlerini çizerek yeni bir aşamaya ulaşırlar. Ancak hangi aşamada olurlarsa olsunlar çocukların çalışmalarında belirgin şekilleri oluşturdukları ve bulundukları döneme ilişkin çizgilere yer verdikleri görülür. Çocuğun sanat anlayışı geliştikçe oluşan yeni çizgilerin yanı sıra, erken dönemlerde görülen özellikler de varlıklarını sürdürürler (Yavuzer, 2016, s.27). Sanatsal yaklaşıma göre çocuk resimleri, çocuğun sanatsal gelişiminde kritik bir role sahiptir. Çizim ile çocuk, estetik bir bakış açısı kazanır, çevresine duyarlılık geliştirir, kendini keşfeder, duygu ve düşüncelerini farklı yollarla ifade etmeyi öğretir, iletişim becerilerini geliştirir, çevrelerindeki dünyayı daha iyi algılamalarını ve farklı bakış açısı geliştirmelerini sağlar. Sanatsal yaklaşıma göre çocuk resimleri, yaratıcılığı teşvik eder. Tüm bunları yürürlüğe koymak için, çocuğun çizimin gelişim aşamaları, sanatsal güçleri, ihtiyaçları ve ilgileri ve nihayet yeteneklerinin farkında olması gerektiğini savunur (Yaşar ve Aral, 2009, s.1).

[1] Makinelerde güvenli kullanımı sağlayan donanımdır (TDK, 2019).

3.3.3.4. Sembolik Yaklaşımlar

Bazı çizimlerde gerçeklik değil çocuğun gerçeklikten algıladığı sembolik yansıma resmedilir. Çocuk yan yana iki daire çizip birine baş, diğerine gövde diyebilir. Temel olarak birbirinin aynı olan iki şekle birbirinden çok farklı anlamlar yüklemiş olur. Resmin bir objeyi ifade etmesi için, onu sembolize etmesi, temsil etmesi, ona işaret etmesi gerekir. Resim bir nesneye işaret eder ve daha çok o nesneyi anlamlandırır. Anlamlandırma ise bir şeyin temsilinin en temel çekirdeğidir. Nesnelerin simgelenmesi resim aracılığıyla olduğu gibi düşünce ve duyguların ifade edilme ve açıklanması resimle yapılır. Her iki durumda da resmin sembolik temsil etme niteliği etkin olur. Bu tür soyut kavramlar, doğrudan, gerçekçi biçimde anlaşılamaz ve hiçbir sembol bir düşünceyi, bir objenin bir resimde kopya edilişi kadar tam anlamıyla, doğrudan ortaya koyamaz (Yavuzer, 1992, s.30).

Çocukların çizgisel gelişim aşamalarından Şema Öncesi dönem sembolizm perspektifinden ele alındığında; çocuğun sosyal dünyasının genişlediği, görsel düşüncenin yansıması olarak düzenli şema tekrarlarının oluştuğu görülür. Sembolik çizimler, çocuk gözünden çizildikleri için yetişkinler tarafından anlamlı bulunmaz ve bir şeye benzetilemez. Çünkü çocuk insan kafaları ve ağaç tepeleri için aynı dairesel çizgiler kullanır. Çocuk çizimlerinde kadın-erkek figürleri biribirine benzer, ayrımı zordur. Çocuk resimlerine sembolik yaklaşımda, çizimlerde görsel gözlemden ziyade kavramsal anlayış hakimdir. Çizimlerde abartı ve çarpıtma vardır. Basit geometrik şekiller kullanır (Çankırılı, 2015, s.182-183).

3.3.3.5. Herbert Read'in Çocuk Resimlerini Anlatımsal Açıdan Tiplemesi

Herbert Read, çocuk resimlerini belli temalara ayırarak ele almıştır. Her bir tema farklı bir stili yansıtmakta ve odak noktası da birbirinden ayrışmaktadır. Read tarafından çocuk resimlerinde kullanılan anlatımsal tiplemeler, 12 farklı cinste ele alınmıştır (San, 1979, s.170-181):

Organik: Dış nesnelerle doğrudan ve duygudaşça (sympathetic), içten bir bağ; tek tek nesnelerden çok, grup halindekilere ilgi; doğal orantıların ve organik ilişkilerin algılanması mevcuttur.

Lirik: Organik tipin pek çok karakterini taşımakla birlikte, cansız doğa (naturmort) gibi duruk nesneleri tercih eder. Bu tip, tasvirleri ince ince işler ve renkler genellikle alt tonlardandır. Kız çocukların resimleri erkek çocukların resimlerine görece lirik karakteristiklere daha müsaittir.

İzlenimci: Terim, izlenimci resim akımında kullanılan genel anlamı içinde alınmıştır. Gözlemlenen karakteristik ayrıntılar, kavramsal bütüne oranla daha fazla tercih edilmektedir.

Ritmik örüntülü: Resim ya da çizim, gözlemlenen olguların biçim, süreç, olay ve olgusundan çok içerdiği örüntülere odaklanır ve örüntüyü vurgular.

Dokusal form: Oldukça ender bir tiptir. Nesne, kökenini hiçbir zaman gözlemden almayan, özetlenmiş bir geometrik formüldür. Bir temanın, bir konunun stilizasyonudur. Doğal bir nesnenin bir örüntü halinde işlenmesinden çok, doğal olan bir nesnede örüntünün algılanmasıdır.

Şematik Örgensel: dokuyla açıktan hiçbir bağlantısı olmayan geometrik formülü içeren bir şemadır. Çocuğun erken yıllarının şeması olarak durağan kalmıştır. Belki de bir biçimlendirme olarak ve emekle işlenmiştir ancak nesne ile simgesellikten daha derine uzanan bir bağlantısı bulunmaz.

Dokunsal (haptic): Löwenfeid'in sınıflamasında işaret edildiği gibi, resim nesnenin görsel algısına dayanmaz, ancak tam olarak şematik de değildir. İç fiziksel duyumlardan gelen, elle tutulur ya da başka görse! Olmayan imgelerin sergilenmesidir (San, 1979, s.174-176).

Dışavurumcu: Löwenfeld'in verdiği örneklerde olduğu gibi, dinlemek, boğulmak gibi, benmerkezci birtakım duyumları aktarmak dışında, çizenin dış nesneleri (orman, sokak, kalabalık gibi) duyumlarına göre nasıl yansıttığını içerir. Bu tiplemede, elle tutulur ya da bedencil birtakım duyumlardan başka duyumların denetiminde bulundurulduğu düşünülmektedir.

Sıralayıcı: Tamamen nesne tarafından yönlendirilen çocuk, nesneyi bir bütünlük ya da atmosfer duyumuyla bağlamayı başaramaz. Zahmetle, görebildiği ve anımsayabildiği her ayrıntıyı resminde tespit eder ve bunları aralarında bir ayırım yapmadan, birini ya da ötekini vurgulamadan, yüzey üzerine eşitlikle geçirir.

Bezeyici: Çizen kişi, ilk plânda renk ve iki boyutlulukla ilgilenir. Bu hususları neşeli bir örüntü elde etmek amacıyla kullanır.

Yazınsal (literal): Büsbütün düşlemsel imgelem ürünü bir tema odak ve temel alınır. Öz olarak yazınsal bir eserdeki olaya, öğretmenin anlattığı bir hikâyeye veya kendisinin uydurduğu bir konuya dayanabilir. İmgeleme gücü, imgeler uyandırma ve yeniden düzenleme yetisi ile bu temayı temsil eder ve diğerleriyle bağlar.

3.3.4. Çocuk Tiplerine Göre Resimsel Özellikler

Sanat eğitimcileri ve psikologlar tarafından yapılan çalışmalarda çocuk resimlerinde ve çocukların üç boyutlu çalışmalarında ortaya konan belirleyici özellikler incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda çocukların çevreye, resme ve çizgilere farklı şekillerde yaklaşım gösterdikleri tespit edilmiştir. Çocuklar kendilerini farklı biçimlerde ifade etmektedir ve araştırmacılar bu farklı ifade ediş biçimlerini tip olarak sınıflandırmıştır. Çocuklar, kendilerini ifade şekillerine göre aşağıdaki şekilde tipsel olarak gruplandırılmıştır (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.41).

3.3.4.1. Görücü Tip

Bu çocuklar resimlerinde konuyu bütün olarak algılar ve ayrıntısız çizimler yaparlar. İnsan, hayvan ve doğa çizimlerinde dış hatlarla sınırlanmış çizgiler görülür. İnsan vücudu bir bütün içinde gösterilir. Desen çizimlerinden renkli resim aşamasına geçtiklerinde daha cesur davranırlar. Konuyu renklendirmede oldukça başarılıdırlar. Güzel boyama yaparlar (Alakuş ve diğerleri, 2011, s.151). Bu çocukların resimde görme perspektifleri genel hatların görülmesi üzerine odaklıdır. Görü, çizgilerin oluşumunda temel etken olarak rol oynar. Bu nedenle resimlerini bu stilde ve bu ana odakta çizen çocuklara görücü tip denir. Genel hatları görüp çizmek ve bunları renklendirmek konusunda keskin bir görüşe sahiptirler.

3.3.4.2. Yapıcı (İnşacı Tip)

Görücü tipteki çocukların aksine detaycıdırlar. Figürleri ve nesneleri ayrı ayrı parçalarını çizerek oluştururlar. Yani önce detayı oluşturan küçük parçaları görüp çizip sonra bunları birleştirerek bütüne ulaşırlar. Parçadan bütüne gitme yapıcı tiplerin en belirgin özelliğidir. Tam olarak bu özelliklerinden dolayı inşacı tip olarak da adlandırılırlar. Bir figürün çiziminde baş, gövde, kollar ve bacaklar, hatta eller ev parmakları ayrı ayrı çizilir ve tüm parçaların birleşmesinden ana figür meydana getirilir. Çizim genellikle, önce baş, sonra gövde, gövdeye kolların ve bacakların eklenmesi şeklinde bir sıralama ile yapılır. Bu çocuklar çizim konusunda oldukça başarılıdırlar (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.41).

3.3.4.3. Karışık (Endüstriyel) Tip

Görücü tip ile yapıcı tip çocukların özelliklerini ortak olarak bünyelerinde taşıyan karışık tip grubundaki çocuklar, iyi çizim yapmanın yanı sıra iyi de boyama yaparlar. Resimlerinde hem bütünü genel hatlarıyla iyi görür hem de parçaların detaylarına hâkim olabilirler. Bütün ile

bütün içindeki parçalara birlikte büyük bir titizlikle yer verirler. Bu tip çocukların çizimleri planlıdır. Çizimlerinde doğruluk, ölçülülük ve düzenlilik en dikkat çekici özelliklerdir. Yaratıcı yapıları her çalışmada rahatlıkla görülebilir. Ölçülü çizimlerde oldukça başarılıdırlar (Alakuş ve diğerleri, 2011, s.153). Hem iki boyutlu hem de üç boyutlu çalışmaları istekle yaparlar ve genel olarak başarılı da olurlar (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.41).

Bu grup çocukların görücü ve yapıcı nitelikleri birlikte aktiftir. Çoğu zaman cetvel, pergel gibi araçların etkisiyle planlı çizimler yaparlar. Çizgilerde doğruluk, ölçülülük, düzenlilik ve tutkuları net olarak görülür. Karışık tip olarak nitelenen bu grup çocukların resimlerinde doğru ve ölçülü bir bütün içinde parçalara dikkatli detaylarla yer verme anlayışı egemendir. Bunlar gerek çizgi gerekse boya ve üç boyutlu çalışmaya olanak veren maddelerle çalışmaya çok yatkındırlar. Resmin her türünde yaratıcı bir yapıları dikkat çeker. Dünya genelindeki araştırmalardan çıkarılan verilere göre okullardaki çocukların büyük çoğunluğunu bu tip çocuklar teşkil etmektedir. Türkiye okullarında ise bu çocuk tipine yakın profil çizen çocukların oranı yaklaşık %90 civarındadır (Sezer, 2001, s.16).

3.3.5. Çocuğun Çizgisel Gelişim Aşamaları

Çocuğun sanat faaliyetlerinde de beden ve zihin gelişimine paralel şekilde belirgin bir değişime rastlanmaktadır. Kimi zaman duran fakat sonrasında yerini bir sonraki evreye devreden bu sanat gelişiminin belirlenip anlatılması zor olsa da çocuğun çizgilerinin geliştiği açık gözlenen bir olgudur. Her çocuk bir sanat evresinden diğerine eş zamanlı geçmemektedir. Bu konuda bireysel ve kesin belirlemelerden çok genellemelere dayalı tespitler yapmak sağlıklıdır. Genel bir yargıda bulunulacak olursa; çocukların yaşları büyüdükçe, bu gelişime paralel olarak resimlerinin de daha ayrıntılı, daha oranlı ve daha gerçekçi olduğu söylenebilir. Bununla birlikte çocuk resimlerinin gelişmesi bakımından her evrede çocuklar tarafından yapılan resimlerin nitelendirildiği bazı çarpıcı ve çok ayırıcı özellikler mevcuttur (Arıcı, 2006, s.17). O halde çocukların resimsel gelişim evreleri net olarak tespit edilemese de çizgisel gelişim aşamaları olgunlaşma ve büyümelerine paralel bir seyir izleyerek oldukça ayırt edici biçimde gözlenebilir. Çizgisel gelişim Karalama Evresi (2-4) ile başlayıp, Şema Öncesi Dönem (4-7), Şematik Dönem (7-9 Yaş), Gerçeklik Dönemi (9-12 yaş) ile devam eder ve Doğalcılık Dönemi (12-14 yaş) ile olgunluğa erişir.

3.3.5.1. Karalama Evresi (2-4 yaş)

İlk yıllarda çocuk kâğıt üzerine gelişigüzel birtakım çizgiler çizer. Bu evre karalama evresi olarak adlandırılır.18 ay dolaylarında çocuğun ilk karalama girişimleri oldukça dikkat çekicidir. Temel olarak bu ilk işaret çocuğun gelişimi açısından önemli bir adım ifade eder. Çizilen ilk çizgiyle birlikte çocuk, kendini yalnız çizerek, boyayarak değil, yazılı bir biçimde de ifade etmeye başlamış olur (Yavuzer, 2012, s.32). 2 yaşında başlayarak 4 yaşına kadar süren bu dönemde, çocuğa destek olmak çok mühimdir. Çocuk bu yaşlarda çoğunlukla kapı, pencere, duvar gibi rast gele alanlara karalamalar yaparlar. Bu noktada yetişkinler tarafından gerekli anlayışın gösterilerek çocuğa yeterli çalışma ortamının hazırlanmasının sayısız faydası olacaktır. Bu evre dış dünyayı gözlemleme, anlam, özümseme ve dışa vurmaya yönelik ilk girişimdir. Bu nedenle çocuğun aktif ve etkin olmasının önüne geçilmemelidir. Çocuk karalama basamağının sonlarına doğru, çevredeki nesnelerin yapı özellikleri keşfederek tanımaya ve çizgi ile anlatıma dökmeye çalışır. Yani nesne ve rengi ile arasındaki ilişkilerin temelleri Karalama Evresinde atılmaktadır (Arıcı, 2006, s.19).

Şekil 1. Kellogg'un karalama örnekleri

Kaynak: Yavuzer, 2012, s. 35.

Karalama evresine özgür birtakım çizgiler vardır. Bu çizgilerin her biri farklı bir anlam ve gelişim seviyesini ifade eder.

Yumurta biçiminde çizgiler: Çocuk 1, 5 yaşından başlamak üzere kâğıdın kenarlarına kadar taşan, sınırsızlık ifade eden karalamadan vazgeçip oval yuvarlak, yumurta biçimli çizimler yapmaya başlar. Bu yumurta biçimli çizimlerin ortasında en az bir çekirdek vardır. Yumurta biçimli çizgiler, sınırsız ve ortam algısı barındırmayan karalamaların son buluşudur.

Yılan ve balçık biçimi çizimler: Kalem kaldırılmadan birbirini takip eden küçüklü büyüklü, iç içe geçmiş sarmal çizgilerdir. Bu çizgiler, 3-4 yaş arası çocuk çizimlerinde görülmektedir. Spiral çizginin bir başlangıcı bir de sonu bulunur (Çankırılı, 2015, s.163-164).

Dairesel çizimler: Bir merkez noktadan dışa doğru ya da dışarıdan bir merkeze doğru yapılan dairesel çizimlerdir. Dairenin içinde yuvarlak, oval, kare, dikdörtgen, üçgen, çarpı, artı, nokta, gibi geometrik şekiller de yer alabilir. Daire, aileyi ve çevreyi temsil ederken; merkez nokta çocuğu, diğer noktalar da anneyi, babayı, kardeşleri ve başkalarını temsil etmektedir. Dairenin içi ait olmayı, kabul edilmeyi; dışı ilgisizliği, ihmal edilmeyi, dışlanmayı ifade eder (Çankırılı, 2015, s.166-167).

Işınlı güneş resimleri: Işınlı güneş resimleri dairesel resimlerden sonra ya da onunla birlikte ortaya çıkmaya başlar. Dairesel çizgi güneşi, dış hatlardan çıkan kısa çizgiler de ışık çizgilerini temsil etmektedir. Üç dört yaşındaki çocuklar güneşin canlı olduğunu düşünmektedirler ve güneşe ağız, göz gibi uzuvlar yapmaktadırlar (Çankırılı, 2015, s.168).

Noktalar: Çocukların çizimlerinde nokta kullanmaları, ben algısının geliştiğine işaret etmektedir. Resimde nokta kullanımı; yüze, ellere, kollara ve bacaklara renkli kalemlerle noktalar koyma şeklinde olmaktadır. Farklı organlara noktalar yapılması vücutlarının farkında olduklarını göstermektedir. Çocuk, resmindeki insan vücudunun uzuvlarına noktalar atarak vücudunu tanıdığını ve ben algısının bulunduğunu ortaya koymuş olur (Çankırılı, 2015, s.171).

Kesişen çizgiler: Çocuk çizgilerinde kesişen çizgiler kişilik gelişiminde yeni bir döneme işaret etmektedir. Kalemi kâğıdın üzerine koyduğunda çizgiyi soldan sağa mı yoksa yukarıdan aşağıya mı yönlendireceğine kendisi karar verir. Bu kişilik gelişiminde bağımsızlığa doğru adım atıldığını gösterir (Çankırılı, 2015, s.173).

Balonlar: Bir sap ve bir yuvarlak şekilden oluşan çocuk çizimleri balona benzetilir. Balon, çocukların ilgisini çeken bir oyuncaktır. İpin ucu çocuğun elindedir ve çocuk ipi bıraktığında balon uçmaya başlar. Sokağa çıktığında da anne çocuğunun elini sıkıca tutar ve kendisinden

uzaklaşmasına izin vermez. Bu iki olgu arasında metaforik bir bağ kurulur (Çankırılı, 2015, s.175).

Çocukta ilk çizgiler oldukça büyük önem taşır. *Normal* gelişim gösteren çocuklarda; İlk kez eline kalem alan çocuk gülerek karalar ve bu işten büyük bir zevk alır. Genel olarak araştırmacılar çocukların bu ilk karalamalarının bir şey ifade etmediğini söyler (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.44). Bu ilk karalamalarla çocuk üzerinde taşıdığı devinimsel enerjinin fazlasını dışarıya atar. Çocuk, bu dönmede sadece boyama malzemesi ile kâğıda değil, bulduğu her uygun şeyle her düzlemin üzerinde çizimler yapar. Bu evre çocuğun elindeki cisimden çizgiler çıktığını keşfetmesi ile başlar. Çizgiler çıkaran cismi eliyle ittikçe çizgilerin de birlikte uzaması çocuğa büyük zevk verir. Başlangıçta elinin hareketleriyle çizgiler arasındaki bağlantıyı bile keşfetmemiş olabilir ancak yine de çizgiler çıkaran bir maddeyle oynamak hoşuna gider. Çocuğun bu aşamada çıkardığı çizgileri denetleme yeteneği ve kaygısı bulunmaz. Çizgiler her yöne doğru çizilir. Bu ilk çizgilerin çoğunlukla dikey olduğu gözlenir. Çocuğun yatay çizgiler çizebilmesi daha sonraki bir aşamada mümkün olur (San, 1979, s.136). 14 ay civarında; organize olmayan, dalgayı andıran yatay çizgiler gözlemlenir. 18 ay civarında; el, kol ve kas gelişiminin ve kontrolünün artmasına bağlı olarak önceki dönemde çizilen yatay çizgiler, artık dairesel şekillere dönüşmeye başlar. 2 yaş döneminde; çocuk el, kol kaslarının gelişiminin yanında, bilek ve parmak kaslarını da kullanmaya başlar. Karalamalarda azalma görülmesiyle birlikte sadelik içeren, genellikle farklı anlamlar taşıyan çiçek, şeker, ağaç gibi çizimler çoğalır ve bu çizimler sıklıkla tekrarlanır. Bununla beraber kocabaş olarak adlandırılan kocaman kafanın, ince bir vücudun olduğu veya vücudun hiç çizilmediği şekiller resmedilir (Halmatov, 2016, s.13). 2-4 yaşlarına denk gelen karalama evresindeki gelişim, belirli bir düzen içinde var olur. Başlangıçta kâğıdın üzerine konan işaretler olarak görülen karalamalar, zamanla yetişkinler tarafından tanınabilecek düzeyde çizgilere dönüşür. Genel anlamda bu karalama 3 ana kategoride toplanır (Yavuzer, 2012, s.34):

- ✓ Kontrollü karalamalar.
- ✓ İsimlendirilen karalamalar.
- ✓ Bir rahatsızlığı dile getiren karalamalar.

Çocukta ilk simgenin ortaya çıkışı rastlantısal değildir. Öğrendiği ve iletişim kurduğu kişiler, resimlerinde ortaya çıkan simgelerdir. Çocuğun resminde ilk görülen simge genelde insandır ve bu insan kocaman bir baş ve bu baştan çıkan kollar ve bacaklarla çizilir. Bazı sanat eğitimcileri bu çizimleri iri başlar olarak isimlendirir (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.46).

Gelişimin yansıması olarak karalama: Sanat, insanın çevresine olan tepkilerin yansımasıdır. Bu çocuğun karalama çağında çok daha iyi görülebilen bir olgudur. Çünkü karalama çocuğun bedensel ve coşkusal gelişiminin yansıması ve dışa vurumudur. Büyümede bireysel farklılıklar olduğu gibi, çocuğun karalamalarında da benzer farklılıklara rastlanır. Karalama düzeyindeki farklılıklar, çocuktaki fizyolojik ve psikolojik farklılıkları yansıtır (Yavuzer, 2012, s.37).

Çocuğun karalama aşamasındaki gelişim özellikleri: Çocuğun bu dönemindeki yaratıcı yapısı onun zihinsel ve coşkusal gelişimini yansıtır. Bu faaliyetten haz duyan çocuk, var gücüyle karalamasına devam eder. Karalama faaliyeti çocuğun kas faaliyetini de keşfetmesini sağlar. Çocuk, çizgilere bakarak görsel kontrole sahip olur ve yarattıkça bağımsızlığını elde ettiğinin bilincine varır. Çocuğa gelişim sağlayan bu durum aynı zamanda yaratılan pozitif duygu sayesinde çocuğun gerginliğini azaltır (Yavuzer, 2012, s.37).

Karalama Döneminden Şema Öncesi Döneme geçiş: Karalama döneminin sonlarına yaklaşıldıkça çizilen insan figürleri oldukça basitleşir ve bu figürler genelde eksiktir. 3 yaş grubundaki çocuklar için insan figürü çizmek genellikle bir kafadan ibaret olur. Çünkü 3 yaş grubundaki bir çocuk için insanın önemli yeri kafadır. Bu yaşta ve çizim evresinde gözler, burun ve ağız genellikle yüze yerleştirilir. 4 yaş çocukları ise kollar ve bacakları temsil eden uzantıları kafaya ekleyerek çöp adam çizmeye eğilimlidir (Yavuzer, 2012, s.38-39). 3 yaş ve sonrasına rastlayan bu dönemde çocuk bol renkli boyama gerecine ihtiyaç duyar. Boya yerine çizim aracı olarak kalem kullandığında, cisimlere benzer çizgileri daha belirgin olur ve fırça ile boyandığında fırça darbeleri artık çeşitli ve ritmik bir nitelik taşır. Kimi zaman tüm sayfayı tek bir renkle kaplayabildiği gibi değişik renkleri enli şeritler ya da büyük lekeler halinde de kullanabilir. Çocuk resimle uğraşırken kendini yoğun bir bicimde çizme etkinliğine kaptırır. Onun için özenli ve kendini verdiği bir aktivite yaptığından kâğıdını başkasıyla paylaşmaktan hoşlanmaz. Biten resmine, arada çok fazla benzerlik veya alakalı olmasa da bir ad takabilir. Bu tutum, yaptığı işten mutluluk ve gurur duymasının bir sonucudur. Bu ad takma, çocuğun eseriyle ilgili olarak düşünmeye başladığının ilk belirtisi olması dolayısıyla önemlidir. Çocuk, ürününün kendi deneyimleriyle ilişkisini kurma becerisinin farkında varmıştır ve ürünün kendine ait bir çıktı olduğunu bilmektedir (San, 1979, s.137).

Hasta çocuklarda ise; bu dönemi hasta çocuk hastanede geçirdiği için çok sağlıklı atlatamayabilir. Bahsi geçen bu dönem, çocuğun çevreye karşı temel güven algısının oluştuğu bir gelişim dönemidir. Çocuk, içinde doğmuş olduğu dünyanın güvenilir bir yer olup olmadığına yönelik değerlendirmeler yapar. Çocukta temel güven duygusunun oluşumu, bu dönemin sağlıklı geçirilmesine bağlıdır. Bu dönemi hastanede geçiren çocukların dış dünyasını

anne, baba ve sağlık personeli oluşturur. Karalama Evresinden Şema Öncesi Döneme Geçiş evresini hasta çocuğun sağlıklı atlatabilmesi annenin ve sağlık personelinin davranışlarıyla yakından ilişkilidir. Çocuk güven içinde olduğunu hissetmeli ve güvenli bir ortam algılamalıdır. Bu dönemde çocuklar tutarsızlık ve anlamsızlıklardan rahatsızlık duyarlar. Bu dönem iyi geçirilmezse ileriki yaşlarda bağımlılık oluşma olasılığı yüksektir (Bacanlı, 2009, s.89). Bu dönemdeki bir çocuğu: hastanede yabancı tıp personeli haricinde, çeşitli ve gürültülü çalışan alet ve monitörler; farklı ve değişik kokular; uygulanan tıbbi yöntemler ve bunlarla ilgili ağrı ve acı duyma; özellikle yanında annesinin bulunmaması; uyum sağladığı ortamdan uzaklaşması; hiç alışık olmadığı bir ortama girmesi; canı istediği zaman koşup oynayamaması; sevdiği oyuncağın yanında bulunmaması; geçmişte yaşadığı iyi veya kötü hastane deneyimleri olumsuz etkileyen hastane ortamı elemanlarıdır (Akay ve Emiroğlu, 2008, s.725) çocuk hastane ortamında bunlar ve unlara benzer pek çok negatif etmenle karşılaşır. Karşılaşılan bu olumsuz etmenler fiziksel hastalığın yanı sıra psikososyal sorunları da beraberinde yaşatır. Hastane ortamında güvensizlik algısı yaşanması halinde pek çok farklı negatif sonuç yaşanacağı gibi çocuğun yaşadığı olumsuz etkiler, olumsuz duygulara dönüşerek çocuğun çizgilerine de yansıyacaktır. Anneden ayrı olma ve bilinmeyen tedirgin edici bir ortam, çocuğun çizgisel gelişim dönemini de olumsuz etkileyebilmektedir.

Hastanede yatma ve tedavinin gerekleri, çocuğun gelişmesi için olağan biçimde yaşaması gerekenleri engelleyebilmektedir. Örneğin, bu çizgisel gelişim aşamasında en önemli çizim gereci kalemdir ve çocuk kalemi düzgün tutmayı öğrenmelidir. Hastane ve tedavi nedeniyle kalem tutmayı öğrenemeyen çocuğun bu dönemi sağlıklı atlatması da beklenemez. Karalama evresinin ilk ve temel adımı çizgidir ve henüz kalemi doğru tutamayan bir çocuk başarılmış çizgiler çizemez. Çocuk ancak başarılmış çizgiler çizebilirse mekanik tekrar etme aşamasına geçebilir. İnsan zihni önce öğrenip sonra tekrar etme yoluyla pekiştirme ve kendine katma biçiminde çalışır. Bu nedenle çocuk, çizgisel aşamalarda her şeyi tekrar etme eğilimindedir. Her alanda deneysel girişim için sağlıklı bir ortam sunulmuş çocuklar, ilk çocukluklarını başarılı ve uyumlu tamamlar. Başarma hissiyle tanışan çocuk, başardıkça güçlü hisseder. Sağlıklı çizgisel gelişim için çocukların hastane ortamında resim araç gereçleriyle tanıştırılması gerekir. Hastane ortamı, kronik hastalık tedavisi gören bir çocuk için artık onun doğal yaşam alanıdır ve normal hayatında kolaylıkla kalem, boya benzeri bir resim aracına erişebilecekken hastane ortamında çocuğun bu ihtiyacının yetişkinler tarafından düşünülerek hastane ortamına katılması gerekir. Çocuk, yaşam alanı olarak gördüğü hastane ortamında resim araç gereçlerine rastlarsa bu konuda başarma isteğine sahip olacaktır. Resim araç gereçlerine hastane ortamında

rastlamayan, hastanede bunları kullanan birilerini görmeyen bir çocuk doğal olarak bu araçların ne işe yaradığını bilmeyecek ve resim konusunda bir başarma isteğine de sahip olmayacaktır. Böyle bir durumda resim sanatının faydalarıyla hiç tanışamayacak çocuğun hem gelişimi hem de çizgisel gelişimi sekteye uğrar. Çocuğun başarma isteğinin az olması daha az denemesine, kendini resim aracılığıyla daha az ifade etmesine neden olacaktır (Yavuzer, 2012, s.36). Kendini güçlü, güvende ve başarılı hisseden çocuk mutlu olur. Hastane ortamında böyle hissetmesi sağlanan çocuğun hem gelişim dönemi kesintiye uğramayacaktır hem de çocuğun tedavi sürecine olumlu geri dönüşler sağlayacaktır. Resim malzemelerinden az yararlanan çocuklar için ise tam aksi olasılıklar söz konusudur.

Karalama Evresinden Şema Öncesi Döneme Geçiş, 3ila 4 yaş civarını kapsar. Bu yaşları geçmiş ve anaokulu çağına gelmiş bir çocuğun hala karalama yapıyor olması yaş düzeyinin altında bir etkinliği devam ettirdiğini gösterir. Bu durum bir beceri ve yetenek eksikliğinden ziyade bir gelişim problemidir. Gelişim dönemleri içinde karalama, zihinsel ve coşku kaynaklı gelişimin göstergesidir. Bununla birlikte, Karalama Evresi, çocuğun kendine karşı davranış geliştirdiği bir evredir. Çocuk, dünyanın zevk ve ilgi uyandıran bir yer olduğu hissini algılar ve yerleştirir (Yavuzer, 2012, s.37). Bu dönemde çocukların gösterdiği birtakım davranışlar bulunur. Örneğin; kare 4 yaş, üçgen 5 yaşlarına doğru çizilir. Ölçüler birbiriyle orantılı olmaz. Yer çizgisi bulunmaz. Şekiller birbiriyle ilişkili değildir. Çizim yapılırken kâğıt döndürülür (Çankırılı, 2015, s.178-181). Bunların hepsi bu dönemin özellikleridir ve çocuğun gelişimine bağlı olarak gelişir ve değişir. Gelişmemesi önemli bir problemin varlığına işaret eder. Çünkü çizgisel gelişim aşamalrı büyümelerine ve olgunlaşmalarına paralel seyir izlediği için bu dönemi sağlıklı atlatamayan çocuk diğer döneme sağlıklı giremez sanat becerisinde eksiklik oluşmasını sağlar.

3.3.5.2. Şema Öncesi Dönem (4-7 Yaş)

Karalama döneminden şema öncesi döneme geçişte ilk dikkat çeken çizimler insan figürleridir. Önceleri düz çizgilerle insan kolu, bacağı, gövdesi; yuvarlak çizgilerle baş, yüz yapan çocuk kendine göre bir insan şeması çizmeye çalışmaktadır. Basitçe bir insan şeması çizmesi nedeniyle bir gün çizmiş olduğu insan resmini ertesi gün bambaşka çizer (Kehnemuyi, 1977, s.13). Çocuğun bu dönemde çizdiği dairesel ve düz çizgilere bakıldığında bir insan ve hayvan figürü olduğu artık tahmin edebilir durumda olmaktadır. Çünkü bu çizgisel gelişim aşamasında görsel düşünce (şema) gelişmeye başlamıştır. Başkalarını izleme, hareketleri kopyalama (gözlem) eylemleri vardır (Çankırılı, 2015, s.178-181). Tüm bu gelişmelerin kaynağı, çocuğun

kendisinin de çevrenin bir parçası olduğunun farkına varmasıdır. Bu kaynaktan hareketle çocuk, çevresindeki nesne ve diğer insanlarla özdeşim kurmaya başlamıştır. Resim yapma, düşünme ve gerçek arasındaki ilişkiler keşfedilmektedir. 5 yaşından itibaren çocuk, resim yapmaya başlamadan önce neyin resmini yapacağını bilir. Resimlerde saydamlık olması görülen önemli özelliklerdendir. 6 yaş itibariyle de gerçekçi resimler oluşur ve farklı figürler sayfada bir araya gelmeye başlar (Halmatov, 2016, s.16). Bu aşamada altıncı yaş özellikle önem taşır çünkü bu yaşta sanatsal beceriler gelişmeye başlar. Buna bağlı olarak da gerçek şemaların gelişmesi gözlenir. Örneğin bir insan figüründe genelde dairesel baş, şekilli saçlar, kolları ve bacaklar çizilmeye başlanır. Kahverengi gövdeli, yeşil yapraklı ağaçlar, kâğıdın köşesine sarı bir güneş, sivri çatılı bir ev çoğunda standart çizilen resimlerdendir. Bu dönem çocuk resimlerinde yer çizgisi bulunur (Malchiodi, 1998, s.127- 129). Çocuk, yaptığı bir şeyin önemini vurgulamak istediğinde boyutlarında değişiklik yapabilir. Örneğin kendini bir evden daha büyük çizebilir veya büyük dişler çizerek dişlerini fırçalamayı resim ve boyutlandırma yoluyla anlatabilir. Konu ile ilgili önemsiz bulduğu ayrıntılar olursa atlayabilir (Malchiodi, 1998, s.130). Şema öncesi dönemde bir önceki döneme göre çocuklarda mekân kavramının oluşmaya başladığı görülür. Daha önce çizilen nesneler veya figürler bir zeminde değilken, bu dönemde çevrede bulunanların havada uçmadığı, bir yere bastığı algılanır ve mekân keşfedilir. Bu mekân, şema öncesi dönemin başında genellikle kâğıdın alt kenarı olmaktadır. Yapılmak istenen her şey, yer çizgisi şeklinde kabul edilen alt kenara sıralanır. Daha sonra mekân, kâğıdı yatay şekilde baştan sona geçen bir çizgidir. O zaman da her şey bu çizgi üzerinde dizilir (Sezer, 2001, s. 45).

Şema Öncesi Dönemde tüm çizimler ön perspektiften görünümlü ve yüzeysel niteliktedir. Bu dönemin son evrelerine yaklaşıldığında derinlik algısı oluşsa bile çizilememektedir (Yavuzer, 2012, s.48). Çocuk bu yaşlarda resimle ilgili ince işlere merak salmaktadır. Bu nedenle bezemeyle fazlaca ilgilidirler. Bazı dekoratif ufak şeyler yapmak, şema öncesi dönemde çocuğu, yaşamının birçok evresinde olduğundan daha çok mutlu edmektedir. Bu dönemde çocuk hala oyuncaklarıyla meşgul olduğundan yaptığı şeyleri kullanmak üzere yapar ve oyuncaklarına katar (Uçak modelleri gibi). Bu etkinlikler, biçim, renk ve malzeme hakkında belirlenmiş belli bir estetik mantığa ve estetik duyguya işaret eder (San, 1979, s.149). Ayrıntı dönemi diye adlandırabileceğimiz bu dönemde çocuklar el ve parmaklara kadar ayrıntılı çizimler yapmaya başlarlar. Bu çizimler daha çok geometrik izler taşır. Çocuklar kâğıdın alt kısmını zemin olarak kullanır. Perspektif oluşumuyla eşya çiziminde de artış gözlemlenir (Muhina, 1981, s.240).

Şema öncesi dönemde çocuklar iki boyutlu düzlemde üçüncü boyutu yakalama adına kendilerince çözümler bulurlar. Bunlardan en çok kullanılanlar şunlardır:

- ✓ 5-7 yaş arasındaki çocukların yaptığı çizimlerde bazen çocuğun var olduğunu bildiği ama normal olarak göremediği öğeler hala bulunabilir. Bunu sonucunda 'saydam' ya da 'röntgen' çizim denilen şeffaf resim ortaya çıkar; bu, Luguet'in zihinsel gerçekçilik diye tanımladığı evrenin belirleyici bir niteliğidir. Bu tür çizimlerde çocuk açıkça göstermektedir ki, çocuk çizdiği nesnenin normalde gözlerden saklı olan içeriğini de göstermek istemektedir (Yavuzer, 2012, s.48).
- ✓ İkinci bir özellik, mekân ilişkileri ile ilgili değişikliklerdir. Nesnelerin yerleştirilmesinde çocuk belli bir plan geliştirmektedir. Genellikle kâğıdın alt tarafında yer çizgisi bulunur, figürler buna göre yerleştirilir. 6 yaşındaki çocuk için bu yer, insanları ilgilendiren bütün etkinlikleri ve tüm nesneleri üstünde taşır. Kâğıdın üst tarafında ise, gökyüzü için ayrı bir yatay çizgi çizilir. Başlarda, bu iki çizgi arasında yer alan figürler, ağaçlar, uçaklar vd. hemen hemen aynı büyüklüktedirler, seyrek olarak birbirlerini keserler. Daha sonraki aşamada, mekân daha belirginleşir, bir çeşit perspektif doğar Gökyüzü çizgisi yere doğru alçalır, yer çizgisi göğe doğru yükselir ve tek bir ufuk çizgisi halinde birleşir. Figür ve nesneler değişik büyüklükler gösterir ve birbirlerini keserler (San, 1979, s.149). Bütün bu yer ve gökyüzü resimleri çocuğun kendisiyle yer ve gök arasındaki bağlantıyı kavrayacak zihinsel olgunlukta olduğunu gösterir. Bu dönemde ayrıca kuşbakışı resimleri de ağırlıktadır (Stepanov, 2004, s.96).
- ✓ İlk kompozisyon denemeleri bu devrede başlar Genel olarak normal gelişmiş ve normal öğrenim görmüş bir çocuk, bundan önceki devrede de nesnelerin büyüklüklerini sezgisel olarak önündeki kâğıda uydurabilmekteydi. Bu aşamadaki düzenleme anlayışından, bir düşününüm, çocuğun çalıştığı kâğıda yerleştirilişini anlıyoruz. Kâğıdına sığmayan ya da kâğıdın bir köşesine ufacık çizen çocuklar da vardır, bunlara yol göstermek yararlı olur (San, 1979, s.149).
- ✓ Şema öncesi dönemin başka bir özelliği de çocukların yaptıkları resimlerde bazı parçaları diğerlerine oranla daha büyük çizmeleridir (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.51). Şema öncesi dönemde renk: Çocuk 4-5 yaşlarına kadar hiçbir ayrım yapmadan ve önceden kararlaştırmadan renkleri kullanır. Renklerin özellik 3 ana rengin tanınması ve adlarının öğrenilmesi 4-5 yaşlarına rastlamaktadır.4-5 yaşlarından sonra parlak ve açık renklerden başlayarak bol renk kullanmaya gidecektir. Bu dönemde çocuk hangi renk hoşuna gidiyorsa onu kullanır. Nesneyi boyamak için seçtiği renkle nesnenin asıl rengi arasında herhangi bir ilişki yoktur. Yapılan incelemeler çocukların renk konusunda büyük kişisel farklar ortaya

koyduğunu göstermektedir. Çocuğun renk kullanımı objenin asıl rengiyle alakasız ve salkıt dekoratif ve süsleyici rol oynar. Bu renklendirmeyi çocukça bir deyimle güzel yapmak için adlandırabilir. Ev cephelerinin boyanışı, kişilerin giyimlerinin renklendirilmesi, bu konuda önümüze sık çıkan örneklerdendir. Bu evrede çocuk dış dünyayla olan ilişkilerini giderek zenginleştirir. Bu evrede görüş büyük ölçüde özneldir, duygularının ve hayallerinin yansımasıdır. Vücut oranları ölçüsüz, perspektif endişesi taşımadan sevdikleri renklerle resim yaparlar (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.48).

Hasta çocuklarda ise; şema öncesi dönemde çocuğun çizdiği resimler direkt olarak kendisinin yansımasıdır. Çocuğun çizdiği ve boyadığı resimler, onun kavramlarının, duygularının ve çevre algılamalarının sadece bir kaydından ibaret olmayıp bunlar aynı zamanda çocuğun iyi anlaşılması için birer araç niteliği taşır. Resim yapmak, çocuk için artık yalnızca hoş vakit geçirme uğraşı değildir. Resmin çocuk için farklı bir anlam kazanması nedeniyle bu dönemi hastanede geçiren çocuklara özellikle dikkatli davranılmalıdır. Zihinsel, sosyal ve estetik alanlarda gelişim fırsatı sağlanmasının yanı sıra öğretmenin hastane ortamında çocuğa bu dönemin özelliğine göre davranması çok önemlidir (Yavuzer, 2012, s.53). Öğretmenler hastane ortamında kronik hastalığı olan çocuğa gelişimsel özelliğini göz önünde bulundurarak davranmalıdır.

Bu dönem, çocuğun cinsiyetini keşfettiği, merak duygusunun yoğun olduğu bir gelişim dönemidir. Çocuğun merakla sorduğu sorular cevaplanmalıdır. Aksi takdirde çocukta suçluluk duygusu oluşur. Bu yaş grubunda girişimcilik ile engelleme gelişimin iki ayrı ucunu oluşturur. Çocuğun sağlıklı gelişimi için dengenin sağlanması çok mühimdir. Bu dönemde çocuklarda girişimciliğin fazla olması yetişkinlik çağında merhametsizliği doğurmaktadır. Girişimciliği fazla yaşayan kişiler için önemli olan plan ve hedeftir. Başkalarına ne olduğu önemli değildir. Bu durum bir aşama daha ileriye taşındığında ise sosyopatlık kişilik bozukluğuna evrilir. Gelişimin diğer ucu olan engellemede ise fazla yaşanması durumunda çok fazla suçluluk duyma sorunu ortaya çıkar (Bacanlı, 2009, s.91). Kronik hastalığı olan çocuklar ise hastane, yatış ve tedaviler nedeniyle sıkça engellenme hissine kapılabilirler. Bu dönemde çok sık hastaneye girip çıkması gerekli olur ve bu dönem sağlıklı atlatılamazsa bahsi geçen sorunların oluşması çok büyük olasılıktır.

Çocuğun bu dönemde sanatıyla kendisini yansıttığı unutulmamalı ve ondan, bir başkasına benzer şeyler çizmesi ve resmetmesi beklenmemelidir. Çünkü çocukların bireysel özelliklerinin farklılıkları gibi yaptıkları resimler arasında da belirgin farklılıklar bulunacaktır (Yavuzer, 2012, s.53). Şema öncesi dönemdeki çocuk, canlandırmak istediği obje ya da

kavramla ilişki kurma kaygısı yaşamaya başlar. Bu durum ona büyük bir doyum getirir. Bu gelişim aşamasında gösterilen nitelikler, kronik hastalık yaşayan çocukların resimden faydalanmasına oldukça müsait özellikler taşır. Bu yeni resimler sayesinde hastanede yatan çocuğun düşünce sürecinin somut kaydı hakkında bilgiler alınabilir. Yani düşünceleri bu resim yoluyla öğrenilebilir. Çocuğun bu dönemde görüşü oldukça özneldir, duyguların egemenliğindedir ve hayallerle bezelidir. Bu görüş kültürel ve mantıksal kısıtlamalarla biçimlendirilmemiştir. Şema öncesi dönemde çocuklar genelde yaptıkları resimleri göstermek ve açıklamak arzusundadırlar. Bu gelişim döneminde çocuklar, kişilik ve gelişimlerinim özelliklerini vurgulayan türde resimleri açıklamaya çalışırlar. Bu bağlamda çocukla sağlıklı bir iletişim kurulması, onun kolayca anlaşılmasını sağlayacaktır. Kronik hastalık tedavisi gören çocukla sağlıklı iletişim kuran ve onu iyi gözlemleyen hastane öğretmeni, çocuğun düşünceleri, ilgileri ve faaliyetleri konusunda birçok şey öğrenebilir (Yavuzer, 2012, s.41-43). Bu dönemde çocuk hastane ortamında bulunuyor ise dikkat edilecek en hassas nokta çocuğun duygu ve düşüncelerinin engellenmemesidir. Çocuğa, kısıtlama ve engellemenin olmadığı yaratıcılık ve girişimi destekleyen ortam ve fırsatlar yaratılmalıdır. Hastane ortamındaki öğretmenlerin bu gelişim dönemine uygun davranmaları ise ayrıca önemlidir. Bu dönemde yapılan resimler çocukta doyum hissi yarattıklarından çocuğun tedavisine katkıda bulunabilir. Kronik hastalık tedavisi gören çocuklar, resim yaparken duygularını dile getirip aynı zamanda psikolojik olarak rahatlayacaklardır. Hasta çocukların resimlerini eleştirerek, nasıl yapmaları konusunda yönlendirme yapmak sergilenecek en hatalı tutumlardan biri olacaktır. Hastane okullarındaki öğretmenler bu çocuklara sadece, malzeme sunma, ortam hazırlama ve onları motive etme işlevlerini yerine getirmelidirler. Öğretmenler; çocukların dikkat süreleri ve kas güçlerini dikkate alarak onlara büyük boy kâğıtlar ve kalın fırça, pastel boya gibi yüzeyi kısa zamanda doldurabilecekleri malzemeler vererek tedarikçi ve rehberlik eden misyonunda etkin olmalıdırlar (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.52).

3.3.5.3. Şematik Dönem (7-9 Yaş)

Çocuk resimlerinde uzay kavramının anlaşılmaya başlandığı dönemdir. Çizilen figürler arasında sol-sağ, aşağı-yukarı gibi yer ve yön ilişkisine dikkat edilir. Resimlerde yeri ve gökyüzünü temsil eden çizimler yer alır. Nesneler arası uzak- yakın, büyük-küçük, uzunluk-kısalık gibi boyutsal ilişkilere dikkat edilir. Çizilen nesneler ve şekiller kolayca birbirinden ayırt edilebilir. Figürün çocuk için taşıdığı öneme göre büyüklük küçüklük çizme ayrımı görülür. Nesneyi başka nesnelerle karşılıklı çizme, ters çizme, katlayarak çizme gibi gelişkin

çizgiler dikkat çeker. Röntgen filmini andıran çizgiler görülür. Nesnenin dışardan görünüşüne ek olarak iç görüntüsü de çizilir (Çankırılı, 2015, s.187-188).

Çocuğun toplumun bir parçası olduğunu anladığı bu dönemde, çocuk sanatsal etkinlikler edinir. Şematik dönemde çocuğun bilişsel gelişimi hızlı olur. Motor becerilerinde artma, sosyal ilişkilerinde süreklilik gibi okul aracılığıyla çok sayıda beceri edinildiği görülür (Artut, 2004, s.243). Bu dönemde bilişsel gelişime paralel olarak kavram gelişiminde de belirgin ilerleme dikkat çeker. Çocuğun kavram biçiminin netlik kazanmasıyla birlikte çizimlerinde kullandığı semboller de şemalara dönüşmeye başlar. İlköğretime başlama çağına denk gelen bu gelişim evresinde çocukların gerçeği arayıp yansıtma çabaları öne çıkar. Ancak çoğunlukla el, bilek, parmak gibi ince kas becerileri yeterince gelişmediği için gördüklerini aynen aktarmak konusunda başarısızdırlar (Kırışoğlu, 2002, s.70).

Şematik dönemdeki gelişmelere ek olarak, çocuk bu dönemde ayrıca, başkalarının birbiri ile aralarındaki ilişkiler konusunda ipuçları vermeye başlar. Çocuk objektif olarak kendi benliğini bu dönemde fark eder. Resimlerinde yer çizgisi ve bu niteliği taşıyan çizgilerin varlığı, kendini diğer insanlarla ilişkili algılamaya başladığının göstergesi kabul edilir. Resimde kullanacağı renkleri, nesnelerde olduğu gibi şekil ve yere göre belirler. Bu dönemde, renk-obje ilişki algısı tam olarak yerleşmiş değildir. Bu nedenle çocuk çizimlerinde gerçekçi renklere yönlendirilmemelidir (Yavuzer, 2012, s.62). Kare, oval, daire, daire içine çapraz ve düzensiz şekiller vücut şeması içerisinde bir arada kullanılır. Çocuk resimlerinin değerlendirilmesinde bunlara anlamlı diyagramlar (şekiller) denir. Çocuklar, belirgin şekilleri düşünmeden serbest çağırışımla çizerken; diyagramlar çocuk tarafından üzerine düşünüldükten sonra çizilir.

Çocuk resimlerinde bilişsel gelişimi ifade eden yer çizgisi ile birlikte abartılmış çizgiler kullanılır (Çankırılı, 2015, s.189-191). Bu döneme kadar yapılan çok sayıda denemeden sonra çocuk artık kendine göre bir insan şeması geliştirmiştir. Bu nedene bağlı olarak bir kısım çocukta farklı insan resimleriyle karşılaşılması normaldir. Bu dönemde çocuk, önem verdiği insan vücudu parçalarını daha abartılı çizer. Önemsiz bulduğu parçalara ise yer vermeyebilir. Figürlerde cinsiyet faktörü kaynaklı olan farklılıklara rastlanabilir (Kırışoğlu, 2002, s. 69).

Çocuklar tarafından resimleri içerisinde varlıkların sınıflandırılması, karşılaştırılması ve sıralanması konusunda şemalar geliştirilmektedir. Nesneleri biçim, boyut ve renklerine göre gruplandırmaktadırlar. Gözlem becerilerinde gelişmeler gözlenmektedir. Kavram biçimlerinde kesinlik vardır. Bolca insan figürüne yer verilir. Bu insan figürlerine sıklıkla yer verilir. Çizimlerin yetişkinler tarafından beğenilmesi halinde tekrarlar artmaktadır. Sonuç olarak yapılan bu tekrarlar resimlerde değişmez bir şema halini almaya başlar (Yolcu, 2009, s.158).

Yedi ile dokuz yaş arasındaki çocuk resminde mekânsal ilişkilerde belirli bir düzen bulunmaktadır. Çocuk kendini çevrenin bir parçası şeklinde algıladığından yer çizgisiyle birlikte çizim yapmaktadır. Yer çizgisine genel olarak kâğıdın alt tarafında rastlanır ve figürler bu yer çizgisinin üzerine sıralanır (Yavuzer, 1993, s. 58).

İmgesel düşünmeden uzaklaşılan ilköğretime başlamayla gerçeğe yönelme başlar ve nesnelerin gerçek renklerine sadık kalınmasına özen gösterilir. Resimlerde kullanılan renkler, günlük yaşantıda görülen, olması gerektiği bilinen nesne ve figürlerin renkleri olarak çizimlerde yer alır. Örneğin insan yüzü, şematik dönemde bir çocuk tarafından yeşile boyanmaz. İnsan yüzü için her çizimde kullanılan renk, ten rengidir. Bu duruma istisna bir hal olarak, sevdikleri ve coşkularını ifade eden renkleri de kullanabilmektedirler (Kındap ve Sayıl, 2005, s.26).

Şematik dönemi çocuklarda ayrıntı dönemi olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. Bu dönemde çocuklar el ve parmaklara kadar ayrıntılı çizimler yaparlar. Buna kıyafetler hatta kıyafetlerin düğmeleri, süsleri de dâhildir. Bu yaştan sonra insan figürleri iyice belirginleşmeye başlar. Ergenlik dönemine doğru ise kafa, gövde, kol ve bacaklar birbirine düzgünce bağlanmış biçimde realist çizilir. Bir önceki evrede çizilen parçalar arasındaki kopukluklar yok olur, insan figürü gerçeğe uygun halde resmedilir. Vücudun parçaları arasındaki orantı da düzgün biçimde birbirine uygun halde resimde yer alır (Halmatov, 2016, s.22-23).

Şematik dönemdeki çocuklarda bazı şemalar iki göz ve yan bir burun gibi sembolleri kapsayan önyüz ve profilin karışımı biçiminde olabilir. Bazı şemalar da profil yüz ve cepheden yapılmış bir resminden oluşabilmektedir. Bu şemalar geometrik şekiller de içerirler ancak bahsi geçen şekiller bütünden ayrıldıklarında anlamlarını kaybederler. Bazen ovaller, üçgenler, kareler, daireler, dikdörtgenler ve düzensiz şekiller vücut şeması için kullanılır, aslında bütün bu şekiller, kolların, bacakların ve giysilerin yerine kullanılmış ifadelerdir (Yavuzer, 2016, s.56).

Çocuğun, çevresiyle ilişkili olduğunu anlaması olarak ifade edilen yer çizgisi, bu dönem çocuk resimlerindeki en büyük ilerlemelerden biridir. Kullandığı bu yer çizgisi sayesinde çocuk, nesnelerin yerleşmesinde belirli bir plan izler. Çocuk, etrafı, çevresini, kendini ve nesneleri bir zemin üzerine çizme ihtiyacı duyar. Bu ihtiyaç da yer çizgisinin baz alınarak çizmek istediği tüm figürlerin bu çizgiye göre çizilmesini getirir. Yer çizgisi bu nedenle çocuğun çevre ile bağını keşfetmesinin belirtisi olarak görülür. Çocuk, bu dönemde kendini çevresinin merkezi olarak algılar. En önemlisi çocuk daha az kendine yönelir. Tepkilerde esneklik meydana gelir ve bu esnekliğin başka bir şeklide ifadesi de çeşitli objelerin betimlenmesinde oranların çeşitli olmasıdır (Yavuzer, 2012, s.62).

Okul çağında çocukların hayatındaki pek çok unsur gibi resimlerinde de değişimler başlar. Okul çağıyla birlikte çocuğun resimlerinde görülen şemalar artık tanıdık biçimlerdir. Çocuk, artık gerçeği yansıtmak istemektedir. Kullandığı renkler nesnenin gerçek renkleridir. Bu dönemde gerçeği yansıtma isteğini yaşayan çocuk, bunu başaramayınca karamsarlığa kapılabilir. Artık okula başlayan çocuklara renk, ışık gölge, perspektif, mekân kavramı, üçüncü boyut gibi bilişsel ve çevresel gelişimlerine yönelik bilgiler öğretilmelidir. Okula başlayan çocuk, okuma yazmayı öğrenirken bu gururu ve heyecanı resimlerine de yansıtır. Resimlerin çoğunda öğrendikleri fişler ve mesajlar yer alır. Bu bağlamda çocukların resimleri yazıyla bütünleşir. Yeni öğrendikleri, kendilerini ifade edebildikleri bu dünyayı, her fırsatta resimlerine taşırlar. Yeni tanışılan okul dünyasını çocuklar resimlerine taşır ve adeta resimlerini konuştururlar (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.54).

Zihinsel olgunlaşmaya bağlı olarak çocuğun çözümsel davranışları artar; nesnelerin gerçek büyüklük oranlarına sadık kalma endişesi ortaya çıkar. Konu seçiminde kızlarla erkekler arasında ayırımlar belirmeye başlar. Ne çizeceklerini uzun uzun düşünürler, yaptıklarını beğenmezler, olması gerektiği biçimde yapamadıklarını düşünüp cesaretlerini yitirirler. Çocuğun bu yıllarda kendini anlatma gücüne olan güveni sık sık sarsılır. Büyüklerden yardım isterler fakat onların da yeterli olmayan becerilerinden memnun kalmazlar. Kısaca, yaratıcı etkinliklerinde beceriksiz ve şaşkın bir öz belirleme yaparlar. Fiziksel, zihinsel ve duyuşsal büyüme sonucu edindikleri deneyimleri resimlerine yansıtırlar (San, 1979, s.151-152).

Çocuk, hareketli nesnelere karşı nesnelerin bu yer çizgisinin üzerinde durduğunu fark etmiştir. İnsanların yer üzerinde yan yana bir sıra takip ederek durduklarını ve yürüdüklerini düşünür. Çocuğa göre bir sokağın yer çizgisini göstermek için iki yer çizgisi göstermek gerekir. Bu dönemde yer çizgileri ile problemler yaşarlar. Çocuk bir tepenin üzerine bir ev çizmek için yer açması gerektiğinin farkındadır ve tepenin üzerine ikinci bir yer çizgisi çizerek problemi çözer (Çankırılı, 2015, s.193-194).

Hasta çocuklarda ise; çocuklar şematik dönemde hemcinsleri ile bir araya gelerek oynarlar ve karşı cinsi düşman ilan ederler. Erikson bu döneme çalışkanlık duygusunun edinildiği dönem olarak tanımlamıştır. Bu dönem aynı zamanda, okuma yazma ve hesap gibi temel konuların öğrenildiği dönemdir. Bu dönemde anne, baba ve aile bireylerine öğretmenler de eklenir. Bu dönemde anne baba çocuğa cesaret verir, öğretmen korur, arkadaşları da kabul eder ve aralarına alır. Bu dönemde çocuğun aşağılık duygusunu edinmemesi çok önemlidir. Bu dönemin iki kutup noktası çalışkanlık ve tembelliktir. Bu çağda çocuk başarısızlığa uğrarsa bir daha denemez (Bacanlı, 2009, s.92). Kronik hastalığı olan şematik dönemdeki çocuklar ise

hastaneye yatmak zorunda kalabilir. Bu kritik gelişim dönemini hastane okulunda geçirmek durumunda olan çocuğa öğretmenin nasıl davrandığı çok önemlidir. Öğretmen çocuğun gelişimsel özelliğine göre davranmalıdır. Aksi takdirde çocukta bu dönemde oluşan travma ileri yıllarda aşağılık duygusu geliştirmesine neden olmaktadır.

Bu dönemde çocukların konuşan resimlerini engellememek gerekir. Bu dönemde çocuklar resim yaparken beceriksiz olacakları endişesi taşırlar ve detaya takılarak bütünden koparlar. Bu durum onlara çok çeşitli zorluklar çıkarsa da resimlerini artık düşünerek yapmaya başlamaları büyük bir gelişmedir (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.55). Anlaşıldığı üzere çocuğun bu dönemde farkında vardığı dış çevrenin parçası olma durumu, eğildikleri gerçekçilik ve gerçeği tümüyle yansıtma çabası, çocuğun kendine yönelik fikrini direkt olarak etkilemektedir. Kendi resimlerine olan beğenisi düşen, gerçekliği yansıtma çabası ile henüz gelişmemiş ince kas becerileri arasındaki ikilemde kaygı düzeyi sürekli artan çocuk, en çok teşvik ve cesaretlendirilmeye ihtiyaç duyar. Normal bir çocuk için bile bu denli zor bir evre olan şematik dönemde kronik hastalığa bağlı olarak hastanede yatan çocukların işleri daha zordur. Bu nedenle hastane öğretmenleri ve sağlık personeline büyük görevler düşer. Çocuğun cesaretinin kırılmaması, kendine yönelik olumsuz belirlemede bulunmaması en önemli hususlardır. Hasta çocuğa bu iki kritik unsura göre davranılmalıdır.

Yaklaşık 7 yaşlarında başlayan ve şekil kavramının geliştiği bu dönemdeki bazı çocukların şemaları oldukça zengin bir kavramsal bir seyir izlerken; bazı çocuklarınki ise zayıf semboller içeren bir formda olabilir. Şemalar arasındaki farklılıklar pek çok nedene bağlıdır ama nasıl ki iki çocuk bireysel özellikleri açısından aynı değilse şemalar da birbirinin benzeri olmayacaktır. Şemaların bu farklılığı, kişilerin birbirinden farklı olmalarına ve kavramlarını şekillendirirken çocuğun pasif olan bilgisini öğretmenin faal kılmadaki becerisine bağlıdır. Bu dönemde çocukların ürünlerinden onların fiziksel gelişimleri hakkında da bilgi edinilebilir. Fiziksel açıdan aktif olan çocuk, resimlerindeki figürlere daha fazla hareket verir. Vücudun bazı bölümlerini abartarak çizen çocuk, kusurlu gördüğü bazı parçalar hakkında ipucu verir (Yavuzer, 2012, s.55). Bu dönemde çocuklar resimlerinde ağırlıklı olarak figür çizdikleri için çizdikleri figürlerden yola çıkılarak duygusal durumları ve gelişimleri hakkında bilgi edinilebilir. Şematik dönemi hastanede geçiren çocukların anlaşılması bakımından bu özelliğin kullanılması faydalı olacaktır.

Hastane okullarında öğretmenlerin, 7 yaşındaki çocuğun okulda öğrendiği diğer becerilere yönelip resmin ihmal edilmemesine özellikle dikkat etmelidirler. Eğer çocuk yazıyla kendisini daha iyi ifade ettiği fikrine kapılacak olursa resim çizmeyi bırakabilir veya resim konusundaki

şevki azalabilir. Bu çağdaki çocukların yön değiştirmesinde okulun ve yetişkinlerin etkisi çok büyüktür. Birçok yetişkin resmi zevkli bir uğraş olarak benimsememişse, birçok çocuğun da 7-8 yaşlarında resim yeteneği köreltilmeye başlanır. Yetişkinlerin bu tutumunun ardında çocukları okul tekniğine uydurma çabasının yattığı düşünülmektedir. Çocuğun okuldaki akademik başarısına yönlendirilmesi kaygısıyla girişilen yön değiştirme önlenirse ideal ifade yolu için çocuğun tüm coşkusu korunmuş olur. Çocuk resminde kendisini ve çevresini anlatmaya devam eder. Resim yazı dilini aşan duyarlılığı çok yüksek bir ifadedir (Yavuzer, 2012, s.63). Kronik hastalığa sahip çocuk, hastalığından dolayı sık hastane yatışları yapar ve eğitimini hastane okullarında alır. Bu dönemde çocuğun eğitimine en dikkat etmesi gereken kişi öğretmendir. Öğretmenin şematik gelişim dönemi özelliklerini ve çocuğa etkilerini iyi bilerek hareket etmesi gerekmekle birlikte hasta çocuğun özel bir psikososyal gelişim gösterdiğini daima hatırında tutmalıdır.

3.3.5.4. Gerçekçilik Dönemi 9-12 Yaş

Gerçeklik Döneminde çocuğun algısı artmıştır ve bu algı resimlerine yansır. Grup arkadaşlığı önem kazanmıştır. İnsan figürü çizimlerinde cinsiyet ayrımları vardır. Yer çizgisine ilaveten gök çizgisi de resimlerde yer almaya başlamıştır. İnsanlar artık yan yana çizilmez; yer çizgisi dışında önlü arkalı duruşlara, yani derinlik olarak ifade edilen üçüncü boyuta yer verilir. Bu dönemde iyi çizme kaygısı oldukça yüksektir ve iyi çizemediğini düşündüğü için de resmi yarım bırakır. Çizerken daha gerçekçidir. Resmin hikâyesini anlatması istendiğinde hikâyenin her parçasının resim üzerinde görülmesi mümkündür. Bu dönemde çocuğa neyi nasıl çizeceği gösterilmeli ve öğretilmelidir (Çankırılı, 2015, s.195, 196).

Toplumun bir üyesi olduğu çocuk tarafından artık bilinmektedir. Bu durumu çizgilerinde de göstermeye başlar. Bu dönemde bir çocuğun daha gerçekçi yaklaşım ile resimler yapmaya başladığı açıkça görülebilmektedir. Ayrıntıya ilgi duyularak resimler yapılır ve yapılan resimler açıklanmamaktadır. Yani çocuk, önceki evrelerden farklı olarak artık resimlerini göstermekten hoşlanmamaktadır. Renklerin seçimi kesinlikle rastgele değildir. Gerçeğe uygun olarak renkler kullanılmaktadır. Bu dönemde görülen gerçekçilik doğal gerçekçilikten ziyade akla dayalı bir gerçekçiliktir. Yani çocuk doğa taklidinin yerine, bir anlayışa ve tanımlamaya dayalı gerçeğe yönelmektedir. Fotografik gerçeğe yönelme bu dönemdeki bir çocuk için sakıncalı olabilir. Çünkü sanat yalnızca doğayı taklit etme, görüleni olduğu gibi yansıtmak değildir. Çocuğun zihinsel, bilişsel ve duyuşsal gelişim yolculuğunda artık rasyonel gerçeklik

evresine yükselmesi gerekir. Gelişim anlamında bu algılamaya evirilen çocuk, çizgisel gelişim olarak da gerçekçilik dönemine evirilir (Yolcu, 2009, s. 159).

Gerçekçiliğin doğuşu (çete çağı) evresinde bulunan 9-12 yaş arasındaki çocukların resimlerinde bulunan şemalarda; bazı hareketler görülür. Gerçekçilik döneminde kız-erkek şeklinde roller belirlenmekte olup giysiler farklılaşmaktadır. Cinsiyetlere dikkat edilir. Sevgi ve nefret resimlerinin çizimi yapılır. Eski şemaların tekrarlandığı görülür. Rengin kullanılışı; gerçekçi renkler, kimi gölgelemeler ve karışık renkler biçiminde olmaktadır. Uzam (mekân) bakımından ise çok yönlü taban çizgisine ve ilkel görünümlü perspektif sorununun sürdüğü görülür (Kırışoğlu ve Stokrocki, 1997, s.2-10).

Beden ve zihin olarak büyümeyi sürdüren çocuk tarafından araç, daha iyi kullanılmaya başlanır. Çeşitli teknikler öğrenilir ve uygulanır. Kas gücünde ve dikkat süresinde artış görülür ki bir önceki evrede yaşanan biliş-gelişim tutarsızlığı yerini tamamlayıcı bir niteliğe bırakır. 9-12 yaş aralığındaki çocukların resimlerinde, kız-erkek ayırımı iyice görülmeye başlar. Kız çocuklarının yöneldiği konular genel olarak gelin-damat, kraliçe, kalpler, sevgi gibi konular olurken; erkek çocukları tarafından futbol, savaş, silahlar gibi konular çizilmektedir. Yapılan resimlerde renk karışımları ve hareketler açıkça hissedilir. Bu dönemde henüz perspektif sorunu tam olarak çözülmemiştir (Buyurgan ve Buyurgan, 2007, s. 64).

Gerçekçiliğin doğuşu olarak incelenen bu grubun resimleri göz önünde bulundurulduğunda bazı ortak özellikler şu şekilde açıklanabilir (Artut, 2004, s. 211):

- ✓ Büyük oranda; olaylar, eşyalar ve gerçekler arasında ilişki kurabilme, plan yapabilme yeteneği gelişmiştir.
- ✓ Kız ve erkekler arasında bulunan cinsiyet farklılığının kaynaklık ettiği konuların seçimi ön plandadır.
- ✓ Perspektif etkileri görülür.
- ✓ Geometrik çizgilerden uzaklaşılmıştır. Resimlerde katı gerçekçilik egemendir.
- ✓ Cinsiyet ayırımlarıyla insan figürlerindeki önemli gelişme resimlere yansımaktadır.

Hasta çocuklarda ise; gerçekçilik döneminde çocukların, renk kavramının geliştiği, renkleri anlam ve önemlerine göre tercih ettikleri görülür. Bu evrede çocuklar ne çizeceklerini uzun uzun düşünürler, önceki evrede olduğu gibi yaptıklarını beğenmezler, olması gerektiği biçimde yapamadıklarını düşünmeye devam ederler. Hasta çocuklarda bu zorlu şartlara hastane ve hastane ortamının eklenmesiyle umutsuzluk, karamsarlık, kendine yönelik negatif belirlemelerde bulunma gibi hislerin arttığı görülür. Çocuğun bu dönemde kendini ifade etme gücüne olan güveni sık sık sarsılır. Yaratıcı etkinliklerde ve kendini anlatma konusundaki

beceriksiz ve şakın durumu devam eder. Bu dönemde çocuk, o güne kadar geliştirdiği üslupları ve yöntemleri tatmin olmak için yeterli bulmaz (Yavuzer, 2012, s.63). Hastane okullarında öğretmenlik yapan öğretmenler çocuklara bu özelliklerine göre davranmalıdır. Gerek hastalık gerekse hastane ortamının, gelişim döneminin sanatsal sancılarıyla bir araya gelmesine bağlı olarak çocukların yaşadıkları bu karmaşa, çocukları çıkmaza sürükleyebilir.

Hastane okullarında öğretmenlik yapan öğretmenlerin bu dönemde tekniğe yönelmemeleri tavsiye edilmektedir. Çünkü tekniğe yönelme bu dönemde çocukların kendi başlarına araştırma ve deneme girişimlerine engel olur. Öğretmenlerin yapacağı tek şey ortamı ve malzemeleri bu çocuklar için hazırlamak ve yeterli düzeyde teşvik ve destek göstermek olmalıdır (Yavuzer, 2012, s.63). Kronik hastalığı olan çocuklara, hastane ortamında resim yapmaları için gerekli ortam hazırlandığında, çocukların bu dönem özelliği olan çıkmazı aşmalarına yardımcı olunur. Bununla birlikte mutlu olmaları sağlanarak tedavi süreçlerine olumlu etkiler gerçekleştirilir.

3.3.5.5. Doğalcılık Dönemi 12-14 Yaş

Çizgilerinde her türlü ayrıntıya yer verebilen bu dönem çocuğu, resimlerinde hareketi çok kolay şekilde sağlayabilir. Giysiyi özellikle bu döneme kadar bir aksesuar şeklinde kullanmış olan çocuk, artık hareketin bir göstergesi olarak kullanmaktadır. Bükülen kol, üzerinde bulunan giysinin kıvrımlarının aldığı şekil, belirgin biçimde resimde gösterilebilir. Bununla birlikte, doğalcılık dönemindeki çocuk, ifade etmeyi istediği duyguyu da çizgileriyle yansıtma yeteneğine sahiptir. 12-14 yaş arasındaki dönemde çocuklar renkleri gerçekte olduğu gibi kullanmaktadırlar. Bu yaştaki çocuklar üreticiliklerini yeniden kazanmıştır. Bunun güdüsel bir üreticilikten ziyade eleştirel düşüncenin getirdiği bilinçli bir yaratıcılık olması nedeniyle farklı renk düzenlemelerini tasarımlarında deneyip uygulayabilmektedirler. Mantık dönemindeki çocuk, betimlemek istediği duygu ve düşüncesinin bir aracı olarak rengi kullanabilmektedir (Yavuzer, 1993, s.61).

Çizimlerde, dönemin bilişsel gelişim özelliği dolayısıyla görsel uyarıcıların etkisi belirgindir. Ön ergenlik sebebiyle çizgilerinde hızlı duygusal değişimin, cinsel özelliklerin ve kimliğin yansımalarına sık rastlanmaktadır. Bazı çocuklarda görsel düşünce baskın olduğundan bu çocukların renk seçiminde ışık, gölge, güneş, yansıma gibi dış etkenlerin görüntü üzerindeki etkilerine dikkat edilir. Soyut düşünebilen çocuklarda ise çevresiyle arasında olan duygusal ilişkiyi yansıtılabileceği renkler kullanılır. Çizme ve boyama konusunda doğalcılık dönemindeki çocuklar daha dikkatlidirler. Kendi çabalarıyla odaklandıkları konularda başarılı

olabilirler. Özel renkler ile duygularını ve duygusal anları betimleyebilirler (Çankırılı, 2015, s.198).

Bu evrede resimsel sorunlar öğrenilmiştir ve çözülür. İlköğretim çağında yitirilen bütünlük yeniden kazanılır. Genç, öğrenerek kendini ifade etmede çıkış yollarını daha iyi keşfeder. Bu amaca ulaşmak için çocuğa ihtiyacı olan mekan ve malzeme sunulmalı, motivasyon ve bilgilendirme yapılmalıdır (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.58).

Hasta çocuklarda ise; doğalcılık dönemini hastanede geçirmek durumunda olan çocuklarda duyguların resimde yer almasına daha fazla rastlanır. Ön ergenlik dönemine bağlı olarak hızlı değişen duygu durumlarının çocukta yarattığı yıpranma, hasta çocuklar üzerinde daha belirgindir. Bununla birlikte hasta çocukların yaşadığı zorluklara bağlı olarak yaşadığı negatif eğilimli duyguların yoğun olması, bu dönemin gelişim özellikleriyle birleştiğinde, hasta çocukların duygu durumlarındaki iniş ve çıkışların daha keskin olduğu görülür.

3.3.6. Çocuk Çizimlerinde Konu ve Detaylar

Çocuk çizimlerinde görülen nesneler ve imajlar, sembolik anlatımları üstlerinde taşımaktadır. Çocuk resimlerindeki bir objenin sembolik anlamını bulmak için birçok açıdan olaya yaklaşmak gerekmektedir. İlk olarak objenin biyolojik yapısı incelenerek başlanır. Sonrasında nesne ve imajın, insanlık tarihindeki anlamı araştırılır. Çocuk resimlerinde çok sık çizilen insan, hayvan, ağaç, çiçek, ev ve diğer objelerin sembolik anlamları büyük önem taşımaktadır. Bu semboller araştırılmalı ve çocuğun bilinçaltında hangi sembolün ne anlama geldiği anlaşılmalıdır. Örneğin; "Bu kimdir?" sorusuyla dış bir göz tarafından yapılacak tahminle çocuk tarafından çizilen sembole yüklenen anlam aynı olmayacaktır. Bu bağlamda dışarıdan yürütülen tahmin ve fikirler ile çocuğun ifadesi arasındaki fark en aza indirgendiğinde çocuk doğru anlaşılır (Çankırılı, 2015, s.102-103). Çocuk resmi üzerinde yapılmış birçok araştırma insan figürünün en gözde sembol olduğunu göstermektedir. Evler hayvanlar ve diğer konular insan figüründen daha sonra gelmektedir. Pek çok araştırma, konu seçiminde cinsiyet farklılıklarının da etkili olduğunu tespit etmektedir (Yavuzer, 1993, s. 68). Çocuğun çizdikleri, onun o anda kafasında olan en önemli şeydir. Çocuk hayvanları çoğu kez insan başlı, hayvan gövdeli ve dört ayaklı çizer. Çocuk kendini, ana babasını, kardeşlerini, anaokulu ya da yuvaya gidiyorsa öğretmenini çizer. Bu insan bedenlerinde başlar çok büyüktür, bedenin diğer kısımlarıyla aşağı yukarı aynı büyüklüktedir. Bazen de figürler fasulye gibi ince uzun olup, başları küçüktür. Genellikle yüzler önden görünümleriyle çizilirler, İfadesizdirler. Baş ve baştan çıkan bacaklar ve eller, parmaklı ya da parmaksız olarak çizilebileceği gibi, gövde

kısmına önem verildiğinde, bu kısmın da abartılarak çizildiği görülür. Böyle önem kazanan kısımların ve şeylerin büyük gösterildiği çok olağandır (San, 1979, s.143).

Resim, çocuğun kendini ifade etmesinde çok küçük yaşlardan beri kullandığı etkili bir araçtır. Ancak, bu aracın etkin olması, çocuğun ifadelerinin dış çevre tarafından anlaşılmasına bağlıdır. Çocuğun resimleri anlaşıldığı kadar ifadeleri amacına ulaşmış olur. Bu nedenle çocuk resimlerindeki konu ve detaylar ile figürlerin sembolik ifadelerinin bilinmesi çok önemlidir.

3.3.6.1. Çocuk Resimlerinde Doğa Figürleri

Güneş figürü ve bulutlar: Çocuk çiziminde güneş figürü anneyi temsil eder. Güneşsiz bir dünya ve samanyolu galaksisi olamayacağından yola çıkılarak çocuk tarafından annesiz dünya olamayacağı algısı, metaforik olarak güneşle özleştirilir. Annesinden ayrı olan ve annesinden şiddet gören çocukların resimlerinde güneş yer almaz veya parlak ışıklar saçmaz. Yani anne iletişimi düşük olan çocuk resimlerinde güneş ya hiç yer almamaktadır ya da yer alsa bile ifadesi tam olmamaktadır. Bu tür çocukların resimlerinde güneş ya yarımdır ya önünde bulutlar vardır ya da batmak üzeredir. Çocuk resimlerinde bulutlar aile üyelerini temsil eder. Eğer bulutlar veya bulutlardan biri güneşin önünü kapatmışsa aile üyelerinden birinin çocukla annesi arasına girdiği yorumu yapılır. O aile bireyinin anne ile çocuk arasındaki iletişimi olumsuz etkilediği düşünülür (Çankırılı, 2015, s.284).

Çiçek figürü: Mutlu evlerin bahçesinde ve giriş yolunun iki tarafında mutlaka çiçek figürleri bulunur. Mutsuz çocuk resimlerinde çiçeğe rastlanmaz. O halde aile yaşantısında mutlu olduğunu düşünen çocuklar, ev yolunda, bahçede, cam önünde saksıda çiçeklere yer verirler. Aile yaşantısında mutsuz olan çocuklar ise genelde çiçek figürünü kullanmaz. Çiçek, insan zihninde estetik algıyla sembolize edildiğinden mutlu aile yaşatışındaki çocuk, çiçek çizer.

Hayvanlar: Çocuk resimlerinde görülen havyalar çocuktaki sevinci ve hayvan sevgisini sembolize eder. Bu nedenle çocukta sevinç ve hayvan sevgisi varsa resimlerinde hayvan figürleri yer alır. Çocuk resimlerinde sıkça köpek, kuş ve kelebek hayvan figürleri yer alır (Çankırılı, 2015, s.286).

Ağaç figürü: Ağaç figürü çocukta başarı, sorumluluk özgüveni temsil etmektedir. Bu nedenle ağacın resimde nasıl çizildiği önemli bulunur. Resimde ağacın yapraksız, cılız, kuru çizilmesi bahsi geçen değerler konusunda çocuğun zayıflık hissettiğini işaret edecektir. Aksine gür yapraklı, kalın gövdeli, resimde önemli bulunduğu ifade edilen çizgilerle ağacın çizilmesi

bahsi geçen değerler konusunda çocuğun kuvvetli olduğu düşünülür (Çankırılı, 2015, s.285-286).

3.3.6.2. Çocuk Resimlerinde İnsan Figürü

İnsan figürü çocukların ilk resim deneyimlerinden beri en sık çizdiği figürdür. Şema döneminde çocuklar, ilk insan figürünü çizdiklerinde boyun ve omuz çizgileri bitişik yer alır. Sonrasında ise kollar vücuttan yana doğru açılan çizgilerle ifade edilir, kollara el ve parmaklar eklenir. Vücuda elbise giydirme, kolları gövdeyle beraber çizme devam eden insan figürü çizim aşamalarıdır. Çocukların yaşlarına paralel olarak resimlerinde çizilen insan figürü de gelişim gösterir. Örneğin ergen dönemde çocuklar, genellikle arkadan veya yandan görünümlü insan figürleri çizerler (Halmatov, 2016, s.40). İlk ve en önemli çizilen figür olması nedeniyle çocuk hakkında en çok bilgiyi insan figürü verir. Resmin bırakacağı ilk izlenim kadar resmin kâğıt üzerine sunuluşu da önemlidir. (Yavuzer, 1993, s.18-19). Çocuk, o anda kafasında bulunan en önemli şeyleri kâğıda aktarır ve çizer. Çocuk hayvanları çoğu kez insan başlı, hayvan gövdeli ve dört ayaklı çizer. Figürler çoğunlukla boş bir fona çizilirler ve çoğunlukla kâğıdın ortasına yakın bir yerde dururlar. Çocuğun resimlerinde genellikle çok fazla figür olduğundan bu figürler, kâğıdın en altına çizilmiş yer çizgisinin üzerine yerleştirirler. Kimi zaman da figürler, kâğıdın her tarafına rastgele, hatta baş aşağı ya da yatay olmak üzere serpiştirilirler (San, 1979, s.143-144).

Pasif ve içine kapanık bir çocuk, daha çok durağan, yatan bir insan resmi çizme eğiliminde olabilir. Aktif ve yaratıcı çocuklar ise koşan ya da bir şeyle uğraşan insan resmi çizmeye meyillidirler. Çocuk resminde, örümcek adam gibi özel karakterlere yer vermişse çoğunlukla gösterişi seven, farklı olmak isteyen bir kişiliğe sahiptir. Hasta çocuklar palyaço çizebilirler. Bu durum hasta çocuğun benlik algısının düşük olduğuna, kendinden memnun olmadığına işaret eder. Yalnız ve benmerkezci çocuklar genellikle robot ve uzaylı resimleri çizmektedirler. Resimde çizilen yüz mutlu ve neşeli ise çocuk da mutludur. Resimde çizilen yüz üzgünse çocuk da üzgündür. Yüz şaşkınsa güvensizlik ve kaygı söz konusudur. Resimdeki yüz farklı yöne bakıyorsa veya görünmüyorsa içe kapanıklık, kaçınma akla gelmelidir. Yüz kızgınsa saldırganlık ve memnuniyetsizlik söz konusudur. Eğer yüz itici ise asosyallik düşünülmelidir (Halmatov, 2016, s.40). Hasta çocuklarda da duygular çizilen insan figüründen anlaşılabilir.

Çocuk resimlerindeki insan figüründe önemli olan bazı detaylar şu şekilde açıklanabilir (Halmatov, 2016, s. 42-43; Çankırılı, 2015, s.226-235):

- ✓ Kafa: Kafanın büyük olması duygusal ve sosyal iletişimde yetersizliği küçük kafa da insanlar arası ilişkilerde zorluk çekmeyi ifade eder. Baş akıllılığı ve bilgeliği simgeler. Büyük kafa akıllı, her şeyi bilen kişiyi ifade eder. Kafanın olmaması ve ciddi anlamda deformasyonunun oluşu büyük bir sıkıntıyı ifade eder. Küçük kafa zekâya fazla önem verilmediğine işaret eder (Venger, 2007, s.159).
- ✓ Saçlar: Çocuğun resminde bastırarak boyadığı saçlar, fiziksel olarak güçlü olma arzusunu gösterir. Ebeveynin saçının bastırılarak boyanması otorite kurma, aile içinde söz sahibi olma gibi konulara örnek teşkil eder.
- ✓ Ağız: Eğer ağız kalın çizgilerle belirtilmiş ve dişleri görünen açık bir ağız ise çocuğun konuşma isteğini gösterir. Kapalı dar çizgi şeklindeki ağız ise insanlarla ilişki kurmaktan çekindiğini gösterir. Kızgınlığını küfürlü sözlerle ifade den çocuklar ise ağzı fazla açık çizer.
- ✓ Gözler: Nokta şeklinde çizilen göz olumsuz duygularını ve üzüntülerini saklama, gizleme girişimine işaret eder.7 yaş ve üstü çocuklar için, göz resminin küçük nokta halinde olması, göz bebeğinin olmaması veya tamamen siyaha boyanması, asimetrik oluşu, tek göz çizilmesi alışılmamış durumların hepsi sinirsel ve dürtüsel sıkıntılara işaret eder. Göz yuvarlığının içini göz bebeği çizen çocuk, özünün, kişiliğinin farkına varmış demektir. Okula başlama yaşına gelmiş çocuk göz yuvarlığının içine göz bebeği koymazsa, bu çocuğun kişiliğinin farkında olmadığının, zihinsel ve duygusal yönden geri kaldığının, iç dünyasının boş olduğu söylenebilir.
- ✓ Burun: ben algısı ve özgüven sembolüdür. Büyük burun çizen çocukta ben algısının gerçek benin üzerinde olduğu söylenebilir. Burun küçük çizilmişse benlik algısı gerçek benin altında, özgüvenleri zayıf çocuklar olabilirler.
- ✓ Kulak: Çocuk resimlerinde kulak çocuğun çevresi ve kendi hakkında bilgi verir. Kulaklar çizilmemişse, sosyal ilişkilerde sıkıntılı olduğuna ve çevre ile ilgili iletişiminin yetersiz olduğuna işarettir. Okul öncesi çocukların resimlerinde kulağın olmaması normal karşılanmalıdır.
- ✓ Çene: Çene resmi köşeli ve geniş çizilmişse, bireyin sürekli başkalarından destek beklediğine veya başkalarına güvenme ihtiyacı içinde olduğuna işaret eder.
- ✓ Boyun: Çocuklar insan figürü çizerken 6 yaşına kadar boyun kısmını görmezden gelirler. Boyun kısa ve kalın çizilmiş veya hiç çizilmemişse çocuğun öfkesini kontrolde problem yaşadığını yansıtmaktadır. Çocuk boynu ince ve uzun çizmişse istek ve arzularını sürekli bastırma eğiliminde olduğunu gösterir.

- ✓ Omuzlar ve Gövde: Resimde yumuşak ve yuvarlak hatlı gövde ve omuzlar uyumlu ve geçimli özellikleri gösterirken, köşeli sert vücut hatları saldırgan dürtülere işaret eder.
- ✓ Kollar ve eller: Gövdeye bitişik kollar diğer insanlar ile ilişki kurmada çekingen, iletişim problemi olan bireye işarettir. Kolların boyu da önemlidir. Uzun kollar fiziksel güç ve kontrole işaret ederken, kısa kollar ise belirgin arzu ve isteklerin yoksunluğuna işaret eder. Resimde çocuğun ellere yer vermesi iletişim kurmada istekli olduğunu gösterir. Ellerin olduğundan büyük çizilmesi dış dünyadan saldırganlık gördüğü ve dış dünyaya saldırgan davrandığı anlamına gelir. Ellerin çizilmemesi, olduğundan küçük çizilmesi, arkaya gizlenmesi veya cebe konması özgüven eksikliğini, utangaçlığı, insanlarla iletişim kurmada yetersizliği gösterir. Yumruk yapan ellerin çizilmesi saldırganlığa işarettir. Çocuğun resimlerinde uzun tırnaklar saldırganlık işaretidir.
- ✓ Bacakla ve ayaklar: Çocuk çizimlerinde ayaklar hayatta kalma gücünü temsil eder. Sağ ayak, çocuğun dış dünyadaki duruşunu; sol ayak ise ailedeki duruşunu sembolize eder

3.3.6.3. Çocuk Resimlerinde Ev Figürü

Ev, insan için her zaman önemli bir yerdir. Özellikle şema öncesi dönemdeki çocuklar için ev çok önemlidir. Çocuk ailesi tarafından sevildiğini hissediyor, ailesini seviyor ve mutlu bir çocukluk geçiriyorsa çocuk resmindeki ev, bacasından duman çıkan bir evdir (Buyurgan ve Buyurgan, 2007, s.51). Çocuk dünyası için ev; güvenlik, içtenlik ve yaşam garantisinin temsilcisidir. Çocuk evi, düzen ve sığınmanın adresi olarak görür. Eve yönelik bu tür duygu ve düşünceler duygusal dünyası ve bilinçaltında yer alır. Bu nedenlerle çocuklar ev figürü çizerken evin içindeki bu değerleri yansıtırlar. Ev yaşamını gösteren figürlere resimlerinde yer vererek resimlerinde saydamlığı kullanırlar (Yavuzer, 1993, s.71).

Çocuğun çizdiği ev anne, babası ve kardeşleriyle yaşadığı ev ise, çocuğun iç dünyası hakkında ipucu verir. Çocuk resimlerinde yer alan evin detayları önem taşır (Çankırılı, 2015, s.268-274):

- ✓ Çatı; İnsan için baş ne kadar önemli ise ev içinde çatı o kadar önemlidir. Mutlu evlerin çatıları kırmızıya, mutsuz evlerin çatıları siyaha boyanır. Mutsuz evlerin çatılarında bacaya rastlanmaz. Bacası olsa da tütmez.
- ✓ Duvarlar; Evin duvarları aileyi dış tehlikelerden korur. Duvarlar çatıya destek sağlar. Duvarların arkasında aile üyelerinin sırları, özel eşyaları, güzel anıları, üzüntüleri, sevinçleri, tartışmaları vardır.
- ✓ Pencereler; evin dünyaya bakan gözleridir. Evlere çizilen yuvarlak pencereler bilinçaltında gözü sembolize eder.

- ✓ Perde; genelde aile mahrumiyetini ve özelini temsil eder
- ✓ Lamba; Sıcaklık ve sevginin sembolüdür. Işıklı lamba evde hayat olduğunu gösterir.
- ✓ Dış kapı; Aile üyeleri bu kapıdan dışarı çıkış yapar; dış dünyayla iyi ilişkileri olan evin dış kapıları geniş ve çift tokmaklı çizilir.
- ✓ Evin Çevresi; Çocuk resimlerinde ailesi onu önemsiyorsa; evin önünde oyun alanı ve çocuk parkı, ağaçlar, çiçekler, kuşlar ve evcil hayvanlar vardır. Kuşlar mutlu olarak çizilir. Çocukların resimlerinde daha önce tek tek çizilen hayvanlar kompozisyona dâhil edilirler ve yaşanmış bir olayın içinde yer alırlar. Kelebek, hayali sevgi ve güzellik arayışını çağrıştırır. Çizilen evin bir yolu ve yolun kenarlarında çiçekler vardır. Yol demek insanlar arası ilişkileri iyi ve ailenin oturduğu ev demektir. Çiçek sevgi ve güzellik demektir. Mutsuz temalarda çiçek görülmez. Kendisiyle barışık, doğaya karşı duyarlı çocuklar çizdikleri evin çevresine ışığıyla gülümseyen bir güneş, dağlar, ay ve yıldızlar yaparlar. Bulutların rengi, yüksekliği önemlidir. Evin üzerine çökmüş, yağmursu siyah bulutlar evde sıkıntılar olduğunu anlatır. Yükseklerde evin üzerine yağmur indiren bulutlar, çocuğun sevgi şefkat eksikliği çektiğini gösterir. Siyah bulutlarla beraber çizilen yağmur, depresif eğilimleri çağrıştırır. Evin çevresinde çit veya bahçe varsa eve izinsiz girilemeyeceği işaret eder.

3.3.6.4. Çocuk Resimlerinde Aile Figürü

Çocuklar çizdikleri resimlerde çoğunlukla bilinçaltındaki ailesi ve aile bireyleriyle alakalı kaygılarını, korkularını ve ailesi hakkındaki genel düşüncelerini yansıtmaktadır (Semenova ve Semenova, 1996, s. 65-76). Resimlerde çocuklar aile bireylerini birbirlerine göre farklı şekil ve büyüklükte yerleştirirler, figürler arasına görsel sınırlar koyabilirler (Di Leo, 1983, s.72). Çünkü aile bireylerinin çiziliş şekli, bireyler arasındaki fiziksel temaslar, vücut oranları, vücut uzuvlarının çizim özellikleri ailesi hakkında bilgiler vermektedir(Bahçıvan-Saydam, 2004, s. 114). Özellikle aile bireylerinin çiziliş sırası da çok önemlidir, en soluna birinci çizdiği kişi en sevdiği kişi olabildiği gibi en çok çatışma yaşadığı kişide olabilir. Aileden uzak çizilen kişilerin hangi tarafa ve hangi yöne baktıkları önemlidir. Sayfanın sağında sağ tarafa çizilen kişiler aileden uzak kişilerdir. Çocuklar aile içinde güçlü buldukları kişiyi büyük çizerler. Çok küçük ve en son çizilen kişi çocuk tarafından önemsenmeyen kişidir. Çizimlerde yer almayan kişi genelde çocuğun kıskandığı kişidir. Üste çizilen resimler; gerçekleri değerlendirmede yetersizliği, alta kaydırılmış çizimlerde depresif özelliklere işaret eder (Çankırılı, 2015, s.291-293-294). Dikey çizilen insan resimleri sayfanın sol tarafında yer alıyorsa regresif, bağımlı bir yapı söz konusudur ki bu daha çok annesine bağımlı çocuklarda görülür (Di Leo, 1983, s. 14). Ayrıca çocuk resimlerinde aile bireyleri farklı konum ve büyüklükte yerleştiriebilir. Çocuğun

ailesiyle arasına herhangi bir nesne çizmesi kendini ailesinden soyutladığını göstermektedir. Çocuk, kendisini kardeşlerine göre anne ve babasına daha yakın çiziyorsa bu, kendisini ebeveynlerine yakın hissettiğini gösterir. Ailesinden soyutlanmış hisseden çocuk, resimde kendini bir köşede yalnız çizer. Çocuk aile resminde kendini çizmiyorsa ailesinin kendisine değer vermediğini düşünmektedir. Resimde aile bireylerinden birinin olmaması o kişiye kızgınlığını ifade eder. Özenle boyadığı kişi en sevdiği kişi, siyaha boyadığı kişi ise en sevmediği kişidir (Çankırılı, 2015, s.291-292). Kendini annesinin yanında çizen bir çocuk, annesinin daha çok sevdiğini gösterir (Gillespie, 1994, s. 9).Çünkü Hulse 1952 yılında, normal ve duygusal rahatsızlığı olan çocukların yaptığı aile resimlerini karşılaştırmalı olarak incelemiş, çocukların anne, baba ve kardeşleriyle ilgili duygularını, ailedeki kişiler arası ilişkileri resimlerine yansıttıklarını görmüştür (Malchiodi, 1998, s.219).

3.3.6.5. Çocuk Resimlerinde Ağaç Figürü

İlk ağaç figürü kolsuz adama benzer ancak başta insan figüründen farklı şekiller ilave edilir. Çiçekler ve ağaçlar çocuk resminde doğadaki var olan formundan farklı olarak çizilirler. Çocuk için ağacın ölçüsü, çizimi içinde var olan diğer şekilleri tamamlamak kaygısından ileri gelir (Yavuzer, 1993, s.71). Çocuklar, kolektif bilinçaltında ağaç ile insan arasındaki ilişkinin kodlarını taşımaktadır. Ağaç, mükemmel anneyi temsil etmektedir. Çocuk ağaç çizerken yalnızca korunma, beslenme ve sevgi ihtiyacını yansıtmaz, aynı zamanda hayallerini, ümitlerini ve beklentilerini de yansıtır. Ağacın gövdesi çocuğun anne ile ilişkisini ifade eder (Çankırılı, 2015, s.275-277). Çocuk çizdiği resimde kökleri göstermiş ise, o çocukta ananeye karşı güven duygusunun geliştiğini gösterir. Çocuğun çizdiği ağaç çiçekli ve meyveli bir ağaçsa; ağaç çocuğu, meyveleri ise başarıyı temsil etmektedir. Bu durumda bu resmi çizen çocuk okula başlamış, ders çalışan, ailesi ve öğretmeni tarafından sevilen, sorumluluk alabilen bir çocuktur (Çankırılı, 2015, s.278).

3.3.6.6. Kâğıtta Yer ve Yön Seçimi

Çocuğun çizdiği resimde kâğıdın nasıl kullanıldığı, nereye neyin veya kimin resminin nasıl çizildiği, çizilen resmin çevresinin durumu; yukarıda, aşağıda, sağda, solda oluşu çok önemlidir. Tüm bunlar çocuğun zihninde oluşan imgenin kâğıdın etkisinin göstergesidir (Halmatov, 2016, s.32).

Kâğıdın kullanılan üst kısmı aydınlığı, ışığı, sıcaklığı ruhsallığı kutsallığı, iyimserliği ve hayalciliği ifade etmektedir. Alt kısım bereketi, hafızayı ve suyu temsil etmektedir. Sol taraf

geçmişi, arzuyu, bilinçaltını; sağ taraf geleceği, bilinci ve hareketliği temsil eder. Kâğıdın ortası ise bugünü sembolize eder. Sol üst baba, sağ alt köşe anne, sol alt köşe kolektif bilinçaltını, sağ üst köşe bilinç gelişimini temsil eder. Aynı zamanda çizimde insanların ve diğer figürlerin hangi yöne baktığı önemlidir. Soldan sağa hareket geleceğe yönelmeyi, sağdan sola hareket ise geçmişe ve bilinçaltına yönelmeyi ifade etmektedir (Çankırılı, 2015, s.219-220).

Çocuk resminde çocuğun başkalarıyla olan iletişimi gösteren çizgiler de bulunur. Çocuğun yakın çevresiyle ilişkilerini konu alan resimlerde açıkça ifade edilen çizgiler dışında bazı çizgiler, çocuğun dış iletişime yönelik duygu ve düşüncelerini simgesel olarak anlatır. Çocuk, aile üyelerinin resmini çizerken farkında olmadan bilincinde olanları açığa vurur. Örneğin; aile içindeki iletişim yetersizliği, çocuğun aile içindeki kişileri çizmemesi resme döker. İletişimin sağlıklı olmadığını ise, aile üyelerinden birinin diğerlerinden ayrıldığını gösteren resimler yansıtır. Çocuğun kişileri büyük-küçük, uzak-yakın, bir arada veya ayrı çizmeleri aile iletişimini gösteren boyutsal simgelerdir. Aile bireylerinden birini ayrı, küçük, uzakta çizmesi veya resme dâhil etmemesi iletişim eksikliğini ve yalıtkanlığı gösterir (Yavuzer, 2016, s.88-97).

Çocuk resminde bazı yerleri eksik bırakır veya abartılı çizgilerle çizer. Eksik bırakılan çizgiler, genellikle çocukların yakından ilgilendikleri veya endişe duydukları beden kısımlarını kapsar. Ellerin çizilmemesi, kolların ve bacakların olmayışı çocuğun güvensizliğini ifade eder. Bacakların olmayışı çocuğun kendisini desteksiz ve hareketsiz algıladığını gösterir. Ağzın olmayışı iletişim zorluğunu yansıtır (Yavuzer, 1993, s.20).

Büyük kafayı başarılı olmak isteyen, küçük kafayı da kendisini yetersiz hisseden çocuk çizer. Sindirim problemi olan ve zorla yemek yedirilen çocuklar ağzı küçük çizerler. Göz problemi olan ve bu yüzden öğrenme sorunu yaşayan çocuklar gözü bir nokta ile çizmektedirler. Kulakları ağır işiten, okul başarısı düşük olan çocuklar kulakları büyük çizerler. Solunum güçlüğü yaşayan astımlı çocuklar burnu büyük çizerler. Saldırgan ve kavgacı çocuklar ağzı açık ve dişleri büyük çizerler. Uzun kalın çizgilerle çizilmiş kollar çocukta çalma hastalığının olduğunu işaret edebilmektedir (Çankırılı, 2015, s.252-253).

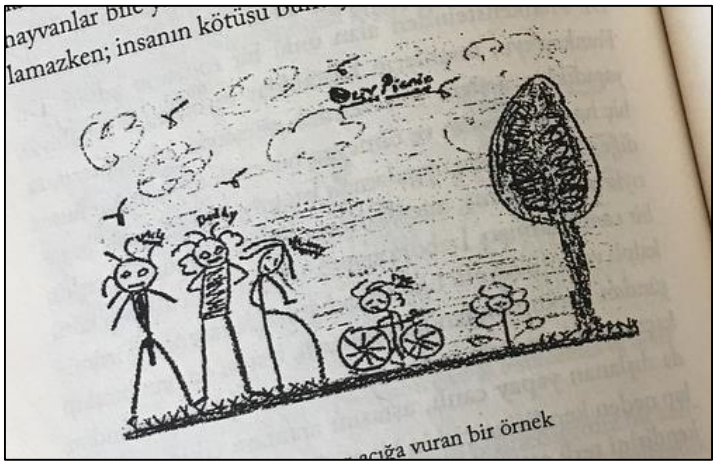
3.3.6.7. Çocuk Resimlerinde Cinsiyet Algısı

Çocuklar cinsiyetlerinin farkına vardıklarında ve cinsiyetlerini benimsediklerinde çizdikleri insan figürlerinde kız ve erkek ayrımı yaparlar. Bununla birlikte onları cinsiyetlerine göre geçerli modaya uygun biçimde giydirirler. Çocuklar insan çizimlerinde aile ve toplum

tarafından tercih edilen ve onaylanan modaya uygun kıyafetler çizerler. Bu çizimlerin renk ve deseninde kendi tercihlerini kullanırlar. Elbise ve başlık kişinin bağlı olduğu sınıfın ve statünün de göstergesidir. Bu bağlamda çocuklar insanların algıladıkları sosyoekonomik düzeylerine yönelik kıyafet çizimi yaparlar (Çankırılı, 2015, s.238-239). Çocuğun gerçekliğe yöneldiği döneme kadar insan figürlerinde cinsiyet bulunmaz. Genellikle insanı temsil eden çizgiler çizmelerinden ve henüz cinsiyeti algılamamalarından dolayı tek tip insan figürü görülür. Gerçekliğin ve çevre farkındalığının oluştuğu evrelerden başlamak üzere çizilen insan figürlerinde cinsiyet görülmeye başlanır. Çocuk resmindeki insanın cinsiyeti; kıyafet, saç, aksesuar, iri-ince çizgilerle betimleme gibi unsurlar gösterir. Cinsiyet algısı çocukluk travmalarının çocuk resmine yansıması bakımından önemlidir. Cinsiyet konusunda problem yaşayan çocuklar, resimlerinde bu organlara yönelik çizgiler kullanırlar. Örneğin cinsel istismar gören bir çocuğun resmindeki insan figürünün cinsel organına çarpı atması, karalaması, kalın ve belirgin çizgilerle üstünü kapatmak istemesi gibi çizgilere rastlanır (Yavuzer, 1993, s.20). Resimde cinsiyet algısı, ebeveyn çizimine de etki edebilmektedir. Baba ve anne farklı çizgilerle çocuk resimlerinde yer alır.

3.3.6.8. Fiziksel Şiddet ve Cinsel İstismar Konulu Çizimler

Çocuk, kendisini istismar eden kişiden korktuğu ve arkadaşları tarafından aşağılanmaktan çekindiği için şikâyette bulunmaz. Bu konuda sorulan sorulara cevap vermez. Çocuk psikologları çocukların çizdikleri resimlere bakarak ve sorular sorarak çocuğun cinsel istismara uğrayıp uğramadığını ve uğradıysa kim tarafından istismar edildiğini tespit edebilmektedirler. Çocuk çizdiği resimlerde genelde kendini mutsuz, resmin genelini karamsar ve istismar eden kişiyi de cinsel organıyla çizer (Çankırılı, 2015, s.257-258). Ailede ihmale, baskıya ve istismara maruz kalan çocuklar, sözle ifade edemedikleri ve korktukları durumları, ev ve ağaç resimleriyle yansıtırlar (Çankırılı, 2015, s.263).

Şekil 2. Fiziksel şiddet ve cinsel istismar konulu çizim
Kaynak: Çankırılı, 2015, s.260.

Pikniğimiz adı verilen çocuk resmi gerçekte piknikle ilintili değildir. Resimdeki ağaç aileyi, meyveleri de çocukları simgelemektedir.

Ağaçta meyve yerine dikenli teller vardır. Dikenli tel esir kampı ve yasak bölgeyi çağrıştırır. Çocuğun bilinçaltında bunun bir yeri vardır. Çocuğun ailesini temsil eden ağaç figürünün içine dikenli tel çizmiş olması bir yasağı gösterdiğinden aile içerisinden biri tarafından istismar edildiği anlaşılmaktadır. Çocuk, yakın aileden biri tarafından istismar edildiği için, kendisini kirletilmiş, aşağılanmış, değersiz hissetmektedir. Bu duyguları ağacın içine çizdiği dikenli tellerle ifade etmektedir. Ağaç bilinçaltında anneyi ifade eder. Bisiklete binen kız istismara uğrayan kız çocuğudur. Kızın solunda boynu bükük anne, onun yanında baba ve en solda dayı figürü vardır. Dayı ile anne arasına baba figürünü koyarak kardeşleri birbirinden ayırmıştır. Bununla, sen anneme layık bir kardeş değilsin demek istemektedir. Farkında olmadan dayının cinsel organını çizerek en gizli sırrını açığa vurmaktadır (Çankırılı, 2015, s.260-261).

3.3.6.9. Çocuk Resimlerinde Çizgilerinin Yorumu

Çocuk resimlerindeki bazı figürler önemli anlamlar taşımaktadır. Bunların arasında en sık görülenleri aşağıdaki gibidir (Çankırılı, 2011, s.221-225):

- *Top, Balon ve İp:* Sokakta top oynayan, ip atlayan ve elinde balon tutmakta olan çocuklar mutlu ve sevinçlidirler. Kenarda bekleyip oynayan çocukları izlemekte olan ve diğerlerinden daha küçük çizilmiş olan çocuk, oyuna alınmayan, arkadaş edinme konusunda zorluk yaşayan mutsuz çocuğu temsil eder.

- *Uçurtma ve balon:* Baskıcı aile ortamından kurtulma isteğindeki çocukların daha sık kullandıkları sembol, uçurtma ve balondur. Bu figürlerle baskı gören çocuk bağımsızlık özlemini kâğıda yansıtır.
- *Şemsiye:* Yağmur olmamasına rağmen çocuğun şemsiye çizmesi, şemsiyeyi tutan anne ya da babanın diğer eli ile resmi çizen çocuğun elini tutması aileye, özellikle anneye, bağımlılık anlamı taşır. Yağmur olmadığı halde annenin elinde açık olan şemsiye, anneyi kaybetmeyi ve onun korumasından mahrum kalma korkusunu sembolize etmektedir. Çocuk yağmursuz havada şemsiyeyi kendisi tutuyorsa korunma ve sevgiye ihtiyaç duyduğunu ifade eder.
- *Piknik:* Anne ve babanın çocuk oyunlarına dâhil olmasını ve aile içi duygusal iletişimi sembolize eder. Sofrada yüzlerinin birbirine bakıyor oluşu beraber olmaktan mutlu oldukları anlamı taşır. Ağaçlar, kır çiçekleri, ağaç dalına konmuş ya da havada uçan kuşlar, sevimli hayvanlarla yansıtılan çevre bilinci ve duyarlılığı temsil eder.
- *Bayramlar:* Çocuk çizgilerinde bayram sevincinin görülmesi olağan bir durumdur ancak bu olumlu duygular kadar; hüzün, keder ve üzüntünün de görülmesi mümkündür. Çocuğun çizgilerinde bir yanda eğlenmekte olan çocukların olmasına karşın diğer yanda, bir köşeden, onları izlemekte olan mahzun ve üzgün bir çocuk bulunuyorsa; bu çocuk, yüksek olasılıkla resmi çizen çocuğu sembolize eder.
- *Doktor ve Dişçi İmajları:* Çocuklar tarafından çizilen hastane kompozisyonlarında enjektör korkusuyla birlikte ölüm korkusunun görülmesi sıkça karşılaşılan bir durumdur. Annesi, babası ya da aile büyüklerinden birinin hastalanması sonucu hastaneye yatırılmış olan ve uzun süre boyunca hastanede tedavi gören çocuklar tarafından yapılan hastane çizimlerinde, onları kaybetmeden kaynaklanan ölüm korkusu daha sık görülür. Hastane yatan çocuklar ile hastaneyi dış bir gözle görmüş çocukların hastane çizimleri birbirinden farklı olmaktadır. Hastanede yatan bir yakınını ziyaret etme fırsatı bulan ya da bu konuda bir film izleyen çocukların hastaneyle alakalı çizimleri ambulans, hasta, sedye, hastabakıcı gibi detayları içermektedir.
- *Yüksek binalar:* Yüksek binalardaki yaşam çocuktaki özlem ve gerginliğin bir yansıması olarak değerlendirilir. Binanın büyüklüğünün verdiği ezilme ve baskı duygusu ile ailesini oturttuğu yerin küçüklüğü buna neden olabilmektedir.

Çocuk çizimlerinde, özellikle okul öncesi dönemlerde, bilinçaltının daha etkin olduğu psikologlar tarafından kabul edilen yaygın görüştür. Çocuk, önceden hiçbir hazırlık yapmadan, anlık çağrışımla çizdiği bir insan, bir ağaç, bir ev resminde farkında olmadan kendisine,

hayata, insana ve çevreye ait algısını yansıtmaktadır. Bu algı, çocuğun yaşadığı tecrübelere bağlı olarak bilinçaltına depolanmış mutluluk, sevinç ve güven duygularını yansıttığı gibi; mutsuzluk, acı ve güvensizlik duygularını da yansıtmaktadır (Çankırılı, 2015, s.108-109).

Çocuğun psikolojik açıdan sağlıklı olduğunun göstergelerinden biri, çizimlerinde evin görünümü, renklerin seçimi ve detaylardır. Yağmur, kar, soğuk ve sıcak gibi dış etmenlerden koruması sebebiyle evin çatısı güveni simgeler. Mutlu evin çatısı kırmızıya boyalı olup tüten bir bacası bulunmaktadır. Bacası, hava güneşli olsa da tüter. Tüten bacayla anlatılan; evde hayat olduğu, içinde bir aile yaşadığı ve içerisinin sıcak olduğudur. Bu tür evlerin pencereleri ve kapısı bulunmaktadır. Mutlu evin pencereleri geniş olur ve cam önünde bir saksı çiçeği vardır (Bahçıvan-Saydam, 2004, s.110).

Üç yaşın ortalarına gelindiğinde kapalı eğrilerin gelişmesi ile birlikte güneş figürü oluşur. Zaman içinde güneş etrafında ışınlara rastlanır. İşlevsel olmayan mantığın animistik etkisi dolayısıyla güneş insan ile bağdaştırılıp göz, burun, ağız çizilerek hayat kazandırılır. Çocukların beş yaşa kadar canlı-cansız ayrımı yapamadıkları bilinir. Onlar hareket eden her şeyi canlı algılar. Bundan dolayı doğa resimlerinde güneş, ay, buluta insan yüzü gibi kaş, göz, ağız konulmaktadır (Keskin, 2006, s.31).

Çocuk resimlerinde hiçbir şey tesadüfü değildir. Çocuklar, kendi iç dünyalarını resmederler. Duygularını, sevinçlerini, üzüntülerini, kaygı ve korkularını resim yoluyla kâğıda aktarırlar. Resim değerlendirilirken; Yaşa uygunluğu, ilk izlenim, çizgiler, resimdeki detaylar, aile ile ilgili özellikler değerlendirilmelidir (Halmatov, 2016, s.56-57). Çocukların çizdikleri aile resimlerini değerlendirirken çizilen bireylerin boyutları, çiziliş sırası, sayfadaki konumları, nesneler arası etkileşimler, vücut oranları ve vücut uzuvlarının özgün çizim özellikleri dikkate alınır (Bahçıvan-Saydam, 2004, s.114).

Çocuk resmindeki güzellik şaşırtıcı olabilir fakat çocuk kendi resimlerinin normal ve tabi olduğundan şüphe etmez (Read, 1960, s.233). Aile çizimlerinin yer aldığı çocuk resimlerinden aile ilişkileri hakkında birçok bilgi edinilebilir. Maurice Porot'un gerçekleştirdiği, psikanalitik verilere dayanmakta olan projektif bir resim testi olan "Aile Çiz Testi" ile çocukların ailesiyle aralarındaki çatışmalar değerlendirilebilmektedir. Çocuğun ailede en fazla değer verdiği kişiler bu teste göre en ön sıradadır. Önem sırasına göre daha az değer verilen diğer figürlerin yerleşimi daha gerilere doğrudur (Altınköprü, 2004, s. 254).

3.3.6.10. Çocuk Resminde Renk

Çocukların kullandıkları renklerin psikolojik anlamları bulunmaktadır ve renklerin bu anlamları çocuğa göre değişim göstermektedir. Bu nedenle çocuk resminde renk kullanımı konusunda kesin yargı edinebilmek, renklerin anlamlarını saptamak oldukça zordur. Çocuk, hoşuna giden renkleri coşku ile kullanır. Çocuğun içinden gelen coşkunun engellenmemesi adına çocuk renk kullanımında özgür bırakılmalıdır. Örneğin çocuk; kırmızı bir güneş, mavi bir köpek, yeşil bir insan gibi gerçekle alakası olmayan çizimler yapabilir. Çocuk, çok sevdiği bir rengi çok sevdiği birinin resmini yapmak istediği zaman seçecektir. Çocuğun coşku kaynaklı hayal gücü ile gerçekçiliği bir arada kullanması mümkündür. Mavi bir köpek yapmakta iken onun yanına gövdesi kahverengiye, dalları yeşile boyalı ağaçlar çizebilir. Bu tür seçimleri yaparken tamamen bilinçsiz davranmasından kaynaklı olarak gerçek-hayal çizgisinde tutarlılık beklenmemelidir. Resimlerinde dekoratif ve realist renklendirmeye yer verir (Artut, 2006, s. 76). Erkek çocuklara nazaran kız çocukları renk seçimine daha çok önem ve özen göstermektedir. Bazı çocuklar tarafından resimlerinde sarı, kırmızı, turuncu renkler tercih edilirken; bazıları tarafındansa mavi, yeşil gibi soğuk renkler tercih edilmektedir. Doğal gelişim sürecinde çocuğun renk seçimi soğuk renklerden sıcak renklere doğru değişim göstermektedir (Yavuzer, 1993, s.48-53).

Sıcak renkler: Çocuklar tarafından kırmızı, mavi, yeşil ve sarı gibi renkler ancak birinci yıl içinde yani bir yaşında ayırt edilebilmektedir. Öncelikle sıcak renkler ve türevlerini algılayabilen çocuklar 4 yaşın ardından soğuk renkleri tanıyarak adlandırabilirler. En son algılanan renk mor renktir. Gözü ilk olarak şiddeti yüksek, sıcak renklerin etkilemesinden dolayı yaşamın ilk yıllarında algılanan renkler sıcak renklerdir. İlkel toplumlarda veya renk eğitimi almış olmayan insanlarda yaşamın ilk yıllarındaki yaşlarda sıcak renklere yöneliş görülmektedir. Bu sebepten ötürü çocuklar, öncelikle parlak renklere yönelmektedirler. Görüldüğü üzere insanın dış çevreyi algılaması gerçeklik üzerinden değil seçicilik ve ayırt etme üzerinden gerçekleşmektedir. Bu nedenle çocuklar önce sıcak renkleri algılamakta ve o yaşa uygun gelen renkleri sevmeye eğilim göstermektedirler. Sonuç olarak resimlerde renkler çocukların sevdikleri renklere göre seçilmektedir (Yolcu, 2009, s.163). Tüm renkler algılandıktan sonra çocuk resimleri renklere göre analiz edilebilir. Uzmanlar tarafından, sıcak renkler seçmekte olan çocukların sevecen, uyumlu, işbirlikçi oldukları saptanmıştır (Yavuzer, 1993, s.48-53).

Soğuk renkler: Sıcak renklere nazaran titreşimi daha az olan bu renkler, gözü ikincil derecede etkilemektedirler. Hüzün, rahatlık ve durgunluk şeklinde psikolojik etkide bulunan bu renkler,

gölgeli kısımlarda daha çok bulunurlar. Çocukların resimlerinde, sıcak ve soğuk renkleri bir uyum ve ahenk içerisinde kullanması ideal olan durumdur. Yalnızca sıcak renkler ya da yalnızca soğuk renklerin kullanılmış olduğu resimler güzel bir görüntüye sahip değillerdir (Çankırılı, 2011, s.208). Araştırmacılar, soğuk renkler seçmekte olan çocukların iddiacı, huysuz ve uyumsuz davranışlarda bulunduklarını belirtmektedirler. Sürekli soğuk renkler seçmekte olan anaokulu çocuklarının duygularını bastırma ve gizleme eğiliminde oldukları gözlenmiştir. O halde çocuklar sıcak ve soğuk renkleri algılayacak yaşa geldiklerinde ve sonrasında resimlerinde her iki rengi orantılı biçimde kullanmalıdır. Sıcak veya soğuk bir grubu ağırlıklı kullanmak çeşitli eğilimlere işaret etmektedir (Yavuzer, 1993, s.48-53).

Renklerin psikolojik anlamı: renklerin renk bilimi çerçevesinde geliştirilmiş insan psikolojisine dair anlamları bulunur. Bu anlamlar çocuk resimlerinde de geçerlidir. Yeşil renk ilkbaharı simgeler. Yeşili bol kullanan çocuklar; kendine güveni olan, uyumlu mutlu çocuklarken yaşıtlarına göre daha olgun bir gelişim gösterirler. Kırmızı renk hem güveni ve hayatı hem de tehlikeyi ve ölümü simgeleyebilir. Kırmızının anlamı, çocuğun bilinçaltında kırmızıyı ne niyetle kullandığına bağlı olarak belirlenebilir. Mavi renk his kontrolüne işaret eder ve mavi rengi kullanan çocuğun duygularını kontrol edebildiği anlaşılır (Çankırılı, 2015, s.208-209). Ailesi tarafından sevilen ve değer verilen çocuklar sarı rengi kullanır. Renk biliminde mor, yaratıcılık, gizem ve fantastik düşüncenin rengidir. Çocuğa üstesinden gelemeyeceği bir sorumluluk verildiğinde çocuk bu endişeyi yansıtmak amacıyla mor renk kullanır. Çocuk resimlerinde turuncu sağlık, sıcaklık, iştah, ümit ve iyimserlik ifade etmektedir. Pembe renk çocuk resimlerinde sakinliği temsil eder (Çankırılı, 2015, s.210-211). Resimde kahverengi kullanımı çocuğun koruma, sevgi ve ilgi ihtiyaçlarının olduğunu ifade eder. Tuvalet eğitimi karşısında direnç gösteren ve bundan dolayı anneyle çatışma yaşayan çocuklar tarafından çizimlerde kahverengi kullanıldığı bilinmektedir. Çocuk resimlerinde siyah renk karamsarlığı temsil eder (Çankırılı, 2015, s. 212-213).

Renklerin çocuk resimlerinde psikolojik olarak etki göstermeleri, dört yaşının ardından gerçekleşir. Yapılan bir araştırmaya göre üç yaşındaki çocukların büyük kısmı tek renk kullanmaktayken dört yaşındaki çocuklar daha çok renk kullanmaktadırlar. Bu da çocukların yaşlarının ilerlemesiyle kullandıkları renklere sembolik anlamalar yüklediklerinin göstergesidir (Keskin, 2006, s.88).

Kendilerine fazla kural koyan mavi karaktere sahip kişiler, bu kurallardan bazen kendileri de bunalır. Bu kişiler; oldukça düzenli, planlı, programlı hassas ve dikkatli insanlardır. Mavi karakteri olan bir insanın en çok sarı karakterli bir insan ile anlaşmakta zorlanma olasılığı

yüksektir. Mavi karaktere sahip kişiler karar vermek konusunda genellikle zorlanır. Bu kişiler; tedbirli, mükemmeliyetçi, derli toplu, düşünceli ve detaycı özellikler sergilemektedirler (Saygın, 2007, s.49). Çocukta ise kendine güveni gösteren renk mavidir. Mavi rengi kullanmakta olan bir çocuk, diğerlerine görece duygularını daha iyi kontrol altına alabilmektedir. Mavi aynı zamanda tarafsız kişiliği de sembolize etmektedir. Bu sebeple polis, koruma memurları, hastane hizmetlileri gibi meslek mensuplarının iş elbiseleri mavidir. Politikada mavi muhafazakârlığı, tedbirli olmayı ve dikkatli adım atmayı temsil eder. Mavi renk çocuk resimlerinde genel olarak deniz, göl ve bulut çizimlerinde kullanılır (Çankırılı, 2011, s.209).

Kırmızı ihtirasın, hırsın sembolüdür. Renklerin insan üzerinde belirleyici derecede psikolojik etkileri vardır. Örneğin aynı ağırlıktaki sıkletlerin, kırmızı renkli olması durumunda halterciler tarafından kaldırılamazken; sarı renkli olması durumunda kaldırılabildiği gözlenmiştir. Göz tarafından kırmızının görülebilmesi amacıyla 150 dia metrelik enerji harcanır ve bu bir rengin algılanmasında ortaya çıkan en uzun dalga boyudur. Kırmızı bir noktanın uzak mesafelerden fark edilmesi mümkündür. Çok sayıda kaynağa göre kırmızı mücadele ve canlılığı sembolize eder. Heyecan verir, samimiyet ve hoşlanma duygusu uyandırır. Nefse hâkimiyetin ve idari kontrolün kaybolmasına sebep olur (Odabaşı, 2002, s.88). Yapılmış olan araştırmalar kırmızı rengi fazlaca kullanmakta olan çocukların saldırgan ve iddiacı davranışlar sergilediklerini göstermektedir.

Yaşam alanlarında renk kullanımı incelendiğinde, ilgi çekilmek istenen yerlerin sarıya boyandığı fark edilmiştir. Sarı renk; uyarı levhalarında, trafik ışıklarında, trafik işaretçilerinde, afişlerde yoğun olarak görülmektedir. Sarının bu tür kullanımı, rengin dikkat çekici olmasından kaynaklanmaktadır. Sarı renk adeta çığlık atarak dikkat çeker; bundan dolayı uyarı işaret ve ışıklarında sarı renk kullanılmaktadır. Ticari taksilerin sarı renkli olmasının sebebi de yine aynı şekilde rengin dikkat çekici olmasından kaynaklanmaktadır. Sonbaharın baskın renklerinden olan sarı ve turuncunun, duygularımızı anlatan, güçlü bir çekiciliği bulunmaktadır. Neşeyi anlatmakta olup, sarı zekâ, incelik ve pratiklik ile alakalıdır. Toplumsal yaşamı ve beraber çalışmayı yansıtan bir anlamı bulunmaktadır. Geçiciliğin sembolü olup ayrıca hüzün ve özlem rengidir (Yıldız, 2006, s. 73).

En romantik ve en narin renk olan pembe insanların üzerinde sakinleştirici etkide bulunur. Araştırmalara göre, pembe renk, sinirli insanları yatıştırmakta ve sinirlerini yumuşatmaktadır. Dr. Alexander Schauss tarafından yapılan bir denemede, hapishane duvarlarının ve pencere demirlerinin pembeye boyandığında mahkûmların saldırgan davranışların azaldığı, tahrik

edildikleri halde sinirlerine hâkim oldukları görülmüştür. Dr. Schauss pembe boyalı bir çevrede insanın istese bile sinirlenemediğini belirtmektedir. Çünkü pembe renk yakınlarında kalp kasları rahat çalışıp gerilmez (Çankırılı, 2011, s. 211).

Turuncu ise canlılık, enerji ve tazeliğin rengidir. Ürünler üzerinde kullanılması halinde turuncu onlara sıradanlık verme yönünde etkide bulunur. Mekânlara genel olma izlenimi verir. İştah açıcı olduğundan genel olarak yemek yenilen mekânlarda tercih edilir. Diğer renkler gibi vücudun hatlarını ortaya çıkarmadan, çok iddialı, ürkütücü olmadan canlılık kattığı için kadın giyim ürünlerinde çok kullanılan bir renktir. Aşırı bir şekilde turuncu kullanımı gösteriş merakına işaret eder (Sözen, 2003, s.89).

Yeşil renk içerdiği anlamlar gibi insan karakteristiği olarak da sakin, dingin ve neşeli olmayı işaret eder. Yeşil karakterli kişilerin yapıları orta yolcu bir eğilim çizer. Bu tür kişilerin dikkat çekici hataları bulunmaz. Mutlu olmaları için sebep gerekmez her an mutlu olabilirler ve genel olarak hallerinden memnundurlar. Dinlemeyi severler, inatçıdırlar (Saygın, 2007, s.76).

Fiziksel ve ruhsal olarak soğutulmuş bir kırmızı olan mor yalnızlık, güzellik, asalet, denge ve güven rengi şeklinde düşünülmektedir. Duyguyu ve metafizik gücü anlatmaktadır. Mor renk birlik bütünlük sağlamaktadır. Bunun yanında karmaşık düşünceler, ruhsal durumdaki bozulmalar anlamındadır. Dinlendirip sakinleştiren, sağlam bir kalkan hissi uyandıran mor renk çimen yeşili ve pembeyle dengelenmektedir (Sabah, 2011, s.86).

Genel olarak insanlar tarafından sevilen beyaz renk, politikacılar tarafından sıklıkla kullanılan bir renktir. Hal ve hareketlerinde mükemmel olmak isteyenler genellikle beyaz renk tercih etmektedir. Duruluk, gönül hoşluğu, sadelik gibi anlamlar taşır. Beyaz renkten hoşlananlar ruh inceliğine hayran olup yalnızlıktan hoşlanmazlar. Taşıdığı anlamlar dolayısıyla insanları etkileme aracı şeklinde kullanılmaktadır. Çocuk tarafından resimlerde yoğunlukla kullanılması; saklamaya çalıştığı herhangi bir şey olmadığını, dürüst olduğunu göstermektedir (Dilci, 2014, s.217).

Siyah renk fon olarak kullanılması halinde karamsarlık ve sıkıntı çağrışımı yapmaktadır. Diğer taraftan, sesi ve ışığı emmesi dolayısıyla yoğunlaşma açısından bir ortamda kullanılması veya gürültünün azaltılması için kullanılabilir. Einstein tarafından konsantre olabilmek için kullanılan siyah renk kararlılık anlamı taşımaktadır (Dilci, 2014, s. 213).

Çocuk resimleri değerlendirilirken ilk önce renklere dikkat edilmesi gerektiği kabul edilir. Başta Luscher, olmak üzere birçok araştırmacı renkleri duygu durumların yansıması olduğunu kabul etmektedir. İnsanların ruhsal durumları ile renk seçimi arasında doğrudan bir bağ

olduğunu ileri süren pek çok tez vardır. Çocuğun bulunduğu mekândan bağımsız olarak çizdiği aile resimlerinde kimleri hangi renge boyadığı taşıdığı psikolojik anlam açısından önemlidir. Ailedeki herhangi birinin her zaman aynı renge boyanıp boyanmaması çeşitli anlamlar içerir. Aynı çocuk tarafından farklı zamanlarda yapılan resimler karşılaştırılmalıdır. Farklı zamanlarda çizilen resimler arasında göze çarpacak önemli bir değişiklik olup olmadığı incelenmelidir. Hastanede yatan bir çocuğun resimleri aracılığıyla bir tespitte bulunulmak isteniyorsa; hastane okulunda çizdiği resimlerle, hastane dışında gittiği okulda çizdiği resimler kıyaslanarak incelenmelidir (Halmatov, 2016, s.30).

Şema öncesi dönemde, özellikle bir nesneyi boyamak için yapılan renk ile canlandırılan nesne arasında ilişki bulunmaz. Hangi renk çocuğun hoşuna gidiyorsa çocuk o rengi kullanmayı tercih eder. Örneğin bu dönemden önce yapılan insan resmi kırmızı, mavi, yeşil ya da sarı olabilir. Marshall araştırmasında, erişkin şizofrenler ile normal beş yaşındaki çocukları karşılaştırmış ve iki grup arasındaki renk kullanımlarının birbirine epey benzediğini tespit etmiştir (Marshall 1954'den aktaran Yavuzer, 2012, s. 53). Lawler ve Lawler, dört yaşlarındaki yuva çocuklarının mutlu bir resim yapmada sarı rengi kullandığını, çocuğa hüzünlü bir hikâye anlatıldığında, resmi kahverengiye boyadığını saptamıştır. Annesinin resmini yapacak olan çocuk, özellikle annesiyle sıcak coşkusal bir bağı varsa, istemsiz olarak istediği renge boyayacaktır. Ancak renk seçimlerinde çocukları yönlendiren daha derin psikolojik anlamlar da vardır. Bu anlamlar alabildiğince bireyselleşeceğinden, erişkinlerin bu anlamları çıkarması oldukça zordur (Lawler ve Lawler 1965'den aktaran Yavuzer, 2012, s. 53).

Venger (2007)'nin araştırma sonuçlarına göre hastane ortamında veya normal yaşantısında bir çocuk; koyu kahverengi, siyah ve gri renklerin genellikle kullanılması depresif durumun belirtisidir. Kırmızı rengin fazla kullanılması ise bulunduğu ortam içinde kaygının ve duygusal gerilim olduğuna işaret eder. Eğer kırmızın renk her zaman tercih ediliyorsa nörotik durum veya ruhsal çatışma söz konusudur. Kırmızı rengi diğer koyu renk tonlarıyla ve sıkça kullanıyorsa da depresyon söz konusudur. Lacivert ve mor renklerin çokluğu düşük morale veya aşırı duyarlılığa işaret eder. Mat renklerin çoğunluğu ise yine kaygıya ve hassasiyete yorumlanır. Tüm renk seçeneği olduğu halde çocuk hepsinden faydalanmak yerine sadece iki üç rengi kullanıyorsa pasiflik, yorgunluk, halsizlik hatta depresyon söz konusu olabilir (Halmatov, 2016, s.30). Kronik hastalığından dolayı hastanede yatan çocuklar depresyon, anksiyete, tedaviden dolayı halsizlik, yorgunluk, düşük moral, ruhsal çatışma gibi durumları yaşamaktadır. Yukarıdaki renk bilgisine göre bu çocuklar resimlerinde koyu kahverengi, siyah, gri, kırmızı, lacivert, mor ve mat renkleri kullanacaktır.

3.3.6.11. Çocuk Resmine Anne, Baba ve Öğretmen Tutumları

İlk yaşlarından itibaren çocuğun çizme etkinlikleri serbest bırakılmalıdır. Önce kalemin kâğıt üzerinde rastlantıyla gezindiği görülür, sonra benzerlik belirir ve başarı doğar. Çocuk bunu otomatizmine geçirmek için tekrarlar. Bu başarıyı diğer denemeler ve başarılar izler. Başarılamayan denemeler ise kendiliğinden bırakılır. Böylece her çocuk özgünlüğünü kendisi oluşturur ve kısıtlı olmayan aile çevresi içinde başarısını açığa çıkarır. Çünkü çocuk dil yeteneğini kazanırken sözcüklerin doğru söylenişi için durdurulursa gelişimi engelleyen bir dengesizlik, bir düzensizlik oluşur. Aynı durum resim etkinliği içinde geçerlidir. Resim yapmaya yeni başlayan çocuğa yöntem öğretilmeye çalışılırsa çocuk bir karmaşaya itilmiş olur (Yavuzer, 2012, s.81-82). Bundan dolayı bu evresinde ki çocuklara kesinlikle sanatsal bilgilendirme yapılmamalıdır. Anne, babanın ya da kreşe giden çocuklara öğretmenlerin yapması gereken, ona resim yapma imkânı hazırlama ve malzemeyi kullanmaya, çizmeye cesaretlendirmedir. Özellikle evde, varsa çocuğun odasında bir duvara ya da dolabın kapağına ambalaj kâğıtları kaplanarak, omuzdan elini hareket ettirmesine imkân verebilecek, doğal gelişime paralel resim yapabileceği ortam hazırlanabilir (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.48).

Sanat eğitimcilerinin hemen tümünün birleştikleri nokta, çocuğun sanat etkinliğinde özgür bırakılması, bildiğince çizerek, yoğurarak kendi ölçülerini kendisinin saptamasıdır. Hastane okullarında veya okullarda eğitimci, çocuğa duyuları yoluyla nasıl yaşantı ve deneyler edinebileceğini öğretebilmelidir. Bu konuda çocuğa yardımcı olmak üzere, Bingöl şöyle yöntem önermektedir: "Çocuk yapacak, siz soracaksınız, o açıklayacak. Arada unuttuğu yerler varsa ve bunlar konunun özü ile ilgili ise, çocuğun çevresini daha dikkatli incelemesini sağlamak için, onları yalnızca hatırlatmakla yetineceksiniz (Yavuzer, 2012, s.82)." Eğer resim bittikten sonra çocuğa mutlaka çizdiği resmi hakkında sorular sorulacaksa resmi anlatması veya resim hakkında bir hikâye anlatması istenebilir. Bu durumda cevaplar not alınmalıdır. Resim nasıl olursa olsun değerlendirilmeli, olduğu gibi kabul edilmeli ve hiçbir şekilde eleştirilmemelidir (Halmatov, 2016, s.36). Çünkü çocuklardan resimlerini açıklamalarını istemek, onları bir değerlendirmeye yöneltmek demektir. Bu yolla çocuk daha sonraki sanatsal ürünleri hakkında yeni düşünme ve uygulama teknikleri geliştirebilecektir (Yavuzer, 2012, s.83).

Ergenlik döneminde çocuklara sadece çizdirip, boyatıp, kestirmek değil, onları görsel ve teorik olarak bilgilendirmek önemlidir. Bunun için müzelere galerilere gönderilmeli, sınıfta gösterilebilecek başyapıtlar tanıtılmaya çalışılmalı, sanat tarihinden seviyelerine uygun masalsı bilgilendirmeler yapılmalıdır. Her resim dersinde o günkü konu ile ilgili çalışmaya geçmeden

önce sorularla öğrenciler düşündürülmeli, onların sorularına cevaplar verilmeli, belirli bilgi alışverişinden sonra çalışmaya geçilmelidir (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.56). Çünkü ergenlik dönemi artık kişinin yetişkinliğe hazırlanmaya başlamasıdır. Bu dönemde dış dünyayla ilgili kapsamlı ve nitelikli veri ve bilgilere ihtiyacı vardır.

Aileler çocuklarının yaşlarının ve yeteneklerinin ilerisinde bir beklenti içerisine girmemelidir. Öğretmenler öğrenci çalışmalarını not ile değerlendirmemeli ve çalışmalarını yaşıtlarıyla kıyaslamamalıdır. Değerlendirme ve eleştirilerinde yapıcı olmalı, yaptığı çalışmalar sınıfların etkinlik köşelerinde, evde ise odasının duvarlarında, panosunda ya da evin belirli bir köşesinde sergilenmelidir (Yılmaz, 2013, s.22-23). Sanat eğitimi öğrenciye başarı ile birlikte ortaya bir şeyler koyabilme hazzı verir. Bu haz öğrencinin kendine daha fazla güven duygusu geliştirmesini sağlar (Sezer, 2001, s.4). Görsel sanatlar öğretmeninin çok çeşitli felsefi anlayışa sahip olması gerekir. Çünkü öğretmenin inanç ve değer sistemi sadece sanatı nasıl yaratacağıyla ilgili değil, ayrıca sanatı nasıl öğreteceği ile ilgilidir. Çocukların nitelikli sanat eğitimi almalarında ve sanat eğitiminin işlevini yerine getirmesinde öğretmen kritik derecede önemlidir (Özsoy, 2015, s.120).

Çocuğun özellikle okul öncesi dönemde algılama, düşünme ve biçim verme süreçleriyle çevresini tanımayı, algılamayı, bir anlamda fethetmeyi öğretmeye başlamasıyla eleştiri yetisi de belirmeye başlar. Bu eleştiri yeteneğini mümkün olduğunca erken uyandırmak ve temellendirmek, anne-baba, öğretmen için görev sayılmalıdır. Okulla birlikte çocukta bunalımda başlar. Çocuk, kendi boyutunda olmayan bu yenidünyada kendini tanıyamaz. Tek amaç, diğerlerinin düşünce ve görüşlerine uymaktır. Çocukta doğallığa karşı bir kuşku oluşur. Böyle bir ortamda eğitilen çocuklar arama ve yaratma isteği duymazlar. Merakları gitgide körelir. Resim çocuğa yapılması gereken bir ders gibi gelir. O halde; anne, baba ve öğretmenler çocuğu kendi normlarına göre hareket etmeye zorlamamalı, onu kendine özgü dinamik ve canlı ifadesini sürdürmesi yolunda cesaretlendirmelidir. Çocuğu bildiği gibi çizmek konusunda cesaretlendirmek ve teşvik etmek geliştirecektir (Yavuzer, 2012, s.83-84).

Çocuğun kendi dışında modelleri taklit etmesi ve onlara uyması engellememelidir. Anne, baba ve öğretmenin çocuğun kendini özgürce ifade edebilmesi için özgür bırakmalı ve yalnızca resim etkinliğine ihtiyacı olunan malzemenin teminini sağlaması gerekmektedir. Okul öncesi dönemde öğrencilerin öğretmenle birlikte yapacakları gezilerin, gösterilerin, resimlerin ve anlatılan öykülerin önemi büyüktür. Resim konusunda en gelişmiş çocuk okul isteğine ve perspektif kurallarına uyan çocuk değil, resmindeki kişi ve objelere yaşam veren çocuktur. Çocuğun bu eylemini desteklenmeli, yardım edilmeli ve bu eylemine değer verilmelidir.

Çocuğun, başarı ve güvence elde etmesi ancak bu şekilde mümkün olabilecektir (Yavuzer, 2012, s.84).

Sanat eğitimcileri, sınıf öğretmeleri ya da anne-babalar çocuklarının sanatsal çalışmalarını veya çalışma yöntemlerini gözleyerek, onları daha yakından tanıyabilirler. Ancak bu süreçte müdahale etmemek özgür bırakmak gerekir. Yetişkinlerin sanat etkinliği konusunda işlevi, onlara ortam hazırlamak, yeteri kadar desteklemek, cesaretlendirmek, teşvik etmek şeklinde olmalıdır (Alakuş ve diğerleri, 2011, s.155).

Sanat eğiticilerinin üzerinde hemfikir olduğu tutum; çocuğun sanat etkinliğinde özgür bırakılması, bildiğince çizerek, yoğurarak kendi ölçülerini kendisinin saptamasının sağlanmasıdır. Çünkü çocuk yaşantı ve deneylerle öğrenir. Resim çizme gibi bir etkinlikte, beceriler çizerek geliştirilebilirler. Bir oyun halini alacak sanat etkinliği çocuğa kıvanç vermelidir. Bu etkinliğin kendiliğinden ve içgüdüsel gelişimine bırakılması, çocuğun kendi olanaklarını kendisinin bulması, uygun bir yoldur. Böylece onun imgeleme gücü ve kendiliğindenliği, bir takım olağan ve tehlikeli yollara sapmasını önlemiş, içlerinden gelen bir gereksinimle, kendilerine has mecazları kurarlar. Bu nedenle çocuklara ne gibi bir sanatsal etkinlikte bulunacakları hakkında karar verme özgürlüğü bırakılmalıdır. Konu seçimi, malzeme seçimi ve süreçler yönünden kendilerinin karar vermesine izin verilmelidir. Bu özgür etkinlikler, çok fazla özgürlük içermeyen başka türden etkinliklerden sonra yer alırsa daha da yararlı olur. Güdülenmesi gerekli olan, çocuğun enerjisidir, bu enerji, etkili bir güdülemeyle yaratıcılığa yöneltilmelidir (San, 1979, s.207).

Karalama aşamasında anne ve babanın bazen çocuğuna kalemi nasıl tutması, nasıl çizmesi konusunda yardım olmaya çalışmaktadırlar. Bir iki defa göstermek faydalı olabilir; ısrarlı kalemi nasıl tutacağı ve çizeceği gösterildiğinde ve söylendiğinde çocuk için karalama sıkıcı bir iş gelecek ve duygusal kırıklığa neden olacaktır. Anne baba çocuğa kalem, kâğıt ve çizme ortamı hazırlamalı; işine karışmamalıdır (Çankırılı, 2015, s.157).

3.3.7. Çocuk Resimlerini Değerlendirirken Kullanılan Teknikler ve Testler

Çocuk resimlerini değerlendirirken kullanılan üç ana yöntem bulunur:

Yansıtma (Projektif) yöntem: Çocuk resmini kişilik ölçütü açısından değerlendirmek için kâğıdın neresini ve ne kadarını kullandığını, çizimlerde abartıya gidip gitmediğini yer-gök- dağ gibi sınırlandırmalar kullanıp kullanmadığına ve boyamadaki renklere bakılır.

Başkalarıyla İlişkisine Göre Değerlendirme: Aile, okul ve arkadaş konulu resimlerde resmi çizenin konumuna bakılır.

Tutum ölçeği olarak değerlendirme: Özellikle aile, okul, hastane ve dişçi resimlerinde anne baba, öğretmen, doktor hemşire ve dişçi gibi kimseleri çizerken tutumunu yansıtmaktadır. Korktuğu kişileri büyük, elinde sopa, iğne gibi nesnelerle kendisini de küçük bir köşeye sinmiş olarak çizmektedir (Çankırılı, 2015, s.145-146). İlk görüşmede çocuğa resim çizdirilecekse çocuğun kendini rahat ve baskı altında hissetmeden çizeceği türden resimler seçilmelidir. Resim çizilirken şunlara dikkat edilmelidir gerekirse çocuğa belli etmeden not alınmalıdır (Halmatov, 2016, s.37):

- ✓ Sayfanın konumu (yatay, dikey),
- ✓ Resim çizmek için harcanan zaman,
- ✓ Resimde çizilen obje ve detayların çizim sırası,
- ✓ Resim bittikten sonra sorulan soruların içeriği.

Tüm bu ölçümlerdeki puanlama sistemi, çocukların yaşları ilerledikçe ve olgunlaştıkça çizimlerinin bu gelişime paralel olan bu değişimleri yansıtacağı varsayımına dayanır. Puanlama sistemlerinin çoğunda çoğunda gelişime işaret eden her belirtiye bir puan verilmekte ve toplam puan çocuğun diğer çocuklara göre durumunu belirlemektedir. Çizimler ve sanatsal beceri üzerinde okul ve çevrenin çok az etkisi olduğu düşünülmektedir (Yavuzer, 2012, s.21). Bu çalışmada kronik hastalıklı çocukların resimleri yorumlanırken yansıtma projektif yönteminden yararlanılmıştır. Projektif testler, çocuk ve gencin "iç dünyası" hakkında ipuçları toplanmasını sağlayıp, kendilerini nasıl algıladıkları, duyguları, ailesi ve çevresi hakkındaki görüşleri ile ilgili bilgi de vermektedir.

3.3.8. Çocuk Resminin Analiz Edilmesi

Resim, çocuğu psiko –pedagojik açıdan bize tanıtmaya yarayan bir ölçüt olduğu gibi, onun zekâ, kişilik, yakın çevre özellikleri ile iç dünyasını yansıtmaya çalışan bir ifade aracıdır. Çocuk resmini objektif değerlendirebilmek için; çocuğun yaşını, sınırlılıklarını, eğitimini, aile içindeki konumunu ve diğer tüm değişkenleri bilmek gerekir. Her insanın; her çocuğun, biyolojik yapısıyla, çevresel şartlarıyla biricik olduğu unutulmamalıdır. Her çocuk; her insan tektir. Bilinçaltıyla ilgili "ham maddeyi"; çocuk resmini, rüyaları, dil sürçmelerini vs. her açıdan değerlendirmek gerekir (Freud, 1994, s. 52). Çizilen resim ile resmi çizen kişinin ruh hali arasında bir etkileşim vardır. Bu nedenle resim çocuk hakkında bilgi alma kaynağı olarak kullanılabilir (Venger, 2007, s.15). Ayrıca resimden çocuk hakkında bilgi alırken dikkat

edilmesi gereken bazı noktalar vardır. Bu noktalar çocukların çizgisel gelişim basamakları ve çocuk resimlerinin ortak özellikleri göz önünde bulundurularak çocukların resimleri okunmalı ve incelemelidir. Çocuk resimlerini incelerken, ilk olarak çocuğun yaşı, cinsiyeti, ailesinin genel özellikleri, ailede kaçıncı çocuk olduğu, varsa kardeşleriyle olan ilişkisi, okula gidiyorsa okul başarısı, arkadaş ilişkileri, herhangi bir özrü olup olmadığı, varsa uyum ve davranış sorununun türü belirlenmeye çalışılmalıdır (Alakuş ve diğerleri, 2011, s.155).

Resmi analiz edebilmek için değerlendirme konusunda yapılan önceki çalışmalar hakkında araştırmalar yapmak, pratikte uygulamalar yapmak, bir takım temel eğitimler almak, projektif testler hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Resim analizi yapan uzman her zaman kendini geliştirmeli ve uygulamalar yapmalıdır. Sechenov (1996)'a göre ise insanlar, çizdikleri resimlerde bilinçaltına atılmış rahatsız edici düşüncelerini, kabul edilmesi güç fikirlerini, duygularını dışa vurabiliyorlar. Bu yüzden resim analizi yapan kişinin bilinç, bilinç ötesi ve bilinç dışı gibi ruhsal yapılar hakkında bilgisinin olması gerekmektedir. Özellikle bastırma, yansıtma, yer değiştirme gibi temel savunma mekanizmaları başta olmak üzere id, ego, süper ego ve diğer savunma mekanizmaları konusunda da derin bilgi birikimine sahip olmalıdır. Uzmanın ayrıca projektif testleri yorumlayabilme konusunda eğitim almış olması gerekmektedir (Sechenov 1996'dan aktaran Halmatov, 2016, s.3).

Resim yorumlama, bize bireyin içsel çatışmaları, zorlanmaları ve bunlarla baş etme girişimleri hakkında önemli ipuçları edinmeye imkân sağlamaktadır. Bu bilgileri alabilmek için bireyin resim yapma aşamasındaki genel tutumuna, çizdiği resim ve resim hakkında verdiği bilgilere dikkat edilmesi gerekir. Resim çizme sırasındaki tutumlar bireyden bireye değişir hatta aynı bireyin farklı zamanlarda, resim çizimleri de değişebilmektedir. Bireyin resim çizme tutumu genellikle bireyin hayata bakış açısıyla alakalı olabilmektedir. Bu da bize resim yapanın kişilik özelliklerinin yanı sıra o bireyin hayatın farklı yönleri ile ilgili tutumları hakkında da bilgi vermektedir. Bilinç düzeyindeki çatışmaların ardında bu çatışmaların oluşumunda etkili olan bilinçdışı dinamiklerin olduğu bilinmektedir. Bazen bilinçaltındaki bu dinamikler bilinç düzeyine getirildiklerinde, yaşanan çatışmaların kendiliğinden ortadan kalktıkları görülmektedir. Bu anlamda resim teknikleri sadece tanı koymada değil, düzeltmede de kullanılabilmektedir. İyi bir resim analizi yapabilmek için (Halmatov, 2016, s.3-4);

- ✓ Geliştirilmiş standart projektif resim testleri hakkında bilgi sahibi olmak;
- ✓ Resmin gizemli dünyasını anlayabilmek için tüm olanakları kullanmak;
- ✓ Resim değerlendirme sırasında karşılaşılan tüm çelişkileri değerlendirmek ve tüm yeniliklere ve öğrenmeye açık olmak

- ✓ Birey hakkında elde edilen tüm verileri ve bilgileri birleştirebilmek ve bu bilgilerle resim arasındaki bağları fark edebilmek gerekmektedir.

3.3.9. Resimle Terapi

Sanat Terapisi günümüzde Avrupa ve Amerika'da birçok okulda özel olarak tasarlanmış programlar çerçevesinde yürütülmektedir. Bu tip çalışmaların çocuk ve gençlerin çevrelerine uyum sağlamalarına, problem çözme becerilerini geliştirmelerine, zorluklara karşı dayanıklılaşma ve bağımsızlaşma gibi gelişimsel süreçlerine katkıda bulunduğu görülmüştür (Freilich ve Shechtman, 2010, s.8-12.) Bunun yanı sıra sanat terapisi çalışmalarının çocuklar ve gençlerde öfke, kaygı, depresyon ve şiddet eğilimi gibi psikolojik sorunlara karşı koruyucu etkisi olduğu saptanmıştır (Harvey, 1989, s.85-100; Bush, 1997, s.9-14.). Ayrıca bazı sanat terapisi uygulamalarından öğrenme güçlüğü, dikkate eksikliği gibi sorunların tedavisinde de yoğun olarak faydalanılmaktadır (Pleasant-Metcalf ve Rosal, 1997, s.23 – 29). Genel olarak hastane ortamlarında uygulanan sanat terapisi çalışmalarının öğrencilerin kendilerini tanımalarına, yaratıcılıklarının artmasına, sağlam bir benlik algısı ve öz-güvenin gelişimine zemin sağladığı bulunmuştur (Mankauskiene ve Vaitkeviciene, 2009, s.131-137).

Çocuk resimlerinin yorumu ve terapide kullanılması henüz daha yeni bir konudur.19.yy s sonlarına kadar çocukların okul öncesinde çizdiği resimler ciddiye alınmamış, biriktirilmesi düşünülmemiştir. Okul öncesi resimlerin biriktirilmesi, yaşlara göre gruplandırılması ve yorumlanması için en ciddi çalışmayı Rhoda Kellogg yapmıştır. Kellogg'dan sonra, özellikle 1950 ve 1960 yılları arasında, birçok psikolog çocuk resimleri üzerinde çalışmaya başlamış, çizimlerle zihinsel ve duygusal bağ kurmaya çalışmışlardır. Bunlardan biri Rorschach tarafından geliştirilen 'bir adam çiz testi' olmuştur. Çocuğun resimlerinin içindeki ruhsal ve duygusal durumları doğru yorumlayabilmek için çocuğun yaşı, aile yapısı, kültürel çevresinin değerlemeye dahil tutulması gerekmektedir (Çankırılı, 2015, s.129-130).

Psikologlar, çocuk resimlerinin terapi amaçlı yorumlamada Jung'un "kişisel bilinçaltı" ve "kolektif bilinçaltı" teorisini geçerli bulmaktadırlar. Bilinç, kişinin kendisini, ailesini ve çevresini algılamasını ve anlamlandırmasını sağlayan zihinsel yetenektir (Çankırılı, 2015, s.110-111). Sanat terapisi, günümüzde sözel olmayan bir yaklaşımla aktif ya da pasif olarak ifade etmeyi sağlayarak sağlıklı kalmak ya da iyileşmek için pek çok tedaviyi içeren terapatik bir model olarak görülmektedir. Psikiyatri alanında pek çok amaçla kullanılmıştır. Örneğin depresyon, şizofreni, travma sonrası stress bozukluğu, zeka geriliği gibi bozuklukların tedavilerinde yer verilmiştir. Sanat terapisi, katılımcının becerilerine odaklanarak hedeflerini

belirlemesine, becerileri ve zorlukları arasında en uygun eşleşmeyi yaparak yoğun keyif duymasını sağlamaktadır. Bu durum, güvensizliğin mevcut olduğu düşük duygudurum, anksiyete, bağlanma bozuklukları, yeme bozuklukları, kendine zarar verme davranışları ve duygudurum bozukluklarında faydalı olabilmektedir. Yani kendilerinin mağdur olduğu düşüncesinden kendilerine değer verdikleri ve güvendikleri seviyeye gelmelerine yardımcı olur. Patolojik düşüncelerin azaltılmasında katkı sağlar. Başkalarıyla daha iyi bir iletişim oluşturarak grup kültürünü geliştirir (Gatta, Gallo ve Vianello, 2014, s. 41).

Çocukları mutsuz eden, duygusal hayatlarını tehdit eden, umutlarını kemiren olumsuz aile ortamı ve çevre şartları, kendisiyle baş edilmez canavarlar gibidir. Her türlü şiddetin, cinsel taciz ve istismarın yaygın olduğu ailelerde yaşayan çocuklar ağır ruhsal travma yaşamaktadır. Bu çocukların çizdikleri resimlerde korkunç canavarlar, şiddet uygulayan anne baba ve bilinçaltına itilmiş korkuyu temsil etmektedir. Her yeni girişiminde dünyayı yıkar ve yeniden inşa eder (Çankırılı, 2015, s.198).

Sanat terapisi psikiyatrik bir bozukluğu olmayıp psikiyatrik belirtileri olan çocuk ve gençler için de faydalı olmaktadır. Buradaki amaç sıklıkla çocukların kendi değerlerini anlamaları ve endişeleri, korkuları ve zayıflıkları üzerinde hâkimiyet kurmalarını sağlamaktır. İç dünyalarının ifade edilerek bunların olumlu yanlarını gerçek dünyaya aktarmalarına olanak verilmektedir. Materyallerin, renklerin ve zamanlamanın seçimiyle dışsal olanı düzenleme imkânı bulur ve anksiyete, iç gerginlik ve depresyon belirtilerinde azalma yaşarlar. Bir başka faydası sosyal becerilerin gelişimi ve sosyal kaygıların üstesinden gelinmesi olmaktadır (Higenbottam, 2004, s.10-16).

Okul öncesi çocukların resimlerinin terapi de ilk kullanan Susan Basc gelir. Hasta çocukların resimlerini nasıl yorumladığını ve terapide nasıl kulladığını 1952 yılında yazdığı makalede açıklamıştır. Daha sonra Life Paints His Own Spam (Hayat Kendi Rengiyle Resim Yapar) isimli kitabında açıklamıştır. Kitabında çocukların hastalıklarının farkında oldukları halde severek resim yaptıklarını; korkularını, ümitsizliklerini, inançlarını, ümitlerini her türlü çelişkili duygularını çizdikleri resimlere yansıttıklarını ve böylece kendilerini daha iyi hissettiklerini yazmıştır. Hasta çocukların resimleri üzerinde çalışan diğer psikoterapistler Kasper Kiepenheuer, Elisabeth Kübler- Ross ve Gregg Furth'u saymak mümkündür (Çankırılı, 2015, s.129-133).

Ciddi bir hastalığın teşhisinden sonra hasta çocuğun ve ailesinin temel güven duygusunda sarsılmalar olur. Yetişkinler için kötü yaşam tarzı tercihleri ya da yaşlanma sürecinin bir sonucu olarak hastalık, kabul edilebilir bir algı olsa da toplumlarda genel beklenti çocukların

büyümesi ve gelişmesi yönündedir. Bu nedenle hastanede tedavi görmek, hasta çocuğa ve ailesine hem umut hem de sıkıntı kaynağı olabilir. Çocukların hayal dünyası yetişkinlerden çok farklıdır. Özellikle okul öncesi dönemdeki çocuklarda somut düşünce süreci hakimdir. Kan alma süreci hastanede yatan çocuklar için en korkutucu olayların başında gelir. Bu dönemdeki bir çocuk bedenini bir kan torbası olarak hayal edebilir ve kan alma esnasında bu torbanın delinip tüm kanın dışarı akmasından korkabilir. Bu tip durumlarda örnek olarak kanın vücudun içinden nasıl aktığı ve vücudun içinde neye benzediğini gösteren bir resim çizerek basit bir açıklama ile güven sağlanabilir. Resim çizmek gibi sanatsal araçların kullanımı hastanede tedavi gören bir çocuk için medikal müdahaleler ile genel tıbbi durumunun düzeltilmesinin yanı sıra duygularını farklı bir yolla ifade etmesini sağlayan bir araç sunabilir. Sanat terapisi, kronik hastalıklı çocuklarda sıklıkla kullanılan bir psikoterapi şeklidir. Sanat terapisinde hastalar, bir sanat terapisti tarafından düşüncelerini ve duygularını sanat malzemeleri ve müdahaleler aracılığıyla ifade etmeleri için teşvik edilir. Sanat terapisi hizmetleri hastane ortamlarında daha yaygın hale gelmiştir ve çocukların hastalıkları ve hastanedeki yatışlarından kaynaklanan psikolojik sıkıntıları ile başa çıkmalarına yardımcı olduğu gösterilmiştir (Beebe, Gelfand ve Bender, 2010, s.263-266).

Resim, çocuk için bir oyun aracıdır.dört yaşındaki bir çocuk resim yaparken, benzetme endişesi taşımaz.Nasıl oyun oynarken hayal gücünü kullanıyorsa ve sembolik düşünüyorsa; resim yaparken de hayal gücünü kullanır. Çocuklara fırsat verildiğinde ve gerekli metaryel sağlandığında resim yapmaktan zevk alır ve kendilerini iyi hissederler (Çankırılı, 2015, s.133).

Sonuç olarak sanat terapisinin psikiyatrik bozukluklar ve psikiyatrik belirtilerde olumlu gelişmeler sağladığını gösteren bazı kanıtlar olsa da bu kanıtların yer aldığı çalışmaların sınırlılıkları ve azlığı nedeniyle yeni ve güçlü çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Olumlu sonuçların elde edilmiş olması, sanat terapisinin zorlayıcı psikiyatrik durumlarda kullanılması için cesaretlendirici ve umut verici bir yöntem olarak düşünülmesine olanak vermektedir.

3.3.10. Psikolojik Tanıda Resmin Rolü

Resim yorumlama oldukça dikkat isteyen bir uğraştır. Resim testleri, birey hakkında oldukça güvenilir bilgiler vermekle beraber bazı durumlarda, özellikle birey hakkında kritik kararların alınması gerektiği durumlarda, daha da dikkatli olmak gerekmektedir. Gerekirse diğer psikolojik testlerden de yararlanılmalıdır. Venger (2007)'e göre çizilen resimler, bireyin duygularının dışa vurulmuş halidir. Bu anlamda resim kişiseldir ve genelleme yapılamaz. Her bir bireyin çizdiği resim farklı değerlendirilmelidir. Her ne kadar resim testlerinin

değerlendirme konusunda da standartlaştırılmış bir ölçüt olmazsa da uzmanlar için bazı rehber niteliğinde çalışmalar vardır (Halmatov, 2016, s.3).

Çocuğun dünyasında resmin diğer faaliyetlerden daha özel bir yeri vardır. yanlız oldukları zaman oyuncaklarına ve eşyalarına gösterdikleri ilgiyi çizime de gösterirler. Lowenfeld kendini resimle ifade etmenin büyük bir tatmin sağladığını ve bunun resim yapmanın en önemli nedeni olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle 'çocuk resimleri', onların ruhlarının gerçek aynalarıdır. Bir yandan çocuk resimleri onların çok yönlü gelişimini gösterirken bir yandan da ussal boyutta bir başka işlevinde göstergesi durumuna gelir. Çocuğun resimleri çocuğun zekâ durumunuda belirler. Çocuğun ilk yıllarında görülen basit şekiller çocuğun yaşı ilerledikçe daha kapsamlı hale gelir (Alakuş ve diğerleri, 2011, s.154-155).

Çizilen resim ile resmi çizen kişinin ruh hali arasında bir etkileşimin olduğu birçok uzman tarafından ileri sürülmüştür. Bu nedenle resmin birey hakkında bilgi alma kaynağı olarak kullanılması doğal olarak kabul edilmektedir (Venger, 2007). Resmin genel etkisini saptayan kişi kendi kendine şu soruları sorabilir: "Resmi yapan mutlu mudur, üzüntülü mü? Arkadaş canlısı mıdır, değil midir? Başkalarıyla ilişki içinde midir, değil midir? Başkalarıyla kolay ilişki içinde midir, değil midir? Sakin midir, Duygularını kontrol edebilir mi, yoksa başkaları mı onun duygularını kontrol etmektedir? Etkin ve enerjik midir, yoksa tembel midir? Güçlü müdür, zayıf mıdır? (Yavuzer, 2012, s.18)."

Resim, insanın iç dünyasının yansıması olarak da düşünülebilir. Nitekim resim yapan kişi yaptığı resmi kendi "içinden" çıkarmaktadır. Gelişigüzel (spontan) yapılan bir resim uzman (danışman, psikolog, psikanalist) için kolay ulaşılabilen ve oldukça etkili bir araç olarak kabul edilmektedir (Furth, 2002, s. 24). Başlangıçta resim testleri, kişilik testi değil de daha çok zekâ testlerine yardımcı test olarak kullanılmıştır. Örneğin "Bir İnsan Çiz" testi Gudinaf tarafından 1926 yılında bir zekâ testi olarak geliştirilmiştir. 1949 yılında ise Karen Machover, "Bir İnsan Çiz" testinin sadece zekâ belirlemek için değil, aynı zamanda kişilik belirlemede de kullanılabileceğini ileri sürmüş ve zengin klinik deneyimlerine dayanarak "Resimle Psikolojik Teşhis" adında kitabını yayınlamıştır (Semenova ve Semenova, 2006, s.65-76).

Aile Çiz Testi", 1958 yılında ilk kez kullanılmıştır. Bu testin kimin tarafından geliştirildiği konusunda fikir birliği yoktur. Kimi araştırmacılar bu testi ilk olarak 1947 yılında Wolfe tarafından, kimileri Hulse W tarafından 1951 yılında geliştirildiğini savunurken, kimi araştırmacılar da Reznikov tarafından 1956 yılında geliştirildiğini savunurlar. "Aile Çiz Testi", psikanalitik verilere dayanan projektif bir resim testi dir. Temel amacı ise çocuğun ailesi ile olan çatışmalarını açığa çıkarmaktır (Venger, 2007, s.159).

Çocuk resimlerine olan ilgi 1800'lü yılların sonu ile 1900'lü yıların başlarında akıl hastalarının resimlerine olan ilginin artması ve Freud ile Jung'ın çalışmalarının ünlenmesi ile ortaya çıkmıştır"Sözlü anlatımın yetersiz 23 kaldığı durumlarda çocukların kendilerini ifade etmesine yardımcı olabileceği" düşüncesinden dolayı çoğu terapist resmin etkin tedavi edici bir yöntem olduğunu kabul etmişlerdir (Malchiodi, 1998, s.26).

Doğuştan sahip olunan 'uyum' mekanizmasının çocuğun geliştirdiği şemaların durumuna göre değiştirilmesine ve uyarlanabilmesine yardımcı olduğuna işaret eden Canel, çocukların kâğıda yansıttığı resimlerin, zihinlerinde karşılık bulan şemaların bir yansıması olduğunu söylemekte, çocuğun nesneyi nasıl çizdiği değil, çizdiği nesnenin neyi temsil ettiğinin önemini vurgulamaktadır. Sözünü ettiğimiz olgu Antoine de Saint-Exupery'nin 'Küçük Prens' adlı eserinde şu şekilde betimlenmektedir: "Yaşanmış Öyküler adlı kitapta çok güzel bir resim görmüştüm. Bir yabanıl hayvanı yutmakta olan bir boa yılanı resmiydi" diyen yazar balta girmemiş orman serüvenleri üstünde çok düşünür ve bir renkli kalemle ilk resmini yapar. Bu resmini büyüklere gösterip onlara "bundan korkup korkmadıklarını" sorar ve onlar da "bir şapka insanı neden korkutsun ki" yanıtını alır. Oysaki bu resim, bir şapkayı değil bir fili yutmakta olan bir boğa yılanını temsil etmiştir (Canel 2015'den aktaran Yüce, 2016, s.318).

BÖLÜM IV

YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden tipik durum çalışması deseni ile gerçekleştirilmiştir. Disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alan nitel araştırma; araştırma problemine yorumlayıcı yaklaşım geliştiren bir araştırma yöntemidir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010, s.302). Nitel araştırmaların amacı; insanların hayatlarını nasıl anlamlandırdıklarıyla ilgili bir perspektif yakalamak, bu süreci ana hatlarıyla ortaya koymak ve insan deneyimlerinin nasıl yorumlandıklarına yönelik ifadeler geliştirmektir (Merrıam, 2018, s.14). Tüm bu bağlamlarda nitel araştırma için; insanların kendi sınırlarını çözmek ve insan eliyle biçimlendirilen toplumsal sistemlerin derinlerini keşfetmek amacıyla geliştirilen bir bilgi üretme metodu denilebilir (Özdemir, 2010, s.326). İnsan deneyimlerini yorumlamak isteyen nitel araştırmacıların yol göstericileri olan olgular, araştırmacılar tarafından doğal ortamlarında incelenirler (Denzin ve Lincoln, 2005, s.3). Böylece nitel araştırmalar; durumlara egemen olan ilişkiler ağını, doğal ortamında yorumlayarak ortaya çıkarabilirler (Neuman, 2012, s.224). Konusu itibariyle bu çalışmada nitel araştırma deseninin tercih edilmesi; olay ve olguyu kendi ortamında gözlemlemek, ortamda bulunan algıları ortaya çıkarmak, araştırılan ortamdaki olay ve olguları bütüncül ve çok yönlü yaklaşımla görmek ve yansıtmaya çalışmak, alanda veri toplama sürecinde empati becerilerini kullanmak, ortam gözlenilirken doğal olarak oluşan süreci kontrol etmeye ve değiştirmeye çalışmamak gerekçelerine dayanmaktadır. Bununla birlikte, nitel araştırma sonuç ve bulguları büyük ölçüde araştırmacının elde ettiği verilerden yorumlanmış çıktılardan oluşmaktadır. Kronik hastalık tedavisi görmesi nedeniyle hastanede yatan çocukların psikolojik durumlarını resme yansıtıp yansıtmamaları ve nasıl yansıttıklarının nicel araştırma deseniyle doğrusal ve veri odaklı analiz edilmesinin konuya uygun olmadığı düşünülmüştür. Nitel durum çalışmanın en büyük özelliği, bir veya birkaç durumun derinlemesine araştırılmasıdır. Burada kronik hastalığa sahip

çocukların duygusal durumunun resme etkisi araştırıldığından nitel araştırma desenleri sağlıklı veri üretimi olması bakımından tercih edilmiştir.

Araştırma yöntemi olarak kullanılan durum (vaka) çalışması, sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesini esas almaktadır (Merrıam, 2018, s.40). Ayrıca durum çalışması, araştırmanın yaklaşımını belirleyen ve çeşitli aşamaların bu yaklaşım çerçevesinde tutarlı olmasına rehberlik eden bir strateji olarak da işlev görmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.67). Durum çalışması; güncel bir olguyu kendi yaşam çerçevesi içinde çalışan, olgu ve içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla beraber belirgin olamadığı, birden fazla kanıt ve veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan, görgül bir araştırma yöntemidir (Yin, 1984, s.23). Durum çalışması, bir olayı meydana getiren ayrıntıları görmek ve tanımlamak, bir olaya ilişkin olası açıklamalar geliştirmek amacıyla kullanılmaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014, s.249). Durum çalışmasında; bir birey, bir kurum, bir grup, bir ortam gibi değişik durumlar, araştırma alanına örnek oluşturabilir. Bu çalışmadaki durum, Dışkapı Eğitim ve araştırma hastanesi Çocuk Servisinde yatan 7-12 yaşındaki kronik hastalıklı çocukların çizdikleri resimlerdir. Çocuk servisinde kronik tedavi nedeniyle yatan çocukların resimlerinin incelenerek psikolojik durumlarına ilişkin sonuçları ortaya konulabilir. Bu çalışmada analiz birimi, çalışmaya konu olan bireyin kendisidir.

Araştırma verileri, doküman analiz ile toplanmıştır. Doküman incelenmesi; araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı metaryallerin analizini kapsamaktadır. Dokümanlar, nitel araştırmada etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli veri kaynaklarıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.189-190). Dokümanlar oluştuğu anda araştırmacı tarafından etkili bir şekilde kaydedilmelidir. Doküman incelenmesinin aşamaları; dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme, veriyi kullanmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.194). Bu çalışmanın dokümanları çocukların hastanede duygusal durumlarını yansıtmak üzere çizdikleri resimlerdir.

Veriyi analiz etmede içerik analizi kullanılmıştır. Bütün nitel veri analizleri içerik analizi kapsamında yer almaktadır. Çünkü bu aşamada belgelerin içeriği analiz edilmektedir. İçerik analizinin doğası nitel araştırma desenine dayanmaktadır. Süreç aynı anda verilerin kodlanmasını ve kategorilerin oluşturulmasını sağlar. Analiz tümevarımsal bir nitelik taşımaktadır. Kategoriler ve değişkenler çalışmaya yön verse de çalışmaya yön veren diğer öğelerin çalışma sırasında ortaya çıkması beklenmektedir. Aslında nitel içerik analizi; olayların, mekânların, stillerin, imajların, anlamların ve nüansların anahtar kelime olarak yer aldığı iç görünün peşindedir (Merrıam, 2018, s.195-196). İçerik analizi elde edilen verilerin

daha yakından incelenmesini ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasını sağlamaktadır(Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.86). Bu çalışmada, doküman olarak kullanılan çocuk resimlerinin içeriği analiz edilmiştir.

Katılımcılar

Bu araştırmadaki katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örneklemeden maksimum çeşitliliğe göre seçilmiştir. Araştırmadaki Ölçüt kronik hastalığı olan ve okula devam edemeyen çocuklardır. Maksimum çeşitlilikde yaş düzeyinde ve cinsiyet dönemine göre çeşitlenmeye çalışılmıştır.

Tamamen nitel araştırma geleneği içinde ortaya çıkan, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışmasına olanak veren bir örnekleme yöntemidir. Bu özelliğinden dolayı pek çok durum, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.118).Maksimum çeşitlilik örneklenmesi, küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örneklemde çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır. Böyle bir araştırmda ortaya çıkan bulgu ve sonuçlar zengindir. Bu örnekleme çeşidinde amaç çeşitlilik gösteren durumlar arasında herhangi ortak ya da paylaşılan olguların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını ortaya koymaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.119).

Bu çalışma nitel bir durum (vaka) çalışması olduğu için birincil veri toplama ve analiz aracı araştırmacının kendisidir. Yani Araştırmada veri toplama süreci bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinde araştırmacı araştırmaya dâhil olan bireylerle yakın bir iletişim kurmuş böylece bilgi toplama sürecinin doğal bir boyutu haline gelmiştir.

Bu araştırmada veri toplanan kişilerden bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır. Bilinçli onam formu, herhangi bir araştırmaya dâhil edilecek bireylerden araştırma başlamadan önce araştırma hakkında ayrıntılı bilgilendirmeye dayalı olarak araştırmaya kendi rızasıyla gönüllü olarak katılmasının sağlanmasıdır. Onam formu belirli kurallar çerçevesinde hazırlanmaktadır (Bkz.ek-3). Buradaki onam formu bilgilendirilmeye dayalı araştırmacı tarafından direk verilmiştir. Bu formdan, hastane kuralları çerçevesinde iki adet hazırlanmış olunup; bir adet hastanın kendisine bir adet de hastaneye verilmiştir. Hastanın kimlik bilgilerini içerdiğinden kimlik bilgilerinin gizli tutulması gerektiğinden sadece formun bir örneğini eklerde yer almaktadır (Bkz. ek-4).

Katılımcılar araştırmaya fiziksel ve psikolojik baskı olmaksızın kendi rızasıyla gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcılara araştırma konusunda bilgi verilmiştir. Katılımcılar araştırmanın herhangi bir aşamasında özgür iradesiyle terk edebileceği, bilgisi de verilmiştir. Veri toplama sürecinde hasta çocukların yaptığı resimlerde kişisel bilgiler kullanılmamış olup ve hasta

çocukların yaptığı resimlerin analizinde ise erkek kız ifadeleri kodlara ilave edilerek kullanılmıştır. Kodlar kız çocukları için 7KH1(yedi yaş kız hasta bir) ve erkekler için 7EH1(yedi yaş erkek hasta bir) şeklinde araştırmada yer almaktadır.

Öncelikle araştırmanın uygulanabilmesi için gerekli kurum izinlerinin ve etik kurul onayı alınmıştır (Bkz. ek.1-5-6-7). İlgili izinler ve etik kurul onayını müteakiben, kurumda çalışan hemşireler ile görüşme yapılmış ve çocukların hangi saatlerinin en uygun olduğu, araştırmanın hangi saatler arasında yapılmasının daha doğru olacağı bilgisi alınmıştır. Bu kuralların hepsi daha önce doldurulan etik kurul formlarında yer almaktadır(Bkz. ek-8).Ayrıca Dünya Tıp Birliği Helsinki Bildirgesine uyulmuştur(Bkz. ek-9).

Gerekli bilgiler hastaneden alındıktan sonra çocukların çizim yapmaları için gerekli materyal tedarik edilmiş ve yine hemşirelerle görüşülerek, malzemelerin dezenfeksiyonu, uygulama aşamasında nelerin yapılacağı kararlaştırılmıştır ve belirtilen kurallara uyulmuştur. Bu kurallar içinde lösemili çocukların enfeksiyon riski göz önünde bulundurularak lökopeni döneminde çocuklarla çalışılmamış enfeksiyon riskini önlemek için ise maske, önlük, galoş ve el yıkamaya dikkat edilmiş her malzeme tek çocuk için kullanılmıştır. Diğer kronik hastalıklar içinde belirtilen tüm kurallara özellikle enfeksiyon riskine uyulmuş ve gerekli önlemler alınmıştır. Daha sonra araştırmada kullanılacak resimler elde edilmiştir(Bkz. ek-8).

4.2. Veri Toplama Aracı

Veri toplamada kronik hastalığa sahip çocukların çizdiği resimlerden yaralanıldı, bu resimler doküman incelenmesi yoluyla analiz edilmiştir. Dokümanlarımız çocukların yaptığı resimlerdir. Kronik hastalığa sahip çocuklara bana duygularınızı anlatan bir resim çizermisiniz konusu verilmiştir ve yönerge doğrultusundaki dökumanlarından resim toplanmıştır. Ayrıca çocukların çizdikleri bu resimler için bir rubrik geliştirilmiştir.

Rubrikler öğrenciden beklenen performansın tanımlarını farklı parçalara bölünmesiyle oluşturulan ölçeklerdir (Sezer,2006,s. 84-85). Geliştirilen bu rubrikde, çocukların çizdiği resimlerdeki bazı kriterler göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Bu kriterler çocukların resimlerinde kullandığı semboller ve bu sembollerin ne anlama geldiği açıklamaya yöneliktir. Rubriğin tablo yorumunda her bir hasta çocuk için kendi kodu kullanılmış ve tablodaki kriterler yorumları kaynakçayla desteklenmiştir. Görsel sanatlarda genelde analtik rubrik kullanılmaktadır. Bu çalışma için geliştirilen rubrik özel bir durum rubriğidir. İsmide hasta çocukların duygu durumunun resme yansıma ölçütleridir.

Tablo 1

Analiz Edilen Resimlerde Anlam İfade Eden Semboller

	GELİŞİM DÖNEMİ	ÇİZGİ	YÖN	RENK	ZEMİN	İNSAN	EV	BULUT VE GÜNEŞ ve HAYVAN	AĞAÇ
7KH1	Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9 yaş).	Titrek, kalın ve ince çizgiler	Tam merkezde çocuk, sağ ve sol yanına da iki ev yukarı doğru uzanan bir yol	Kırmızı, mavi, turuncu ve sarı.	Zemini yukarı çıkan yol şeklinde kullanmış	Yüzü gülen alt kısmı mavi renkli ve ayakları olmayan figür	Tek bir pencere Kapısı yok ve dışarı bakan bir çocuk resmi.	Sarı güneş ve beş bulut kullanmıştır. Hayvan figürü yoktur.	Hastane çevresini çevreleyen ağaçlar vardır.
7KH2	Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9 yaş).	Çizgiler nettir.	Sayfanın sol üst köşesi ve Sağ tarafına figürleri yerleştirmiştir.	Kırmızı ve siyah.	Zemin yok.	Sol üst köşede bulunan figürde kollar normalden uzun bacakların çizilmemiş, sağ alt köşedeki figürde de göz bebekleri ve kolla çizilmemiş olup eller yumru şeklindedir.	Ev resmi kullanılmamıştır.	Kullanılmamıştır. Hayvan figürü yoktur.	Ters dönmüş meyveleri aşağıda dalları yukarıda garip bir ağaç çizmiştir
8KH1	Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9) dönemdedir.	Boyayla yapılmış lekesel bir çalışmadır.	Resmin sayfa içinde dağılımı orantılıdır. Resimde bir tamamlanmamışlık söz konusudur.	Gri, yeşil, kırmızı, turuncu, mor, pembe	Zemin yoktur.	Gri renkli yüzünü evin dışına çevirmiş hüzünlü bir kadın figürü.	Kırmızı bir çatı ve çatıdan çıkan iki baca bacalrın birinden gri birinden kırmızı duman çıkmaktadır	Gökyüzü mor renkle boyanmıştır. Evin üstüne çökmüş siyah bulutlar vardır. Güneşin iç rengindeki kırmızı, şiddet vehüzün vardır. Köpek resmi çizilmiştir.	Evin dışında yer alan kırmızı renkli gövdesi aşağı doğru genişleyen ağaç.
8KH2	Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9) dönemdedir.	Silik ve kesintili çizgiler kullanılmıştır.	Resim kâğıt içine orantılı bir şekilde dağıtılmıştır.	Renk olarak turuncu, pembe, sarı, kırmızı, mavi, yeşil, kanverengi, mor, kırmızı ve siyah kullanılmıştır.	Kalın yeşil zemin kullanılmıştır.	Resimde figür kullanılmamıştır.	.	Resimde kuş çiçekler ağaç gökkuşağı yer almaktadır. Bulut diğer ile üyelerini temsil eder. Annesiyle kendisi olabilir çizmiş ve araya gökkuşağını yerleştirmiştir.	Resimde sağda bulunan iki ağacın gövdesi düz ve kalındır. Ortadaki ağaç iki ağaçtan küçüktür ve mor meyveleri vardır. Resmin sol tarafında birbirine benzeyen çiçekler yer almaktadır.

Tablo 1

(devam) Analiz Edilen Resimlerde Anlam İfade Den Semboller

	GELİŞİM DÖNEMİ	ÇİZGİ	YÖN	RENK	ZEMİN	İNSAN	EV	BULUT VE GÜNEŞ ve HAYVAN	AĞAÇ
8KH3	Çizgisel gelişim dönemine göre şematik dönemdedir.	Çizgi olarak normaldir	Resim kâğıt içine orantılı bir şekilde dağıtılmıştır.	Renk olarak kahverengi, yeşil, mavi, siyah, kırmızı ve sarı renk kullanılmıştır.	Yer çizgisinin kullanılmamıştır.	İnsan figürünün saçları koyuya boyanmış, yüzü gülmektedir, iki kolu iki yana açıktır yüzünün bize dönük ayakları da sola bkmaktadır. Sadece resimde kendisini çizmesi de aile içinde bir soruna işarettir.	Resimde ev kullanılma Mıştır.	Resimde hayvan kullanılmamıştır. Gökyüzünde mavi bulutlar ve güneş vardır.	Resimde toplam döert ağaç çizmiş olup ağaçları kişileştirmiştir. Üç ağacın gövdesi aşağı doğrun genişlemektedir ve gövdei uzundur. Ağçlar yeşildir. Bir ağacın gövdesi de bulunmamaktadır.
9KH1	Çizgisel gelişim dönemi olarak şematik dönemdedir.	Direk boyayla Yapılan resimde bazı yerlerde net bazı yerlerdede kesik kulanılıp tekrar üzerinden geçilmistir.	Resim sayfa içine orantılı şekilde dağıtılmıştır.	Renk olarak kırmızı, sarı, mor, mavi, turuncu ve yeşil kullanılmıştır.	Yer çizgisinin kullanılmamıştır	İnsan figürü yerine çiçek kullanmıştır.	Kullanılmaamıştır.	Bulut, güneş ve hayvan yoktur.	Resimde üç çiçek kullanılmıştır. Ortadaki çiçek anne, yanlarındaki çiçeklerinde çocukları olduğu düşünülmektedir.
9KH2	Çizgisel gelişim dönemine göre şematik dönemdedir	Çizgileri normaldir.	Resim sayfanın tümünü kaplayacak şekilde, sayfanın üst kısmında çiçeğin üst kısmı yer almaktadır. Alt kısımda çiçeğin kökö vardır. Sol üst babayı temsil eder bu kısımda güneş vardır.	Renk olarak kırmızı, yeşil, sarı, kahverengi ve mavi kullanılmıştır.	Yer çizgisi kullanılmıştır.	İnsan figürü kullanmamıştır.	Resimde ev figürü kullanılma Mıştır.	Çiçeğin sol üst köşesinde sarı bulut yer almaktadır.	Ağaç yerine gül çizmiştir.
9KH3	Çizgisel gelişim dönemine göre şematik dönemdedir	Çizgi olarak kesik çizgiler kullanılmıştır buda bir kaygıya işarettir.	Resim sayfa içine dengeli dağıtılMIŞTIR.	Renk olarak kırmızı yeşil, kahverengi, siyah, mavi ve sarı renk kullanılmıştır.	Zemin çizgisi kullanılmamıştır.	İnsan figürü kullanılmamıştır.	En sağa sıkıştırılmış bacası olmayan bir ev vardır.	Uçan kuşlar, renkli bulutlar vardır.	Meyveli ve büyük gövdeli ağaç; .ağacın iki yanında çiçekler Bulunmaktadır.
10KH1	**Resmi yapan çocuk gerçekçilik dönemi (9-12 yaş) dönemindedir**	Çizgiler normaldir.	**Re**sim sayfa içinde dengeli dağılmıştır.	.Renk olarak sarı, turuncu, yeşil, kahverengi, kırmızı, sarı, pembe ve mavi kullanılmıştır.	Zemin çizgisi kullanılmıştır.	Kardeşiyle piknik yapan ve hamakta sallanan bir baba figürü vardır. Anne figürü kullanılmamıştır. . Üç figüründe gözlerinim içi boş birer çukurluk halinde çizilmiş kulakları ve eleri çizilmemiştir.	Ev çizilmemiştir.	Ağavca yuva yapmış kuşlar ve uçan kelebkler vardır.	Sabırla çizilmiş ağaçlar vardır.

Tablo 1

(devam) Analiz Edilen Resimlerde Anlam İfade Den Semboller

	GELİŞİM DÖNEMİ	ÇİZGİ	YÖN	RENK	ZEMİN	İNSAN	EV	BULUT VE GÜNEŞ ve HAYVAN	AĞAÇ
10KH2	Gelişim Dönemi: **Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemi (9-12 yaş)**	Çizgiler normaldir.	Sayfanın tamamını kaplayan büyük resimler kullanılmıştır	Renk olarak kırmızı, pembe, siyah, yeşil ve mavi kullanılmıştır.	Zemin çizgisi kullanılmamıştır.	Resimde üç insan resmi kullanılmıştır.	Ev çizilmemiştir.	Bulut ve güneş ve hayvan çizilmemiştir.	Ağaç çizilmemiştir.
10KH3	**Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemi (9-12 yaş)** dönemindedir.	Çizgiler nettir.	Sayfanın tamamını kaplayan bir insan figürü çizilmiştir. Sağa dönük bir hareket vardır.	Renk olarak kırmızı mavi kullanılmıştır.	Zemin çizgisi kullanılmamıştır.	Resmi kaplayan insan figürünün yüzü üzgün, kafa vücuda göre büyük, büyük ağız, kalın boyun yumuşak ve yuvarlak hatlı gövde, açık kollar ve ayaklar yere basmaktadır.	Ev çizilmemiştir.	Bulut ve güneş ve hayvan	Ağaç çizilmemiştir
11KH1	**Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemi (9-12 yaş)** dönemindedir.	Çizgi olarak normaldir.	Önden çizilen figürlerin ayakları sol bakmaktadır.	Renk kontur çizgileri olrk kullanılmıştır. Renk olarak, mavi, yeşil, kahverengi, kırmızı ve mor rengidir.	Zemin çizgisi kullanılmamıştır.	Fşgürler gülmekte olup, kolları iki yana açık, saçları bastırılarak çizilmiş olup ayakları çizilmemiştir.	Ev çizilmemiştir.	Bulut ve güneş ve hayvan	Ağaç çizilmemiştir
11KH2	**Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemi (9-12 yaş)** dönemindedir	Suluboya çalışmasıdır.	Solda üst köşede yarım dağ, sağ tarafta birbirine bağlı iki ağaç.	Kahverengi, pembe, Yeşil, siyah, sarı	Yeşil belirgin kalın düz bir zemin kullanılmıştır.	Çizilmemiştir.	Çizilmemiştir.	Çizilmemiştir.	Çizilmemiştir.
12KH1	**Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemi (9-12 yaş)** dönemindedir	Çizgiler nettir.	Nesneler kâğıda orantılı yerleştirilmiştir.	Renk olarak Yeşil, mavi, pembe, kırmızı, sarı, kahverengi kullanılmıştır	Zemine oturtulmamış figür ve figürün yanından çıkan kalın zmin ve yol	Ortada bulunan insan figürünün saçları bastırılarak boyanmış, kafa burun ve ağız büyük çilmiş olup kulaklar çizilmemiştir.	Sol üst köşede siyah çatılı ve siyah pencereleri çatıya yapışmış bir ev bulunmaktadır.	Üç bulut güneş belli belirside gökyüzünde bir kuş bulunmaktadır.	Yolun üstünde iki normal ağaç ve bir hamak vardır
12KH2	**Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemi (9-12 yaş)** dönemindedir.	Çizgiler nettir. Sağda bulunan kendi resmini küçük çizmiştir.	Resmi sayfanın sol üst kısmına sıkıştırmıştır	Renk olarak kırmızı, siyah, mavi ve mor renk kullanılmıştır.	Resimde zemin kullanılmamıştır.	Saçlar bastırılarak boyanmıştır.	Resimde ev kullanılmamıştır.	Resimde güneş, bulut ve hayvan Kullanılmamıştır.	Resimde ağaç kullanılmamıştır.
7EH1	Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9)dönemdedir	Resimde tamamlanmamışlık Söz konusudur. Bazı kısımlarda kesik çizgiler kullanılmıştır.	Önden görünür insan resmi kullanılmış olup ve balıklarda yandan çizilmiştir.	.Renk olarak yeşil, mor, sarı, kırmızı, mavi siyah renk kullanılmıştır	Resimde zemin çizgisi kullanılmamıştır.	Önden görünür çizilen figürde ve el ayaklar ve göz bebeğinin içi çizilmemiştir.	Resimde ev figürü kullanılmamıştır.	Resimde dört balık ve bir turuncu güneş kullanılmıştır.	Resimde bir kırmızı birde siyah renkli ve meyveli ağaçlar çizilmiştir.

Tablo 1

(devam) Analiz Edilen Resimlerde Anlam İfade Den Semboller

	GELİŞİM DÖNEMİ	ÇİZGİ	YÖN	RENK	ZEMİN	İNSAN	EV	BULUT VE GÜNEŞ ve HAYVAN	AĞAÇ
7EH2	Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9)dönemdedir	Resmin bazı kısımlarda kesik çizgiler görülmektedir.	Resmin sağ tarafa sıkıştırıldığı görülmektedir.	Kahverengi, yeşil, sarı, mavi ve sarı renk kullanılmıştır.	Zeminin tepecikler şeklinde çizilmiştir.	Ağacın altında tek ve yalnız oturan bir insan figürü vardır.	Kahverengi çatılı, küçük pencereli ve kapılı bir ev çizilmiştir.	Resimde sarı renk de bir güneş vardır.	Aşağıya doğru genişleyen gövde ve özenle çizilmiş dallar vardır.
7KH3	Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9)dönemdedir	Resimler kâğıt içine orantılı dağıtılmıştır.		Resimde boya kullanılmamıştır.	Resimde zikzak şeklinde bir zemin vardır.	Evin önünde çizilmiş figürün gözleri boş çukur çizilmiş, Boynu çizilmemiştir, ağzı açık, kollar iki yana açık, el ve ayaklarda çizilmemiştir.	Ev ve çatı birleştirilmiş, kapı ve pencereler küçüktür.	Evin üstüne çökmüş bulutlar ve eve çarpacakmış gibi çizilmiş uçak vardır.	Evin önünde bir çiçek ağaç karışımı bir şey çizmiştir.
8KH1	Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9)dönemdedir	Sayfanın tamamını kaplayan bir insan figürü çizilmiştir	Resimde yön kullanılmamıştır.	Renkler kahverengi, mavi ve kırmızıdır.	Resimde zemin kullanılmamıştır.	İnsan figüründe bastırılmış saç, çatık sinirli yüz, yuvarlak göz, aşrı büyük kulak, ayaklar çizilmemiş, geniş köşeli omuz, omuzdan çıkan kol vardır. Arıca gövdeye iki figür daha çizilmiştir.	Resimde Ev kullanılmamıştır.	Resimde bulut, güneş, ağaç kullanılmamıştır.	Resimde Ağaç kullanılmamıştır.
8KH2	Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9)dönemdedir	Sayfanın tamamını kaplayan bir insan figürü çizilmiştir.	Figürün bir ayağı sola bir ayağı sağa bakmaktadır.	Resimde kahverengi, pembe, mavi, sarı, turuncu, yeşil, kırmızı, siyah renkleri kullanmıştır.	Resimde zemin kullanılmamıştır.	Sayfanın tamamını kaplayan bir insan figürü çizilmiştir	Resimde ev kullanılmamıştır.	Resimde bulut, güneş, hayvan kullanılmamıştır.	Resimde ağaç kullanılmamıştır.
8KH3	Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9)dönemdedir.	Resim sayfa içine dengeli dağıtılmıştır yalnız sağdaki figüre dikkat çekilmek istenip büyük çizilmiştir.	Çocuk kendisini herkesten büyük ve resmin sağ tarafında çizmiştir. Resmin sol alt köşesine kendisinden küçük 3 figür çizmiştir.	Renk olarak mavi, kahverengi, siyah, turuncu, yeşil ve sarı renk yer almaktadır.	Kendisini zemine oturtmamıştır	Resmin sağına büyük bir tane soluna da üç tane figür çizilmiştir. Büyük figürün koyu renkli bastırılmış saç, yuvarlak göz, gülümseyen yüz, boynu yok, köşeli sert omuz ve gövde ve iki yana açık kollarla çizmiştir.	Resimde ev kullanılmamıştır.	Üç bulutla da ailesini anlatmak istemiştir..	Resimde ağaç kullanılmamıştır.
9EH1	Resmi yapan çocuk çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9)dönemindedir	Figürle sayfa içinde orantılı dağıtılmıştır.	Sağ tarafa sıkıştırılma ve taşma vardır.	Resimde renk olarak kahverengi, yeşil, turuncu, kırmızı, mavi kullanılmıştır.	Zemin çizgisindeki eğimler ve tepecikler vardır.	İki figürün yüzünde mutsuz ifade, ağızları açık, kulaklar çizilmemiş, büyük burun, boyun yok, sert köşeli gövdeli çizilmiştir.	Resimde ev kullanılmamıştır.	Resmin tam ortasında horoz kafalı bir helikopter çizilmiştir.	

Tablo 1

(devam) Analiz Edilen Resimlerde Anlam İfade Den Semboller

	GELİŞİM DÖNEMİ	ÇİZGİ	YÖN	RENK	ZEMİN	İNSAN	EV	BULUT VE GÜNEŞ ve HAYVAN	AĞAÇ
9EH2	Resmi yapan çocuk çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9)dönemindedir	Figürler sayfa içinde orantılı dağıtılmıştır.	Resimde dikkati çeken belirli bir yön yoktur.	Renk olarak yeşil, siyah, sarı kırmızı, mavi ve sarı renk kullanılmıştır.	Resimde figürler kalın bir yeşil zemin üzerinde yer almaktadır	Ortada bulunan binanın hemen olunda üç küçük figür yer almaktadır.	Resmin tam ortasında pencereleri küçük bir ev bulunmaktadır.	Hastanenin üstünde kelebek, kuş ve evden uzağa çizilmiş beş bulut ve bir güneş vardır.	Figürlerin yanında iki çiçek vardır. Tam ortadaki evin yanında iki ağaç iki ağacıda bir sıra ayırmaktadır.
10EH1	Çocuk gerçekçilik dönemi (9-11) yaş dönemindedir	Figürler resim içine orantılı dağıtılmıştır	Resimde kullanılan üç figürde de dikkati çeken yüzlerinin bize dönükken ayaklarının sola bakması	Renk olarak turuncu mavi, kırmızı, kahverengi yeşil ve mor kullanılmıştır.	Resimde zemin çizgisi yoktur	En sona çizilen figürün saçları bastırılmış, gözleri boş, ayaklar çizilmemiş ve yuvarlak omuz köşeli vücut çizilmiştir. Ortadaki anne figürünün gözlerinin içi boş, yuvarlak omuz, eli yoktur. Anneye yakın çizdiği figür kız kardeşinin figürüdür ve yarımdır. En son figür kendisidir nokta göz, bastırarak çizilmiş saç, boyun ve ağız çizilmemiş ve ellerde büyük çizilmiştir.	Kahverengi çatılı ve baca sı olmayan ev vardır. Evin içinde lamba yanmaktadır.	İki bulut ve bir güneş vardır.	Evin yanında bulunan ağacın düz pürüzsüz gövdeli ağaç vardır
10EH2	10 yaşında erkek çocuğu şematik dönemdedir	Çizgileri normaldir.	Soldan sağa hareket vardır	Renk olarak siyah beyaz bir resimdir sadece ir kırmızı renk kullanımı vardır	Zemin çizgisi kullanılmamıştır	Arabanın içindeki insan figürünü tamamen göstererek röntgen resim çizmiştir.	Resimde ev kullanılmamıştır.	Otomobil ve yıldız çizmiştir.	Resimde ağaç kullanılmamıştır.
E	Gerçekçilik Dönemi (9-11) yaş dönemindir	Natürmort çalışmasıdır.	Hareket yoktur.	Siyah beyaz. Karakalem çalışması.	Zemin çizgisi kullanılmamıştır	İnsan çizilmemiştir.	Resimde ev kullanılmamıştır	Resimde bulut, güneş ve hayvan yoktur.	Resimde ağaç kullanılmamıştır.
11EH2	11 yaşında erkek çocuğu gerçekçilik dönemdedir	Çizgiler açısından değerlendirildiğin de ince çizgiler kullanılmıştır	Sol üst ve sağ alt köşe ayrıcıdır.	Renk olarak kırmızı, mavi, siyah, sarı, yeşil kullanılmıştır.	Zemin çizgisi kullanılmamıştır.	Arabanın altında sol tarafta bulunan insan figürünün saçları yoktur, gülmektedir, gözlerinin içi boş, köşeli omuz, ince boyun vardır, el ve ayaklar yoktur.	Resimde ev kullanılmamıştır	Resimde bulut, güneş ve hayvan yoktur.	Sol köşede bir ağaç ve en üstte saksıda bir çiçek vardır.

Tablo 1

(devam) Analiz Edilen Resimlerde Anlam İfade Den Semboller

	GELİŞİM DÖNEMİ	ÇİZGİ	YÖN	RENK	ZEMİN	İNSAN	EV	BULUT VE GÜNEŞ ve HAYVAN	AĞAÇ
12E	Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemindedir	Çizgi olarak normaldir.	Yok	Renler olarak siyah ve kırmızı kullanılmıştır.	Yok	Yok	Yok	Resimde kartal ve aslan kullanılmıştır.	Yok
12EH2	Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemindedir	Resminde nesneler sayfa içine orantılı dağıtılmıştır. Çizgiler normaldir	Belirgin bir yön yoktur.	Renk olarak, kırmızı, mavi, sarı ve yeşil kullanılmıştır.	Resimde figürler kalın bir yeşil zemin üzerinde yer almaktadır	Resimde insan çizilmemiştir.	Kırmızı çatılı ev vardır.	Yok	Evin en sağında yalnız tek ağaç çizilmiştir.
12EH3	Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemindedir	Genel olarak resim siyah beyazdır. Natürmort çalışmasıdır.	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok

Bu tezde rubrik kronik hastalıklı çocukların çizdiği resimlerdeki sembollerle oluşturulmuştur. Çocukların çizdiği her resim içerik analiz yöntemiyle yorumlanmıştır. Her çocuk için kod kullanılmıştır.

Kız çocukların resimlerinde kullandığı sembolere ait tablo oluşturulan rubriğin açıklaması:

4.2.1. 7KH1 Resminde Kullanılan Semboller

Yedi yaşındaki kronik hastalıklı birinci kız çocuğunun çizdiği bu resimdeki semboller

Gelişim dönemi: Çizgisel gelişim dönemine şematik (7-9 yaş) bir dönemdedir. Resimde Çizgisel gelişim dönemine artık özelliklere pek fazla rastlamamaktayız. Bunu; Çünkü yaşa paralel olarak insan figürü gelişim göstermemiş ve yer çizgisi kullanılmamıştır. Çünkü bu dönemde çocuklar resimlerinde yer çizgisi kullanılır ve yer çizgisi çocuk resimlerinde bilişsel gelişimi ifade etmektedir (Çankırılı, 2015, s.189-191). Mekânsal ilişkilerde belirli bir düzen bulunmalıdır Resimlerde kullanılan renkler, günlük yaşantıda görülen, olması gerektiği bilinen nesne ve figürlerin renkleridir. Ayrıntı dönemi olarak adlandırabileceğimiz bu dönemde çocuklar el ve parmaklara kadar ayrıntılı çizerler. İnsan figürleri iyice belirginleşmeye başlamıştır (Halmatov, 2016, s.22-23). Bu özelliklerin hiçbiri resimde görülmemektedir.

Çizgi: Çocuk resminde yer yer titrek yer yer kalın çizgi kullanmıştır. Çocuğun bu resimde kullandığı titrek ve kalın çizgi kaygısını kontrol etmek istediğini gösterir (Halmatov, 2016, s.30).

Yön: Yönde anlamlı bir durum söz konusu değildir.

Renk: Mavi renk gökyüzü ve denizin rengidir. Sakinliği ve uyumu ifadeetmektedir (Çankırılı, 2011, s.209). Resmi çizen hasta çocuk insan figürünün alt kısmını mavi renkle çizerek sakin bir kişiliği ifade etmektedir.

Zemin: Zemin yer çizgisi yoktur.

İnsan: Resmin tam ortasında bulunan yüzü gülen alt kısmı mavi renkli elleri ve ayakları olmayan figür için, mutlu sakin ve güven ihtiyacı olduğu söylenilebilir

Resimdeki yüz mutlu ve neşeli ise çocuk da mutludur (Halmatov, 2016, s.40). Ellerin çizilmemesi, kolların ve bacakların olmayışı çocuğun güvensizliğini dile getirir. Bacakların olmayışı çocuğun kendisini desteksiz ve hareketsiz algıladığını gösterir (Yavuzer, 1993, s.20).

Ev: Resimde kullanılan ev resminin tek bir penceresi olup kapısı yoktur ve pencereden dışarı bakan bir çocuk resmi bulunmaktadır. Buda ailenin iletişim eksikliğini ve çocuğun dışarı özlemini göstermektedir.

Pencereler evin dünyaya bakan gözleridir. Dış kapı ise Aile üyeleri bu kapıdan dışarı çıkış yapar; dış dünya ile olan ilişkilerini göterir (Çankırılı, 2015, s.269-270).

Ağaç: Çocuğun resminde kullanıldığı meyveli ağaç çalışkan ve aileye bağımlı olduğunu göstermektedir.

Çocuğun resmin de çizdiği ağaç çiçekli ve meyveli bir ağaçsa; ağaç çocuğu meyveleri de başarıyı temsil etmektedir. Bu durumda bu resmi çizen çocuk okula başlamış, ders çalışan, ailesi ve öğretmeni tarafından sevilen, sorumluluk alabilen bir çocuktur (Çankırılı, 2015, s.278). Ayrıca Elma ağacı çizen çocuklar anne babasına bağımlı çocuklardır (Halmatov, 2016, s.123).

Bulut ve güneş: Resimde bir sarı güneş ve beş bulut görülmektedir

4.2.2. 7KH2 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim dönemi: Çizgisel gelişim dönemi olarak şematik dönem (7-9 Yaş) dönemdedir. Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri artık yer çizgisinin kullanılması ve insan figürünün gelişim göstermesi gerekirken bu özellikler yoktur. Fakat bu döneme ait bir özellik olan duygularını resme çok rahat aktarmıştır. Bu dönemin bir özelliği olan kuşbakışı çizimleri kullanmıştır. Bunu kendisini mezarda ve hasta yatağında çizerken göstermiştir.

Bu dönemde kâğıdın alt tarafında bir yer çizgisine rastlanır ve figürler bu yer çizgisinin üzerinde bulunmaktadır (Yavuzer, 1993, s.58). Bu evrede insan figürü gerçeğe uygun hale gelmiştir. Vücudun parçaları arasındaki orantı da birbirine uygun haldedir (Halmatov, 2016, s.22-23). Resimlerde görülen şemalar tanıdık biçimlerdir. Çocuk artık gerçeği yansıtmak ister. Objeleri dik çizmek için katlama yöntemi, objeyi başka bir objenin karşısında göstermek içinde objeyi ters çevrilmiş olarak çizer kuşbakışı çizim kullanır (Çankırılı, 2015, s.187).

Çizgi: Normal.

Yön: Resimdeki sembollerin çoğu sol üst köşede toplanmıştır. Sol üst köşe baba figürü ve mezar mezarın içinde de kendisi vardır. Resimde sol tarafta bilinçaltını gösterir ve bilinçaltında da ölüm korkusu yaşamaktadır diyebiliriz. Sağ tarafta da çizen kişiyi temsil eder ve kendisini çizer burada da kendisini yatağa bağlı olarak çizmiştir.

Üst kısım aydınlığı, ışığı, sıcaklığı ruhsallığı kutsallığı, iyimserliği ve hayalciliği ifade eder. Sol üst baba Sol taraf geçmişi, arzuyu, bilinçaltını ifade etmektedir (Çankırılı, 2015, s.219).

Renk: Sağ tarafta kendisini hastane yatağına bağlanmış ve ayak kısmı da siyaha boyamıştır. Siyah renk burada acı keder ve yası temsil etmektedir.

Siyah renk acı keder ve yası ifade etmektedir (Çankırılı, 2015, s.212).

Zemin: Zemin kullanılmamıştır.

İnsan: Figürler önden profilden çizilmiştir. Çocuğun göz bebeklerinin çizilmemiş olması dış dünyayla ilişkilerinin kopuk olduğunun bir belirtisidir. Hem baba hemde çocuk figüründe kulaklar çizilmemiştir buda duymak istemediği şeylerin olduğunu göstermektedir. Çocuk resmindeki kolların yumru şeklinde çizilmiş olması çevre ile olan ilişkisinin kopuk olduğunu gösterirken, resmin sağ üst köşesindeki baba figüründeki kollar normalden uzun çizilmiştir. Bu yönüyle de babasının çocuk üzerindeki güç ve kontrolü ifade edilmektedir. Baba figüründe bacakların çizilmemiş olması bu çocuğun içine düştüğü (hastalığı ile ilgili)güçlüklerin ve çatışmaların dışarıya yansıması olarak yorumlanabilir.

Çocuğun resminde çizilen eller normalden büyükse bu kişinin duyduğu bir eksikliğin ve güçsüzlüğün telafisi anlamına gelebilir (Altınköprü, 2003, s.238). Çocuk çizimlerinde ayaklar hayatta kalma gücünü temsil eder. Çocuk resimlerinde kulak çocuğun çevresi ve kendi hakkında bilgi verir. Kulaklar çizilmemişse, sosyal ilişkilerde sıkıntılı olduğuna ve çevre ile ilgili iletişiminin yetersiz olduğuna işarettir (Halmatov, 2016, s.43). Kolların boyu da önemlidir. Uzun kollar fiziksel güç ve kontrole işaret ederken, kısa kollar isebelirgin arzu ve isteklerin yoksunluğuna işaret eder (Halmatov, 2016, s.44).

Ev: Ev figürü resimde kullanılmamıştır.

Ağaç: Ters dönmüş meyveleri aşağıda dalları yukarıda garip bir ağaç çizmiştir. Belki de artık ailesinden kopup gideceğini düşünmektedir

4.2.3. 8KH1 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim dönemi: Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9) dönemdedir. Hasta çocuğun suluboya olarak yaptığı bu resimde renk kullanımı yaşıtlarına ve bu araştırmadaki örneklerine göre oldukça başarılıdır.

Bu önemde kullandığı renkler nesnenin kendi rengidir (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.54). Resimlerde kullanılan renkler, günlük yaşantıda görülen, olması gerektiği bilinen nesne ve

figürlerin renkleridir. Örneğin şematik dönemde çocuk tarafından insan yüzü yeşil yapılmaz. Her daim kullanılan renk ten rengidir. Fakat sevdikleri ve coşkularını ifade eden renkleri de kullanmaktadırlar (Kındap ve Sayıl, 2005, s.26).

Çizgi: Boyayla yapılmış lekesel bir çalışmadır.

Yön: Resmin sayfa içinde dağılımı orantılıdır. Resimde bir tamamlanmamışlık söz konusudur.

Renk: Genellikle sıcak renkler kullanılmıştır buda sevecen, uyumlu, işbirliğine önem veren bir kişiliği olduğuna işaret etmektedir. Resimde gri renkli bir kadın, bacada gri ve kırmızı renk, çatı ve evin birleşiminde iki renk yeşil ve kırmızı, resmin genelinde kırmızı renk hâkimdir, pencerede iki renk pembe ve gri, evin içinde turuncu, kırmızı, yeşil renk ve evde mor renge boyanmıştır. Resimde bazı kısımlarda zıt renkler kullanılmıştır.

Evin içinde eşyalarda turuncu, kırmızı ve yeşil renkler görülmektedir. Turuncu sağlık ve iyimserlik anlamına gelmektedir. Ev mor renge boyanmıştır buda Sorumluluklarının bilincinde olan bir çocuğa işaret etmektedir. Resmin genelinde kırmızı renk hâkimdir buda saldırganlığa işarettir. Çizer çizdiği evde normal boyutta iki pencere ve iki pencerenin renginide farklı kullanmıştır. Pencerelerden biri evle aynı renkte pembe ve diğeri gri renk bu evde bir sıkıntının olduğunu ve mutlu bir aile istediğine işarettir. Gri renk karamsarlığa depresyona işaret ve pembe ise sakinliği ifade temektedir.

Venger (2007)'nin araştırma sonuçlarına göre hastane ortamında veya normal yaşantısındabir çocuk*; koyu kahverengi, siyah ve gri* renklerin genellikle kullanılması depresif durumun belirtisidir. Kırmızı rengin fazla kullanılması ise bulunduğu ortam içinde kaygının ve duygusal gerilim olduğuna işaret eder. Kırmızı rengi diğer koyu renk tonlarıyla ve sıkça kullanıyorsa da depresyon söz konusudur. Lacivert ve mor renklerin çokluğu düşük morale veya aşırı duyarlılığa işaret eder. Mat renklerin çoğunluğu ise yine kaygıya ve hassasiyete yorumlanır (Halmatov, 2016, s.30). Yeşil karakterli kişilerin yapıları orta yolu tercih eder şekildedir. Dikkat çekici hataları yoktur (Saygın, 2007, s.76).Pembe çocuk resimlerinde sakinliği ifade eder (Çankırılı, 2015, s.210-211). Yapılmış olan araştırmalar kırmızı rengi fazlaca kullanmakta olan çocukların saldırgan ve iddiacı davranışlar sergilediklerini göstermektedir (Teker, 2003, s.82).

Zemin: Resimde zemin kullanılmamıştır.

İnsan: Bu resimde gri renkli Kadına benzeyen yüzünü evin dışına çevirmiş hüzünlü bir gri renkli figür vardır. Buda çizilen figürün bir sıkıntı içinde olduğunu göstermektedir. Bu figür kendisi olabilir. Çünkü gri renk karamsarlığı ifade eder.

Ev: Ev resminin çatısı kırmızı ve bacası da tütmektedir ama iki baca vardır ve iki bacadan da iki farklı renkde duman çıkmaktadır. Birinden kalın kırmızı dumanlar bu evdeki çatışmalara işarettir ve diğer bacadanda gri renkde dumanlar çıkmaktadır buda depresyona işarettir. Asılında mutlu evlerin çatıları kırmıza boyanır ve bacası tüter. Mutlu bir aile özlemine işaret ediyor olabilir. Çatı ile evi bir çizgi ile boyayarak birbirinden ayırmıştır ve iki farklı renk kullanmıştır yeşil ve koyu kırmızı, koyu kırmızı saldırganlığı yeşil ise kendine güveni yüksek olan ve uyumlu bir çocuğa işaret etmektedir.

İnsan için baş ne kadar önemli ise ev içinde çatı o kadar önemlidir. Mutlu evlerin çatıları kırmızıya, mutsuz evlerin çatıları siyaha boyanır. Mutsuz evlerin çatılarında bacaya rastlanmaz. Bacası olda da tütmez (Çankırılı, 2015, s.268).

Ağaç: Evin dışında yer alan kırmızı renkli ağaç saldırganlığa ve aşağı doğru genişleyen gövde kendi ayakları üzerinde durma arzusuna işarettir. Artık kendi ayakları üzerinde durmak istediğini anlatmaktadır.

Gövdesi aşağıya doğru genişleyen resimler çocuğun kendi ayakları üzerinde durma arzusuna işarettir (Halmatov, 2016, s.44).

Bulut ve Güneş: Gökyüzü mor renkle boyanmıştır üstesinden gelemeyeceği bir sorumluluğa işarettir buda hastalığına işaret olabilir. Evin üstüne çökmüş siyah bulutlar evdeki sıkıntıya işarettir. Yine güneşin iç rengindeki kırmızı, şiddet ya da hüzünlü iç durumu yansıtan ve resim genelinde hâkim olan bir unsurdur.

Bulutlarda aile üyelerini temsil eder (Çankırılı, 2015, s.284).

Hayvan: Remin en sağında bir pembe köpek resmi vardır buda hayvan sevgisine işarettir.

Çocuk resimlerinde görülen havyalar çocuktaki sevinci ve hayvan sevgisini ifade eder (Çankırılı, 2015, s.285-286).

4.2.4. 8KH2 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim dönemi: Lösemili bir çocuğun çizdiği bu resim şematik döneme ait bir resimdir ve dönemsel özellikleri taşıyan resimdir. Resimlerinde kullandığı renkler, günlük yaşantısında gördüğü, olması gerektiğini bildiği nesne ve figürlere ait gerçek renklerdir.

Yeri ve gökyüzünü sembolize eden çizgiler görülür. Çizimlerindeki nesneler arsında büyük-küçük, uzak- yakın, uzunluk-kısalık ilişkilerine dikkat edilir. Şekiller ve nesneler kolayca birbirinden ayırt edilir (Çankırılı, 2015, s.187). Çocuklar tarafından resimleri içerisinde

varlıkların sınıflandırılması, karşılaştırılması ve sıralanması konusunda şemalar geliştirilmektedir. Nesneleri biçim, boyut ve renklerine göre gruplandırmaktadırlar (Yolcu, 2009, s.158). Şekil ve yere göre renk seçimi nesnelerdeki gibi şematik şekilde olmaktadır (Yavuzer, 2012, s.62).

Çizgi: Hasta çocuk resminde silik ve kesintili çizgiler kullanmıştır buda hassas ve kırılgan kişilik yapısıyla alakalıdır. Ayrıca resimde aynı şekilde kesik kesik boyamalar mevcuttur.

Çocukların resimlerinde kullandıkları silik ve kesintili çizgiler hassas ve kırılgan kişilik yapılarıyla alakalıdır (Bahçıvan-Saydam, 2004, s.112).

Yön: Resim kâğıt içine orantılı bir şekilde dağıtılmıştır.

Renk: Resmin zemindeki kalın yeşil çizgi ve mor meyveli bir ağaç vardır. Yeşili bol kullanan çocuklar uyumlu mutlu çocuklardır. Mor meyveli ağaç üstesinden gelemeyeceği bir sorumluluğa işarettir buda hastalığıdır.

Çocuğun kendisinin üstesinden gelemeyeceği bir sorumluluk verildiğinde endişesini mor renkle yansıtır (Çankırılı, 2015, s.210-211). Yeşili bol kullanan çocuklar kendine güveni olan, uyumlu mutlu çocuktur, yaşıtlarına göre daha olgundur (Çankırılı, 2015, s. 208).

Zemin: Resmin zemini kalın yeşil renge boyanmıştır. Zemin çizgisinin kalın ve kavisli olması hastalığından dolayı huzursuzluğa işarettir ama kavis iyiye işaret olduğundan buda hasta çocuğun iyileşmeye karşı umudunu yitirmediğini göstermektedir.

Oldukça kalın ve belirgin çizilmiş zemin kaygı belirtisidir. Ama zeminin kavisli olması da iyiye işarettir (Halmatov, 2016, s.44).

İnsan: Resimde figür kullanılmamıştır ve sadece içi boş bir hamak çizilmiştir çizer kendisini sağ tarafa çizer ama hamak sağ taraftadır ve boştur. Çünkü hastanede yatmaktadır buda doğaya bir özleme işaret etmektedir.

Ev: Resimde ev resmi kullanılmamıştır.

Ağaç: Çiçekler ve çiçeklerdeki renkler, ağaçlar ağaçlardaki bol meyveler, kuş kelebek, gök kuşağı hepsi mutluluğuna ve hastalığında umudunu yitirmediğine işarettir. Figürler ayrı ayrı ele alındığında sağda bulunan iki ağacın gövdesi düz ve kalındır buda temel ihtiyaçların karşılamadaki yetersizliğini, ağaçlar meyvelidir anne babasına aşırı bağımlı olduğuna işaret etmektedir.

Ağaç iki ağaçtan küçüktür ve mor meyveleri vardır. Ağaç normaldir mor üstesinden gelemeyeceği bir sorumluluğa işarettir buda hastalığıdır. Birbirine benzer çiçekler en soldadır bunların aynı tip olması duygusal yakınlığa işarettir.

Ağacın gövdesinin oldukça büyük gövdesi temel ihtiyaçları karşılamadaki yetersizliğe belirgin ve kalın olması da kendini tutmaya yönelik bilinçli çabanın olmasına işarettir Meyveli ağaç anne babaya bağımlı çocuklar çizmektedir (Halmatov, 2016, s.123-128).Bazı çiçeklerin aynı türden yapılması ve aynı renge boyanması duygusal yakınlığa işarettir (Halmatov, 2016, s.141).

Bulut ve güneş: Resminde iki bulutun arasına gökkuşağı çizmiştir. Bulutlar biri kendisi diğeride annesi olabilir ve aralarınada gökkuşağını yerleştirmiştir buda hastalığından dolayı annesine bağımlı olduğunu ve annesinin onu bırakıp gitmesinden korktuğunu anlatmaktadır. Çocuk resimlerinde bulutlar çoğunlukla diğer aile üyelerini temsil eder (Çankırılı, 2015, s.284).

Hayvan: Resimde hayvan olarak kuş ve kelebek kullanılmıştır. Resimdeki; kuş, çiçekler, ağaç, gökkuşağı ve kelebek çocuğun özlemini dile getirmektedir. Resmin ortasında bulunan iki kelebek figürü, hayali sevgi ve güzellik arayışını anlatır resmin genelinde de bu duygu hâkimdir.

Kelebek hayali sevgi ve güzellik arayışını çağrıştırır (Burns ve Kaufman, 1972, s.154). Kuşlar da mutlu temalarda yer alan figürlerdendir. Çocukların resimlerinde önce tek tek çizilen hayvanlar daha sonra kompozisyona dâhil edilirler ve yaşanmış bir olayın içinde yer alırlar (Paktuna-Keskin, 2003, s.57). Çocuk için çiçk mutluluk ve neşe kaynağıdır (Çankırılı, 2015, s.285).

4.2.5. 8KH3 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim dönemi: Çizgisel gelişim dönemine göre şematik dönemdedir ve bu dönemde resimler daha belirgin ve ayrıntılıdır. İlk bakışta resmin ne olduğu kolaylıkla anlaşılabilmektedir. Resimler daha gerçekçidir ve mekânsal ilişki vardır. Yalnız yer çizgisinin kullanılması gerekirken kullanılmamıştır. Yer çizgisi çocuğun kendisi ve çevresiyle olan ilişkinin boyutunu temsil eder. Renk olarak bu dönemin bir özelliği olan gerçek renklerine sadık kalmaya alışmış ve günlük yaşantısında gördüğü, olması gerektiğini bildiği nesne ve figürlere ait gerçek renkleri kullanmıştır.

Luquet bu evreyi ''görsel gerçeklik'' olarak tanımlar. Çocuk giderek insan ve çevresi hakkında bir görüşe sahip olur. İnsan figürü seçimlerinde belirli sembolleri kullanmaya başlar. Bedenin parçalarını kendi ilgisine dayanarak betimler. İnsan şeması oluşturmuştur. Bu nedenle bir sınıfta farklı insan resimleriyle karşılaşabiliriz. Bu evrede vücudun çocuk için önemli olan parçaları abartılır. Önemsiz olan parçalar ise hiç çizilmeyebilir. Resimlerinde kullandığı renkler, günlük yaşantısında gördüğü, olması gerektiğini bildiği nesne ve figürlere ait gerçek renklerdir. Bu yaşlarda çocuğun resminde mekânsal ilişkilerde belli bir düzen vardır (Savaş, 2014, s.43-45)

Çizgi: Çizgi olarak normaldir.

Yön: Yer ve yön olarak resimdeki figürün arkasıyla solundaki alan geçmişi anlatır ve bu kısımda, bulutlar ve ağaçlar vardır. Sağ taraf ve üst tarafı gelecekle alakalıdır ve annesiyle kendisi vardır.

Sol taraf geçmişi, arzuyu, bilinçaltını sağ taraf geleceği, bilinci ve hareketliği anlatır. Resmin ortası bugünü sembolize eder (Çankırılı, 2015, s.219-220).

Renk: Renk olarak kahverengi, yeşil, mavi, siyah, kırmızı ve sarı renk kullanılmıştır. Sadece kıyafette pembe kullanması sakin bir kişiliğe gönderme yapılmıştır. Gökyüzünde de mavi renk kullanmıştır.

En romantik ve en narin renk olan pembe insanların üzerinde sakinleştirici etkide bulunur (Çankırılı, 2011, s.211). Çocuğun kendine olan güvenini gösteren mavi rengi kullanmakta olan bir çocuk duygularını daha iyi kontrol altına alabilir Mavi renk çocuk resimlerinde genel olarak deniz, göl ve bulut çizimlerinde kullanılır (Çankırılı, 2011, s.209).

Zemin: Zemin çizgisi kullanmamıştır.

Zemin çizgisi dayanak, güven ve yere sağlam basmadır (Halmatov, 2016, s.109).

İnsan: Gövdesi olmayan ağacın üzerindeki insan figürünün saçları koyuya boyanmış güçlü olma arzusuna, yüzü gülmektedir mutlu olduğuna, iki kolu iki yana açıktır iletişim kurma isteğine, kıyafette pembe kullanması sakin bir kişiliğe, yüzünün bize dönük ayaklarının sola dönük olması bağımlı bir çocuk olduğuna işarettir.

Ev: Resimde ev kullanılmamıştır.

Ağaç: Toplamda dört kardeşlerdir. Resimde de dört ağacı kişileştirmiş olabilir. Çocuklar resimlerinde bazen hayvan ve insanları kişileştirebilirler. Üç ağacın gövdesinin de aşağı doğru genişlemesi kendi ayakları üzerinde durma arzusuna, ağacın gövdesinin uzun olması ifade

zayıflığına ve gövdesi olmayan en soldaki ağaçta ananesiyle arasındaki bir soruna işarettir buda annesinin desteğine ihtiyacı olduğunu hastane bırakılmaktan korktuğu anlamınagelmektedir.. Ayrıca hastanede yattığından dolayı dışarıya özlem vardır.

Ağacın gövdesinin aşağı doğru genişlemesi kendi ayakları üzerinde durma arzusuna işarettir. Büyük gövde resimleri irade zayıflığına işaret etmektedir (Halmatov, 2016, s.126-127).

Bulut Güneş ve hayvan: Resimde gökyüzündeki mavi bulutlar mutlu olduğunu anlatmaktadır. Çizdiği güneş figürüylede annesiyle ilişkisi hakkında bilgi vermektedir. Resimde güneş, mutlu ve güldüğü için; çocuk annesini sevmektedir diyebiliriz.

Çocuk çiziminde güneş figürü anneyi temsil eder. Çocuğa göre annesiz dünya olamayacağına göre güneşsiz dünya da olmaz (Çankırılı, 2015, s.284).

4.2.6. 9KH1 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Çizgisel gelişim dönemi olarak şematik dönemdedir ve dönemsel özellikler hem çizgisel hem de renk açısından taşımaktadır

Çizgi: Resmi çizer direk boyayla çizmiştir. Bazı yerlerde net bazı yerlerde de önce kesik kesik çizgi sonra da üzerinden tekrar çizgiyle geçmiştir buda kaygı taşıdığına işarettir

Çocuk resim yaparken önce kesik kesik çizerek, sonra üzerinden geçiyorsa kaygısını kontrol etmek istiyordur (Halmatov, 2016, s.30).

Yön: Hasta çocuk yan yana üç çiçek resmi çizmiştir. Resim sayfa içine orantılı dağıtılmıştır.

Renk: Renk olarak kırmızı, sarı, mor, mavi, turuncu ve yeşil kullanılmıştır. Çiçeğin merkezindeki sarı rengin annenin çocuklarını sevdiğini, dış yapraklarında kullandığı kırmızıda annesinin kendisi için duyduğu kaygının bilincinde olduğuna işaret etmektedir. Ortadaki mavi renkle sakinliğine ve kendine olan güvenişine, dış yapraklarındaki mor renkle de kendisinin kaldıramayacağı bir hastalığının olduğunu anlatmaktadır. Kırmızı renkle kardeşinin saldırgan oluğunu belirtmektedir.

Kırmızı: Kırmızı birçok anlama gelebilir: enerji, nefret, bir problemin göstergesi, tehlike, fiziksel hastalık, aşk, vb. Kırmızı renk hayati önem taşıyan bir konunun, problemin, duyguların patlaması ya da tehlikenin sinyallerini verebilir, şiddetli bir hastalığı yansıtabilir. Anne çocuğun güneşidir. Ailesi tarafından sevilen ve değer verilen çocuklar sarı rengi tercih ederler (Savaş, 2014, s.51-52). Mavi kullanan kişiler oldukça düzenli, planlı, programlı hassas ve dikkatli insanlardır (Saygın, 2007, s.49).

Zemin: Resimde zemin kullanılmamıştır.

İnsan: İnsan yerine çiçekleri kullanarak kişileştirmiştir.

Ev: Resimde ev kullanılmamıştır.

Ağaç: Yan yana üç çiçek çizilmiştir çocuk resimlerinde çiçek mutluluk demektir. Bu resimde yan yana çizdiği üç çiçeği insan yerine koyarak kişileştirmiş olabilir. Ortada ki çiçek en büyüktür ve anneyi temsil ettiği düşünülmektedir. Kendisini annesine daha yakın çizmiştir. Çünkü resmin sağına çizer kendini çizer. Annesini kendisiyle kardeşinin arasına çizmiştir bir kardeş kıskançlığı yaşıyor olabilir.

Çocuklar resimlerinde aile bireylerini farklı büklükte ve konumda yerleştirir. Kendisiyle ailesi arasına obje koyarsa kendisini ailesinden soyutladığını gösterir (Çankırılı, 2015, s.291).

4.2.7. 9KH2 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim dönemi: Çizgisel gelişim dönemine göre şematik dönemdedir ve bu dönemin özelliklerini göstermektedir. Çizdiği resim belirgin, ayrıntılıdır, ilk bakışta resmin ne olduğu kolaylıkla anlaşılabilmekte ve gerçekçidir. Resimde bir mekânsal ilişki vardır. Renk olarak bu dönemin bir özelliği olan figürlerin günlük yaşantısında gördüğü, olması gerektiğini bildiği gerçek renkleri kullanmıştır.

Çocukların çizimlerine bilişsel gelişimlerine paralel kavram gelişimlerindeki ilerleme de yansımaktadır. Çizimlerde kullanılan semboller kavram biçimlerinin netlik kazanmasıyla şemalara dönüşmeye başlar. İlköğretime başladıkları yaşlarda çocukların gerçeği arayıp gerçekliği yaptıkları çalışmalara yansıtma isteğinde oldukları görülmektedir (Kırışoğlu, 2002, s.70). Resimde bulunan yer çizgisinin üzerinde kendini resimlemesi diğer insanlar ile ilişkili görmeye başladığını göstermektedir (Yavuzer, 2012, s.62).

Çizgi: Çizgileri normaldir.

Yön: Resim sayfanın tümünü kaplayacak şekilde çizilmiştir buda resimler iç kontrolü zayıf çocuklar tarafından çizilmektedir. Üst kısım aydınlığı, ışığı, sıcaklığı ruhsallığı kutsallığı, iyimserliği ve hayalciliği ifade eder ve bu kısımda çiçeğin üst kısmı yer almaktadır; alt kısım bereketi, hafızayı, suyu temsil eder ve bu kısımda çiçeğin sapı kökü vardır; sol üst kısımda babayı temsil eder ve bu kısımda da güneş vardır.

Üst kısım aydınlığı, ışığı, sıcaklığı ruhsallığı kutsallığı, iyimserliği ve hayalciliği ifade eder. Alt kısım bereketi, hafızayı ve suyu temsil eder. Sol üst taraf babayı temsil eder (Çankırılı, 2015,

s.219).sayfanın tümünü kaplayan büyük resimler, genellikle kendini kontrol etmekte zorlanan saldırgan çocuklar tarafından çizilmektedir (Yavuzer, 2003, s.97).

Renk: Çiçeğin arkasında sarı güneş annesi sevdiğini ama ona çok ihtiyacının olduğunu anlatmaktadır.

Sarı renk çocuğun hala ailesine bağımlı olduğunu ifade eder. Çocuk fazla heyecanlıdır (Furth, 2002, s.98). Toplumsal yaşamı ve beraber çalışmayı yansıtan bir anlamı bulunmaktadır. Geçiciliğin sembolü olup ayrıca hüzün ve özlem rengidir (Yıldız, 2006, s.73).

Zemin: Zeminde bir mekânsal ilişki vardır.

İnsan: Resimde insan figürü çizilmemiştir.

Ev: Resimde ev figürü çizilmemiştir.

Ağaç: Çocuk resimlerinde çiçek sevgi demektir. Ağaçda çocuğun ailesiyle olan ilişkisini belirler. Gül ağaç şeklinde çizilerek ailesiyle sembolleştirilmiştir ve aynı zamanda bilinçaltında annesiyle özdeşleşmektedir. Fakat ağaç köklerinin cılız bir şekilde ince çizilmesi annesiyle arasındaki ruhsal iletişimin eksikliğinin bir belirtisidir. Bu figür aslında çocuğun böbreklerindeki sıkıntıların bir göstergesi olarak çizilmiş olabilir.

Çocuklar, kolektif bilinçaltında ağaç ile insan arasındaki ilişkinin kodlarını taşımaktadır. Ağaç mükemmel anneyi temsil etmektedir. Çocuk ağaç çizerken yalnızca korunma, beslenme ve sevgi ihtiyacını yansıtmaz, aynı zamanda hayallerini, ümitlerini ve beklentilerini de yansıtır. Ağacın gövdesi çocuğun anne ile ilişkisini ifade eder (Çankırılı, 2015, s.275). Çocuk çizdiği resimde kökleri göstermiş ise, o çocukta ananeye karşı güven duygusunun geliştiğini gösterir (Çankırılı, 2015, s.278).

Güneş bulut: Çiçeğin arka kısmında bir güneş vardır.

Hayvan: Yılana benzeyen solacan figüründe ise çocuğun hastalıkla ilgili korkuları endişeleri anlatılmak istenmiştir.

4.2.8. 9KH3 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim dönemi: Çizgisel gelişim dönemi olarak şematik dönemdedir (7-9) ve dönemsel özelliklerini taşımaktadır. Renk olarak fazla bir renk kullanılmamıştır. Dış kontörler direk boya kalemiyle çizilmiştir. Resme insan figürü çizilmemiştir.

Çizgi: Çizgi olarak kesik çizgiler kullanılmıştır buda bir kaygıya işarettir.

Yön: Resmin sayfa içine orantılı bir şekilde dağıtılmıştır.

Renk: Renk olarak kırmızı yeşil, kahverengi, siyah, mavi ve sarı renk kullanılmıştır.

Zemin: Zemin yapılmamıştır.

İnsan: Çizimde insan resmine rastlanmamaktadır.

Ev çizimlerinde insan figürlerine yer verilmemesi, aile çizimlerinde insan figürlerinin azlığı sosyal ilişkilerde çekingenliği, kendisini ifade etmede yetersizliği ve özgüven eksikliğini anlatmaktadır (Savaş, 2014, s.62).

Ev: Resimde en sağa sıkıştırılmış evin bacası yoktur bacasız ev mutsuz eve işarettir. Evin sağ taraftan taşması geçmişten kaçma isteğini veya geçmişten yana kaygı, korkularının olmasını anlatmaktadır. Kendisi hastanede yatmakta olduğu için aynı zamanda resimde bir özlemde söz konusudur.

Şema öncesi evrede çocuklar için ev önemli bir yer tutar. Özellikle çocuklar mutlu bir çocukluk geçiriyor, ailesini seviyor ve ailesi de çocuğu seviyorsa çocuk bunu bacasından duman çıkan evini çizerek anlatır (Buyurgan ve Buyurgan, 2007, s.51). Resmin sağ taraftan taşması geçmişten kaçma isteğini, geçmişten geleceğe gitme isteğini ve geçmiş yaşantılara yönelik kaygı ve korkularının olmasıdır (Halmatov, 2016, s.112).

Ağaç: Hasta çocuk resimde meyveli ve büyük gövdeli ağaç çizmiştir buda kendi ihtiyaçlarını karşılama konusunda yetersizliğini ve kendi ayakları üzerinde durma isteğini anlatmaktadır. Ağacın iki yanında bulunan çiçekler için, sağdaki iki çiçek annesi ve kendisi hastanede, soldaki iki çiçek de babası ve kardeşinin ise evde olduğunu anlamak istemektedir. Çiçeklerin aynı renge boyandığı ve aynı türden çizildiği dikkat çekmektedir buda aile fertleri arasında duygusal yakınlığa işarettir.

Büyük gövdeli ama küçük yapraklı ağaç temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda yetersizliği anlatmaktadır (Halmatov, 2016, s.122).

Hayvan – güneş – bulut: Uçan kuşlar, renkli bulutlar çocuğun mutlu olduğunu göstermektedir bunu da çiçeklerle desteklemektedir.

4.2.9. 10KH1 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Resmi yapan çocuk gerçekçilik dönemi (9-12 yaş) dönemindedir ve bu dönemde görülen resimlerinde daha ayrıntılı çizimler ve gerçekçi bir yaklaşım, nesnelerin ve figürlerin boyutlarına, oranlara, renklere, perspektife ve cins ayrımına dikkat etme, bunları

gerçeğe en uygun şekilde yansıtmaya çalışma ve figür-nesne-mekân ilişkisin kullanımı gibi özellikler çocuğun resminde görülmektedir.

Ayrıntıya ilgi duyularak ve resimler açıklanmamaktadır. Çocuk tarafından resimler gösterilmemekten hoşlanılmamaktadır. Renklerin seçimi rastgele değildir. Gerçeğe uygun olarak kullanılmaktadır. Bu dönemde görülen gerçekçilik doğal gerçekçilikten ziyade akla dayalıdır. Yani çocuk doğa taklidinin yerine, bir anlayışa ve tanımlama amaçlı gerçeğe yönelmektedir. Fonografik gerçeğe yönelme bu dönemde sakıncalı olabilir. Çünkü sanat yalnızca doğayı taklit etme, görüleni olduğu şekilde gibi yansıtma anlamında değildir (Yolcu, 2009, s. 159).

Çizgi: Çizgiler normaldir.

Yön: Resim sayfa içinde dengeli dağılmıştır.

Renk: Baba figürünün üzerindeki yeşil kazak babasının güven ihtiyacına ihtiyaç duyma ve mavi pantolon da tarafsız bir kişiliği anlatmaktadır. Kardeşinin üzerinde mavi renkli kıyafet kardeşinin sakin olduğunu, kendisinin üzerinde de mor bir kıyafet olması aşırı duyarlı biri olduğuna işaret etmektedir.

Mavi gökyüzünün ve denizin rengidir. Sakinliği ve uyumu ifade eder. Mavi rengini kullanan bir çocuk uygularını daha iyi kontrol edebilir. Mavi tarafsız kişiliği de sembolize eder. Yeşili bol kullanan çocuk kendisine güveni olan, uyumlu ve mutlu bir çocuktur. Yaşıtlarına göre daha olgundur. Anne babanın desteğine ve enine ihtiyaç duyan çocuklar da çizimlerinde mor rengi kullanabilir (Boran, 2013, s.75).

Zemin: Çizgisel gelişim dönemine uygun olarak zemin çizgisi görülmektedir.

İnsan: Çocuk kardeşiyle piknik yapmakta, baba figürü ise hamakta sallanmaktadır. Ama anne figürü resme dâhil edilmemiştir buda ailede bir iletişimsizlik ve ailesinde sevgi eksikliği olduğunu akla getirmektedir. Kardeşiyle beraber olmaktan ve zaman geçirmekten mutludur. Üç figüründe; gözlerinin içi boş birer çukur halinde çizilmiştir, bu çocuğun dış çevreyle korulan bağın yetersizliğine ve içe dönüklüğünü anlatmaktadır. Bu resimlerde kulakların çizilmemiş olması da sosyal ilişkilerde güçlük çektiğini ve ellerinin çizilmemiş olmasıda güvensizliğe işarettir.

Resimde aile bireylerinden biri yoksa o kişiye kızgınlığını dile getirmiş olabilir. Özenle boyadığı kişi en sevdiği kişi, siyah renge boyadığı kişi sevmediği kişidir (Çankırılı, 2015, s.291). Küçük, nokta ya da içi boş çizilen gözler insanlarla, dış çevre ile kurulan bağın yetersiz

oluşuna, çevreye karşı ilgisizliğe ve içe dönüklüğe işaret edebilir (Altınköprü, 2003, s.235). Kulaklar çizilmemişse, sosyal ilişkilerde sıkıntılı olduğuna ve çevre ile ilgili iletişiminin yetersiz olduğuna işarettir (Halmatov, 2016;43). Ellerin çizilmemesi, olduğundan küçük çizilmesi, arkaya gizlenmesi veya cebe konması özgüven eksikliğini, utangaçlığı, insanlarla iletişim kurmada yetersizliği gösterir (Çankırılı, 2015, s.234).

Ev: Resimde ev kullanılmamıştır.

Ağaç: Resimdeki ağaç dalına yuva yapmış ve yuvada oturan kuşlar çevre bilincinin geliştiğine işarettir. Ayrıca ileriye dönük hayalleri ve anneden isteklerinin olduğunu da göstermektedir. Ağacın köklerinin üçgen şeklinde resmedilmesi çocukla annenin arasında olumlu bir dengenin olduğuna işaretidir. Ağaç dalları sabırla çizilmiştir buda sabırlı bir çocuk olduğuna işarettir.

Sabırla çizilmiş ağaç dalları çocuğun sabırlı olduğunu gösterir (Çankırılı, 2015, s.286). Ağaç çocuğun geleceğe ait düşüncelerini, hayallerini ve endişelerini de okumamızı sağlar. Ağacın dalına yuva yapmış oturmuş kuş ileriye dönük güzel hayalleri olan çocuğu sembolize eder (Çankırılı, 2015, s.275-278).

Bulut –Güneş- Hayvan: Resmin üstünde iki mavi bulut kardeşiyle odur ve güneş annesidir. Annesine olan sevgisini göstermektedir. Uçan kuşlar boldur bu da mutluluğa işarettir.

4.2.10. 10HK2 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Resmi çizen çocuk gerçekçilik (9-12 yaş) dönemindedir. Bu dönem resimlerinde daha ayrıntılı çizimler, gerçekçi bir yaklaşım insan figürleri anatomiye uygun ve elbise giymiş şekilde çizilmesi, resim konularında kızlar ve erkekler arasında farklılıklar gözlemlenmesi, kız çocukları daha çok bebek resmi, portreler, elbiseler vb hepsini taşımaktadır. Renk olarak dönemsel özeliği taşıyan gerçekçi renkler kullanılmaya çalışılmıştır.

Çocuk tarafından toplumun bir üyesi olduğu artık bilinmektedir. Bunu da çizgilerinde göstermeye başlar. Daha gerçekçi yaklaşım ile resimler yapılmaya başlandığı görülebilmektedir. Gerçekçiliğin doğuşu (çete çağı) evresinde bulunan 9-12 yaş arasındaki çocukların resimlerinde bulunan şemalarda; bazı hareketler görülmektedir. Kız-erkek şeklinde roller belirlenmekte olup giysiler farklılaşmaktadır. Cinsiyetlere dikkat edilir. Rengin kullanılışı bakımından incelendiğinde; gerçekçi renkler kullanılmaktadır (Kırışoğlu ve Stokrocki, 1997, s.2-10).

Çizgi: Sayfanın tamamını kaplayan büyük resimler kullanılmıştır iç kontrolün zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

Yön: Yön kullanılmamıştır.

Renk: Renk olarak kırmızı, pembe, siyah, yeşil ve mavi kullanılmıştır. Resmin solunda yer alan pembe elbiseli figür sakin bir kişiliğe işarettir. Resmin ortasında bulunan figürün üst kısmı kırmızı renkle boyanmıştır bu saldırgan duygulara, etekteki yeşil renklede olgunluğa işaret edilmiştir.

Pembe, en romantik ve narin renktir. İnsanlar üzerinde sakinleştirici bir etkisi vardı. Kırmızı hem güveni hem hayatı, hem tehlikeyi, ölümü ve saldırganlığı simgeleyebilir. Yeşil renk, göze en rahat gelen renktir; yeşili izlemek insanı rahatlatır. Yeşili bol kullanan çocuk kendisine güveni olan, uyumlu ve mutlu bir çocuktur (Boran, 2013, s.74-75).

Zemin: Resimde zemin kullanılmamıştır.

İnsan: Üç figürde de kemer kullanılması göğüs ve karın bölgesinin ayrı işlevlerinin olduğunun fark edildiğine işarettir. Figürleri tek tek ele alacak olursak en sağdaki figürün saçları bastırılarak turuncu renge boyanmıştır ve buda çocuğun resminde bastırarak boyadığı saçlar çocuğun fiziksel olarak güçlü olma arzusuna, yumuşak ve yuvarlak hatlı gövde ve omuzlar uyumlu ve geçimli özelliklere, kollarının iki yana açık olması iletişim kurma isteğini anlatır. Ortadaki figür ise kirpikli göz çizilmiş zorlayan şeylere işaret, omuzlar uyumlu ve geçimli özelliklere, kollarının iki yana açık olması iletişim kurma isteğini anlatır. Farklı olarak figürün ayakkabıları oldukça büyük çizilmiştir güç göstergesini anlatmaktadır ve çiçekle arkadaşlarından ayrılmıştır.

Figürlerde kemer kullanıldığında göğüs ve karın bölgesinin ayrı işlevi olduğunu ima etmek istiyordur (Çankırılı, 2015, s.243). Çocuğun resminde bastırarak boyadığı saçlar çocuğun fiziksel olarak güçlü olma arzusunu gösterir. Ebeyenin saçının bastırılarak boyanması otorite kurma, aile içinde söz sahibi olma gibi konulara örnek verilebilir (Çankırılı, 2015, s.226-227). Resimde yumuşak ve yuvarlak hatlı gövde ve omuzlar uyumlu ve geçimli özellikleri gösterir (Çankırılı, 2015, s.232). İki yana açılan kollar insanlarla yakın ilişki kuran, sevecen kişilerin çizimlerinde görülür (Di Leo, 1983, s. 120; Altınköprü, 2003, s. 237). Ayaklar da çatışmaların dışa yansımasıdır. Kişi tarafından istenen, arzu edilen bir amacın aynı güçte bir engelle karşılaştığında meydana gelir. Birey bu iki güç arasında kararsız kalır, ayaklar, bu çatışmayı resimde yansıtan öğelerden biridir (Boran, 2013, s.64).

Ev: Resimde Ev kullanılmamıştır

Ağaç: Çocuk resimlerinde çiçek mutluluk demektir aynı türden çizildiği dikkat çekilmektedir buda figürlerin arasında duygusal yakınlığa işarettir

Ağaç-bulut _hayvan: Resimde kullanılmamıştır.

4.2.11. 10KH3 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemi (9-12 yaş) dönemindedir. Konu seçiminde cinsiyet farklılıkları görülmektedir.

9-11 yaş aralığındaki çocukların resimlerine bakıldığında kız-erkek ayırımı iyice görülmeye başlar. Kız çocuklarının yöneldiği konular genel olarak gelin-damat, kraliçe, kalpler, sevgi gibi konular olurken erkek çocukları tarafından futbol, savaş, silahlar gibi konular çizilmektedir. Yapılan resimlerde renk karışımları ve hareketler hissedilir (Buyurgan ve Buyurgan, 2007, s. 64).

Çizgi: Sayfanın tamamını kaplayan bir insan figürü çizilmiştir buda genellikle iç kontrolü zayıf olan saldırgan çocuklar tarafından çizilir. Çizgiler nettir.

Sayfanın tümünü kaplayan büyük resimler genellikle kendilerini kontrol etmekte zorlanan, saldırgan çocuklar tarafından çizilmektedir (Yavuzer, 2003, s.219).

Yön: sağa dönük olması ilerlemeye, gelişmeye ve bireyselleşmeye istekli olduğunu göstermektedir.
Soldan sağa hareket geleceğe yönelmeyi (Çankırılı, 2015, s.219)
Renk: Mavi renkli elbisesiyle sakin bir kişiliğinin olduğunu
Zemin: Zemin çizgisi kullanılmamıştır.

İnsan: Yüzdeki üzgün ifade mutsuz olduğunu, kafanın vücuda oranla büyük olması zekâ olarak kendisini diğer çocuklardan geri gördüğünü göstermektedir. Büyük ağız aileye bağımlı olduğunu, kalın boyunla kurallara uymada zorluğa (Ömür boyu diyet yapacağı için), yumuşak ve yuvarlak hatlı gövde ve omuzlar uyumlu ve geçimli, insancıl özellikleri gösterirken ve açık kollarla da sosyal, ayaklarının yere basması da kendine olan güvenini göstermektedir.

Son derece büyük başlara sahip resimler çizenler; zekâca kendilerini başkalarından aşağı gören kişiler tarafından çizilir (Boran, 2013, s.56). Eğer ağız kalın çizgilerle belirtilmiş ve dişleri görünen açık bir ağız ise çocuğun konuşma istediğini gösterir (Çankırılı, 2015, 226). Kalın boyun kurallara uymada zorluğu anlatmaktadır (Bahçıvan-Saydam, 2004: 118). Resimde yuvarlak ve yumuşak hatları olan gövde ve omuzlar insancıl özellikleri gösterirken (Bahçıvan-Saydam, 2004, s. 119). Çocuk çizimlerinde ayaklar hayatta kalma gücünü temsil eder (Halmatov, 2016, s.43).

Ev: Ev figürü çizilmemiştir.

Ağaç: Ağaç figürü çizilmemiştir.

Bulut-güneş –hayvan: Bu figürler kullanılmamıştır.

4.2.12. 11KH1 Çocuğun Ressminde Görülens Semboller

Gelişim dönemi: Resmi çizen çocuk gerçekçilik (9-12 yaş) dönemindedir. Gelişim dönemine ait; çizilen insan figürde bir gelişim ve yer çizgisi yoktur.

İnsan figürü çizimlerinde cinsiyet ayrımları vardır. Yer çizgisine ilaveten gök çizgisi de vardır. İnsanlar artık yan yana çizilmez; yer çizgisi dışında önlü arkalı duruşlara, yani derinlik olarak ifade ettiğimiz üçüncü boyuta yer verilir (Çankırılı, 2015, s.195) Renk kavramının geliştiği, renkleri anlam ve önemlerine göre tercih ettikleri görülür (Artut, 2004, s. 211):

Çizgi: Çizgi olarak normaldir.

Yön: Figürlerin benzer özellikleri önden çizilmiş olması açık kalpliliği, doğrudan doğruya sosyal ilişkiler kurma yetisini, dürüstlüğü ama figürlerin ayakların sola bakması geçmişe yönelme ve depresyona işarettir.

Önden görünür biçimde yapılan resimler, doğrudan doğruya sosyal ilişki kurma yeteneğinin, açık kalpliliğin ve dürüstlüğün belirtisidir (Altınköprü, 2001, s.67). Sola hareket ise geçmişe ve bilinçaltına yönelmeyi temsil etmektedir (Çankırılı, 2015, s.219).

Renk: Renk kontur çizgileri olarak kullanılmıştır.

Zemin: Resimde zemin kullanılmamıştır.

İnsan: Hasta çocuğun resimde çizdiği; figürlerin gülmesi ve kollarının açık olması, iletişime açık ve mutlu olduğunu göstermektedir. Çizer resimde iki kız çocuğunun saçlarını bastırarak boyadığı için fiziksel olarak güçlü olma arzusunu göstermektedir. Bu resimlerde bazı figürlerde ayakların çizilmemiş olması, resmi yapanın içindeki çatışmalarının dışa yansımasıdır.

İki yana açılan kollar insanlarla yakın ilişki kuran, sevecen çocukların çizimlerinde görülür. Çocuğun resminde bastırarak boyadığı saçlar çocuğun fiziksel olarak daha güçlü olma arzusunu göstermektedir (Savaş, 2014, s.59-62).

Ev: Resimde ev kullanılmamıştır.

Ağaç: Resimde ağaç Kullanılmamıştır.

4.2.13. 11KH2 Çocuğun Ressminde Görülens Semboller

Gelişim Dönemi: Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemi (9-12 yaş) dönemindedir Bu dönemde somut yaklaşımların ağır bastığı bir dönem olduğu için çocuk gördüğü nesnelerin ve figürlerin boyutlarına, oranlara, renklere, perspektife ve cins ayrımına dikkat etmeye çalışmış ve bunları gerçeğe en uygun şekilde yansıtmaya özen göstermiştir.

Çizgi: Suluboya çalışmasıdır.

Yön: Bu resimde solda üst köşedeki yarım dağ kolektif baba arketipini gösterir ve hayatında yarım kalan şeyleri anlatır Sağ taraf geleceği ifade eder birbirine bağlı iki dağ bunlarda çocuğun annesi ve babasıdır. Yukarıdan özetle çocuk hastalığının farkındadır ve hastalığı onu etkilemektedir.

Resimde sol üst baba arketipini ve sağ taraf ise geleceği anlatmaktadır.

Renk: Zeminin üst kısmı şerit halinde pembeye boyanmıştır, sakinliği ifade etmektedir ve pembe şeritin üst kısmı da mavi renkle ince şerit bir şeklinde boyanmıştır buda çocuğun duygularını kontrol ettiğini göstermektedir.

Zemin: Yeşil belirgin kalın düz bir zemin; düz zemin katılık, kalın olması kaygı huzursuzluk ve yeşil renkte de boyanması uyumlu ve kendine güveni olan çocuk anlamına gelmektedir.

Oldukça belirgin ve kalın çizilen zemin kaygı huzursuzluk ve gerçekler karşısında olumsuzluk anlamına gelir (Halmatov, 2016, s.110).

İnsan: İnsan resmi çizilmemiştir.

Ev: Ev resmi çizilmemiştir.

Ağaç: Resimde bir gövdesiz, bir tane de kalın gövdeli iki ağaç görülmektedir. Gövdesiz ağaç; anneyle ilgili bir soruna ve kalın gövde ise irade zayıflığına, saldırganlığa işaret etmektedir. Üzerinde belli belirsiz sarıçiçekler vardır. Resimde çiçek mutluluğun sarı renkte ailesi tarafından sevilip değer verildiğini anlatmaktadır.

Ağaçlarda kalın gövde irade zayıflığına, saldırganlığa işaret etmektedir (Halmatov, 2016, s.127).

4.2.14. 12KH1 Çocuğun Ressminde Görülens Semboller

Gelişim Dönemi: Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemi (9-12 yaş) dönemindedir Bu dönemin özelikleri olan algısının arttığı, bu algının resmine yansıdığı, insan figürü çizimlerinde cinsiyet

ayrımının olduğu, yer çizgisine ilaveten gök çizgisinin olduğu, daha gerçekçi çizmeye çalıştığı görülmektedir.

Büyük oranda; olaylar, eşyalar ve gerçekler arasında ilişki kurabilme, plan yapabilme yeteneği gelişmiştir. Kız ve erkekler arasında bulunan cinsiyet farklılığının kaynaklık ettiği konuların seçimi ön plandadır. Perspektif etkileri görülür. Geometrik çizgilerden uzaklaşılmıştır. Resimlerde katı gerçekçilik egemendir. Cinsiyet ayırımlarıyla insan figürlerindeki önemli gelişme resimlere yansımaktadır (Artut, 2004, s. 211):

Çizgi: Çizgiler nettir.

Yön: Nesneler kâğıda orantılı yerleştirilmiştir.

Renk: Hasta çocuğun çizdiği resimde renk kavramının geliştiği, renkleri anlam ve önemlerine göre tercih ettiği söylenebilir. Renk olarak Yeşil, mavi, pembe, kırmızı, sarı, kahverengi kullanılmıştır.

Zemin: Figür bir zemine oturtulmamıştır buda güvensizliğe işarettir. Çocuğun yanında bir zemin zeminden de çıkan iki yol vardır bunlardan biri hastane biri de evin yolu olabilir aşırı yaşadığı kaygı ve depresyonun hastaneye giderek azalacağını düşünmektedir. Ayrıca burada zeminin aşırı kalın ve bastırılarak çizilmesi kaygının yarattığı huzursuzluğu ve olumsuzluğu kanıtlamktadır. Mavi renkle de boyaması huzuru isteğini göstermektedir.

Zemin resmi birleştiren, komposizyon sağlayan bir unsur niteliğindedir. Kişiye güven ve güvensizlik verir. Zemin resminin çizilişine bağlı olarak resmin yorumu da değişebilmektedir. Hangi objenin altı daha silik hangi objenin altı daha belirgin çizilmiş önemlidir. Zeminin kalın çizilmesi kaygı ve huzursuzluğa işarettir (Halmatov, 2016, s.109-110).

İnsan Ortada bulanan çocuk figüründe saçlar bastırılarak sarı renge boyanması fiziksel olarak güçlü olma arzusunu, kafanın vücuda göre büyük çizilmesi başarı isteğini, kulakların çizilmemesi sosyal ilişkilerde sıkıntıya ve iletişim yetersizliğine, büyük burun ben algısının yüksek olduğunu, büyük açıkağız konuşma isteğini ve saldırganlığa, kare gövde saldırgan dürtülere işaret edilmektedir.

Büyük kafa resimleri düşünmenin önemini anlatır; algının ve hayali doyumun simgesidir. Zekâ olarak kendini küçük gören ve zekâ problemi olanlar, başarı isteği olanlar büyük kafa çizerler (Halmatov, 2016, s.129). Kulaklar görünmesi gerektiği halde çizilmemişse kişinin sosyal ilişkilerinde problem yaşadığı ve çevreyle ilişkilerinin yetersiz olduğu sonucuna varılabilir (Altınköprü, 2003, s.235; Bahçıvan-Saydam, 2004, s.117). Burun ben algısı ve özgüven

sembolüdür. Büyük burun çizen çocuk da ben algısının gerçek benin üzerinde olduğu söylenebilir (Çankırılı, 2015, s.230). Eğer ağız kalın çizgilerle belirtilmiş ve dişleri görünen açık bir ağız ise çocuğun konuşma istediğini gösterir (Çankırılı, 2015, s.226).

Ev: Sol üst köşede siyah çatılı ev vardır ve mutsuz evlerin çatıları siyaha boyanır bunu da çatıya yapıştırarak çizdiği siyaha boyanmış pencerelerle kanıtlamaktadır.

Siyah renk karamsarlığı ifade eder (Çankırılı, 2015, s.212-213). Siyahın fon olarak kullanılması halinde karamsarlık ve sıkıntı çağrışımı yapmaktadır (Dilci, 2014, s.213).

Ağaç: Yolun üstünde iki normal ağaç ve bir hamak vardır. Burada mutlu ve huzurlu olmak istediğini anlatmaktadır.

Hayvan –güneş- bulut: Gökyüzünün içinde belli belirsiz kuş vardır buda mutluluk arzusuna ve özgürlüğe işarettir. Üç kişilik aile ve üç bulut vardır. Çocuk resimlerinde güneş anne figürüyle özdeşleştirilir. Bu üç buluttan biri güneşe tamamen yapıştırılmış ve annesidir. Yanyana çizilen iki bulutta soruna işarettir.

Bulutlar bazen çocuk resimlerinde kaygı, depresyon, endişe anlatabilir (Halmatov, 2016, s.109-110).

4.2.15. 12KH2 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Resmi çizen çocuk gerçekçilik (9-12 yaş) dönemindedir. Çocuğun resminde bu döneme ait olan, toplumun bir üyesi olduğunu çizgilerinde göstermesi, daha gerçekçi yaklaşım ile resmi yapması, ayrıntıya ilgi duyularak resmini açıklaması, sevgi ve nefret çiziminin yapılması, cinsiyet ayırımına uygun insan figürlerinin görülmesi gibi özellikler görülmektedir.

Çocuğun algısı artmıştır ve bu algı resimlerine yansır. Çizerken daha gerçekçidir. Resmin hikâyesini anlatmasını istediğimizde hikâyenin her parçasını resim üzerinde görmemiz mümkündür (Çankırılı, 2015, s.196).

Çizgi: Çizgiler nettir. Sağda bulunan kendi resmini küçük çizmesi ise benlik algısının düşük olduğunun mesajını bize vermektedir

İçedönük benlik algısı düşük çocuklar genellikle; birkaç santimetre büyüklüğünde kâğıdın ebadına göre küçük insan resmi yaparlar.

Yön: Resmi sayfanın sol üst kısmına sıkıştırmıştır buda sayfanın sol üst köşesi baba arketipini anlatır.

Resmin sağ tarafında resmedilen melek figürü aslında çocuğun kendisi olmaktadır ve bu çocuğun yönü sol tarafa bakmakta olup geçmişi arzularını ve bilinçaltını ve babasına olan özlemini anlatmaktadır. Çünkü bu çocuğun babası hayatta değildir .

Sayfanın sol tarafına yapılan resimler geçmişe takılıp kalma. Geleceğe yönelik kaygıyı anlatmaktadır (Halmatov, 2016, s.129).

Renk: Mavi saç duygularını kontrol ettiğini, elbisesinde kullandığı mor renkle de kaldıramayacağı bir sorumluluk verildiğine işaret etmektedir.

Zemin: Resimde zemin kullanılmamıştır.

İnsan: Resimdeki sol tarafta yer alan kadın figürü hastanın bilinçaltındaki karanlığı anlatmakta olup (depresyonları, sıkıntıları), siyah bastırılarak boyanan saç ve saçlara çizdiği boynuzla güçlü olma arzusunu ve şeytanla özdeşleştirilen kötülüğü anlatmaktadır. İri ve kirpikli gözlerle kendisini zorlayan şeylerin olduğuna dikkat çekmek istemektedir.

Resimlerde sol taraf geçmişi arzuyu, bilinçaltını, karanlığı anlatır (Çankırılı, 2015, s.219).

Ev: Resimde ev kullanılmamıştır.

Ağaç: Resimde ağaç kullanılmamıştır.

Bulut- güneş hayvan: Resimde güneş hayvan Kullanılmamıştır.

Erkek çocukların resimlerinde kullandığı sembollere ait tablo oluşturulan rubriğin açıklaması:

4.2.16. 7EH1 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9)dönemdedir. İnsan figürünün gelişim göstermesi, resimler daha belirgin ve ayrıntılı olması ve yer çizgisini kullanması gerekirken kullanılmamıştır. Hasta çocuğun resminde çizgisel gelişim basamağı hakkıda pek fazla özellik görülmemektedir.

Çizgi: Ağaçların balıkların bir çocuk figürü ve güneşin çizildiği bu resminde, tamamlanmamış bir yapı söz konusudur. Figürler kâğıt içine orantılı dağıtılmıştır ama perspektife ait hiçbir kural görülmemektedir. Çizgi olarak yer yer normal yer yer de ince çizgiler kullanılmıştır. İnce çizgiler güvensiz ve çekingen kişi özeliğine işaret eder

Yön: Önden görünür insan resmi kullanılmış olup ve balıklarda yandan çizilmiştir. Balıklarda sağa doğru hareket vardır. Buda geleceği yönelmeyi anlatır(Çankırılı,2015, s.220).

Renk: Bu resimde renk algısı konusunda ciddi bir sorun yaşandığı görülmektedir, resmi çizen çocuğun renk algısını yeterince gelişmediğini işaret etmektedir. .Renkleri kontör çizgisi olarak ve özgür kullanmıştır. Yeşile boyanmış bir balık vardır ve yeşil hayat demektir. Yeşilin altında yer alan sarıbalığın yüzü mutludur. Ailesi tarafından sevilen değer verilen çocuklar sarı rengi kullanır. Sarının arkasında mor gözü olmayan bir balık çizilmiştir. Kendisinin üstesinden gelemeyeceği sorumluluk verilen çocuklar mor renk kullanır ve gözün olmaması da üzüntüsünü saklamasına işaret ediyor diyebiliriz.

Yeşil hayat demek, tazelik ve gençlik demektir (Çankırılı, 2011:208). Çocuğa kaldıramayacağı bir sorumluluk yüklendiğinde, kendisinden bekleneni karşılayamayacağı endişesine kapıldığında ve gözü korktuğunda bunu çizimlerinde mor renk kullanarak açığa vurabilir. Anne babanın desteğine ve güvenine ihtiyaç duyan çocuklar da çizimlerinde mor rengi kullanabilir (Çankırılı, 2011, s.210). Sarı altın rengi olduğu için zenginliği çağrıştırır. Ayçiçeğinin rengi sarıdır, ama Anadolu'daki adı "günebakan'dır. Işık almak için yüzünü hep güneşe döndürdüğü için bu isim verilmiş olmalı. Sarı renk olgunluğu ve kanaatkârlığı da simgeler (Çankırılı, 2011, s.209).

Zemin: Resimde zemin çizgisi kullanılmamıştır.

İnsan: İnsan figürü önden görünür çizilmiştir. Doğrudan doğruya ilişki kurabilen, iyimser ve dürüst kişiliği ifade eder. Bu yaş döneminde insan figüründe gelişme göstermesi gerekirken cin ali şeklinde çizmiş el ve ayaklar yoktur öz güven eksikliğini anlatır. Göz yuvarlağın içi boştur buda kişiliğinin farkında olmadığı, zihinsel ve duygusal yönden boş olduğu anlamına gelmektedir.

Eksik bırakılan çizgiler Çocuklar yakından ilgilendikleri veya endişe duydukları beden kısımlarını eksik bırakırlar. Ellerin çizilmemesi, kolların ve bacakların olmayışı çocuğun güvensizliğini dile getirir. Bacakların olmayışı çocuğun kendisini desteksiz ve hareketsiz algıladığını gösterir. Ağzın olmayışı iletişim zorluğunu gösterir(Yavuzer, 1993, s.20).

Ev: Resimde ev figürü kullanılmamıştır.

Ağaç: Çocuk çizdiği ağaç kendisini yansıtır. Ağaç geçmiş gelecek ait düşünceler ve hayalleri anlatır. Ağaç aileyi ağaç ve mükemmel anneyi temsil eder. Tamamen sola atılmış ve siyah meyveli ağaç; sola ağacın atılması kendine güveni olmayan ve anne şefkatine ihtiyacı olan çocuğu, siyah renk depresyon demektir, kalın düz ve pürüzsüz bir gövde, yeterli koruma ve besleme görevi yapmayan anneyi sembolize edebilir. Çünkü düz ve pürüzsüz bir gövdeye

tırmanmak çok zordur. Yukarıda yeşil ve kırmızı meyveli ağaç, kardeşi olabilir başarılı, mutlu, çalışkan, bağımsız, sorumluluk alabilen ve özgüveni yüksek çocuğa işarettir.

Çocuklar, kolektif bilinçaltında ağaç ile insan arasındaki ilişkinin kodlarını taşımaktadır. Ağaç mükemmel anneyi temsil etmektedir. Çocuk ağaç çizerken yalnızca korunma, beslenme ve sevgi ihtiyacını yansıtmaz, aynı zamanda hayallerini, ümitlerini ve beklentilerini de yansıtır. Ağacın gövdesi çocuğun anne ile ilişkisini ifade eder (Çankırılı,2015, s.275-277). Düz pürüzsüz bir gövde, yeterli koruma ve beslenme görevi yapamayan anneyi sembolize eder (Çankırılı,2015, s.278).

Bulut-güneş- hayvan: Güneş figürü anneyle özdeşleştirilir.

4.2.17. 7EH2 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9)dönemdedir.

Çizgi: Bazı kısımlarda kesik çizgiler görülmektedir. Çocukların resimlerinde kullandıkları silik ve kesintili çizgiler hassas ve kırılgan kişilik yapılarıyla alakalıdır. Bastırılarak çizilen kalın çizgiler saldırgan dürtülerin varlığını gösterebilir (Bahçıvan-Saydam, 2004, s.112).

Yön: Resmin sağ tarafa sıkıştırıldığı görülmektedir buda geleceği, bilinci ve hareketliği anlatır.

Sağ taraf geleceği, bilinci ve hareketliği anlatır(Çankırılı,2015, s.219).

Renk: Bu dönemin özelliği olan nesnelerin kendi renklerine yakın kullanıldığı görülmektedir. Kahverengi, yeşil, sarı, mavi ve sarı renk kullanılmıştır.

Zemin: Zeminin tepecikler şeklinde çizilmesi bağımsız olma kaygısını göstermektedir

Zeminin tepecikler şeklinde çizilmesi bağımsız olma kaygısını anlatır (Halmatov, 2016, s.128).

İnsan: Ağacın altında tek ve yalnız oturması kendisini yalnız hissettiğine işaret edilmiştir.

Ev: Mutlu evlerin çatıları kırmızıya boyanır buda mutlu bir aile ve çocuğa işarettir. Resimde kahverengili çatı ev çizilmiştir. Çocuğun, depresyonda ve bir sıkıntı içinde olduğu anlamına gelmektedir. Küçük kapı, küçük pencere iletişime kapalı bir aileyi anlatmaktadır.

İnsan için baş ne kadar önemli ise ev içinde çatı o kadar önemlidir. Mutlu evlerin çatıları kırmızıya, mutsuz evlerin çatıları siyaha boyanır. Mutsuz evlerin çatılarında bacaya rastlanmaz. Bacası olda da tütmez (Çankırılı,2015, s.268-269). Pencere iletişim becerisi, iletişime açık olma belirtisidir (Halmatov, 2016, s.116).

Ağaç: Ağacın aşağıya doğru genişleyen gövdesi kendi ayakları üzerinde durma arzusunu, dallarının da özenle çizilmiş olması sabırlı olduğunu göstermektedir. Lamba mutluluktur kendisiyle evi arasına ağaca takılmış lamba çizmiştir buda ailesiyle bir sorunu olduğuna işaret etmektedir.

Ağacın aşağıya doğru genişleyen gövdesi kendi ayakları üzerinde durma arzusuna işarettir (Halmatov, 2016, s.126).

Bulut-güneş- hayvan: Resimde sarı renk de bir güneş vardır.

4.2.18. 7EH3 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9)dönemdedir. Hasta çocuğun çizdiği resimde çizgisel gelişim özelikleri pek fazla görülmemektedir.

Çizgi: Resimler kâğıt içine orantılı dağıtılmıştır.

Yön: Kullanılmamıştır.

Renk: Resimde boya kullanılmamıştır

Zemin: Zikzak zemin güvensizlik ve korumaya ihtiyacı olduğunu anlatmaktadır.

Zemin çizgisinin eğimi güvensizlik ve koruma duygusunu anlatır(Halmatov, 2016, s.116).

İnsan: Evin önünde detaylara girilmeden özensiz çizilmiş bir insan figürü bulunmaktadır. Kocaman içi boş çukur şekilde çizilmiş olan göz dış çevreyle olan bağlantılarının yetersizliğine ve içe dönüklüğüne, büyük ağız küfüre eğilimli olmayı, boynunun olmaması duygusal ve sosyal gelişmemişliği, kollarının iki yana açık olması iletişim kurma isteğini, el ve ayakların olmaması öz güven eksikliğine işarettir.

İçi boş çizilen gözler çevreyle iletişim eksikliğine, büyük ağız küfüre, boynunun olmaması öfke kontrolünü anlatır(Halmatov, 2016, s.42-43). İki yana açılan kollar insanlarla yakın ilişki kuran, sevecen kişilerin çizimlerinde görülür(Di Leo, 1983, s.120; Altınköprü, 2003, s.237).

4.2.19. 8EH1 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9 yaş)dönemdedir.

Çizgi: Sayfanın tamamını kaplayan bir insan figürü çizilmiştir buda genellikle iç kontrolü zayıf olan saldırgan çocuklar tarafından çizilir

Yön: Resimde yön kullanılmamıştır.

Renk: Renkler kahverengi, mavi ve kırmızıdır.

Zemin: Resimde zemin kullanılmamıştır.

İnsan: Bastırılarak çizilmiş saçlar vardır buda güçlü olma arzusunu göstermektedir. Figürün kaşları çatık ve sinirlidir, aşırı büyük kulak eleştirilen çocuğa, ayakların çizilmemiş olması kendine güveni olmadığına, geniş omuz ve omuzdan çıkan kol güçlü olma arzusuna işaret etmektedir. Köşeli omuz agresif ve saldırgan biri olduğunu göstermektedir bunu da büyük içi boyanmamış ağız ve görünen dişlerle de desteklemektedir.

Ayrıca normalden büyük çizilen kulaklar kişinin çevresi tarafından sürekli eleştirildiği ve çevresinde olanları, konuşulanları sürekli dinleme ihtiyacı içinde olduğu sonucuna varılabilir (Altınköprü, 2003, s. 235; Bahçıvan-Saydam, 2004, s.117).

Ev: Resimde Ev kullanılmamıştır.

Ağaç: Resimde Ağaç kullanılmamıştır.

Bulut-güneş- hayvan: Resimde bulut, güneş, ağaç kullanılmamıştır.

4.2.20. 8EH2 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9)dönemdedir.

Çizgi: Sayfanın tamamını kaplayan bir insan figürü çizilmiştir buda genellikle iç kontrolü zayıf olan saldırgan çocuklar tarafından çizilir.

Yön: .Bir ayak sola bir ayağın sağa bakması bir yandan küçük bir yandan da büyüme isteğini anlatmaktadır

*Renk***:** Resimde kahverengi, pembe, mavi, sarı, turuncu, yeşil, kırmızı, siyah renkleri kullanmıştır.

Zemin: Resimde zemin kullanılmamıştır.

İnsan: Koyu bastırılmış saçlar güçlü olma arzusunu, görünen dişler saldırgan olma duygusunu, iki yana açık kollar iletişim açıklığını, yumuşak hatlı omuzlar uyumlu geçimli özellikleri göstermektedir. Ayakların yere sağlam basması kendine güvendiğine işaret etmektedir.

Resimde yuvarlak hatlı gövde ve omuzlar uyumlu ve geçimli özellikleri gösterir, (Çankırılı,2015, s.232). Çocuk çizimlerinde ayaklar hayatta kalma gücünü temsil eder. Sağ ayak, çocuğun dış dünyadaki duruşunu; sol ayak ise ailedeki duruşunu sembolize eder(Halmatov, 2016, s.43).

Ev: Resimde ev kullanılmamıştır.

Ağaç: Resimde ağaç kullanılmamıştır.

Bulut-güneş-hayvan: Resimde bulut, güneş, ağaç kullanılmamıştır.

4.2.21. 8EH3 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9 yaş)dönemindedir. Bu dönemin özelliklerini taşımaktadır.

Çizgi: Resim sayfa içine dengeli dağıtılmıştır yalnız sağdaki figüre dikkat çekilmek istenip büyük çizilmiştir.

Yön: Resmin sol alt köşesinde yer alan figürler çocuğun kolektif bilinçaltını bize yansıtmaktadır.

Renk: Renk olarak mavi, kahverengi, siyah, turuncu, yeşil ve sarı renk yer almaktadır.

Zemin: Kendisini zemine oturtmamıştır buda güven duygusu eksikliğini göstermektedir

İnsan: Gövdenin tam ortasından yukarıdan aşağıya çizilen düğmeler çocuğun bağımlılık çocuksuluk ve sosyal uyum eksikliğini göstermektedir. Resminde üç figür bulunmaktadır.

Ev: Resimde ev kullanılmamıştır.

Ağaç: Resimde ağaç kullanılmamıştır.

Bulut-güneş- hayvan: Üç bulutla da ailesini anlatmaktadır.

4.2.22. 9EH1 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Resmi yapan çocuk çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9 yaş)dönemindedir

Çizgi: Figürler sayfa içinde orantılı dağıtılmıştır.

Yön: Sağ taraf, erkeksi davranışları ve resmin sağ taraftan taşması geçmişten kaçma isteğini ve geçmiş yaşantılara ait korku ve kaygılarını anlatmaktadır.

Resmin sağ taraftan taşması geçmişten kaçma isteğini, geçmişten geleceğe gitme isteğini anlatır. (Halmatov, 2016, s.124-112).

Renk: Renk olarak da nesnelerin gerçek renklerine sadık kalmaya özen göstermeye çalışmıştır.

Zemin: Zemin çizgisindeki eğimler korumasızlığı ve bağımlılığa (annesine ya da başkaına bağımlı olma kaybetme korkusu) işaret etmektedir. Ayrıca zeminde küçük tepecikler vardır buda bağımsız olma çabasını, kaygıyı ve ulaşılması zor amacı ifade eder. İki dağın ortasından akan su korunmaya ve güven duygusuna olan ihtiyacını anlatır.

Zemin çizgisinin eğimi güvensizlik ve korunmazlık duygusu, bağımlılık duygusu(anne ya da bir başaksına bağımlı olma ve onu kaybetme)korkusunu anlatır. Zemindeki tepecikler bağımsız olma çabası kaygı, ulaşılması güç amaca yönelmedir (Halmatov, 2016, s.124-128).

İnsan: Ağızları açık figürlerle küfür etmeyi sevdiğini göstermektedir.

Ev: Resimde ev kullanılmamıştır.

Ağaç: Resimde ağaç kullanılmamıştır.

Bulut-güneş- ağaç: Horoz kafalı helikopter kullanılmıştır.

4.2.23. 9EH2 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Resmi yapan çocuk çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9 yaş)dönemindedir

Çizgi: .Figürler sayfa içinde orantılı dağıtılmıştır.

Yön: Resimde dikkati çeken belirli bir yön yoktur.

Renk: Renk olarak da nesnelerin gerçek renklerine sadık kalmaya özen göstermeye çalışmıştır. Renk olarak yeşil, siyah, sarı kırmızı, mavi ve sarı renk kullanılmıştır.

Zemin: Resimde figürler kalın yeşil zemin üzerinde yer almaktadır

İnsan: Hasta çocuğun çizdiği resimde üç küçük figür yer almaktadır buda çekingenliğe ve özgüven problemi olduğunu göstermektedir.

Küçük çizgiler, küçük boyut genellikle güvensizliğin simgesidir(Yavuzer,2003, s.97)

Ev: Ortada bulunan ev yattığı hastane olabilir.

Ağaç: Figürlerin yanlarında da çiçekler vardır. İki çiçek aynı renk ve aynı tür çizilmiştir Çocukların arasındaki duygusal bir bağ olduğunu göstermektedir Ağacın biri hastanenin solunda hastaneye yapışık diğer ağaç en solda bayrağa yapışıktır iki ağacı da bir sıra ayırmaktadır. İki ağaçta birbirine benzemektedir. Okul ve hastane arasında bu şekilde duygusal bağ kurmuştur. En sağdaki ağaç ve bayrakla da okula ve evine özlemini anlatmaktadır.

Çocuklar, kolektif bilinçaltında ağaç ile insan arasındaki ilişkinin kodlarını taşımaktadır. Ağaç mükemmel anneyi temsil etmektedir. Çocuk ağaç çizerken yalnızca korunma, beslenme ve sevgi ihtiyacını yansıtmaz, aynı zamanda hayallerini, ümitlerini ve beklentilerini de yansıtır. Ağacın gövdesi çocuğun anne ile ilişkisini ifade eder.(Çankırılı,2015, s.275-277).

Bulut-güneş- hayvan: Hastanenin üstünde kelebekler ve kuş vardır.

4.2.24.1 0EH1 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Çocuk gerçekçilik dönemi (9-11) yaş dönemindedir.

Çizgi: .Figürler resim içine orantılı dağıtılmıştır

Yön: Resimde kullanılan üç figürde de dikkati çeken yüzlerinin bize dönükken ayaklarının sola bakması buda Geçmişe dönük, içe dönük, bağımlı depresif olduğunu anlatmaktadır.

Renk: Bu dönemin bir özelliği olan renkler resimde anlam ve amaçlarına göre kullanılmıştır.

Zemin: .Zemin çizgisi yoktur buda güven duygusu eksikliği olduğunu göstermektedir.

İnsan: Anne ve baba arasına evi yerleştirmiştir buda anneyle babasının arasında bir sorunun olduğuna işaret etmektedir. Anne figürünü mor renkle çizmiştir buda annesini güzel, asil gördüğüne işarettir. Annenin yanında bulunan figür kız kardeşinin figürüdür ve anneye yakın yarım çizmiştir buda kardeş kıskançlığına işarettir.

Anne ve baba arasına bir nesne çizilmesi anne baba geçimsizliğine işarettir. Mor renk aseletin lüksün simgesidir. Resimlerde eksik çizilen kişi ya probleminin olduğu ya da kıskandığı kişidir (Çankırılı,2015, s.210-250).

En son figür kendi figürüdür ve sağa çizmiştir. Saçlarını bastırarak çizmesi babasından daha güçlü olma arzusunu, kırmızı renk saldırgan davranışları, nokta göz depresif olduğunu, ağzını çizmemiş olması ailede konuştuklarına değer verilmediğini susturulduğunu, boynun olmaması sosyal yönden eksikliği, ellerin büyük olması saldırganlığa işarettir.

Nokta şeklinde çizilen göz olumsuz duygularını ve üzüntülerini saklama, gizleme girişimine işaret eder(Halmatov, 2016, s.42). Ağzın olmayışı iletişim zorluğunu gösterir(Yavuzer, 1993, s. 20). Boynun hiç çizilmemesi kişinin özellikle öfkesini kontrolde problem yaşadığını yansıtmaktadır. (Bahçıvan-Saydam, 2004: 118). Ellerin olduğundan büyük çizilmesi dış dünyadan saldırganlık gördüğü ve dış dünyaya saldırgan davrandığı anlamına gelir (Çankırılı,2015, s.234).

Ev: Kahverengi çatı ve çatıda da baca yoktur, bacanın olmaması mutsuzluğa işarettir. Kahverengi renk korunmaya ihtiyacının ve ilgi sevgi ihtiyacına işarettir. Evin içinde lamba yanmaktadır buda mutlu eve işarettir.

Şema öncesi evrede çocuklar için ev önemli bir yer tutar. Özellikle çocuklar mutlu bir çocukluk geçiriyor, ailesini seviyor ve ailesi de çocuğu seviyorsa çocuk bunu bacasından duman çıkan evini çizerek anlatır (Buyurgan ve Buyurgan, 2007, s. 51). Çocuk dünyasın ev güvenliğin aile içtenliğinin, yaşam garantisinin yansımasıdır (Yavuzer, 1993, s.71). Lamba Sıcaklık ve sevginin sembolüdür. Işıklı lamba evde hayat olduğunu gösterir (Çankırılı, 2015, s.270).

Ağaç: Ayrıca bu dönemde cinsiyet faktörleri açığa çıktığından erkek çocukları araba vb kız çocukları bebek vb çizerler.

Bulut-güneş- hayvan: Bulut diğer aile üyelerini temsil eder bulutların yüksekliği önemlidir bulutların mesafesi anne babasına çok yakın hemen üzerindedir buda bir soruna işarettir. Güneş figürü anne figürüyle özdeşleştirilir. Gülen ama göz bebeği olmayan göz vardır zihinsel ve duygusal yönden boşluğu anlatır.

Çocuk çiziminde güneş figürü anneyi temsil eder. Çocuğa göre annesiz dünya olamayacağına göre güneşsiz dünya da olmaz. Annesinden ayrı olan ve annesinden şiddet gören çocukların resimlerinde güneş yer almaz. Yer alsa da tam değildir. Ya yarımdır, ya önünde bulutlar vardır veya batmak üzeredir. Eğer bulutlar veya bulutlardan biri güneşin önünü kapatmışsa; aile üyelerinden biri çocukla anesi arasına girmiştir (Çankırılı,2015, s.284).

4.2.25. 10EH2 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: 10 yaşında erkek çocuğu şematik dönemdedir.

Çizgi: Çizgileri normaldir.

Yön: Soldan sağa hareket vardır buda geleceğe yönelmeyi gösterir

Renk: Renk olarak siyah beyaz bir resimdir sadece ir kırmızı renk kullanımı vardır.

Zemin: Zemin çizgisi kullanılmamıştır buda güvensizliğe işarettir bunu da kullandığı ince çizgilerle desteklemiştir.

İnsan: . Arabanın içindeki insan figürünü tamamen göstererek röntgen resim çizmiştir. Röntgen resim şema öncesi dönemde görülür

Ev: Resimde ev kullanılmamıştır.

Ağaç: Resimde ağaç kullanılmamıştır.

Bulut-güneş- hayvan: Günümüz toplumunda otomobil gücün bir göstergesidir, dolayısıyla genelde erkek çocukların resimlerinde otomobil sıkça göze çarpmaktadır.

Erkek çocuğunun yorumladığı resimler 11EH1

Gelişim Dönemi: Gerçekçilik Dönemi (9-11) yaş dönemindir.

Çizgi: Şişenin ve bardağın kâğıda yerleştirilmesi oldukça başarılıdır. Natürmort olarak çizilen bu resimde, tamamen eğitimli bir çizim söz konusudur.

Yön: Resimde yön kullanılmamıştır.

Renk: Renk kullanılmamıştır.

Zemin: Resimde zemin kullanılmamıştır.

İnsan: Resimde insan kullanılmamıştır.

Ev: Resimde ev kullanılmamıştır

Ağaç: Resimde ağaç kullanılmamıştır

Bulut-güneş- ağaç: Resimde bulut, güneş ve ağaç kullanılmamıştır

4.2.26. 11EH2 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: 11 yaşında erkek çocuğu gerçekçilik dönemdedir.

Çizgi: Çizgiler açısından değerlendirildiğinde ince çizgiler kullanılmıştır buda çocukta güvensizliğe işarettir bunu da zemin çizgisi kullanmayarak desteklemiştir. Ayrıca arabada soldan sağa bir hareket söz konusudur buda geleceğe yönelmeyi anlatır.

Yön: Kâğıtta yer yön seçimine bakıldığında sol üst köşe, sağ alt köşe kullanılmıştır.

Renk: Resimde fazla renk kullanılmadığı görülmektedir Renk olarak kırmızı, mavi, siyah, sarı, yeşil kullanılmıştır.

Zemin: Zemin çizgisi kullanılmamıştır.

İnsan: Arabanın altında sol tarafta bulunan bir insan figürünün saçları yoktur, gülmektedir, gözlerinin içi boş, köşeli omuz, ince boyun vardır, el ve ayaklar yoktur. Gülen insan figürü çocuğun mutlu olduğunu, saç çizilmemesi başarı kaygısının olmadığını, boş göz duygusal yönden boş olduğunu, sert köşeli omuzla ince boyunla güçlü görünmeye çalıştığını, el ve ayakların çizilmemiş olması güvensizliğine işaret etmek istemiş olabilir. Figürün kollarını iki

yana açık olarak çizmesi de iletişim kurma isteğini anlatmaktadır. Sağ tarafta bulunan figür özensiz çizilmiş olup boş gözlerle gene duygusal yönden boşluğu, el ve ayakların olmamasıyla güvensizliği, kolların iki yana açılmasıyla da iletişim kurma isteğini anlatmaktadır

Ev: Resimde ev kullanılmamıştır

Ağaç: Sol köşede bir ağaç bulunmaktadır;

Bulut-güneş- ağaç: Resimde bulut, güneş ve ağaç kullanılmamıştır

4.2.27. 12EH1 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemindedir.

Çizgi: Çizgi olarak normaldir.

Yön: Yön kullanılmamıştır.

Renk: Resimde aslanın, kartalın ve dalın renkleri, çocuğun renk algısının gerçekçi olduğunu Her ne kadar çocuğun renk algısı gelişmiş gibi görülse de, bir afişin akılda kalan görüntüsü olması ihtimalini de düşünmek gerekir.

Bulut-güneş- ağaç: Psikolojik olarak bakıldığında resim, çocuğun futbolu ne kadar sevdiğini göstermektedir. Burada bir sıkılma söz konusu değildir, tersine bir eğlence söz konusudur. Çünkü aslanın üzerinde siyah lekeler oluşmuştur. Bu, Beşiktaş takımının Galatasaray üzerindeki hâkimiyetini göstermektedir. Yine resim içerisindeki yazının da kısmi olarak renklendirildiği görülmektedir.

4.2.28. 12EH2 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemindedir.

Çizgi: Resminde nesneler sayfa içine orantılı dağıtılmıştır.

Yön: Belirgin bir yön yoktur.

Renk: Renk olarak, kırmızı, mavi, sarı ve yeşil kullanılmıştır.

Zemin: Resimde figürler kalın bir yeşil zemin üzerinde yer almaktadır buda kalın zemin kararsızlık, yoğun yetersizlik duygusu ve desteği kaybetme korkusuna kaygıyı anlatır. Yeşil renkle de boyanması güven duygusuna ihtiyacı olduğunu anlatmaktadır. Çocuk hastalığından dolayı bir kaygı yaşamaktadır.

Sağa doğru bir eğim geleceğe yönelik olumsuz duyguların var oluşu, geleceğe yönelik kaygı (Halmatov, 2016, s.42).

İnsan: Resimde insan çizilmemiştir.

Ev: Mutlu evlerin çatısı kırmızıya boyanır ve bacası tüter. Evin çatısı kırmızı renktir ve mutluluğa işarettir.

Ağaç: Evin en sağında yalnız tek ağaç hayatını kaybeden babası olabilir.

4.2.29. 12EH3 Resminde Kullanılan Semboller

Gelişim Dönemi: Resmi çizen çocuk gerçekçilik dönemindedir.

Çizgi: Genel olarak resim siyah beyazdır, ancak siyah beyaz bölgelerde resmin başarılı bir şekilde tonlandığı görülmektedir. Çocuğun renk algısı yüksektir. Yine paspartu kenarında iki renkli bir çerçeve kullanılmıştır Bu nedenle çocuğun hem renk gösterimi hem de renkleri kullanması yaşıtlarına göre ortalamanın üzerindedir. Oldukça başarılı olan bu çalışma da ışık gölgede yaşına göre oldukça iyidir

4.3. Verilerin Analizi

Bu çalışmada, elde edilen verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramalara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.195-196). Özellik içerik analizinde çocukların belirli konular hakkında iç dünyalarını anlamak, belirli olay, kişi, olgu ve durumlara ne tepki verdiklerini öğrenmek için mecazlar en etkili veri toplama yöntemlerinden bir tanesidir.

Mecaz(metefor); bir kavram veya terimin belirli bir benzerliği ifade etmek amacıyla farklı bir içereğe uygulandığı bir dil formudur. Bu dil formu olarak aynı kavram ve terimin farklı ortamlar arasında bir geçiş olarak kullanılması anlamında mecazlar kavramlara dönüştürür. Mecazlar(metefor) insanların doğayı ve çevresini anlamasının, anlamsız görünen nesnel gerçeklikten belirli yorumlar yoluyla anlamlar çıkarmasının, yaşantı ve deneyime anlam kazandırmanın araçları olarak bilmeye olanak sağlar. Mecazlar olguları bir alandan diğer alana

taşır, gerçeği sözer ve basit bir şekilde tanımlar (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.206-207). Çocuklara resim çizdirmek en sık kullanılan mecaz veri toplama yöntemlerden bir tanesidir. Çocuğun resmini nasıl çizdiği ve açıkladığı asıl veriyi oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.206-212). Çocukların çizdikleri bu veriler(resimler) bu çalışmada içerik anilizi ile analiz edilmistir.

Çocukların resimlerinde kulladıkları sembolleri metefor(mecaz) açıdan incelenmesi

Güneş figürü: Anneyle duygusal bağı

Bulutlar: Bulutlarla aile üyeleriyle arasındaki ilişkiyi

Çiçek figürü: Mutluluk

Ağaç figürü: Anneyle ilikliyi, başarı, sorumluluk özgüveni

İnsan figürü: Kendisiyle ilgili yorumunu, sıkıntılarını, Saçlar; fiziksel güç, Ağız iletişim isteğini, göz duygularını, burun ben algısı ve özgüveni, kulak çocuğun çevresi ve kendi hakkında bilgi, çene güven duygusunu, boyun dürtülerini, omuzlar ve gövde sert ve yumuşak kişilik özelliğini, kollar ve eller çevreyle iletişim isteğini güç ve kuvveti, bacakla ve ayaklar hayatta kalma gücünü,

Ev figürü: Güvenliğin aile içtenliğinin, yaşam garantisinin yansıması

Aile figürü: Ailesiyle iletilşimini.

Kâğıtta yer ve yön seçimini: Üst kısım aydınlığı, ışığı, sıcaklığı ruhsallığı kutsallığı, iyimserliği ve hayalciliği ifade eder. Alt kısım bereketi, hafızayı ve suyu temsil eder. Sol taraf geçmişi, arzuyu, bilinçaltını sağ taraf geleceği, bilinci ve hareketliği anlatır. Resmin ortası bugünü sembolize eder. Sol üst baba, sağ alt köşe anne, sol alt köşe kolektif bilinçaltını, sağ üst köşe bilinç gelişimini temsil eder. Aynı zamanda çizimde insanların ve diğer figürlerin hangi yöne baktığı önemlidir. Soldan sağa hareket geleceğe yönelmeyi, sağdan sola hareket ise geçmişe ve bilinçaltına yönelmeyi temsil etmektedir.

Top, Balon ve İp: Mutlulıuk ve sevinç.

Uçurtma ve balon: Baskıcı aile ortamından kurtulma.

Piknik: Aile içi duygusal iletişimi sembolize eder.

Yıldız: Fiziksel ya da duygusal yoksunluğu.

Renk: Çocukların psikolojileri hakkında fikir verir.

Doktor Gonca Yayan danışman hocamda çocuk resimlerini yorumlamış olup sadece 2 resimde görüş ayrılığı oluşmuştur. Bu üç resim 9KH2 Resminde bulunan çiçeğin gül ve ağaç benzetmesi, çiçeğin köküne yaklaşmakta olan hayvanın kurtmu ve solucan mı

olduğudur12KH1 resminde gökyüzünde bulunan belli belirsiz objenin kuş veya uçak mı olduğu konusunda benzetmedir.

Görüş birliği mesela 20

Görüş ayrılığı 3

20/ 20+3 *100=0, 03 bir görüş ayrılığı oluşmuştur.

BÖLÜM V

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde alt problemlerden yola çıkarak hasta çocuklardan erkek ve kız çocukların demografik bilgilerine, kız ve erkek çocukların duygu durumlarının resimlerine nasıl yansıdığına yer verilmiştir.

1. Kız erkek çocukların demografik bilgileri aşağıdaki gibidir. Demografik bilginin Tablosu eklerde (Bkz. Ek.10-11) verilmiştir.

Bu çocuklar Dışkapı Eğitim ve Araştırma hastanesinde yatan kronik hastalıklığa sahip çocuklar arasından seçilmiştir. Resimler gönüllülük ilkesi göz önünde bulundurularak çizdirilmiştir. Kız çocuklarına ait demografik bilgi; 15 tane kız çocuğuna resim çizdirilmiştir. Bunlardan 2 tanesi 7 yaş, 3 tanesi 8 yaş, 3 tanesi 9 yaş, 3 tane 10 yaş 2 tanesi 11 yaş, 2 tanesi 12 yaşındadır. Tanı olarak 6 tane lösemi hastası, 2 tane kronik böbrek hastası, 1 tane kalp ve dolaşım hastası, 1 tane kronik karaciğer hastası, 1 tanesi astım, 1 tanesi diyabet, 1 kanama hastası, 1 tanede depresyon hastasıdır. Bu çocuklardan 2 tanesi ikinci sınıf, 3 tanesi üçüncü sınıf, 3 tanesi dördüncü sınıf, 3 tanesi beşinci sınıf, iki tanesi altıncı sınıf, 2 tanesi de yedinci sınıftır. Çocukların kardeş sayısın bakıldığında 8 tane çocuk 2 kardeş, 3 tane çocuk tek çocuk, 1 tane çocuk 5 kardeş, 1 tane çocuk 4 kardeş, 2 tane çocuk 3 kardeşdir. Bu kız çocuklarından 14 tanesinin anne ve babası sağdır sadece 1 çocuğun bası hayatta değildir. Hastanede yatış sürelerine bakıldığında 1 tanesi 1 hafta, 2 tanesi 2 hafta, 1 tanesi 5 gün, 3 tanesi 10 gündür, 1 tanesi 2 gündür, 1 tanesi 15 gündür, 2 tanesi 3 gündür hastanede yatmaktadır. Okul devamsızlıkları konusunda 2 çocuk 2 ay süreyle, 2 çocuk 2 hafta, 1 çocuk 1 hafta, 1 tane çocuk 5 gündür, 3 tane çocuk 10 gündür, 1 tane 2 gündür, 1 tane 15 gündür 2 tane 3 gündür, 1 tane 1 aydır okula gidememiştir. 8 tane kız çocuğunun ailesinin durumu kötö, 5 tanesinin normal, 2 tanesinin de iyidir.

Erkek öğrencilerin demografik bilgilerine bakıldığında; 15 tane erkek çocuğuna resim çizdirilmiştir. Bunlardan 3 tanesi 7 yaş, 2 tanesi 8 yaş, 2 tanesi 9 yaş, 2 tane 10 yaş, 2 tanesi 11

yaş, 3 tanesi 12 yaşındadır. Tanı olarak 7 tane lösemi hastası, 1 tane kronik böbrek hastası, 1 tane kalp ve dolaşım hastası, 1 tane kronik karaciğer hastası, 1 tanesi astım, 1 tanesi diyabet, 1 kanama hastası, 1 tanede depresyon hastasıdır. Bu çocuklardan 3 tanesi ikinci sınıf, 2 tanesi üçüncü sınıf, 2 tanesi dördüncü sınıf, 2 tanesi beşinci sınıf, iki tanesi altıncı sınıf, 3 tanesi de yedinci sınıftır. Çocukların kardeş sayısın bakıldığında 2 tane 4 kardeş, 3 tane 3 kardeş, 4 tane 4 kardeş 1 tanede 6 kardeşdir. Bu kız çocuklarından 12 tanesinin anne ve babası sağdır sadece 3 çocuğun babası hayatta değildir. Hastanede yatış sürelerine bakıldığında 2 tanesi 1 hafta, 3 tanesi 5 gün, 2tane 1 ay, 1 tane 8 gün, 2 tane 10 gün, 1 tane 20 gün, 1 tane 28 gün 1 tanede 9 gündür hastanede yatmaktadır. Okul devamsızlıkları konusunda 1 çocuk 2 ay 2 tane çocuk 5 gündür, 1 çocuk 3 hafta, 2 çocuk 1 hafta, 4 çocuk 10 gündür, 1 çocuk 20 gündür, 1 çocuk 9 gün okula gidememiştir.8 tane çocuğun ailesinin durumu kötö, 5 tane çocuğun aileinin durumu normal, 2 taneinin durumu iyidir.

2. Aşağıdaki araştırmalarda kronik hastalık tedavisi görmesi nedeniyle hastanede yatan 7-12 yaş arası kız çocukların duygu durumları resimlerine nasıl yansıdığı incelenmiştir. Viktor Lowenfeld “Sanatsal Gelişim Evreleri” dikkate alınarak resimlerin yorumlanması yapılmıştır.

Şekil 3. 7 yaşındaki kız çocuğu, 7KH1

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 7 yaşında, lösemi hastası bir kız çocuğudur. Lösemi hastalığının üçüncü aşamasındadır. Çocuğun annesi ve babası hayattadır ve tek kardeşi vardır. Ailenin gelir durumu ülkemiz şartlarında yoksul olarak nitelendirilebilir ve çocuğun tedavisi devletin imkânlarından (sigortadan) karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

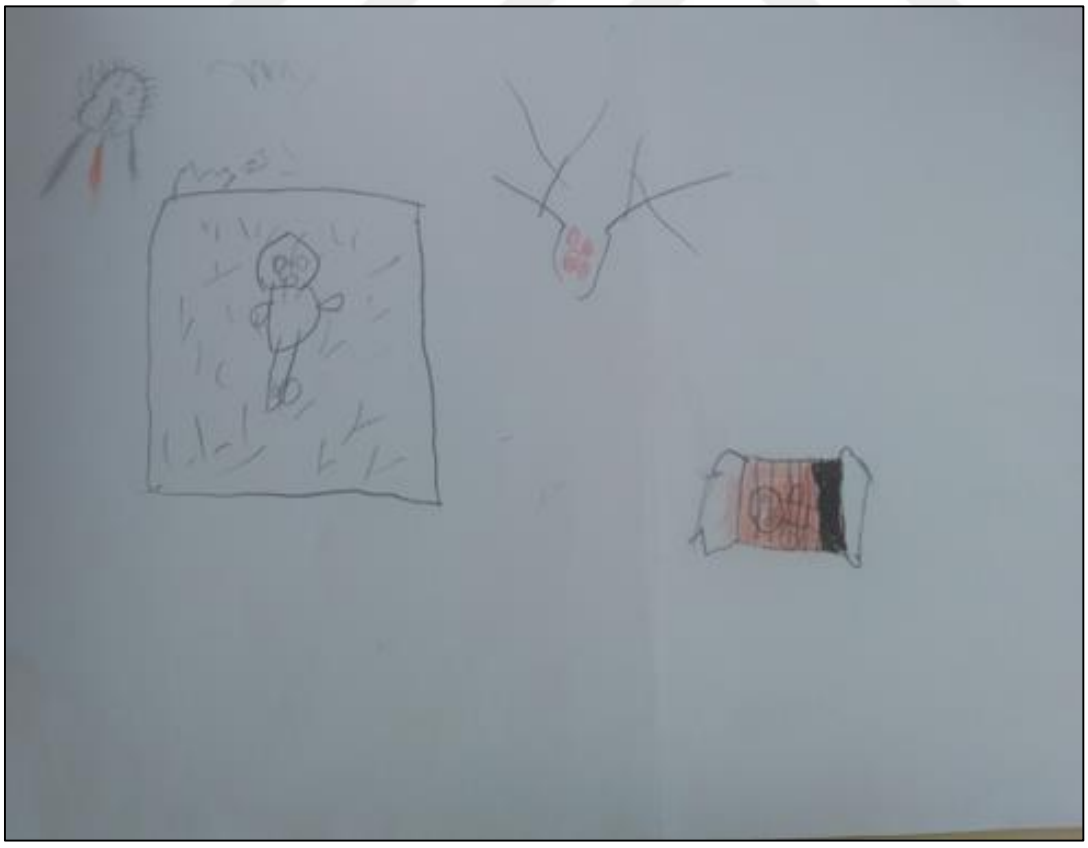
Hasta çocuk resmin tam merkezine gülen bir çocuk resmi çizmiştir. Gülen çocuk resminin yanında trafik lambası, yukarı doğru uzanan bir yol, sağ ve solunda da iki ev resmi yer almaktadır. Sol tarafta bulunan evin etrafını çevreleyen 5 ağaç, 3 geometrik obje, sol yanında yukarı uzanan bir yol ve evin çatısına da bir kuş resmi çizilmiştir. Evlerin tek bir penceresi ve tek bir kapısı vardır fakat soldaki eve kapı çizilmemiştir. Hasta çocuk gökyüzüne mavi bulutlar ve bulutların ortasına sarı bir bulut çizmiştir. Renk olarak kırmızı, mavi, turuncu ve sarı kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Resmi çizen çocuk çizgisel gelişim dönemlerinden şematik (7-9 yaş) dönemindedir. Bu gelişim döneminde; insan figürünün daha ayrıntılı olması ve yer çizgisinin kullanılması gerekmektedir ama bu unsurlar resimde görülmemektedir. Bu yüzden resimde, şematik dönemle ilgili pek fazla özellik görülmemektedir. Yer çizgisi çocuğun kendisi ve çevresiyle olan ilişkinin boyutunu temsil eder. Çizgi olarak değerlendirildiğinde yer yer titrek yer yer kalın ve ince çizgiler kullanılmıştır. Bu durum hasta çocuğun duygularındaki karmaşadan kaynaklanıyor olabilir. Resim sayfa içine dengeli dağıtılmıştır. Resimdeki renkler çizgisel olarak kullanılmıştır.

Resmin tam ortasında bulunan figürün yüzünün gülmesi mutlu olduğunu, alt bedeninin mavi renkle boyanması sakin bir çocuk olduğunu, el ve ayakların olmaması da güven duygusuna ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Soldaki ev hastane, en sağdaki ev de ailesiyle yaşadığı evi temsil ediyor olabilir. Evin tek bir pencerisi olup kapısı yoktur. Bu durum, ailenin iletişim eksikliğini göstermektedir. Ayrıca pencereden dışarı bakan bir insan resmedilmiş gibidir. Lösemi hastalığının son safhası olduğu için bütün zamanını artık hastanede geçirmektedir ve daha önce tedavi almak için hastaneye gelip yatış çıkış yaşarken artık bu zorlu tedaviyi sürekli hastanede kalarak almaktadır. Bu nedenle çocuk, dışarı özlemini pencereden bakan bir insan resmi çizerek anlatmış olabilir. Çatıdaki kuş çocuğun özgürlüğe olan isteğini yansıtmaktadır. Hastaneden koşarak eve giden çocuk eve gittiği için mutludur. Resmedilen bu çocuk kendisidir

çünkü çocuğun dışarı özlemi vardır. Bu özlemi çatıya çizdiği kuşla da desteklemektedir. Meyveli ağaç çalışkan ve aileye bağımlı olduğunu göstermektedir. Soldaki evi saran ağaçlar, hastanenin ağaçlar arasında olduğunu göstermektedir. En soldaki evin penceresi tek, kapısı önünde de merdiven vardır. Bir an önce eve gitme isteğini ayrıca hastaneye kapı çizmeyerek hastaneye gitmek istemediğini anlatmıştır. Evin önünden yukarı çıkan yol, yardıma ihtiyacının olduğuna işaret etmektedir. Parlak güneş ve bulutlar da ailesini sevdiğini ailesiyle mutlu olduğunu göstermektedir. Soldaki evin yanında üçgene kareye ve daireye benzeyen üç nesne gürülmektedir. Daire şekli sonsuzluğu, bütünlüğü, birliği ve korumayı simgeler. Kalbi sevgi dolu olan esprili çocuk, daire çizer. Bu çocuklar genelde kendilerini ikinci planda tutarlar. Kare hayatını güvence içinde sürdürmeye çalışmak isteğini ve üçgen de tehlikelere atılmayı göze alan güçlü bir iradeye sahip biri olduğunu göstermektedir. Psikolojik açıdan ele alındığında bu resim ya hastalığın ciddiyetini yeterince fark etmiş ya da daha doğru ifadeyle ebeveyni bunu kendisine yansıtmıştır. Resmin geneli hastane sürecinden sıkılmış bir çocuğa işaret etmektedir. Çocuk hastanede kalmaktan ve yatmaktan sıkılmış durumdadır ve kaçıp artık evine gitmek istemektedir.

Şekil 4. 7 yaşındaki kız çocuğu, 7KH2

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 7 yaşında, lösemi hastalığının son evresinde bulunan bir kız çocuğudur. Kendisi dışında bir kız bir erkek kardeşi olan ve kardeşleri içerisinde en küçük çocuktur. Ebeveyni mevsimlik işçi olarak çalışan çocuğun, lösemi hastalığı ikinci evresindedir. Çocuğun ailesinin maddi durumu düşük olup, hastalığın tedavi giderleri devlet tarafından karşılanmaktadır. Renk olarak sadece kırmızı kullanılmıştır.

Resmin Analizi

Resmin sol üst köşesinde, her yeri çimlenmiş bir mezar ve mezarın içinde yatan bir çocuk resmedilmiştir. Mezarın üstünde küçük bir taş ve insan figürü çizilmiştir. Mezarın yanında orta kısma doğru ters dönmüş bir ağaç vardır. Sol köşede de yatağına bağlanmış ayakları tamamen siyaha boyanmış bir insan figürü bulunmaktadır. Renk olarak sadece kırmızı ve siyah kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çizgisel gelişim dönemi olarak şematik (7-9 Yaş) dönemdedir. Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri, yer çizgisi ve gök çizgisinin kullanılmasıdır. Bu dönemdeki resimlerin, daha belirgin ve ayrıntılı olması ve insan figürünün gelişim göstermesi gerekmektedir.. Fakat hasta çocuğun çizmiş olduğu resimde, şematik döneme ait pek fazla bir özellik dikkati çekmemektedir. İlk bakışta resmin ne olduğu kolaylıkla anlaşılabilmektedir. Duygularını resme çok rahat aktarmıştır ve resim çok gerçekçidir. Bu resimde, şematik dönemin bir özelliği olan kuşbakışı çizimleri görülmektedir. Bunu kendisini mezarda ve hasta yatağında çizerken kullanmıştır. Çizgiler nettir ve figürler önden profilden çizilmiştir. Fazla bir renk kullanılmadan yapılan bu resimde çocuğun renk algısı konusunda bir şey söylemek zordur. Resimdeki figürler çoğu sol üst köşede toplanmıştır.

Çocuk resimlerinde, resmin sol üst köşesi baba figürünü ve sol tarafda bilinçaltını göstermektedir. Mezar başında duranın babası olduğu ve mezarda olan çocuğun da kendisinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu çocuk gelişim döneminin gerisinde çizgiler göstermektedir ancak gelişimi geride olduğundan değil yaşadığı hastalığın ciddiyetini fazlasıyla idrak ettiğinden resminde bu çizgiler yer almaktadır. Çocuğun bilinçaltında ölüm korkusu mevcuttur. Resmin sağ tarafı resmi çizen kişiyi temsil eder. Çocuk burada kendisini hasta yatağına bağlı olarak çizmiştir.

Yedi yaşında lösemi hastalığıyla boğuşan çocuk, artık öleceğini düşünmektedir. Mezarının başına bir taş ve babasını yerleştirmiştir. Ters dönmüş meyveleri, aşağıda dalları yukarıda garip

bir ağaç çizmiştir. Büyük olasılıkla bu ters çizimler artık ailesinden kopup gideceğini düşündüğünden kaynaklanmaktadır. Sağ tarafta kendisini hastane yatağına bağlanmış biçimde çizmekle birlikte ayak kısmını siyaha boyamıştır. Siyah renk burada acı, keder ve yası temsil eder. Yani öleceğini bilmekte ve ölmek istememektedir. Yatağa bağlanarak mezara gitmek istememektedir, mezar korkusuyla birlikte ailesinden ayrılma korkusu yaşamaktadır. Çizilen resimdeki çizgiler ve figürler küçük resmedilmiştir. Çocuğun korkak ve içe dönük, güvensiz bir ortamda olduğunu göstermektedir. Çocuğun göz bebeklerinin çizilmemiş olması dış dünyayla ilişkilerinin kopuk olduğunun bir belirtisidir. Hem baba hem de çocuk figüründe kulaklar çizilmemiştir. Bu duymak istemediği ve hoşlanmadığı şeyleri göz ardı etmesinden kaynaklanmaktadır. Çocuk resmindeki kolların yumru şeklinde çizilmiş olması çevre ile olan ilişkisinin kopuk olduğunu gösterirken, resmin sağ üst köşesindeki baba figüründeki kollar normalden uzun çizilmiştir. Bu yönüyle de babasının çocuk üzerindeki güç ve kontrolü ifade edilmektedir. Baba figüründe bacakların çizilmemiş olması bu çocuğun içine düştüğü (hastalığı ile ilgili) güçlüklerin ve çatışmaların dışarıya yansıması olarak yorumlanabilir. Özetle hastalığı çocuğu ciddi bir şekilde etkilemiş ve onda ölüm korku oluşturmuştur.

5.1. 8 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri

Şekil 5. 8 yaşındaki kız çocuğu, 8KH3

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan sekiz yaşındaki kız çocuğu, kronik böbrek hastasıdır. Suriye asıllı olan çocuğun 4 kardeşi vardır. Çocuğun babası serbest meslek sahibi, annesi ise ev hanımıdır. Maddi imkânları oldukça düşük olan ailede, çocuğun tedavi giderleri devlet tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Hasta çocuğun çizdiği resimde ortada bir ev resmi vardır. Evin solunda bir insan figürü ve figürün yanında da bir ağaç bulunmaktadır. Resmin en sağına da köpek resmi çizilmiştir. Renk olarak pembe, kırmızı, yeşil, mor, siyah, turuncu ve gri kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çizgisel gelişim dönemine göre şematik dönemde (7-9 yaş) olan bu çocuk suluboya olarak yaptığı bu resimde renk kullanımı, yaşıtlarına ve bu araştırmadaki örneklere göre oldukça başarılıdır. Resimde güneşin içerisinin kırmızı ve etrafının sarı ile boyanması, evin çatısının kırmızı olması, resimde insan figürüne benzeyen evin yanındaki figürde kullanılan gri ve etrafındaki yeşil tonlar, çocuğun renk algısının da geliştiğini göstermektedir. Genellikle sıcak renkler kullanılmıştır ki bu sevecen, uyumlu, işbirliğine önem veren bir kişiliği olduğuna işaret eder. Resmin sayfa içinde dağılımı orantılıdır. Resimde bir tamamlanmamışlık söz konusudur.

Biraz karmaşık ve melankolik algı veren bir resimdir. Bu resimde dikkati çeken önemli bir unsur ise gri renkli, insanı andıran, kadına benzeyen figürün yüzünü evin dışına çevirmiş olan hüzünlü bakışıdır. Gri renk karamsarlığı ifade eder. Bu durum çizilen figürün bir sıkıntı içinde olduğunu göstermektedir. Bu figürle, çocuk yüksek ihtimalle kendini yansıtmaktadır. Evin dışında yer alan bu gri renkli figürün yanında kırmızı bir ağaç yer almaktadır. Çocuklar, kolektif bilinçaltında ağaç ile insan arasındaki ilişkinin kodlarını taşımaktadır. Ağaç mükemmel anneyi temsil etmektedir. Çocuk ağaç çizerken yalnızca korunma, beslenme ve sevgi ihtiyacını yansıtmaz, aynı zamanda hayallerini, ümitlerini ve beklentilerini de yansıtır. Ağacın gövdesi çocuğun anne ile ilişkisini ifade eder. Kırmızı ağaç saldırganlığa işarettir, aşağı doğru genişleyen gövde, kendi ayakları üzerinde durma arzusuna işarettir. Resimde yansıtılan ağaç figürüyle artık kendi ayakları üzerinde durmak istediğini işaret etmektedir. Resmin tam ortasına çizdiği ev resminin çatısı kırmızı ve bacası da tütmektedir ama iki baca vardır ve iki bacada iki ayrı renk kullanmıştır. Birinden kalın kırmızı dumanlar çıkmaktadır bu evdeki çatışmalara işarettir. Diğer baca gri renktir buda depresyona işarettir. Buradan çocuğun yaşadığı evde çatışmalar vardır diyebiliriz. Hasta çocuğu; depresyona iten, kendini evin dışında çizmesine neden olan, bu çatışmalar olabilir. Resimde iki baca cinsel kimlik karmaşasını

gösterir ama bu resmin genelinde çocuk, kullandığı iki renkle zıt duygularını anlatmaktadır. Asılında mutlu evlerin çatıları kırmıza boyanır ve bacası tüter. Çift baca ve farklı renk mutlu aileye değil de mutsuz olan aile içerisinde mutlu aileye özlemi yansıtıyor olabilir. Çatı ile evi boyayarak bir çizgi halinde ayırmış ve yeşil ile koyu kırmızı olmak üzere iki renk kullanmıştır. Koyu kırmızı saldırganlığı, yeşil ise kendine güveni yüksek olan ve uyumlu bir çocuğu temsil eder. Aslında içinde saldırgan dürtüler olmasına rağmen uyumlu olmak istediğini gösteriyor olabilir çünkü resmin genelinde kırmızı renk hâkimdir yani genelinde saldırgan dürtüler mevcuttur. Diğer ayrıntılardan kendini sakinleştirdiği anlaşılmaktadır. Resimde ilginç olan ise ikinci durumdur. Normal boyutta gene iki pencere ve iki pencerenin de rengi farklıdır. Biri evle aynı renkte pembe ve diğeri gri renkte çizilmiştir. Bu durumdan evde bir sıkıntı olduğunu ancak onun mutlu bir aile istediği anlaşılmaktadır. Gri renk karamsarlığa depresyona işaret ve pembe ise sakinliği ifade etmektedir. İki rengi sürekli bir arada kullkanması tesadüf değildir. Hep iki farklı renkle iki farklı duyguyu anlatmaya çalışmıştır. Evin içinde eşyalar var gibidir ve evin içini göstererek saydam bir resim özelliği kullanmaktadır. Aslında şema öncesi dönemde saydam resimler kullanılmaktadır. Bu eşyalarda turuncu, kırmızı ve yeşil renkler görülmektedir. Turuncu sağlık ve iyimserlik anlamına gelmektedir. Ev mor renge boyanmıştır.

Remin en sağında bir pembe köpek resmi vardır, hayvan sevgisine işarettir. Gökyüzü mor renkle boyanmıştır. Çocuk, üstesinden gelemeyeceği bir sorumluluğa sahiptir ki bunun hastalığı olması büyük olasılıktır. Evin üstüne çökmüş siyah bulutlar evdeki sıkıntıya işarettir. Yine güneşin iç rengindeki kırmızı, şiddet ya da hüzünlü iç durumu yansıtan ve resim genelinde hâkim olan bir unsurdur. Psikolojik açıdan ele alındığında bu resim, ya hastalığın ciddiyetini yeterince fark etmiş ya da daha doğru ifadeyle ebeveyni bunu kendisine yansıtmış bir çocuğa aittir. Hastane sürecinden sıkılmış bir çocuk görülmektedir ancak resim daha çok evdeki mutsuzluğu hisseden bir çocuğu çağrıştırmaktadır.

Şekil 6. 8 yaşındaki kız çocuğu, 8KH4

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 8 yaşındaki kız çocuğu, lösemi hastalığının ikinci aşamasındadır. Çocuğun ailesi Kıbrıs'ta olup, tedavi için Türkiye'ye gelmişlerdir. Kıbrıs'ta ortalama bir maddi gelire sahip olan ailenin, tedavi sürecinde giderleri devlet tarafından karşılansa da maddi sıkıntılar yaşadıkları ifade edilmiştir.

Resmin Analizi

Resmin tam merkezinde yeşil meyveli bir ağaç ve sağa doğru da uzanan iki ağaç bulunmaktadır. Ağaçlardan ikisine hamak bağlanmış olup ve sol tarafta da rengârenk çiçekler vardır. Gökyüzünde gökkuşağı ve gökkuşağının altında da uçan bir tane kuş, iki tane kelebek ve gök kuşağının üstünde de sağlı, sollu iki tane bulut bulunmaktadır. Renk olarak turuncu, pembe, sarı, kırmızı, mavi, yeşil, kanverengi, mor, kırmızı ve siyah kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Lösemili bir çocuğun çizdiği bu resim şematik döneme ait, dönemsel özellikleri taşıyan oldukça iyi bir resimdir. Resimlerinde kullandığı renkler, günlük yaşantısında gördüğü, nesne ve figürlere ait gerçek renklerdir. Çocukların resimlerinde, kullandıkları silik ve kesintili

çizgiler hassas ve kırılgan kişilik yapıda olduklarını anlatmaktadır. Hasta çocuğun çizdiği bu resimde kesik kesik boyamalar mevcuttur. Figür kullanılmamış olan resimde sadece bir adet içi boş hamak çizilmiştir. Resimde çizer, kendisini sağ tarafa yerleştirir ama hamak sağ taraftadır ve boştur çünkü hastanede yatmaktadır. Çocuk resminde, resmin solu ve alt tarafı olumsuzluk, depresif duyguları anlatmaktadır. Bu kısımda çiçekler vardır ve aileye, arkadaşlara bir özlem söz konusudur. Resimde ayrıntı çoktur. Bu, çocuğun hayal dünyasının geliştiğini göstermektedir.

Resmin zemini, kalın yeşil renge boyanmıştır. Yeşili bol kullanan çocuklar uyumlu, mutlu çocuklardır. Zemin çizgisinin kalın ve kavisli olması, hastalığından dolayı huzursuzluğa işarettir ama kavis iyiye işaret olduğundan hastalığında iyileşmeye karşı umudunu yitirmediğini göstermektedir. Ayrıca resimdeki kuş, çiçekler, ağaç, gökkuşağı, kelebek hepsi çocuğun özlemini dile getirmektedir. Bunu da iki ağaca bağladığı hamağın boş olmasıyla desteklemektedir. Çünkü lösemi hastalığı izole bir ortam gerektiren yaşamı kısıtlayan zor süreçli bir hastalıktır. Çiçekler ve çiçeklerdeki renkler, ağaçlar ve ağaçlardaki bol meyveler, kuş, kelebek, gök kuşağı hepsi mutluluğuna ve hastalığında umudunu yitirmediğine işarettir. Figürler ayrı ayrı ele alındığında sağda bulunan iki ağacın gövdesi düz ve kalındır. Bu, temel ihtiyaçlarını karşılamadaki yetersizliğini; ağaçların meyveli oluşu anne babasına aşırı bağımlı olduğuna işaret etmektedir. Ortadaki ağaç iki ağaçtan küçüktür ve mor renkde meyveleri vardır. Resimde kullanılan bu mor renk, çocuğun üstesinden gelemeyeceği bir sorumluluğa işarettir buda hastalığıdır. Birbirine benzer çiçekler en soldadır bunların aynı tip olması duygusal yakınlığa işarettir. Çocuk resimlerinde Sol taraf geçmişi, arzuyu, bilinçaltını ifade edmektedir. Burdandan da hasta çocuğun bilinçaltında duygusal yakınlığı olduğu ailesine ve arkadaşlarına, özlem duyduğunu söyleyebiliriz. Çocuk resimlerinde, çizilen kuş çocuktaki sevinci anlatmaktadır. Çizer, kuşda sola doru bir hareket çizmiştir buda geçmişi ve bilinçaltına yönelmeyi anlatmaktadır. Ortada iki kelebek figürü; hayali, sevgi ve güzellik arayışını anlatmaktadır. Fakat resmin genelinde hep bu duygu hâkimdir. Resimde çizilen gökkuşağı umudu ve bulutda diğer aile üyelerini anlatmaktadır. Annesiyle kendisi arasına gökkuşağı çizmiştir. Hastalığından dolayı annesine bağımlıdır ve bırakıp gitme korkusu yaşamaktadır. Hastanede olmak ve hastalığın tedavisinin yan etkileri çocuğu duygusal yönden olumsuz etkilemektedir.

Şekil 7. 8 yaşındaki kız çocuğu, 8KH5

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan sekiz yaşındaki kız çocuğu, astım hastasıdır. Çocuğun dışında iki kız bir erkek kardeşi daha vardır ve çocuk ailede en küçüktür. Kars'ta çiftçilik yapan babası ve ev hanımı olan annesi ile genel olarak ailenin ekonomik düzeyi oldukça düşüktür. Bu nedenle tedavi giderleri devlet tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Resimde sola doğru küçülen üç ağaç bulunmaktadır. Ağaçların gövdesi aşağı doğru genişlemektedir. En sonda gövdesi olmayan bir ağaç ve onun üstünde de herhangi bir zemine oturtulmayan bir çocuk figürü yer almaktadır. Gökyüzünde gülümseyen güneş ve üç bulut vardır. Renk olarak kahverengi, yeşil, mavi, siyah, kırmızı ve sarı renk kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çizgisel gelişim dönemine göre şematik dönemdedir ve bu dönemde resimler daha belirgin ve ayrıntılıdır. İlk bakışta resmin ne olduğu kolaylıkla anlaşılabilmektedir. Resimler daha gerçekçidir. Resimde mekânsal ilişki vardır. Yalnız yer çizgisinin kullanılması gerekirken kullanılmamıştır. Yer çizgisi çocuğun kendisi ve çevresiyle olan ilişkinin boyutunu temsil etmektedir. Renk olarak, bu dönemin bir özelliği olan günlük yaşantısında gördüğü, olması gerektiğini bildiği nesne ve figürlere ait gerçek renkleri kullanmıştır. Çocuk resimlerinde çizer

kendisini sağ tarafa çizer. Resmin, sağında bulunan tek figür çizerin kendisidir. Figürleri ve nesneleri kâğıdı orantılı bir şekilde dağıtmıştır. Yer ve yön olarak Resimdeki figürün arkasıyla solundaki alan geçmişi anlatmaktadır. Resimde bu kısımda bulutlar ve ağaçlar bulunmakradır. Resmin sağ ve üst tarafı geleceği anlatmaktadır ve çocuk bu kısımda annesiyle kendisi çizmiştir.

Toplamda dört kardeş olmalarından dolayı resimde dört ağacı kişileştirmiş olabilir. Çocuklar resimlerinde bazen hayvan ve insanları kişileştirebilirler. Üç ağacın gövdesinin de aşağı doğru genişlemesi, kendi ayakları üzerinde durma arzusuna, ağacın gövdesinin uzun olması ifade zayıflığına ve ağacın yeşil olması sorumluluk aldığına işarettir. Gövdesi olmayan en soldaki ağaçla, ananesiyle arasındaki bir soruna işarettir. Bu, annesinin desteğine ihtiyacı olduğu, hastanede bırakılmaktan korktuğu anlamına gelebilmektedir. Ayrıca hastanede yattığından dolayı dışarıya özlem duymaktadır. Gövdesi olmayan ağacın üzerindeki insan figürünün saçları koyuya boyanmış olması güçlü olma arzusuna, yüzünün gülmesi mutlu olduğuna, iki kolunun iki yana açık olması iletişim kurma isteğine, kıyafette pembe kullanması sakin bir kişiliğe, yüzünün dışa dönük ayaklarının sola dönük olması bağımlı bir çocuk olduğuna işarettir. Zemin çizgisinin yer almaması çocuğun güven duygusuna ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Gökyüzündeki mavi bulutlar mutlu olduğunu gösteren ikinci işarettir. Güneş figürü çocukla annenin ilişkisini anlatır ve güneş mutlu ve güldüğü için çocuk annesini sevmektedir. Resimde yalnızca kendisini çizmesi ise aile içinde bir soruna işarettir. Özetle çocuk hastanede yatmaktan huzursuzdur ve bu olay onu duygusal yönden olumsuz etkilemektedir.

5.2. 9. Yaş Kız Çocuklarının Resimleri

Şekil 8. 9 yaşındaki kız çocuğu, 9KH6

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 9 yaşındaki kız çocuğu, diyabet hastası olup bir kız kardeşi vardır. Çocuğun babası serbest meslek sahibi, annesi ise ev hanımıdır. Maddi imkânları oldukça kötü olan aile, sosyal yardımlaşma fonundan yoksulluk maaşı almakta ve hastane giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Ortada büyük bir çiçek ve yanında da iki küçük çiçek vardır. Resimde bir kare çerçeve ortasına büyük çiçeği diğer iki küçük çiçeği de kare dışına taşırmıştır. Renk olarak kırmızı, sarı, mor, mavi, turuncu ve yeşil kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Resmi yapan hasta çocuk çizgisel gelişim dönemi olarak şematik dönemdedir ve dönemsel özellikleri hem çizgisel hemde renk açısından taşımaktadır. Resimde figürler yerine çiçek kullanılmıştır. Resmi çizer direk boyayla çizmiştir. Bazı yerlerde net bazı yerlerdede önce

kesik kesik çizgi sonra da üzerindeden tekrar çizgiyle geçmiştir. Bu, kaygı taşıdığını ve onu kontrol etmek istediğini anlatmaktadır. Resim sayfa içine orantılı şekilde dağıtılmıştır.

Yan yana üç çiçek çizilmiştir, çocuk resimlerinde çiçek mutluluk demektir. Bu resimde yan yana çizdiği üç çiçeği insan yerine koyarak kişileştirmiş olabilir. Ortadaki çiçek en büyüktür ve anneyi temsil ettiği düşünülmektedir. Çiçeğin merkezindeki sarı rengin annenin çocuklarını sevdiğini, dış yapraklarında kullandığı kırmızı da annesinin kendisi için duyduğu kaygının bilincinde olduğuna işaret etmektedir. Kendisini annesine daha yakın çizmiştir. Çünkü resmin sağına çizer kendini çizer. Ortadaki mavi renkle sakinliğini ve kendine olan güvenini, dış yapraklarındaki mor renkle de kendisinin kaldıramayacağı bir hastalığının olduğunu anlatmaktadır. Annesini kendisiyle kardeşinin arasına çizmiştir bir kardeş kıskançlığı yaşıyor olabilir. Kardeşinin de saldırgan olduğunu kullandığı kırmızı renkle desteklemektedir. Dikdörtgen sağlamlık ve denge demektir, dikdörgtenin dışındaki yeşil renkte uyumlu bir kişiliği olduğuna işaret etmektedir. Çocuk hastalığının farkındadır ve hastalığı onu duygusal yönden olumsuz etkilemektedir.

Şekil 9. 9 yaşındaki kız çocuğu, 9KH7

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 9 yaşındaki kız çocuğu, kronik böbrek hastasıdır. Diyalize girmektedir. Bir kardeşi vardır annesi ev hanımı babası da işçidir. Hastane giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Sayfanın merkezinde sayfayı kaplayan kökleriyle çizilmiş bir gül dalı ağaç şeklinde çizilmiştir. Gülün içindeki çanakları bayağı karışık çizilmiş olup iki yaprağın damarları da belirgin çizilmiştir. Ağacın köküne doğru giden bir kurt bulunmaktadır. Mavi bir gökyüzü ve gülün sol üst köşesinde de parlak güneş vardır. Renk olarak kırmızı, yeşil, sarı, kahverengi ve mavi kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çizgisel gelişim dönemine göre şematik dönemdedir ve hasta çocuğun resminde bu döneme ait özellikler görülmektedir. Çizilen resim belirgin ve ayrıntılıdır ve ilk bakışta resmin ne olduğu kolaylıkla anlaşılabilmektedir. Resimde mekânsal bir ilişki vardır. Renk olarak bu dönemin bir özelliği olan figürlerin günlük yaşantısında gördüğü, olması gerektiğini bildiği gerçek renkleri kullanmıştır. Resimde insan figürü çizilmemiştir. Resim sayfanın tümünü kaplayacak şekilde çizilmiştir. Bu tür resimler iç kontrolü zayıf çocuklar tarafından çizilmektedir. Üst kısım aydınlığı, ışığı, sıcaklığı ruhsallığı kutsallığı, iyimserliği ve hayalciliği ifade eder ve bu kısımda çiçeğin üst kısmı yer almaktadır; alt kısım bereketi, hafızayı, suyu temsil eder ve bu kısımda çiçeğin sapı kökü vardır. Sol üst kısım da babayı temsil eder ve bu kısımda da güneş vardır.

Çocuk resimlerinde çiçek sevgi demektir. Ağaç da çocuğun ailesiyle olan ilişkisini belirler. Gül ağaç şeklinde çizilerek ailesiyle sembolleştirilmiştir ve aynı zamanda bilinçaltında annesiyle özdeşleşmektedir. Fakat ağaç köklerinin cılız bir şekilde ince çizilmesi annesiyle arsındaki ruhsal iletişimin eksikliğinin bir belirtisidir. Yılana benzeyen solacan figüründe ise çocuğun hastalıkla ilgili korkuları endişeleri anlatılmak istenmiştir. Bu figür aslında çocuğun böbreklerindeki sıkıntıların bir göstergesi olarak çizilmiş olabilir. Çiçeğin arkasında sarı güneş annesi sevdiğini ama ona çok ihtiyacını anlatmaktadır. Sonuç olrak hastalığının farkındadır buda çocuğu olumsuz yönde etkilemektedir.

Şekil 10. 9 yaşındaki kız çocuğu, 9KH8

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 9 yaşındaki kız çocuğu, lösemi hastalığının ilk evresindedir. Çocuğun kendisinden büyük iki kız kardeşi vardır. Baba emeklidir ve serbest meslek yapmaktadır. Ailenin geliri ortalama düzeyde olup, hastane ve tedavi giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

En sağa sıkıştırılmış bir ev resminin pencereleri ve kapısı normal büyüklükte olup bacası yoktur. Sol tarafta kalın gövdeli, üzerinde bol elma bulunan bir ağaç ve ağacın yanlarında ikişer çiçek, gökyüzünde bulutlar ve kuşlar vardır. Renk olarak kahverengi, kırmızı, siyah, yeşil, mavi ve sarı renk kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çizgisel gelişim dönemi olarak şematik dönemdedir (7-9 yaş) ve resim bu döneme ait özellikleri taşımaktadır. Renk olarak fazla bir renk kullanılmamıştır. Dış konturler direk boya kalemiyle çizilmiştir. Resime insan figürü çizilmemiştir. Çizgi olrak kesik çizgiler kullanılmıştır ki bu kaygıya işarettir. Resim sayfa içine orantılı bir şekilde dağıtılmıştır.

En sağa sıkıştırılmış evin bacası yoktur. Bacasız ev mutsuz eve işarettir. Evin sağ tarafdan taşması geçmişten kaçma isteğini veya geçmişten yana kaygı, korkularının olmasını anlatmaktadır. Kendisinin hastanede yatmasına bağlı olarak resimde bir özlem söz konusudur. Meyveli ve büyük gövdeli ağaç; kendi ihtiyaçlarını karşılama konusunda yetersizlik olduğunu ve kendi ayakları üzerinde durma isteğini gösterir. Ağacın iki yanında bulunan çiçekler için sağdaki iki çiçek annesi ve kendisi hastanede, soldaki iki çiçek de babası ve kardeşinin ise evde olduğunu anlamak istemektedir. Çiçeklerin aynı renge boyandığı ve aynı türden çizildiği dikkat çekilmektedir buda aile fertleri arasında duygusal yakınlığa işarettir. Uçan kuşlar, renkli bulutlar çocuğun mutlu olduğunu göstermektedir ve bu da çiçeklerle desteklemektedir. Hastalığının ilk aşamasında olduğundan dolayı böyle bir izlenim bırakmıştır. Hastalığının henüz farkında değildir.

5.3. 10 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri

Şekil 11. 10 yaşındaki kız çocuğu, 10KH9

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 10 yaşındaki kız çocuğu, epilepsi hastasıdır. Çocuğun kendisi dışında bir erkek kardeşi vardır. Annesi ev hanımı ve babası mühendistir. Ortalamanın biraz üzerinde bir gelire sahip olan ailenin temel tedavi giderleri SGK ve özel sigorta tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Resmin sağ tarafında piknik yapan iki çocuk, piknik örtülerini sermiş üzerinde bir muz, elma, üzüm ve sepet bulunmaktadır. Figürlerin göz merceği ve elleri yoktur. Solda ve merkezde bulunan iki ağaca hamak bağlanmış olup üzerinde de bir insan yatmaktadır. Bu figürün göz mercekleri ve elleri yoktur. Ağacın üzerinde yuva yapmış ve yuvasında oturan kuşlar vardır. Gökyüzünde iki bulut, güneş ve bulutlar bulunmaktadır. Renk olarak sarı, turuncu, yeşil, kahverengi, kırmızı, sarı, pembe ve mavi kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Resmi yapan çocuk gerçekçilik (9-12 yaş) dönemindedir ve bu dönemde görülen resimlerinde daha ayrıntılı çizimler ve gerçekçi bir yaklaşım, nesnelerin ve figürlerin boyutlarına, oranlara, renklere, perspektife ve cins ayrımına dikkat etme, bunları gerçeğe en uygun şekilde yansıtmaya çalışma ve figür-nesne-mekân ilişkisin kullanma gibi özellikler çocuğun resminde görülmektedir. Bu dönemin özelliği olarak renkler resimde anlam ve amaçlarına uygun şekilde yer almaktadır. Resimde figürler kâğıda orantılı bir şekilde yerleştirilmiştir. Resimde net çizgiler kullanılmıştır.

Çocuk kardeşiyle piknik yapmakta, baba figürü ise hamakta sallanmaktadır. Baba figürünün üzerindeki yeşil kazak babasının güven ihtiyacına ihtiyaç duyma ve mavi pantolon da tarafsız bir kişiliği anlatmaktadır. Kardeşinin üzerinde mavi renkli kıyafet kardeşinin sakin olduğunu, kendisinin üzerinde de mor bir kıyafet olması aşırı duyarlı biri olduğuna işaret etmektedir. Ama anne figürü resme dâhil edilmemiştir, buda ailede bir iletişimsizlik ve ailesinde sevgi eksikliği olduğunu akla getirmektedir. Kardeşiyle beraber olmaktan ve zaman geçirmekten mutludur. Resimdeki ağaç dalına yuva yapmış ve yuvada oturan kuşlar çevre bilincinin geliştiğine işarettir. Ayrıca ileriye dönük hayalleri ve anneden isteklerinin olduğunu da göstermektedir. Üç figüründe içi boş birer çukurluk halinde çizilmiş gözlerden bu çocuğun dış çevreyle korulan bağın yetersizliğine ve dünyaya karşı ilgisizliğe içe dönüklüğün ilişkisidir. Bu resimlerde kulakların çizilmemiş olması da sosyal ilişkilerde güçlük çektiğini ve sosyal ilişkilerdeki kurmadaki sıkıntılarını işaret etmektedir. Elerinin çizilmemesi de güvensizliğe işaret etmektedir. Ağacın köklerinin üçgen şeklinde resmedilmesi çocukla annenin arasında

olumlu bir dengenin işaretidir. Ağaç dalları sabırla çizilmiştir buda sabırlı bir çocuk olduğuna işarettir. Resmin üstünde iki mavi bulut kardeşiyle odur ve güneş annesidir. Annesine olan sevgisini göstermektedir. Uçan kuşlar boldur bu da mutluluğa işarettir. Sonuç olarak çocuğun hastalığından haberdar olduğu ve duygusal yönden olumsuz etkilendiği görülmektedir.

Şekil 12. 10 yaşındaki kız çocuğu, 10KH10

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 10 yaşındaki kız çocuğu, kalp ve dolaşım hastasıdır. Çocuğun kendisinden küçük bir kız kardeşi daha vardır. Annesi ev hanımı ve babası milli eğitim bakanlığında memur olarak çalışmaktadır. Ortalama bir gelire sahip olan ailenin hastane ve tedavi giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Bu resimde üç tane aynı boyda kız figürü çizilmiştir. Bu üç tane kız figürünün arasında da üç tane çiçek vardır. Renk olarak kırmızı, pembe, siyah, yeşil ve mavi kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Resmi çizen çocuk gerçekçilik (9-12 yaş) dönemindedir. Bu dönemin bir özelliği olan çocuğu toplumun bir parçası olduğunun farkındadır artık ve bunu resimlerine yansıtır. Bu dönem

resimlerinde daha ayrıntılı çizimler, gerçekçi bir yaklaşım, insan figürleri anatomiye uygun ve elbise giymiş şekilde çizilmesi, resim konularında kızlar ve erkekler arasında farklılıklar gözlemlenmesi, kız çocukları daha çok bebek resmi, portreler, elbiseler vb hepsini taşımaktadır ve dönemsel özeliği taşımaktadır. Sayfanın tamamını kaplayan büyük resimler kullanılmıştır, iç kontrolün zayıf olduğunu söylemek mümkündür. Renk olarak dönemsel özeliği taşıyan gerçekçi renkler kullanılmaya çalışılmıştır.

Resimde yüzüyle sağa bakan üç figürde karşılaştığı güçlükleri kendi çabalarıyla aşan çocukları anlatmaktadır. Üç figürün ince uzun olması içe dönüklüğe, kemer kullanması arzularını bastırmaya işarettir. Ayrıca kemer kullanılması göğüs ve karın bölgesinin ayrı işlevleri olduğunada işarettir. Figürler tek tek ele alınacak olursa; en sağdaki figürün saçları bastırılarak turuncu renge boyanmıştır. Çocuğun resminde bastırarak boyadığı saçlar çocuğun fiziksel olarak güçlü olma arzusuna, yumuşak ve yuvarlak hatlı gövde ve omuzlar uyumlu ve geçimli özelliklere, kollarının iki yana açık olması iletişim kurma isteğine işaret etmekdedir. Pembe renkli elbise ise sakin kişiliğe işarettir. Ortadaki figürde kirpikli göz çizilmiştir. Bu çocuğu zorlayan olaylara işaret etmektedir. Omuzlar uyumlu ve geçimli özelliklere, kollarının iki yana açık olması iletişim kurma isteğini anlatır. Kafadaki başlık ve üst kısmın kırmızı oluşu saldırgan duygulara; etekteki yeşil olgunluğa işaret etmektedir. Resmin sağ tarafındaki figür kişinin kendisini anlatır ve en sağdaki figür kendisidir. Farklı olarak figürün ayakkabıları oldukça büyük çizilmiştir. Bu, güç göstergesidir ve çiçekle arkadaşlarından ayrılmıştır. Çocuk resimlerinde çiçek mutluluk demektir. Bu çocuğun aynı türden çiçekler çizdiği dikkat çekilmektedir. Bu, figürler arasında duygusal yakınlığa işarettir. Sonuç olarak hastalığın çocuğu olumsuz etkilediğinden bahsedebilir.

Şekil 13. 10 yaşındaki kız çocuğu, 10KH11

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 10 yaşında, lösemi hastası bir kız çocuğudur. Kendisi dışında iki erkek kardeşi vardır. Babası inşaat işçisi ve annesi de ev hanımıdır. Çocuğun ailesinin maddi durumu düşük olup, hastalığın tedavi giderleri devlet tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Resmin tam ortasında sayfayı kaplayan bir figür görülmektedir. Figürün yüzü üzgün, gözleri, ağzı büyüktür. Kalın boyunlu kolları iki yana açılmış, yuvarlak omuzlu ayakları da yere basmaktadır. Renk olarak kırmızı mavi kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Resmi çizen çocuk gerçekçilik (9-12 yaş) dönemindedir. Bu dönemin özelliği olan çizgilerinin daha ayrıntılı, gerçeğe yakın olması ve konu seçiminde cinsiyet farklılıkları görülmektedir. Renk olarak az sayıda renk kullanılmıştır. Sayfanın tamamını kaplayan bir insan figürü çizilmiştir buda genellikle iç kontrolü zayıf olan saldırgan çocuklar tarafından çizilir ve çizgiler nettir.

Yüzdeki üzgün ifade mutsuz olduğunu gösterir ve kafanın vücuda oranla büyük olması zekâ göstergesi olarak yorumlanır. Kendisini diğer çocuklardan geri gördüğünü göstermektedir. İri

kirpikli bir gözle kendisini zorlayan şeylerin olduğunu ve korkuya kapıldığını yansıtmıştır. Diyabet hastalığı ömür boyu süren diyet gerektiren zor bir hastalıktır. Bu hastalıkla mücadele çocuğu korkutmuş olabilir. Büyük ağız aileye bağımlı olduğunu, kalın boyunla kurallara uymada zorlandığını (Ömür boyu diyet yapacağı için), yumuşak ve yuvarlak hatlı gövde ve omuzlar uyumlu ve geçimli insancıl özellikleri gösterirken; açık kollarla da sosyal ilişkilerde istekli olduğunu göstermektedir. Mavi renkli elbisesiyle sakin bir kişiliğinin olduğunu, ayaklarının yere basması da kendine olan güveninini göstermektedir. Topuklu ayakkabı giymiş olması da aslında bir an önce büyümek ve bu hastalıktan kurtulmak (bilinçaltında) arzusu içinde olduğunun bir göstergesidir. Yüzünün dışa ayaklarının sağa dönük olması ilerlemeye, gelişmeye ve bireyselleşmeye istekli olduğunu göstermektedir. Özetle hastalığın onu duygusal yönden etkilediği açıktır.

5.4. 11 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri

Şekil 14. 11 yaşındaki kız çocuğu, 11KH12

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 11 yaşındaki kız çocuğu, lösemi hastalığının ikinci evresindedir. Ailenin tek çocuğudur ve babası vefat etmiştir. Annesi tekstil işinde çalışmaktadır ve ailenin gelir durumu oldukça düşüktür. Hastane ve tedavi giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Lösemili çocuğun çizdiği bu resimde 4 tane iki kız iki erkek çocuk voleybol oynamaktadır. Çocukların yüzü gülmekte ve mutlu görünmektedirler. En üste yazdığı yazıyla da okuduğu okulu belirtmiştir. Renk olarak, mavi, yeşil, kahverengi, kırmızı ve mor kullanmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Resmi çizen çocuk gerçekçilik (9-12 yaş) dönemindedir. Resimlerde "detayın" önem kazandığı, olayların sebep-sonuç ilişkisi içinde düşünülmeye, insan figürünün anatomik açıdan bir eksiğinin olmaması ve şematik evredeki geometrik çözümlemeler, yerini daha gerçekçi formlara bırakması gerekirken çocuğun resminde bu özelliklere çok az rastlanmaktadır. Ayrıca mekân ve yer çizgisi yoktur. Hasta çocuğun resminde gerçekçilik dönemine ait özellikler pek fazla görülmemektedir. Renk kontur çizgileri olarak kullanılmıştır. Resim sayfa içine orantılı bir biçimde dağıtılmıştır.

Bu resimde okula ve arkadaşlarına bir özlem söz konusu olabilir. Çünkü lösemili bir çocuk tedavisinden dolayı sık sık hastaneye yatış ve çıkış yaşamaktadır. Bu durum çocuğun okul ve arkadaş yaşantısını etkilemektedir. Figürlerin benzer özellikleri önden çizilmiş olması açık kalpliliği, doğrudan doğruya sosyal ilişkiler kurma yetisini, dürüstlüğü ama figürlerin ayakların sola bakması geçmişe yönelme ve depresyona işarettir. Buda geçmişe bir özlemi desteklemektedir. Figürler gülmesi ve kolları açık olması çocuklar iletişime açık olduğu ve mutlu olduğunu göstermektedir. İki kız çocuğunun saçlarını bastırarak boyadığı için fiziksel olarak güçlü olma arzusunu göstermektedir. Bu resimlerde bazı figürlerde ayakların çizilmemiş olması resmi yapanın içindeki çatışmalarının dışa yansımasıdır. Bu resimde çizilen figürlerde ellerin yapılmamış olması sosyal ilişkinin azlığının bir belirtisidir (hastane de yattığı için). Çocuk hastanede yattığından okuldan evinden ve arkadaşlarından ayrıldığından dolayı üzüntülüdür.

Şekil 15. 11 yaşındaki kız çocuğu, 11KH13

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 11 yaşındaki kız çocuğu, kanama hastasıdır. Çocuğun kendisinden büyük bir erkek kardeşi daha vardır. Anne ev hanımı ve baba serbest meslek sahibidir. Ailenin ekonomik durumu ortalamanın altında olup, hastane ve tedavi giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Resim oldukça karışık suluboya ile yapılmış bir çalışmadır. Yeşil bir zemin ve zemin üzerinde uzun bir dikdörtgen ve iki ağaç vardır. Ağaçların etek noktasına kadar pembe daha sonra ince bir mavi şerit şeklinde maviye boyanıp kahverengi dağlar yapılmıştır. Dağların eteğinde kar vardır. Dağların etek kısmında yuvarlak siyah noktalar dağların şekline orantılı olarak yapılmıştır. Gökyüzü ve mavi lekesel bulutlar yapılmıştır. Renk olarak Yeşil, pembe, sarı, mavi, kahverengi, siyah ve beyaz kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Resmi çizen çocuk gerçekçilik (9-12 yaş) dönemindedir. Bu dönem somut yaklaşımların ağır bastığı bir dönem olduğu için çocuk gördüğü nesnelerin ve figürlerin boyutlarına, oranlara, renklere, perspektife ve cins ayrımına dikkat etmeye çalışmış ve bunları gerçeğe en uygun

şekilde yansıtmaya özen göstermiştir. Renkler resimde anlam ve amaçlarına uygun kullanmaya çalışmıştır. Dağlara bakarak yakında olanı büyük, uzakta olanı küçük çizerek perspektif konusunda az da olsa ipucu vermiştir. Tamamen suluboya ile yapılan bir çalışmadır ve başarılıdır.

Resimlerde, insan figürünün azlığı veya yokluğu sosyal ilişkilerde kopukluğu belirtir. Yeşil belirgin kalın düz bir zemin; düz zemin katılık, kalın olması kaygı huzursuzluk ve yeşil olması uyumlu ve kendine güveni olan çocuk anlamına gelmektedir. Resimde bir gövdesiz, bir tane de kalın gövdeli iki ağaç görülmektedir. Gövdesiz ağaç anneyle ilgili bir soruna ve kalın gövde ise irade zayıflığına, saldırganlığa işaret etmektedir. Zeminde bulunan dikdörtgen sağlamlık denge ve algıda sınırlama anlamına gelmektedir. Zeminin üst kısmı şerit halinde pembeye boyanarak sakinliği ifade etmektedir. Üzerinde belli belirsiz sarıçiçekler vardır. Çiçek mutluluk, sarı renk de ailesi tarafından sevilip değer verildiği anlamına gelmektedir. Pembe şeritin üst kısmı da mavi renkle ince şerit bir şeklinde boyanmıştır. Mavi rengi duygularını kontrol eden çocuklar kullanırlar. Eteklerinde kar bulunan bir yarım büyük iki tane de küçük dağ üzerinde siyah noktalar, hastalığına karşı karamsar olduğunu göstermektedir. Bu resimde solda üst köşedeki yarım dağ kolektif bilinçaltını gösterir ve hayatındaki yarım kalan şeyleri anlatır. Çünkü bu hastalar koşamaz, rahat oynayamaz, düşemez. Bunların hepsi kanama sebep olup ve hastaneye yatmak demektir. Dolayısıyla bu çocuğun hayatında bir şeyler hep eksik kalır. Sağ taraf geleceği ifade eder. Birbirine bağlı iki dağ, çocuğun annesi ve babasıdır. Özetle çocuk hastalığının farkındadır ve hastalığı onu olumsuz etkilemektedir.

5.5. 12 Yaş Kız Çocuklarının Resimleri

Şekil 16. 12 yaşındaki kız çocuğu, 12KH14

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 12 yaşındaki kız çocuğu, depresyon hastasıdır. Ailenin tek çocuğudur ve baba serbest meslek ve anne ev hanımıdır. Çocuğun ailesinin maddi durumu düşük olup, hastalığın tedavi giderleri devlet tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Resmin tam ortasında bir insan figürü yer almaktadır. Figürün sağında bir zemin çizgisi ve zemin çizgisinden yukarı doğru çıkan iki yol vardır. Yolun hemen üstünde iki ağaç ve ağaca bağlanmış bir hamak bulunmaktadır. Sağ en üst köşede bir ev ve evin yanında uçan bir kuş resmi çizilmiştir. Göksüzünde iki bulut en sol üst köşede bulutların yanında da güneşbulunmaktadır. Sağ üst köşede dağa doğru çıkan bir yol vardır. Renk olarak yeşil, mavi, pembe, kırmızı, sarı, kahverengi kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Resmi çizen çocuk gerçekçilik (9-12 yaş) dönemindedir. Bu dönemin özelikleri olan algının artması, bu algının resme yansıması, insan figürü çizimlerinde cinsiyet ayrımının olması, yer çizgisine ilaveten gök çizgisinin olması, daha gerçekçi çizmeye çalıştığını gösterir ve bundan dolayı da bu dönemin çizgisel gelişim özelliklerini göstermektedir. Renk kavramının geliştiği,

renkleri anlam ve önemlerine göre tercih ettiği söylenebilir. Resimde nesneler kâğıda orantılı yerleştirilmiştir ve çizgiler nettir.

Ortada bulanan çocuk figüründe saçların bastırılarak sarı renge boyanması fiziksel olarak güçlü olma arzusunu, kafanın vücuda göre büyük çizilmesi başarı isteğini, kulakların çizilmemesi sosyal ilişkilerde sıkıntıya ve iletişim yetersizliğine, büyük burun ben algısının yüksek olduğunu, büyük açıkağız konuşma isteğini ve saldırganlığı, kare gövde saldırgan dürtülere işaret etmektedir. Figürün bir zemine oturtulmamış olması güvensizliğe işarettir. Çocuğun yanında bir zemin zeminden çıkan iki yol vardır. Bunlardan biri hastane biri de evin yolu olabilir. Yaşadığı aşırı kaygı ve depresyonun hastaneye giderek azalacağını düşünüyor olabilir. Ayrıca burada zeminin aşırı kalın ve bastırılarak çizilmesi kaygının yarattığı huzursuzluğu ve olumsuzluğu yansıtmasıyla da durumu pekiştirmektedir. Mavi renkle boyaması huzur isteğini göstermektedir. Yolun üstünde iki normal ağaç ve bir hamak vardır. Resimde maviye boyanmış gökyüzünün içinde belli belirsiz bir kuş vardır buda mutluluk arzusuna ve özgürlüğe olan özlemine işaret etmektedir.

Sol üst köşede siyah çatılı ev vardır ve mutsuz evlerin çatıları siyaha boyanır. Bu mutsuzluğu çatıya yapıştırarak çizdiği siyaha boyanmış pencerelerle kanıtlamaktadır. Üç kişilik aile ve üç bulut vardır. Çocuk resimlerinde güneş anne figürüyle özdeşleştirilir. Bu üç buluttan biri güneşe tamamen yapıştırılmıştır. Iki bulutun yan yana ve uzağa çizilmiş olması soruna işarettir. Resim içinde bulunuğu ruhsal durumu tamamen yansıtmaktdır.

Şekil 17. 12 yaşındaki kız çocuğu, 12KH15

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 12 yaşındaki kız çocuğu, kronik karaciğer hastasıdır. Bir kız kardeşi vardır ve annesi ev hanımı olup babası hayatta değildir. Çocuğun ailesinin maddi durumu düşük düzeyde, hastalığın tedavi giderleri devlet tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

İki insan figürü ve bir kalp çizilmiştir. En soldaki insan figürünün boynuzları, siyah saçları vardır. Ortaya çizdiği insan figürüne kanatlar çizmiştir. Renk olarak kırmızı, siyah, mavi ve mor renk kullanılmıştır. Resimde aynı zamanda yazı kullanmıştır.

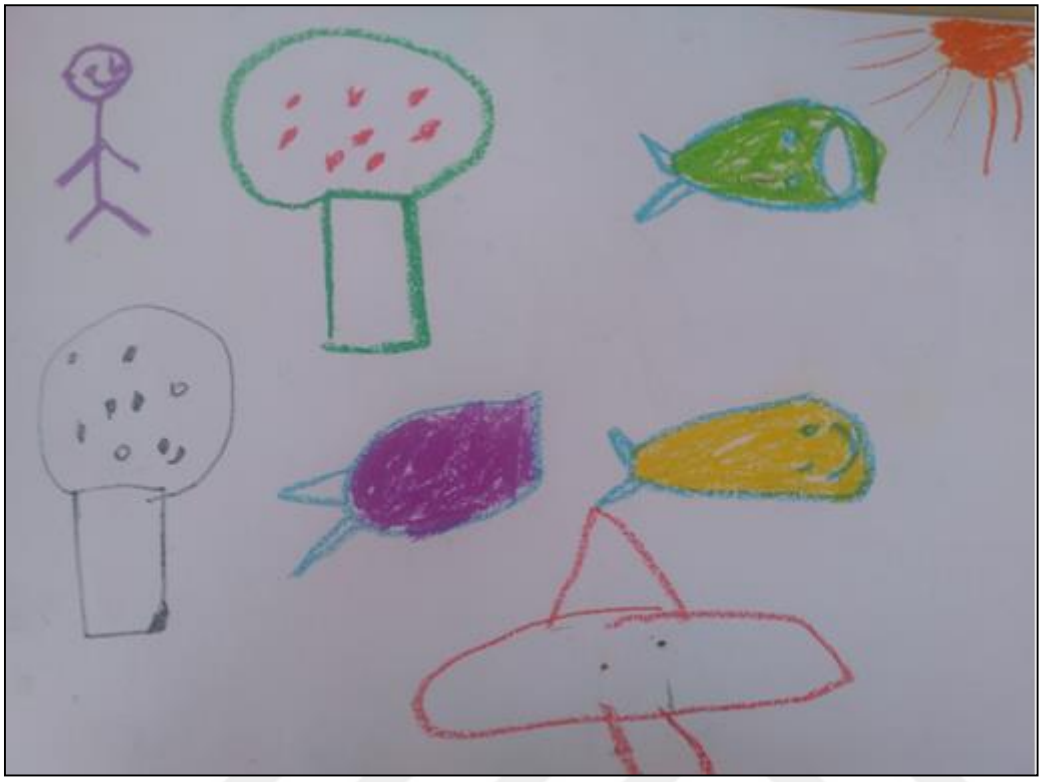
Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Resmi çizen çocuk gerçekçilik (9-12 yaş) dönemindedir. Çocuğun resminde bu döneme ait olan, toplumun bir üyesi olduğunu çizgilerinde göstermesi, daha gerçekçi yaklaşım ile resmi yapması, ayrıntıya ilgi duyularak resmini açıklaması, sevgi ve nefret çiziminin yapılması, cinsiyet ayırımına uygun insan figürlerinin görülmesi gibi özellikler görülmektedir. Rengin kullanılışı bakımından gerçekçi renkler, kimi gölgelemeler ve karışık renkler görülmektedir. Resmi sayfanın sol üst kısmına sıkıştırmıştır. Sayfanın sol üst köşesi baba arketipini anlatır. Çizgiler nettir.

Resimdeki sol tarafta yer alan kadın figürü hastanın bilinçaltındaki karanlığı anlatmakta olup (depresyonları, sıkıntıları) siyah bastırılarak boyanan saç ve saçlara çizdiği boynuzla güçlü olma arzusunu ve şeytanla özdeşleştirilen kötülüğü anlatmaktadır. İri ve kirpikli gözlerle kendisini zorlayan şeylerin olduğuna dikkat çekmek istemektedir. Resmin sağ tarafında resmedilen melek figürü aslında çocuğun kendisidir. Çocuğun yönü sol tarafa bakmakta olup geçmiş arzularını ve bilinçaltını anlatmaktadır. Bu geçmiş özleminin babasına olan hasrete işaret etmesi büyük olasılıktır çünkü bu çocuğun babası hayatta değilidir. Resmini küçük çizmesi ise benlik algısının düşük olduğunu göstermektedir. Mavi saç duygularını kontrol ettiğini, elbisesinde kullandığı mor renkle de kaldıramayacağı bir sorumluluk verildiğine işaret etmektedir. En üst köşe bilinç gelişimi anlatır. Burada maviye boyadığı bir kalp vardır sakinlikle sevginin bulunacağını anlatmaktadır. Resimde kulladığı yazı dış görünüş hiç önemli değildir içinizdeki melek olduktan sonra demiştir. Çocuk hastalığının farkındadır ama hastalığında duygusal yönden yukarıdaki birçok hastalıktan daha az etkilenmektedir.

3. Aşağıdaki araştırmalarda kronik hastalık tedavisi görmesi nedeniyle hastanede yatan 7-12 yaş arası erkek çocukların duygu durumları resimlerine nasıl yansıdığı incelenmiştir. Viktor Lowenfeld “Sanatsal Gelişim Evreleri” dikkate alınarak resimlerin yorumlanması yapılmıştır.

5.6. 7 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri

Şekil 18. 7 yaşındaki erkek çocuğu , 7EH1

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 7 yaşındaki erkek çocuğu, kanama hastasıdır. Babası çalışmayan çocuğun, duyma bozukluğu olan 5 yaşında bir erkek kardeşi ve kendisinden büyük iki kız kardeşi vardır. Ailenin maddi durumu çok kötüdür. Hastane ve tedavi giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Ortada aynı hizada iki balık ve iki balığın altında gövdesinde gözleri olan bir balık vardır. Sol üstte bir güneş ve güneşe yakın da bir balık daha bulunmaktadır. Sağ tarafta bir ağaç ağacın üstündede bir inan figürü bulunmaktadır. Figürün yanındada kırmızı meyveleri olan bir ağaç vardır. Renk olarak yeşil, mor, sarı, kırmızı, mavi siyah kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9 yaş) dönemdedir. İnsan figürünün gelişim göstermesi, resmin daha belirgin ve ayrıntılı olması ve yer çizgisini kullanması gerekirken kullanılmamıştır. Resim, çizgisel gelişim basamağına ait pek fazla özellik taşımamaktadır. Psikolojik anlamda değerlendirildiğinde bu resim, kendi yaş grubundaki resimlere göre daha

düşük nitelikte yapılmıştır. Bunun yanında çocuğun resimle ilgili bildiği temel şeyleri vermemesi, örneğin balıkların içini boyarken ağaçları boyaması, çocuğun sıkıldığını göstermektedir. Hasta çocuk resimde renkleri kontür çizgisi olarak ve özgür kullanmıştır. Aslında bu döneminde, nesnelerin kendi gerçek rengine yakın boyamaları yapılmaktadır. Figürler resim içine orantılı dağıtılmıştır ama perspektife ait hiçbir kural görülmemektedir.

Ağaçların, balıkların, bir çocuk figürün ve güneşin çizildiği bu resminde, tamamlanmamış bir yapı söz konusudur. Resimdeki balıklar ve çocuk figürü düzleme özelliğini göstermektedir. Balıklar yandan kullanılması çekingen, başkalarıyla doğrudan ilişki kuramayan kişileri anlatır. İnsan figüründe önden görünmektedir doğrudan doğruya ilişki kurabilen, iyimser ve dürüst kişiliği ifade der. Çocuğun çekingen içine kapanık, zor iletişim kurduğunu ama iletişim kurmayı da çok istediği söylenebilir. Çizgi olarak yer yer normal yer yer de ince çizgiler kullanılmıştır. İnce çizgiler güvensiz ve çekingen kişi özeliğine işaret eder. Yukarıda denildiği gibi iletişim kurmak isteyen ama kuramayan bir çocuk olabilir.

Deniz bereketi temsil eder. Balık mucizevî özellikler gösteren mitolojik bir varlıktır. Türk yaratılış efsanelerinde de gök gürültüsünün karşılığı olarak yine balık gösterilir; bereket, refah ve bolluğu temsil eder. Resmi çizen çocuk balığı deniz altında çizmesi gerekirken yeryüzünde çizmiştir. Yanlız balığı güneşe yaklaştırmıştır ve yüzü şaşkındır. Yeşil hayat demektir. Yeşilin altında yer alan sarıbalığın yüzü mutludur. Ailesi tarafından sevilen değer verilen çocuklar sarı rengi kullanır. Sarının arkasında mor gözü olmayan bir balık çizilmiştir. Kendisinin üstesinden gelemeyeceği sorumluluk verilen çocuklar mor renk kullanır ve gözün olmaması da üzüntüsünü saklamasına işaret ediyor diyebiliriz.

Hastalık çocukda korku ve huzurszuluk yaratmaktadır fakat iyleşmek istemektedir. Balıklarda sağa doğru hareket vardır. Buda geleceği yönelmeyi anlatmaktadır. En alta bir uçak ve uçağa gözler çizilmiştir. Balıkla uçağı özdeşleştirmiştir. Uçağın gözleri; gövde kısmında ve nokta şeklindedir, içe dönüklüğüne ve depresyona işarettir. Çocukların resimlerinde çizdikleri ağaç kendisini yansıtmaktadır. Aynı zamanda ağaç; geçmişe, geleceğe ait düşünceleri ve hayalleri anlatır, aileyi sembolize edip ve mükemmel anneyi temsil eder. Resimde tamemen sola atılmış ve siyah meyveli ağaç vardır. Ağacın sola atılması kendine güveni olmayan ve anne şevkatine ihtiyacı olan çocuğu; siyah renkde depresyon demektir. Kalın düz ve pürüzsüz bir gövde, yeterli koruma ve besleme görevi yapmayan anneyi sembolize etmekdedir. Çünkü düz ve pürüzsüz bir gövdeye tırmanmak çok zordur. Yukarıda yeşil ve kırmızı meyveli ağaç, kardeşi olabilir başarılı, mutlu, çalışkan, bağımsız, sorumluluk alabilen ve özgüveni yüksek çocuğa işarettir. Güneş figürü anneyle özdeşleştirilir. Güneşi turuncu renkle boyamıştır. Turuncu renk

sağlık, ümit, iyimserlik demektir. Çocuk ne kadar hasta olsa da ümidini yitirmemiştir. Ama annesinin desteğine ihtiyacı vardır. Bu yaş döneminde; insan figürü çizimlerinin gelişme göstermesi gerekirken, cin ali şeklinde çizmiştir. İnsan figürünün; elleri ve ayakları yoktur buda öz güven eksikliğini anlatmaktadır. Göz yuvarlağının içine göz bebeği çizilmemişse; çocuğun kişiliğinin farkında olmadığı, zihinsel ve duygusal yönden boş olduğu, anlamına gelir. Mor rengi de kullanması, anne ve babanın güvenine ihtiyacı olan çocuklar mor rengi kullanır. Özetle çocuk hasta olduğunu bilmektedir ve bu hastalık çocuğu etkilemektedir.

Şekil 19. 7 yaşındaki erkek çocuğu, 7EH2

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 7 yaşındaki çocuk lösemi hastasıdır. Tek çocuktur, babası memur annesi ise ev hanımıdır. Hastane ve tedavi giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

En solda yeşil bir ağaç ve ağaca bağlanmış bir lamba bulunmaktadır. Ağacın arkasında bir ev ve evin arakasında da bir tepe vardır. Hasta çocuk resimde sağ tarafa doğru yükselen bir tepe ve tepenin üstüne de doğan bir güneş çizmiştir. Renk olarak kahverengi, yeşil, mavi, turuncu ve sarı kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9 yaş) dönemdedir. Resmi yapan çocuğun resminde bu dönemin özelikleri olan; şekil kavramını geliştiğini, yeri ve gökyüzünü sembolize eden çizgiler, çizimlerindeki nesneler arsında büyük-küçük, uzak-yakın, uzunluk-kısalık ilişkilerine dikkat edildiği, şekiller ve nesnelerin kolayca biribirinden ayırt edildiği, figürün önemine göre büyüklük küçüklük kavramının olduğu görülmektedir. Resim sağ tarafa sıkıştırılmıştır buda geleceği, bilinci ve hareketliği anlatır. Bazı kısımlarda kesik çizgiler görülmektedir. Çocukların resimlerinde kullandıkları silik ve kesintili çizgiler hassas ve kırılgan kişilik yapılarıyla alakalıdır. Ayrıca resimde nesnelerin kendi renklerine yakın kullanıldığı görülmektedir.

Ağacın aşağıya doğru genişleyen gövdesi kendi ayakları üzerinde durma arzusunu, dallarının da özenle çizilmiş olması sabırlı olduğunu göstermektedir. Lamba mutluluktur. Kendisiyle evi arasına lamba ağaç çizmiştir, ailesiyle bir sorunu olduğuna, ağacın altında tek ve yalnız oturması ise kendisini yalnız hissettiğine işaret etmektedir. Mutlu evlerin çatıları kırmızıya boyanır, mutlu bir aile ve çocuğa işarettir. Kahverengili ev çatısı bu çocuğun depresyonda ve bir sıkıntı içinde olduğu anlamına gelmektedir. Küçük kapı küçük pencere iletişime kapalı bir aileyi anlatmaktadır. Zeminin tepecikler şeklinde çizilmesi bağımsız olma kaygısını göstermektedir. Çocuğun hastalığından ziyade ailesiyle sıkıntıları vardır.

Şekil 20. 7 yaşındaki erkek çocuğu, 7EH3

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 7 yaşındaki erkek çocuğu, lösemi hastalığının ikinci evresindedir. Ailenin tek çocuğu olup, babası vefat etmiştir. Anne temizlik işlerine gitmektedir ve ailenin maddi durumu çok kötüdür. Sosyal yardım alan ailenin hastane ve tedavi giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Resmin ortasında büyük çatısız ev resmi, evin önünde bir insan ve çiçek figürü vardır. Resimde zik zak zemin ve evin üstüne çökmüş bulutlar yer almaktadır. Resim siyah, beyaz çizilmiştir.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9 yaş) dönemdedir. Hasta çocuğun resminde çizgisel gelişim basmağıyla ilgili pek fazla özellik görülmemektedir. Resimde boya kullanılmamıştır ve resimler kâğıt içine orantılı dağıtılmıştır.

Çatı çocuk resimlerinde hayal dünyasını anlatır. Bu resimde çatı ve duvarlar birleştirilmiştir ki bu egonun gücünü yansıtmaktadır. Evin pencere ve kapılarının küçük olması, ailenin dışarı ile iletişim eksikliğini göstmektedir. Evin önünde detaylara girilmeden özensiz çizilmiş bir insan

figürü bulunmaktadır. Kocaman içi boş çukur şekilde çizilmiş olan göz, dış çevreyle olan bağlantıların yetersizliğne ve içe dönüklüğe, büyük ağız küfüre eğilimli olmaya, boynunun olmaması duygusal ve sosyal gelişmemişliğe, kollarının iki yana açık olması iletişim kurma isteğine, el ve ayakların olmaması öz güven eksikliğine işarettir. Zik zak zemin güvensizlik ve korumaya ihtiyacı olduğunu gösterirken; evin üstüne çökmüş bulutlar mutsuz bir aileyi anlatmakatdır. Resmin sol tarafında çizilmiş olan uçak, aslında onun uzaklara gitme arzusunu ifade eder ancak bu resimde kaçıp kurtulmak olarak çizilmişse de uçağın eve çarpacak şekilde olması, bu ailedeki bir felakatin habercisi şeklinde yorumlanabilir. Özetle çocuk hastalığının bilincindedir ve kötü etkilenmektedir.

5.7. 8 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri

Şekil 21. 8 yaşındaki erkek çocuğu , 8EH4

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 8 yaşındaki erkek çocuğu, depresyon hastasıdır. Çocuğun kendisinden büyük bir kız kardeşi vardır. Baba serbest meslek annede ev hanımıdır. Ailenin geliri ortalama düzeyde olup, hastane ve tedavi giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Çocuğun çizdiği resimde erkek figürünün saçları diken diken, gözler yuvarlak, ağız büyük açık, dişler görülmekte ve dil dışarıdadır. Resimdeki figürün kulakları büyük, omuzlar yuvarlak, boyun çizilmemiş, elin biri yukarıda biri aşağıda ve ayaklar çizilmemiştir. Karnında üç tane dayak yemiş ters dönmüş cinali figürü ve iki dikdörtgenin oluşmasından çizilen geometrik figür vardır. Renkler kahverengi, mavi ve kırmızıdır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9 yaş) dönemdedir. Bu dönemin bir özelliği olarak figürde gelişim görülmektedir. Hasta çocuğun resminde kullandığı renkler, günlük yaşantısında gördüğü, olması gerektiğini bildiği nesne ve figürlere ait gerçek renklerdir. Sayfanın tamamını kaplayan bir insan figürü çizilmiştir buda genellikle iç kontrolü zayıf olan saldırgan çocuklar tarafından çizilmektedir.

Bastırılarak çizilmiş saçlar güçlü olma arzusunu göstermektedir. Figürün kaşları çatık ve sinirlidir. Yuvarlak göz kuşkulu birisi olduğuna ve gözlerinin sağa sola bakması özgüven eksikliğini, aşırı büyük kulak eleştirilen çocuğu, ayakların çizilmemiş olması kendine güveni olmadığını, geniş omuz ve omuzdan çıkan kol güçlü olma arzusuna işaret etmektedir. Köşeli omuz agresif ve saldırgan biri olduğunu göstermektedir. Bunu büyük içi boyanmamış ağız ve görünen dişlerle de desteklemektedir. Gövdenin yarısı maviye yarısı da kahverengiye boyanmıştır. Kahverengi ile sevgiye ihtiyacı olduğunu mavi ile de aslında sakinleşmek istediğini anlatmaktadır. Gövde de şiddet içeren, dövüşen ve kanlar içinde iki figür vardır. Bu saldırgan duygulara sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca şematik dönemin bir özelliği olan resimlerde yazı, çocuğun figürün karnına Nıke sembolü yazmasıyla görülmektedir. Hasta çocuk hastalığıyla ilgili duygularını resmine yansıtmamıştır.

Şekil 22. 8 yaşındaki erkek çocuğu, 8EH5

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 8 yaşındaki erkek çocuğu, astım hastasıdır. Babası inşaat işçisi annesi de evlere temizliğe gitmektedir. Kendisinden başka iki erkek kardeşi vardır. Ailenin gelir düzeyi düşük olup tedavi masrafları devlet tarafından karşılamaktadır.

Resmin Analizi

Hasta çocuk resmin tamamını kaplayan büyük bir figür çizmiştir. Renk olarak sarı, kahverengi, kırmızı, yeşil, turuncu, mavi ve pembe kullanmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9 yaş) dönemdedir. Bu dönemin bir özelliği olarak figürde gelişim görülmektedir. Bu dönemde resimlerinde kullandığı renkler, günlük yaşantısında gördüğü, olması gerektiğini bildiği nesne ve figürlere ait gerçek renklerdir. Sayfanın tamamını kaplayan bir insan figürü çizilmiştir buda genellikle iç kontrolü zayıf olan saldırgan çocuklar tarafından çizilir.

Resmin tamamını kaplayan figürde; koyu bastırılmış saçlar güçlü olma arzusunu, görünün dişler saldırgan olma duygusunu, iki yana açık kollar iletişim açıklığını, yumuşak hatlı omuzlar

uyumlu geçimli özellikleri göstermektedir. Ayakların yere sağlam basması kendine güvendiğine işaret etmektedir. Üstündeki çizgili kazak, kahverengi korumaya ihtiyacının olduğunu, pembe, turuncu ve mavi ile sakin olmak istediğini, yeşil ile kendine güvendiğini, sarı ile zeki olduğunu anlatmaktadır. Kemer de arzuları bastırmayı işaret eder. Bir ayak sola bir ayağın sağa bakması bir yandan küçük bir yandan da büyüme isteğini anlatmaktadır. Çizdiği resimde hastalığına ait duygularını anlatmamıştır.

Şekil 23. 8 yaşındaki erkek çocuğu, 8EH6

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 8 yaşındaki erkek çocuğu, epilepsi hastasıdır. İki erkek kardeşi vardır, anne ev hanımı babası da inşaat işçisidir. Ailenin gelir durumu kötödür. Ailenin geliri düşük olup tedavi masrafları devlet tarafından karşılamaktadır.

Resmin Analizi

Resmin sağında büyük bir insan resmi, sol en altta bir erkek figürü ve figürün yanında meyvesiz ağaç, ikisinin üstünde kalın bir zemin ve en sağda meyveli bir ağaç ve ağacın yanında iki figür vardır. Gökyüzüne de üç tane bulut bulunmaktadır. Renk olarak mavi, kahverengi, siyah, turuncu, yeşil ve sarı renk yer almaktadır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9 yaş) dönemdedir. Bu dönemin özelliklerden olan yer çizgisi ve insan figürü kullanılmıştır. Renkler gerçek renklerine yakın çizilmeye çalışılmıştır. Resim sayfa içine dengeli dağıtılmıştır yalnız sağdaki figüre dikkat çekilmek istenip, büyük çizilmiştir.

Resmin sağına çizilen büyük bir insan figürü hasta çocuğun kendisidir. Figürün saçları bastırılmış koyu renk güçlü olma arzusunu, yuvarlak göz merakı, gülümseyen yüz mutluluğu, boynun olmaması sosyal ve duygusal gelişmemişliği, köşeli omuz güçlü görünme isteğini, köşeli sert gövde saldırgan davranışları, kıyafetin maviye boyanması kendine olan güvenini ve iki yana açık kollarda mutluluğu anlatmaktadır. Kendisini zemine oturtmamıştır, bu, güven duygusu eksikliğini göstermektedir. Çocuk kendisini herkesten büyük ve resmin sağ tarafında çizerek yüksek benlik algısını işaret etmektedir. Kendisini diğer figürlerden ayrı bir şekilde çizmeside içindeki bir sıkıntının göstergesidir. Gövdenin tam ortasından yukarıdan aşağıya çizilen düğmeler çocuğun bağımlılık çocuksuluk ve sosyal uyum eksikliğini göstermektedir. Resmin sol alt köşesinde yer alan figürler çocuğun kolektif bilimç altını bize yansıtmaktadır. Meyvalı ağaçlar aile ve çocuğu simgelemektedir. Üç bulutla da ailesini anlatmaktadır. Yukarıdan özetle diyebilirizki çocuk resminde hastalığına ait etkileri taşımaktadır.

5.8. 9 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri

Şekil 24. 9 yaşındaki erkek çocuğu, 9EH7

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 9 yaşındaki erkek çocuğu, lösemi hastalığının ikinci evresindedir. Ailenin tek çocuğu olup, aslen İranlıdır. Ailenin maddi durumu iyidir ve tedavi giderleri özel sigorta tarafından karşılanmaktadır. Baba İran'da ticaret ile uğraşmaktadır.

Resmin Analizi

Resmin sağında ve solunda elinde silah olan iki insan figürü, figürlerin orasındada horoza benzeyen bir helikopter yer almaktadır. Resmin en solunda iki dağ ve dağın arasından su akmaktadır. Renk olarak kahverengi, mavi, yeşil ve turuncu kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Resmi yapan çocuk çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9 yaş) dönemindedir. Bu döneme ait özellikler olan resimlerin daha belirgin ve ayrıntılı olması, ilk bakışta resmin ne olduğunun kolaylıkla anlaşılması, resminde mekânsal ilişkinin olması, yer çizgisini kullanması gibi özellikler bulunmaktadır. Renk olarak da nesnelerin gerçek renklerine sadık kalmaya özen göstermeye çalışmıştır. Boyamlar düzensiz ve çizgileri nettir. Figürler sayfa içinde orantılı dağıtılmıştır.

Çocuğun çizdiği bu resimde sanki bir savaş ortamı anlatılmaktadır. Birbirine benzeyen iki figürün elinde silah vardır, silahları birbirine tutmuş ve ateş ediyorlardır. Zemin çizgisindeki eğimler korumasızlığa ve bağımlılığa (annesine ya da başkaına bağımlı olma kaybetme korkusu) işaret etmektedir. Ayrıca zeminde küçük tepecikler vardır buda bağımsız olma çabasını, kaygıyı ve ulaşılması zor amacı ifade eder. İki dağın ortasından akan su korunmaya ve güven duygusuna olan ihtiyacını anlatır. En sağda iki dağın arasından su akmaktadır ve bu su sayfanın sağından dışarı taşmaktadır. Sağ taraf, erkeksi davranışları ve sağ taraftan taşması geçmişten kaçma isteğinive geçmiş yaşantılara ait korku va kaygılarını anlatmaktadır.

İki figüründe yüzünde mutsuz ifade vardır, gözler direk nokta şeklinde çizilmiştir buda İçe dönük ve depresifliği anlatmaktadır. Figürlerin ağızları açıktır buda küfür etmeyi sevdiğini, kulaklarının olmaması sosyal ilişki kurmadaki sıkıntısını ve karşılaştığı güçlükleri, burnunun büyük olması ben algısının gerçek ben üzerinde olduğunu, boyunun olmaması duygusal bir geriliğe ve özdenetim eksikliğine, gövdenin köşeli sert olması saldırgan dürtülerinin olduğunu, tabancayı tutan elin büyük olması diğer elin küçük olması güçlü olma arzusunu, figürlerin yüzü bize bacakları sağa dönüktür geleceğe yönelik ve bireyselleşmeye ilerlemeye gelişmeye ve kahverengi renklede boyanmaları depresyonda olduğunu anlatmaktadır. Resmi çizen kişi

kendisini hep sağ tarafa çizer ve sağ taraf resmi çizen kişidir. Sağdaki figürün bacağı uzundur uzun bacak kişinin içine düştüğü güçlüğü anlatır.

Ortada bulunan helikopterin kafası horoz şeklinde yapılmıştır ve horozun kafası sağa sağdaki çocuğa bakmaktadır. Hayvanın kafası düşünmeyi sembolize eder sağa bakan hayvan kafası ise gerçekliğe dönüktür. Çocuğun gerçeklerin farkında olduğunu gösterir. Bu gerçek hastalığı olabilir. Horoz figürü erkeklerle özdeşleştirilen bir figürdür. Belki de horozdan güç almakta olduğuna işaret etmektedir. Horozun gözü nokta şeklinde olup buda içe dönüklüğe, mavi boyunla duygularını kontrol etmeye çalıştığına işaret etmektedir. Helikopterin kapısı turuncu, yukarıda ve kendisine yakın yapılmıştır; kapı dış dünyayla ilişkiyi belirler turuncu renkde ümittir buradan da hemen kapıdan kendisinin bineceğini düşünmektedir bunuda kenisine bakan horozun kafasıyla desteklemektedir. Helikopterin gövdesi daire şeklinde yapılmış olup, daire şekli sonsuzluğu, bütünlüğü, birliği ve korumayı simgeler, içindeki renkler kahvrengi depresyon, mavi duygularını kontrol eden çocuğu yansıtmaktadır. Yeşil horozun ona güven verdiği söylenebilir. Resimde horozdan güç almaktadır. Yukarıdan özetle çocuğun hastalığının çok fazla bilincinde olmadığını ama uygulnan işlemler ve hastanede yatmanın onu etkilediğini söyleyebiliriz.

Şekil 25. 9 yaşındaki erkek çocuğu, 9EH8

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 9 yaşında, kronik kalp hastalığı olan çocukdur. Çocuğun anne ve babası hayattadır ve kendisinin dışında bir kız kardeşi vardır. Ailenin gelir durumu ülkemiz şartlarında orta düzeyin biraz altındadır ve çocuğun tedavisi devletin imkânlarından (sigortadan) karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Resimde kalın yeşil bir zemin, ortada bir bina şeklinde bir ev ve evin solunda üç insan ve üç çiçek vardır. Evin sağına bir sıra, ağaç, türk bayrağı ve bayrağın yanında da bir ağaç çizilmiştir. Gökyüzünde iki Türkiye yazan uçak, uçakların ortasında kelebekler ve gökyüzünde de bulutlar yer almaktadır. Renk olarak yeşil, siyah, sarı kırmızı, mavi ve sarı renk kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Resmi yapan çocuk çizgisel gelişim dönemine göre şematik (7-9 yaş) dönemindedir. Bu döneme ait olan resminde mekânsal ilişkinin olması, yer çizgisini kullanması, kullandığı, resimde anlatmak istediği duyguyu ve nesneler arasındaki ilişkiyi vermesi, resimde yazının kullanılması gibi özellikler bulunmaktadır. Renk olarak da nesnelerin gerçek renklerine sadık kalmaya özen göstermeye çalışmıştır. Figürler sayfa içinde orantılı dağıtılmıştır.

Resimde figürler kalın bir yeşil zemin üzerinde yer almaktadır. Kalın zemin kararsızlık, yoğun yetersizlik duygusu ve desteği kaybetme korkusunu anlatır. Hastalığından dolayı bir kaygı yaşadığını anlatmaktadır. Zeminin bu kadar ön planda olması güven duygusunu akla getirir ve sağlam bir zeminin olması, ayaklarını sağlam bir zemine basma arzusunu ifade etmektedir.

Ortada bulunan binanın hemen olunda üç küçük figür yer almaktadır. Insan figürlerinin oldukça küçük olması çekingenliğe ve özgüven problemi olduğuna işaret etmektedir. Figürlerin yanlarında da çiçekler vardır. İki çiçek aynı renk ve aynı tür çizilmiştir buda çocukların arasındaki duygusal bir bağın olduğunu göstermektedir. Ortada bulunan ev yattığı hastane olabilir. Hastanenin pencereleri duvarla bitişiktir iletişim becerisi ve iletişime açık olma becerisini anlatır ve çok fazla pencereylede aslında iletişim kurma isteğini anlatmaktadır. Hastanenin üstünde kelebekler vardır bu mutlu olduğunu ama uçaklarla da hastaneden kaçıp gitmek istediğini anlatmaktadır. Kuşun birisi kelebeği ve hastaneyi işaret etmektedir. En sağ üst köşede yer alan uçakla kaçmayı hastaneden gitmeyi düşünmektedir. Ağacın biri hastanenin solunda hastaneye yapışık diğer ağaç en solda bayrağa yapışıktır iki ağacı da bir sıra ayırmaktadır. İki ağaçta birbirine benzemektedir. Okul ve hastane arasında bu şekilde duygusal bağ kurmuştur. En sağdaki ağaç ve bayrakla da okula ve evine özlemini anlatmaktadır.

Gökyüzünde bulunan mavi bulutlar hasataneden uzağa çizilmiştir, bu çocuğun mutlu bir çocuk olduğuna işarettir. Özetle çocuğun hastalığının farkında olduğu ve hastalığının onda bir kaygı oluşturduğu söylenebilir.

5.9. 10 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri

Şekil 26. 10 yaşındaki erkek çocuğu, 10EH9

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 10 yaşındaki erkek çocuğu, lösemi hastalığının ikinci evresindedir. Çocuğun kendisinden büyük üç kız kardeşi vardır. Baba hürriyet gazetesinde çalışmaktadır, anne ise ev hanımıdır. Hastane ve tedavi giderleri SGK ve özel sigorta tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Resmin sağında bir ev, evin yanında bir ağaç ve ağacın yanındada bir araba vardır. En üstte 3 figür ve iki figürün arasına ev girmiştir. Sağda bulunan figürün yanındaki figürün sadece kafası çizilmiştir. Gökyüzünde iki bulut ve bir güneş resmi bulunmaktadır. Renk olarak turuncu mavi, kırmızı, kahverengi yeşil ve mor kullanılmıştır.

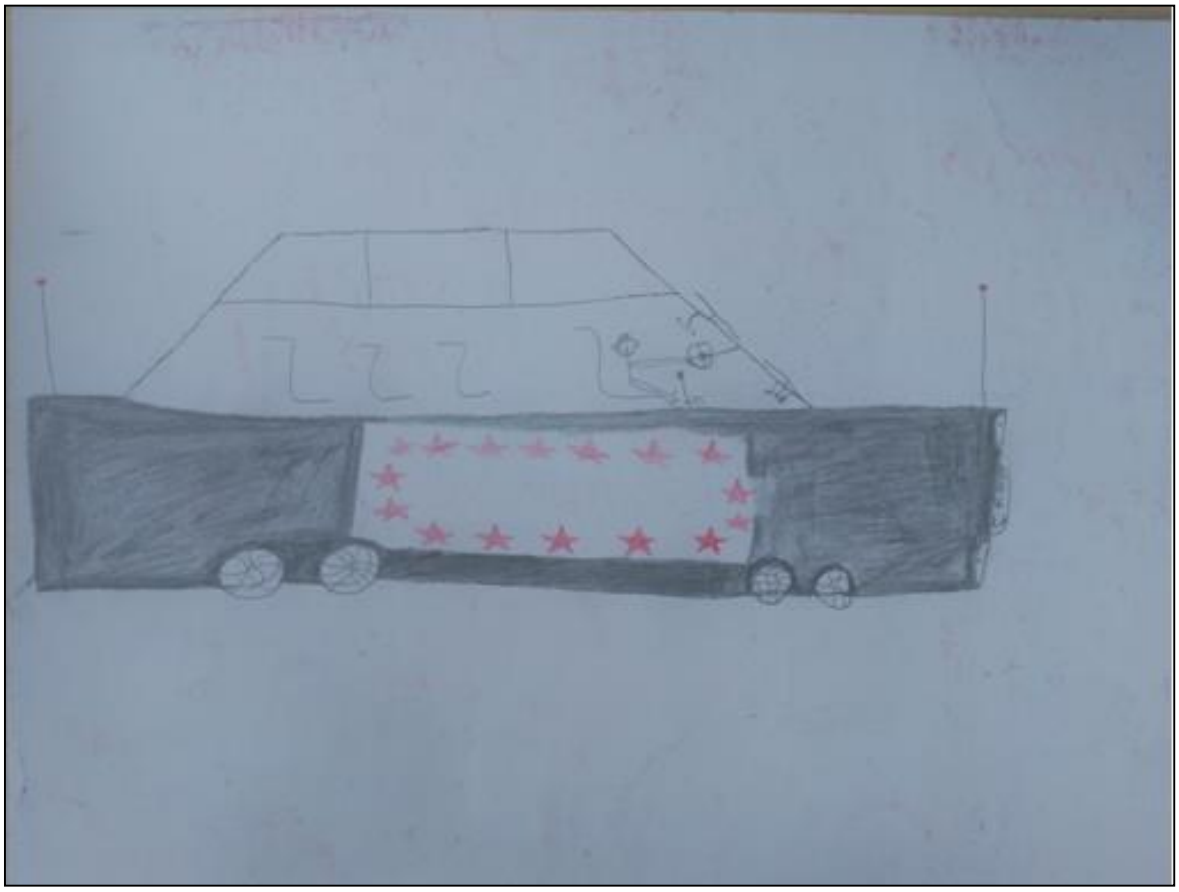
Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çocuk gerçekçilik (9-11 yaş) dönemindedir. Hasta çocuğun çizdiği bu resimde gerçekçilik dönemine ait pek fazla özellikler görülmemektedir. Bu dönemde kız ve erkekler arasında bulunan cinsiyet farklılığının kaynaklık ettiği konuların seçimi ön plandadır, araba çizmesiyle anlatmaktadır. Bu dönemin bir özelliği olan renkler resimde anlam ve amaçlarına göre kullanılmıştır. Figürler resim içine orantılı dağıtılmıştır.

Çatı kahverengidir ve çatıda baca yoktur. Bacanın olmaması mutsuzluğa işarettir. Kahverengi renk korunmaya ihtiyacının ve ilgi sevgi ihtiyacına işarettir. Evin içinde lamba yanmaktadır buda mutlu eve işarettir. Fakat saydam resime şema öncesi dönmede rastlanmaktadır ama resmi çizen gerçekçilik dönemindedir buda bir sıkıntıya işarettir. Evin içine lamba çizmesi mutlu aile özlemine işaret ediyor olabilir. Evin pencereleri ve kapısı küçüktür buda ailenin iletişime kapalı olduğunu göstermektedir Evin yanında ağaç vardır ve ağaç mükemmel anneyi temsil etmektedir. Evin yanında bulunan ağacın düz pürüzsüz gövdesi vardır buda yeteri kadar annelik görevini yapmayan anneyi ifade etmektedir. Ağacın yanında bir araba figürü vardır. Günümüz toplumunda otomobil gücün bir göstergesidir, dolayısıyla genelde erkek çocukların resimlerinde otomobil sıkça göze çarpmaktadır. Çocuğun resminde otomobili çizmesi dış dünyaya ve mekanik yaşam sitiline ne kadar bağımlı olduğunu gösterir. Ayrıca bu dönemde cinsiyet faktörleri açığa çıktığından erkek çocukları araba vb kız çocukları bebek vb çizerler.

En solda bulunan figür çizerin babasının figürüdür, saçları çok bastırılmış çizilmiştir güçlü olma arzusunu, gözlerinin içi boş zihinsel yönden boşluk, yuvarlak omuz köşeli vücut hem geçimli ama bazen de saldırgan davranışlarının varlığını, kol çizilmemiştir çevreyle kopuk ilişki kurduğunu ayaklar çizilmiştir buda kendine güven duygusunun olduğunu anlatmaktadır. Ayrıca babasını kırmızı çizmiştir buda babasının saldırgan davranışlarda bulunduğunu göstermektedir. Babasını en sola çizmesi bilinçaltını ve annesini de tam ortaya çizmesi bugünü sembolize etmektedir. Anne ve baba arasına evi yerleştirmiştir buda anneyle babasının arasında bir sorunun olduğuna işaret etmektedir. Anne figürünün gözlerinin içi boş zihinsel bir boşluk, yuvarlak omuz geçimli, uyumlu bir kişiliğinin olduğunu, annenin eli yok buda annenin güvensiz olduğunu anlatmaktadır. Anne figürünü mor renkle çizmiştir buda annesini güzellik asil gördüğüne işaret olabilmektedir. Annenin yanında bulunan figür kız kardeşinin figürüdür ve anneye yakın yarım çizmiştir buda kardeş kıskançlığına işarettir. En son figür kendi figürüdür ve ve sağa çizmiştir. Saçlarını bastırarak çizmesi babasından daha güçlü olma arzusunu, kırmızı renk saldırgan davranışları, nokta göz depresif olduğunu, ağzını çizmemiş ailede konuştuklarına değer verilmediğini susturulduğunu, boyun yok sosyal yönden eksiklik,

eller büyük saldırganlığa işaret etmektedir. Zemin çizgisi yoktur buda güven duygusu eksikliği olduğunu göstermektedir. Yanlız üç figürde de dikkati çeken yüzlerinin bize dönükken ayaklarının sola bakması buda Geçmişe dönük, içe dönük, bağımlı depresif olduğunu anlatmaktadır. Bulut diğer aile üyelerini temsil eder bulutların yüksekliği önemlidir bulutların mesafesi anne babasına çok yakın hemen üzerindedir buda bir soruna işarettir. Güneş figürü anne figürüyle özdeşleştirilir. Gülen ama göz bebeği olmayan göz vardır zihinsel ve duygusal yönden boşluğu anlatır. Resimden hareketle çocuğun hastalığından çok ailesel ilişkilerden daha çok etkilendiği söylenebilir.

Şekil 27. 10 yaşındaki erkek çocuğu, 10EH10

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 10 yaşındaki erkek çocuğu, lösemi hastalığının ilk evresindedir. Kendisinden büyük bir kız kardeşi vardır. Anne ve baba memur olup, ortalamanın biraz üzerinde bir ekonomik gelire sahiptir. Hastane ve tedavi giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Resmin tam merkezine yerleştirilmiş büyük araba resmi ve arabayı da süren bir insan figürü vardır. Arabayı süren insan figürü kafası bize dönüktür ve arabanın üzerinde kare içinde yıldızlar çizilmiştir. Renk olarak siyah ve kırmızı kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çocuk gerçekçilik (9-11 yaş) dönemindedir. Cinsiyet karakterlerine uygun resimlerin çizildiği bir dönemdir bunu uygun olarak da çocuk araba resmini çizmiştir ve arabaya olan sevgisini de kare içine çizdiği yıldızlarla belirtmiştir. Renk olrak siyah beyaz bir resimdir sadece kırmızı renk kullanımı vardır. Günümüz toplumunda otomobil gücün bir göstergesidir, dolayısıyla genelde erkek çocukların resimlerinde otomobil sıkça göze çarpmaktadır. Resimde otomobili çizmesi ve kendisini de onu sürerken yansıtması, teknolojiye, dış dünyaya ve mekanik yaşam sitiline ne kadar bağımlı olduğunu göstermektedir. Otomobilin içindeki yıldızlarda doğasının erkek ve dişi yanları arasında bir denge kurabildiğini ve meraklı, öğrenmeye açık, konuları derinlemesine inceleyen bir kişi olduğuna işaret edebilir. Yıldızda kırmızı renk kullanmıştır, kırmızı renk saldırganlığa işaret ettiği halde burada canlılık ifadesi olarak kullanılmıştır. Arabanın içindeki insan figürünü tamamen göstererek röntgen resim çizmiştir. Röntgen resim şema öncesi dönemde görülür. Soldan sağa hareket vardır. Bu, geleceğe yönelmeyi gösterir. Arabanın rengini siyah kullanması bir sıkıntıya işaret olabilir. Zemin çizgisi kullanılmamıştır buda güvensizliğe işarettir bunu da kullandığı ince çizgilerle kesinleştirmiştir. Yukarıdan özetle hastalığının pek farkında değil ve etkilenmemiştir çünkü löseminin ilk evresindedir.

5.10. 11 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri

Şekil 28. 11 yaşındaki erkek çocuğu, 11EH11

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

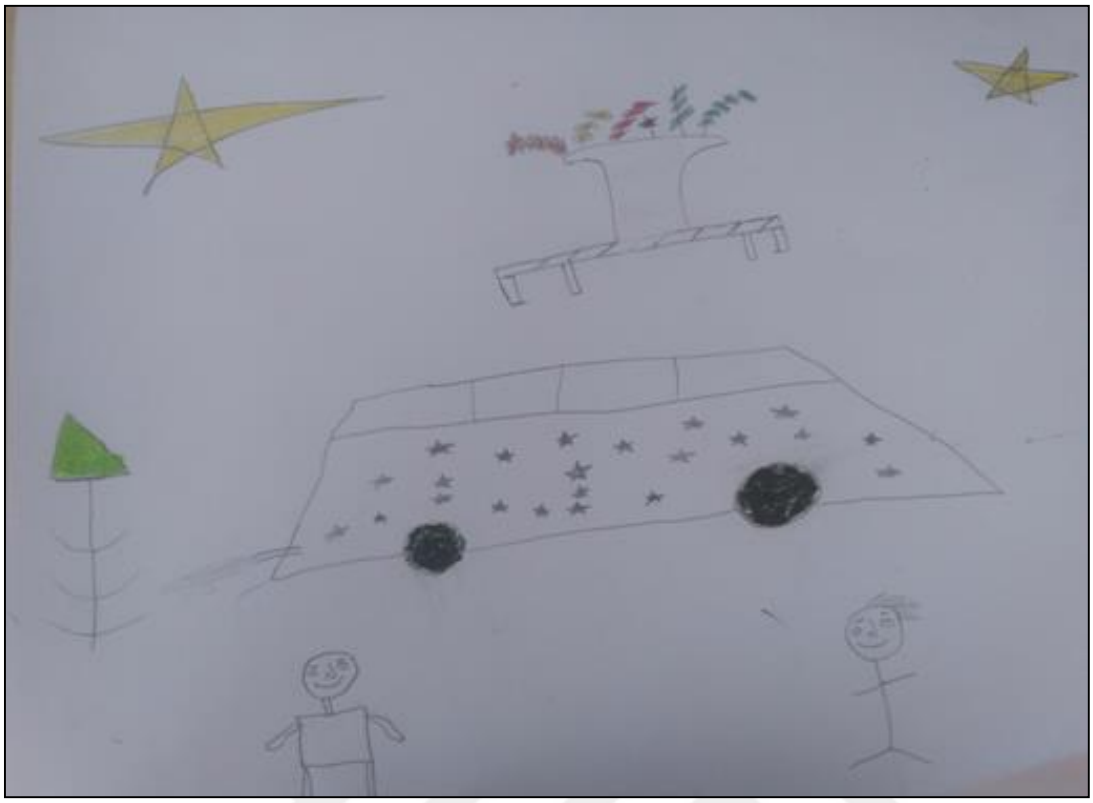
Resmi yapan 11 yaşındaki erkek çocuğu, lösemi hastalığının ikinci evresindedir. Ailenin tek çocuğu olup, anne ve baba öğretmendir. Aile ortalama bir maddi gelir düzeyine sahip olup, hastane ve tedavi giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Resmi çizen çocuk sayfanın ortasına farklı boyutlarda yan yana iki şişe çizmiştir. Resim siyah beyaz bir resimdir ve hiç renk kullanılmamıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Resmi çizen çocuk gerçekçilik (9-11 yaş) dönemindedir. Resmin çizgisel gelişim dönemini yansıttığı görülmektedir. Natürmort olarak çizilen bu resimde, tamamen eğitimli bir çizim söz konusudur. Şişenin ve bardağın kâğıda yerleştirilmesi oldukça başarılıdır. Resimde şişelerin tamamlanması, gölgelerin verilmesi ve içerdeki kontörlerin, özellikle büyük şişede zayıflatılması, tamamen eğitimli bir çalışmayı göstermektedir. Resimde çocuğun hastalığıyla ilgili herhangi bir anlatıma rastlanmamaktadır.

Şekil 29. 11 yaşındaki erkek çocuğu, 11EH12

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 11 yaşındaki erkek çocuğu, kronik böbrek hastasıdır. Çocuğun kendisinden büyük iki kız ve üç erkek kardeşi daha vardır. Suriye kökenli ailede baba vefat etmiştir. Anne yardımlarla geçinmektedir ve ailenin maddi durumu çok kötüdür. Hastane ve tedavi giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Resmin tam ortasında bir araba resmi vardır. Arabanın altında iki insan figürü, solunda bir ağaç, tam üstünde de bir çiçek saksısı bulunmaktadır. Resmin sol üst ve sağ üst köşesinde iki yıldız vardır. Renk olarak kırmızı, mavi, siyah, sarı, yeşil kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çocuk gerçekçilik (9-11yaş) dönemindedir. Şematik dönemle ilgili olarak pek fazla resimde özellik görülmemektedir. İnsan figürlerinde ayrıntı ve yer çizgisi yoktur. Ama cinsiyet karakterlerine uygun resimlerin çizildiği bir dönemdir bunu uygun olarak da araba resmi çizilmiştir. Çizer, arabaya olan sevgisini içine çizdiği yıldızlarla belirtmiştir. Resimde fazla renk kullanılmadığı görülmektedir. Çizgiler açısından değerlendirildiğinde ince çizgiler kullanılmıştır buda çocukta güvensizliğe işarettir bunuda zemin çizgisi kullanmayarak

desteklemiştir. Ayrıca arabada soldan sağa bir hareket söz konusudur buda geleceğe yönelmeyi anlatır.

Arabanın altında sol tarafta bulunan insan figürünün saçları yoktur, gülmektedir, gözlerinin içi boş, köşeli omuz, ince boyun vardır, el ve ayaklar yoktur. Gülen insan figürü çocuğun mutlu olduğunu, saç çizilmemesi başarı kaygısının olmadığını, boş göz duygusal yönden boş olduğunu, sert köşeli omuz ve ince boyunla güçlü görünmeye çalıştığını, el ve ayakların çizilmemiş olmasıyla da güvensizliğine işaret etmek istemiş olabilir. Figürün kollarını iki yana açık olarak çizmesi iletişim kurma isteğini anlatmaktadır. Çocuk resimlerinde sağ tarafa çizilen figür çocuğun kendisidir. Çizer sağ tarafa çizdiği figürle; içi boş gözlerle duygusal yönden boşluğunu, el ve ayakların olmamasıyla güvensizliğini, kolların iki yana açılmasıyla da iletişim kurma isteğini anlatmaktadır. Sol köşede bir ağaç bulunmaktadır; ağaç resimde anneyi, çocuğun hayallerini, ümitlerini ve beklentilerini anlatır. Çizer ağıcı dikenli gövdeli ve üçgen yeşil tepeli çizmiştir. Düz, pürüzsüz ve ince gövdeyle güven ihtiyacını dile getirmek istemiş olabilir bunu da insan figürlerine el ayak çizmeyerek desteklemektedir. Yeşil renk uyumu, mutluluğu ve üçgen ise eşitsizliği gösterir. Burada çocuk kendine güvenmek isteyen ve üçgenle de hayatın ona adil davranmadığını düşündüğüne işaret etmiş olabilir. Ağacın gövdesindeki dikenler anneyle arasındaki bir gerginliğe işaret olabilir. En üstte bulunan masanın üstüne konmuş saksıda bulunan çiçek mavi ve kırmızı yaprakları vardır. Kırmızıyla saldırgan duygularını mavi renkle de bu saldırgan duygularını sakinleştirdiğini anlatmak istemiş olabilir. Özenli çizdiği insan figürünün üstündeki yıldız büyük, özensiz çizdiği insan figürünün üstündeki yıldızda küçüktür. Buda büyük çizdiği figüre önem vermekte olduğunu göstermektedir. Yıldız duygusal ve fiziksel yoksunluğu anlatır ve resimmindede bol yıldız kullanmıştır. Yukarıdaki resim yorumundan özetle; çocuğun hastalıktan ziyade aile ilişkilerinden etkilendiğini söyleyebiliriz.

5.11. 12 Yaş Erkek Çocuklarının Resimleri

Şekil 30. 12 yaşındaki erkek çocuğu, 12EH13

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 12 yaşındaki erkek çocuğu, şeker hastalığının üçüncü evresindedir. Kendisinden büyük bir kız kardeşi vardır. Anne ev hanımı, baba ise parkecidir. Ailenin geliri ortalama düzeydedir. Hastane ve tedavi giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Bir kartal ve aslanın çizildiği bu resimde, Beşiktaş ile Galatasaray arasındaki mücadele anlatılmaktadır. Kartal sert bir şekilde bakmaktadır. Aslan ise kartala aşağıdan bakmaktadır. Resimde kartalın ağaç dalında olduğu ve yükseklik duygusu aslanın bakışlarından verilmiştir. Ancak bu resimde de resim ilkelerinden çok fazla söz etmek mümkün değildir. Renk olarak siyah ve kırmızı kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çocuk gerçekçilik (9-11) dönemindedir. Bu dönemin bir özelliği olarak; çizerin resminde her türlü ayrıntıya indiğini, resminde hareketi çok rahatlıkla verdiğini görmekteyiz. Mantık

döneminde olan bu çocuk, rengi betimlemek istediği duygu ve düşüncesinin aracı olarak da kullanmıştır. Yani resim, kendi çizgisel dönemini yansıtmaktadır.

Psikolojik olarak bakıldığında resim, çocuğun futbolu ne kadar sevdiğini göstermektedir. Burada bir sıkılma söz konusu değildir, tersine bir eğlence söz konusudur. Çünkü aslanın üzerinde siyah lekeler oluşmuştur. Bu, Beşiktaş takımının Galatasaray üzerindeki hâkimiyetini göstermektedir Muhtemelen bu çocuk hastalığından ve durumun ciddiyetinden haberdar değildir. . Resimde aslanın, kartalın ve dalın renkleri, çocuğun renk algısının gerçekçi olduğunu göstermektedir. Yine resim içerisindeki yazının da kısmi olarak renklendirildiği görülmektedir. Her ne kadar çocuğun renk algısı gelişmiş gibi görülse de, bir afişin akılda kalan görüntüsü olması ihtimalini de düşünmek gerekir.

Şekil 31. 12 yaşındaki erkek çocuğu, 12EH14

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 12 yaşındaki erkek çocuğu, lösemi hastalığının üçüncü evresindedir. Çocuğun kendisinden küçük ve kendisinden büyük iki kız kardeşi vardır. Babası vefat etmiştir ve anne temizlik işçisidir. Ailenin maddi durumu çok kötüdür. Hastane ve tedavi giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmim analizi

Resim bir zemine oturtulmuştur ve en sağda da bir ev resmi vardır. Evin sağında bir ağaç bulunmaktadır. Sol tarafa doğru büyüklü küçüklü ağaçlar sıralanmaktadır. Gökyüzünde sağda güneş yanında bulutlar vardır. Renk olarak, kırmızı, mavi, sarı ve yeşil kullanılmıştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çocuk gerçekçilik (9-11) dönemindedir. Bu dönemin özelliği olarak ifade etmek isteği duyguyu da çizgileriyle yansıttığı görülmektedir. Çizdiği resimde her elemanı, resminde bir anlam ifade edecek biçimde mekânla ilişkilendirdiği, nesnelerin boşluk içindeki yerlerini gerçeğe uygun olarak gösterebildiği görülmektedir. Resmi yapan çocuğun çizgisel gelişim dönemini yansıttığı görülmektedir. Yaratıcılık bu yaştaki çocuklarda yeniden kazanılmıştır. Bu güdüsel bir yaratıcılık değil, eleştirel düşüncenin getirdiği bilinçli bir yaratıcılık olduğundan, tasarımlarında farklı renk düzenlemelerini deneyip uygulayabilir, anlatmak istediklerini renklede anlatabilirler ama resmi yapan çocuğun fazla renk kullanmandığı görülmektedir. Resminde nesneler sayfa içine orantılı dağıtılmıştır.

Hasta çocuğun çizdiği resimde figürler, kalın bir yeşil zemin üzerinde yer almaktadır. Çocuk resimlerinde kalın zemin; kararsızlık, yoğun yetersizlik duygusunu, desteği kaybetme korkusunu ve kaygıyı anlatır. Çocuğun çizdiği resimde zeminde yeşil renk kullanması, güven duygusuna ihtiyacı olduğunu anlatmaktadır. Hastalığından dolayı bir kaygı yaşadığı söylenilebilir. Ayrıca çocuk resminde zeminin tepecikler şeklinde çizilmesi bağımsız olma çabası, kaygı, ulaşılmsı güç amacı ifade etmektedir. Çizerin resminde tepeler de sağa doğru bir eğim söz konusudur. Tepelerde bulunan eğim gergin ve belirsiz geleceğe yönelik olumsuz duyguların var oluşunu, geleceğe yönelik kaygının varlığını ifade eder. Çünkü lösemi hastalığının son safhasındadır. Hastalığının bilincindedir ve hastalık onda kaygıya sebep olmaktadır. Bu dönemde annesinin güven duygusuna çok ihtiyacı vardır.

Çocuk resimlerinde mutlu evlerin çatısı kırmızıya boyanır ve bacası tüter. Hasta çocuğun çizdiği evin çatısı kırmızı renktir ve mutluluğa işarettir. Yanlız evin bir ucunun temeli olmadığı az bir kısmının havada durduğu görülmektedir ve buda gerçekle olan zayıf bağa işarettir. Evin en sağına çizilen tek ağaç hayatını kaybeden babası olabilir. Çizer en eğimli zeminde evi temele oturtmamamıştır ve evin bir ucu havada kalmıştır. Buda babasının ölümünün onda kaygı yarattığı ve kabullenemediğini göstermektedir. Evin sağına çizilen irili ufaklı ağaçlarla hastane ortamındaki çocukları anlatmak istemiş olabilir. Çünkü ölen baba figürü de ağaç sembolüyle anlatılmıştır. Klinikte yatan çocukları; lösemi hastalığının gösterdiği bulgulara

göre birinci, ikinci, üçüncü aşama olarak, durumlarının ciddiyetine göre sıralamış olabilir. Siyah renkle boyadıkları ölüme yaklaşan en ciddi evre olan üçüncü evre olabilir. Üç bulutla üç kişilik ailesini ve güneşle de annesini anlatmaktadır. Yanlız bulutlar eve çökmüş durumdadır buda sıkıntıya işarettir. Yukuradaki yorumlardan özetle çocuğun hastalığının farkında olduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 32. 12 yaşındaki erkek çocuğu, 12EH15

Resmi yapan çocuğun kişisel özellikleri

Resmi yapan 12 yaşındaki erkek çocuğu kronik karaciğer hastasıdır. Çocuğun, kendisinden küçük bir erkek kardeşi daha vardır. Babası çalışmayan çocuğun annesi ev hanımıdır ve maddi durumları düşüktür. Hastane ve tedavi giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır.

Resmin Analizi

Hasta çocuğun çizdiği resim, ışık ve gölgelendime ile yapılmış bir karakalem çalışmasıdır. Sayfanın merkezinde bir kalem kutusu ve içinde kalemler vardır. Ayrıca resim dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Renk olrak turuncu, yeşil, koyu ve açık mavi kullanılmştır.

Hasta Çocuğun Duygu Durumunun Resme Yansıması

Çocuk gerçekçilik (9-11) dönemindedir. Bu dönemin bir özelliği olarak çizgilerinde her türlü ayrıntıya indiği görülmektedir. Natürmort olarak çizilen bu resimde, eğitimin tamamen ön planda olduğu bir yapı görülmektedir. Resmin dışına atılan paspartu, kalemlik üzerindeki barkot ve içerisindeki kalem dışında ucu yarı keskin alet, aslında çocuğun gördüğü ya da aklında kaldığı bir görüntüyü resimlediğini göstermektedir. Resimde çizim kuralları ve eğitimin yüksek düzeyde olması nedeniyle çocuk resimlerinde görülen özellikler görülmemektedir. Kalemliğin içindeki kalemlerde renklerin kullanımı görülmektedir. Genel olarak resim siyah beyazdır, ancak siyah beyaz bölgelerde resmin başarılı bir şekilde tonlandığı görülmektedir. Çocuğun renk algısı yüksektir. Yine paspartu kenarında iki renkli bir çerçeve kullanılmıştır Bu nedenle çocuğun hem renk gösterimi hem de renkleri kullanması yaşıtlarına göre ortalamanın üzerindedir. Oldukça başarılı olan bu çalışma da ışık gölgede yaşına göre oldukça iyidir. Kanama bozukluğundan dolayı sık sık hastaneye yatış ve çıkış yaşamaktadır. Buda hasta çocuğun okula devamını zorlaştırmaktadır ve okuluna, eğitime özlem duymaktadır. Bunu da çizdiği kalem ve kutularıyla desteklemektedir. Çizgiler keskin ve nettir buda kendine olan güveninini göstermektedir.

BÖLÜM VI

TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Kronik hastalık, normal fizyolojik vücut fonksiyonlarında yavaş ve ilerleyici bir sapma yaratan, geri dönüşümü olmayan değişikliklere sebep olan, yaşamın uzun bir dönemine yayılan ve sürekli tıbbi tedavi ve bakımı gerekli kılan hastalıklar olarak tanımlanır (Eser, 2014: 1). Doğumdan itibaren yetişkinlik dönemine erişene kadar insan gerek biyolojik gerekse zihinsel olarak sürekli büyür, gelişir ve hızlı biçimde öğrenerek değişir. Özellikle çocuklarda bu büyüme ve gelişme oldukça sancılı süreçleri beraberinde getirir. Çocuklar, yaşlarına göre belli gelişimler gösterirler ve yaşadıkları gelişim dönemlerine göre tepkiler verirler. Çocuk için gelişim dönemlerinin getirdiği yenilikler oldukça sıkıntılıdır. Üzerine kronik hastalık eklendiğinde bu durum çocuk için içinden çıkılması hayli güç bir hal alır. Kronik hastalık, tedavi süreçleri, hastalığa bağlı fizyolojik acılar, hastane ortamı, alışılan ortamdan uzak kalınması, yeni ve güvensizlik içeren bir ortam vb. çocuğa negatif etkilerde bulunur. Bu nedenle genellikle kronik hastalık tedavisi gören çocuklar, olumsuz düşüncelere meyillidir.

Sanat ise her çağda insan için hem bir ifade biçimi hem de rehabilitenin bir parçası olmuştur. Resim sanatı, çocukların çok küçük yaştan beri oyun niteliğinde aşina oldukları bir sanat dalıdır. Resim, çocuğun kendini ifade etmesinde en etkin araçlardan biridir (Artut, 2006: 307). Bu bağlamda resim, kronik hastalık tedavisi gören çocuklar için hem bir ifade aracı hem bir tedavi yöntemi niteliği taşıyabilmektedir. Resmin çocuklar için anlamını araştıran pek çok çalışma, resim çizmenin çocuk için kendini ifade etmek olduğunu kabul etmektedir (Boydaş, 2004; Özsoy, 2015; Sezer, 2001). O halde kronik hastalık tedavisi gören çocukların resimleri, onların hastalıktan nasıl etkilendikleri, ne düşünüp hissettikleri, bu sürece içsel olarak nasıl tepkiler geliştirdikleri, hastalık süresince güç, moral, destek, şefkat ve güven gibi konulardaki duygu durumları gibi anlaşılması zor fakat gerekli unsurları içerecektir. Çalışma kapsamında örneklem olarak ele alınan çocuklara farklı resimler çizdirilmiş ve belli veriler toplanmıştır.

Kronik hastalıklı çocuklardan veriler toplanılırken hastaneden etik kurul izni çok zor alınmıştır. Ayrıca bu çocuklara resim çizdirme aşamasında şartlar çok zorlaştırılmıştır. Bu şartlar çocuğun tanısına ve durumuna göre değişmiştir. Bazı günler hiçbir hastayla çalışamazken bazende en fazla iki hastayla çalışılmıştır. Araştırma esnasında bazı çocuklarda umutsuzluk ve içine kapanma görülmüştür. Bu çocuklara ulaşmak ve resim çizdirmek çok zor olmuştur. Genel itibariyle bazı çocuklarda resim çizme esnasında bir rahatlama fark edilmiştir.

Araştırma probleminde söz edildiği gibi diğer çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda;

Yurdakök kronik hastalık tedavi edilirken bu çocukların ve ailelerinin hayatlarının olabildiğince normal devam ettirebilmelerinin sağlanması gerektiğini ve bunun için anlayış ve takım çalışmasının gerekli olduğunu savunmaktadır. (Yurdakök, 2007, s.50-73).

Ekşi ve diğerleri (1995, s.77-84) kanser ve diğer önemli kronik hastalıkların çocukta fiziksel ve ruhsal açıdan zorlanmalara yol açtığını söylemektedir.

Gökler (1996, s. 921-924) 'e göre; ölümcül hastalığa yönelik oluşan duygusal tepkilerin başlıcalarının gelecek kaygısı, çaresizlik, depresyon, öfke ve ölüm korkusu olduğunu belirtmektedir.

Bunların yanı sıra Gortmaker ve diğerleri, (1990, s.267-276) kronik hastalığı olan çocuklarda olmayanlara göre 1.55 kat daha sık ruhsal bozukluk görüldüğü belirtilmektedir. Bu nedenlerden ötürü kronik hastalıkların hem çocuklar hem aile bireyleri için oldukça önemli bir sorun olduğu söylemektedir.

Yiğit (1997, s. 21- 28) göre çocuğun yaşına uygun oyuncak ve kitapların çocukların duygularını ifade etmesine ve çizdiği resimlerin de hastalıkla ilgili duygu ve düşünceleri aktarmasında yardımcı olduğu görülmektedir.

Alparslan ve diğerleri, (2011, s.2-8) yaptığı bir çalışmada Lösemili çocuklar ve aileri için yapılan boyama kitaplarının kaygı düzeylerini azaltlığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gültekin ve diğerleri, (2016, s.8) yaptıkları bir araştırmada da hastane sınıfı uygulamalarında verilen eğitimin çocukların psikolojisine olumlu etkisi olduğunu savunmuşlardır.

Altundağ ve diğerleri, (2016, s.1-9) hastane ortamında çocuklara yapılan projeler sonucunda hastanedeki yaşam koşulları ve etkinliklerin çocukların hastalıkları üzerinde de olumlu etksi saptanmıştır.

Beytut ve diğerleri, (009, s. 1-43) göre Çocuklara kolaylıkla uygulanabilecek olan resim çizme yönetiminin; çocukla çalışan sağlık personelinin ve öğretmenin hastaneye yatmaya bağlı

anksiyete, agresyon ve depresyon gibi bulguların erken belirlenip ve hastane algısı anlaşılarak belirlenen yaklaşımın çocukların psikolojileri üzerinde olumlu etkileri tespit edilmiştir.

Özcan (2012, s. 60) Sanat terapisinin, kanser hastalığıyla mücadelede oldukça önemli bir yer tutan yaşam kalitesi kavramının artırılmasında oldukça etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Emiroğlu ve Akay (2008, s.1) göre duygusal sorunlar, kronik hastalığa sahip çocuk ve ergenler ve ailelerde evrensel anlam taşımamalarına karşın, araştırmalardan gelen kanıtlar; kronik pediatrik hastalıkların psikolojik bozukluklar için esas bir risk etkeni oluşturduğunu göstermiştir. Kronik hastalıklarla beraber olan psikolojik sorunlarla sıklıkla ruh sağlığı konsultanları ile yüzleşmektedir.

Yayan ve Kan (2019,s.81) yaptığı çalışmada lösemili çocuklara çizdirilen resimlerle onların duygu, düşünce ve hastalıklarının çizdikleri resimler üzerindeki etkileri incelenmiştir. Sanatın tedaviye olan etkisi araştırılmıştır. Dışkapı Eğitim Araştırma Hastanesinde tedavi gören 7-12 yaş grubu, 5 kız 5 erkek olmak üzere toplam 10 lösemili çocuğa resim çizdirilmiş ve löseminin çocuklarda psikolojik, ailevi ve sosyal alanda olumsuz etkiler yarattığı ve çocukların resim yoluyla oldukça açık mesajlar verdiği tespit edilmiştir.

Ulaşılan araştırma sonuçları incelendiğinde, bu araştırma hastane okullarına devam eden çocukların, resmin insan psikoloji üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak bu çocukların resim çizerek tedavi ve terapi şansını yakalmasını sağlamak iyleşme sürecine katkıda bulunmak amacıyla tamamlanmıştır.

Kronik hastalıklı çocuklara çizdirilen resimlerin yorumlarından aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Sonuçları alt problemlere göre sıraladığımızda

1- Araştırmanın alt amaçlardan birinci maddesi olan çalışma grubunun Demografik yapısından elde edilen sonuçlar:

Araştırma sonuçlarına göre kız çocukların demografik yapısına bakıldığında: altı tane lösemi hastası kız çocuğunun olduğu ve üç tanesinin iki kardeş, iki tanesinin üç kardeş bir tanesininde tek kardeş olduğu tespit edilmiştir. Anne ve babalarının sağ olduğu bir tanesinin babasının olmadığı ve iki çocuk hariç diğer çocukların maddi durumunun kötö olduğu ve tedavi masraflarının devlet tarfından karşılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Lösemi hastalığına sahip çocuklardan birinin durumunu çok ağır olduğu bunuda ölüm ve mezar şeklinde resmine yansıttığı tespit edilmiştir. Araştırmada İki tane kronik böbrek hastası kız çocuğu vardır. Bir tanesi beşkardeş ve diğeri iki kardeştir. Maddi durumları kötö ve devlet tarafından masrafları

karşılanmaktadır ve anne ve babaları sağdır. Çocuklardan bir tanesinin resminin yorumunda hastalık tanısıyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada bir tane astım hastası kız çocuğuyla çalışılmıştır. Dört kardeşi vardır ve babasının durumunu kötödür. Tedavi masrafları devlet tarafından karşılanmaktadır. Astım hastalığıyla ilgili olarak açık güneşli hava çizmiştir. Astımlı hastalar solunum zorluğu yaşadığı için rahat nefes alıp vereceği yeşilliklerin arasında kendisini resimlemiştir. Araştırmada bir tane diyabetli kız çocuğu ile çalışılmıştır. İki kardeşlerdir ve babasının durumu kötödür. Tedavi masrafları devlet tarafından karşılanmaktadır. Hastalığıyla ilgili direk bir bulgu yansıtmamıştır. Araştırmada bir tane epilepsi hastası kız çocuğuyla çalışılmıştır. Babasının ekonomik durumu normal ve iki kardeşlerdir. Anne ve babsı sağdır. Resimlerinde direk hastalığıyla ilgili bir resim çizmemiştir. Araştırmada bir tane olan kanama bir tane depresyon bir tanede karaciğer rahatsızlığı olan çocukla çalışılmıştır. Üç çocuğunda ailesinin maddi durumu kötödür. Anne ve babası sağdır. Sadece depresyon hastası tek çocuktur diğer iki çocuk iki kardeştir. Depresyon hastasıyla kanama hastasının resimlerinde hastalıkla ilgili çizimlere rastlamaktayız.

Araştırmda en az bir yıl ve en fazlada dokuz yıl kronik hastalıklığa sahip çocuğun olduğu görülmüştür. Kız çocuklarının genelinine bakıldığında en az üç gün en fazla bir ay hastane yattıkları ve en az üç gün en fazlada altı ay okula gidemedikleri tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına erkek çocuklarının demografik yapısına bakıldığında göre altı tane lösemi hastası erkek çocuğunun olduğu ve beş tanesinin tek çocuk, bir tanesinin iki kardeş, bir tanesininde üç kardeş, bir tanesininde dört kardeş olduğu tespit edilmiştir. Beş tanesinin anne ve babalarının sağ olduğu iki tanesinin de babasının olmadığı ve iki çocuk hariç diğer çocukların maddi durumunun normal olduğu ve tedavi masraflarının devlet tarfından karşılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çocukların resminde baba kaybıyla ilgili sembolere rastlanmaktadır. Araştırmada bir tane astım hastası erkek çocuğuyla çalışılmıştır. Üç kardeşi vardır ve ailesinin gelir durumu kötödür. Tedavi masrafları devlet tarafından karşılanmaktadır. Araştırmada bir tane epilepsi hastası erkek çocuğuyla çalışılmıştır. Babasının ekonomik durumu kötö ve üç kardeşlerdir. Anne ve babası sağdır. Resimlerinde direk hastalığıyla ilgili bir resim çizmemiştir. Araştırmada bir tane olan kanama bir tane depresyon bir tanede kalp dolaşım hastalığı ve bir tanede rahatsızlığı olan çocukla çalışılmıştır. İki çocuğund ailesinin maddi durumu kötö ve ikisininde iyidir. Anne ve babası sağdır. Tedavi masrafları devlet tarafından karşılanmaktadır. Araştırmada bir tane kronik karaciğer bir tanede kronikahatsızlığı böbrek hastası çocukla çalışılmıştır. Bir tanesinde anne baba sağ bir taneside baba yoktur. Maddi durumları kötödür ve tedavi masrafları devlet tarfından karşılanmaktadır.

Araştırmda en az bir hafta ve en fazlada on iki yıl kronik hastalıklığa sahip erkek çocuğun olduğu görülmüştür. Erkek çocuklarının genelinine bakıldığında en az beş gün en fazla bir ay hastane yattıkları ve en az beş gün en fazlada bir ay okula gidemedikleri tespit edilmiştir.

Kız ve erkek çocukların demografik bilgilerden yola çıkarak uzun süreli hastalık tanısına sahip olan ve sürekli hastane yatışları gerçekleşen çocukların eğitimine hastanede okullarında devam ettiği görülmüştür.

2- İkinci alt amacı oluşturan kronik hastalık tedavisi görmesi nedeniyle hastanede yatan 7-12 yaş arası kız çocukların duygu durumları resimlerine nasıl yansıttığı ile olarak bu çocuklara resimler çizdirilmiş ve çizdirilen resimlerden aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Resim 1'de 7-9 yaş arası bir kız çocuğuna ait resmin analizleri yapılmıştır. Sakin bir karakterde olduğu anlaşılan çocuk, kendini mutlu resmetmiştir ancak resimdeki insan figürünün el ve ayaklarını çizmeyişi kendini bu konularda eksik gördüğünü göstermektedir. Bununla birlikte bu çocuğun resminde çizdiği ev figüründe tek pencere çizilmiş ve kapı yer almamıştır. Çocuk, aile içi iletişimsizlik yaşamaktadır. Lösemi hastalığının son evresinde olması sebebiyle hastane yatışları oldukça uzun süren bu çocuğun resmindeki genel tema dış dünya ve özgürlüğe özlem duygusu olduğu düşünülmektedir. Bu çocuğun genel olarak güçlü bir karaktere sahip olduğu ve hastalığının bilincinde olduğu resminde anlaşılmaktadır. Ancak, hastaneden oldukça sıkılmış ve bir an evvel evine gitmeyi istemektedir.

Resim 2'de çocuk yalnızca kırmızı renk kullanmıştır. Bu çocuk, hastalığı ve tedavisi konusunda oldukça negatif duygulara sahiptir. Resimde kendisini yatağa bağlı ve mezarda çizerken mezarının yanı başına babasını resmetmiştir. Çocuğun resmindeki en belirgin duygu ölüm korkusudur. Resmin genelinde yas, matem, acı ve keder duyguları hâkimdir. Babasıyla olan ilişkisi resimde ağırlıkla yer alırken bu çocuğun hastalığından ciddi derecede etkilendiği ve ölüm korkusuyla dolu olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 3, 8 yaşında kronik böbrek yetmezliği tedavisi gören bir kız çocuğuna aittir. Çocuğun kullandığı renk ve figürler ağır bir depresyonu ifade etmektedir. Bununla birlikte ev içinde çatışmaların yaşandığı anlaşılmaktadır. Hastalık, çocuk tarafından altından kalkamadığı bir sorumluluk olarak algılanmaktadır. Çizdiği tüm figürler ve kullandığı renkler totalde çocuğun ağır bir depresyon yaşadığını fakat bu depresyonun hastalıktan ziyade ev içindeki mutsuzluktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Resim 4, mutlu ve uyumlu bir çocuk tarafından çizilen bu resimde hastalığın getirdiği birtakım huzursuzluklar vardır ancak çocuk, hastalığı yenmek konusunda umutludur. Hastalık çocukta,

altında ezildiği bir sorumluluk duygusu yaratmaktadır. Çocuk mutlu, umutlu fakat iyileşmeye karşı yoğun bir özlem duygusuyla doludur. Annesine karşı aşırı bağımlılık gösterdiği düşünülen bu çocukta hastanede izole hissetme ve sıkılmışlık hissi oldukça yoğundur.

Resim 5, güçlü olma arzusu resmin genelinde hissedilen bu çocuk, mutlu, iletişim kurmaya istekli, sakin ve bağımlı karakterde bir çocuktur. Annesiyle iletişiminde bir sorun yaşamadığı anlaşılan bu çocuk resimde yalnızca kendini çizerek, hastane ortamındaki huzursuzluğunu ve olumsuz etkilenmesini anlatmaktadır.

Resim 6, anne iletişimi ağırlıklı bir resimdir. Anne çocuğu sevmektedir ancak annenin yoğun kaygısı çocuk tarafından bilinmektedir. Kardeşiyle iletişiminde kıskançlık ve saldırganlık duygularını yaşayan bu çocuk, sağlamlık, denge ve uyumluluk değerlerini vurgulamaktadır.

Resim 7, anne iletişiminde eksikler olduğu gözlenen bu çocuk, hastalığı konusunda yoğun endişe yaşamaktadır. Kronik Böbrek yetmezliği sebebiyle hastanede yatan bu çocuğun resminde hastalığa bağlı korku ve endişe ile annesine olan ihtiyacı resmin odak noktalarıdır. Çocuk, annesini sevmekte fakat annesine olan ihtiyacını gideremektedir.

Resim 8, resminde olumlu sembol ve figürlerin ağır bastığı az sayıda çocuktan biridir. Bu çocuk hastalığın ilk aşamasındadır ve hastaneye yeni yatmıştır. Ailesiyle herhangi bir iletişim ve uyum sorunu olmadığı anlaşılan bu çocuk mutludur. Resminde mutluluk ve aile sıcaklığı ana eğilimlerdir.

Resim 9, baba figürünün belirgin çizildiği bu resimde sakin bir kişiliği olduğu anlaşılan çocuğun babasının ilgisine ihtiyaç hissettiği anlaşılmaktadır. Ailesiyle arasında bir iletişimsizlik veya sorun yoktur. Çevre duyarlılığının yüksek olduğu anlaşılan bu çocuğun, çevre bağlarının kuvvetsiz olduğu ve içe dönük bir yapıda olduğu görülmektedir. Anne ve babasına olan ihtiyacını resmin odağı yapan bu çocukta ebeveynlerden beklenti hissinin yoğun olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 10, uyumlu, dengeli ve geçimli bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılan bu çocuğun resminde ağırlıklı imge, fiziksel olarak güçlü olma isteğidir. Bu çocuk mutludur ancak güçlü olmak istemektedir. Kendini soyutlanmış hissetmektedir.

Resim 11, resimdeki figür ve imgeler çocuğun mutsuz olduğunu göstermektedir. Bununla bir an evvel bir şeylerden kurtulmak derdindedir. Bununla birlikte bu çocuk kendini yaşıtlarına göre zekâ bakımından geride hissetmektedir. Bir şeye zorlanma ve korku, resmin ana sembollerindendir. Geçimli ve insancıl karakter özelliklerine sahip olduğunu gösteren bu çocuk, Diyabet kronik hastalığı nedeniyle hastanede yatmasının çocuğu yıprattığı

anlaşılmaktadır. Baskı ve korku hissinin yoğun olduğu bu resimde diyabet hastalığının yaşama sürekli etki etmesinin olumsuzlukları gözlenir. Çocuğun ana hissi kaçıştır. Bir an önce büyümek ve hastalıktan kurtulmak istediği anlaşılmıştır.

Resim 12, iletişime açık ve mutlu bir çocuktur. Sosyal ilişkiler kurma yetisi ve dürüstlüğüne yönelik karakter özellikleri göze çarpmaktadır. Ancak, geçmişe yönelik bir depresyon taşımaktadır. Sosyal ilişkiler yetisi yüksektir fakat sosyalleşme konusunda ihtiyaçları olduğu anlaşılmaktadır. Çocuk, hastanede yatmasına bağlı olarak sosyal ihtiyaçlarını yeterince karşılayamamaktadır. Bu çocuk, içsel olarak derin çatışmalar yaşadığı gibi ev ve okulundan uzaklaşması nedeniyle yoğun üzüntü duymaktadır.

Resim 13, çocuk, duygularını kontrol edebilen sakin bir çocuktur. Ailesi tarafından sevilmekte ve değer görmektedir. Resimdeki figürleriyle bu çocuğun yaşadığı en yoğun hissin yarım kalmışlık olduğu anlaşılır. Çocuk hastalığı sebebiyle kısıtlılık ve buna bağlı olarak da hayatından geri kalma ve yarım kalma hisleri yaşamaktadır.

Resim 14, bu çocuk; fiziksel olarak güçlü ve başarılı olmayı istemektedir. Sosyal ilişkilerde ve iletişimde sıkıntılar yaşamaktadır. Konuşma isteği olan bu çocuk güvensiz ve saldırgandır. Çocuk, kaygıya bağlı olarak huzursuzluk ve olumsuzluk yaşamaktadır. Mutluluk ve özgürlüğe özlem duyan bu çocuğun anne figüründe de sorunlar görülmüştür.

Resim 15, çocuk bilinçaltında depresyon ve sıkıntı barındırmaktadır. Çocuğun hayatında kendisini bir şeylere zorlayan bir durumun yer aldığı anlaşılır ki çocuk kronik karaciğer hastasıdır. Bu çocuk bilinçaltında karamsarlık, kötülük ve ağır sorumluluk izleri taşırken; bilinç düzeyinde sakin ve iyimser bir tutum izlemektedir.

Kız çocuklarının çoğu, aile ilişkilerine odaklı resimler çizmiştir. Çizilen evler bacasız ve camları demir parmaklıklıdır. O halde çalışmaya katılan kız çocuklarının bakış açısına göre çoğunun ailesi iletişime kapalı ve mutsuzdur. Kız çocuklarının resimlerindeki ağırlıklı olarak; iyileşme özlemi, anne ilgisine ihtiyaç duyma, güvende hissetme arzusu ve içe kapanıklık duyguları hâkimdir. Genellikle aile iletişimine ve ailesinin kendilerine olan yaklaşımlarına odaklanmışlardır.

3- Üçüncü alt amacı oluşturan kronik hastalık tedavisi görmesi nedeniyle hastanede yatan 7-12 yaş arası erkek çocukların duygu durumları resimlerine nasıl yansıttığı ile olarak bu çocuklara resimler çizdirilmiş ve çizdirilen resimlerden aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Resim 1, ailesi tarafından sevilen ve değer verilen bir çocuk olduğu görülmektedir. Kendisine verilen ağır bir sorumluluktan kaçmaktadır. Çocuk yeteri kadar korunmadığını ve

beslenmediğini düşünmektedir. Bu çocuğun resminin genelinde depresyon etkindir. Başarılı, mutlu, çalışkan, bağımsız, sorumluluk alabilen ve özgüveni yüksek bir çocuktur ancak hastalığa bağlı olarak olumsuz duygular yaşamaktadır. Annesine atfettiği özellikler ise hala iyileşmeye dair umutlu olduğunu göstermektedir. Anne babası tarafından desteklenmeye ihtiyaç duymakta ve kaldıramadığı bir sorumluluk altında ezilmektedir.

Resim 2, mutlu fakat iletişime kapalı bir ailesi vardır. Bu çocuk kendini yalnız ve depresyonda hissetmektedir. Aynı zamanda bağımsız olmaya özlem duymaktadır. Çocuk sıkıntılıdır fakat bu sıkıntılar hastalıktan ziyade ailedeki iletişimsizlik ve yalnız hissetmekten kaynaklanmaktadır.

Resim 3, aile içi iletişimsizliğin olduğu anlaşılan bu resimde, çocuk içe dönüktür ve çevreyle olan bağlantıları yetersizdir. Sosyal açıdan gelişmemiş, duygusal ve küfre eğilimli bir yapısı vardır. Özgüven eksiği yaşayan bu çocuk, kuvvetli bir iletişim kurma isteği taşımaktadır. Bu çocuğun mutsuz bir ailesi vardır, güvensizlik hissi içinde korunmaya ihtiyaç duymaktadır ve kaçıp uzaklara gitme isteği yoğundur.

Resim4, özgüveni eksik ve güçlü olmak isteyen bir çocuğun resmidir. Agresif ve saldırgan eğilimli olduğu anlaşılan bu çocuk, sevgiye ihtiyaç duymaktadır ve sakinleşmek istemektedir.

Resim5, geçimli bir karaktere sahip olan bu çocuk, güçlü olmayı istemektedir. Saldırgan eğilimler taşımakla birlikte özgüveni yüksektir. Korunmaya ihtiyaç hissetmektedir, zekidir ve bastırılmış arzuları vardır. Ayrıca küçük bir miktar da olsa büyüme isteğine sahiptir.

Resim6, sosyal ve duygusal açıdan gelişmemiş olan bu çocuk güçlü olmak ve güçlü görünmek istemektedir. Kendine güvenmektedir, mutludur fakat kendini güvende hissetmemektedir. Yüksek bir benlik algısı vardır fakat resmin genelinde bir sıkıntı duygusu hâkimdir. Bağımlılık, çocuksuluk ve düşük uyum niteliği göstermektedir.

Resim7, içe dönük, depresif ve mutsuzdur. Benlik algısı gerçek ben algısının üzerindedir fakat sosyal ilişkiler kurmada sorunlar yaşamaktadır. Duygusal gerilik ve özdenetim eksikliğiyle birlikte güçlü olmayı istemektedir. Geleceğe dönük ve bireyselleşmeye ilerleyen bir tutumu vardır. İçine düştüğünü düşündüğü bir güçlük bulunmaktadır.

Resim8, kararsızlık, yoğun yetersizlik duygusu ve desteği kaybetme korkusu yoğun olarak yaşanmaktadır. Çekingenlik ve özgüven problemleri görünen bu çocuğun iletişim becerileri kuvvetlidir ve çocuk iletişime açıktır. Hastaneden çıkma ve kaçma isteği oldukça yüksektir. Okula ve evine yoğun bir özlem duygusu hissetmektedir. Çocuk hastane dışında oldukça mutlu bir çocuktur.

Resim9, ilgi, sevgi ve koruma ihtiyacını yoğun yaşayan bu çocuk mutsuzdur. Aile hayatında problem yoktur ancak çocuk normal gelişim döneminin altında bir gelişim göstermektedir. Ailesiyle çocuk arasında bir problem yoktur ancak aile iletişime kapalıdır. Çocuk dış dünyaya ve mekanik yaşama düşkündür. Güçlü olma arzusunda kendine güvenen bir çocuktur. Resminde saldırganlık içeren birkaç farklı figür bulunmaktadır. Kıskançlık, zihinsel boşluk ve saldırganlık resmin odak simgeleridir.

Resim10, teknolojiye, dış dünyaya ve mekanik yaşam sitiline düşkündür. Eril ve dişil yanları arasında denge kurabilen, meraklı, öğrenmeye açık ve incelemeyi seven bir yapısı vardır. Geleceğe yönelen bir çocuktur fakat kullandığı renklerle sıkıntıda olduğunu ve güvensizlik hissettiğini göstermektedir.

Resim11, mutlu, başarı kaygısında uzak, duygusal boşlukları olan, güçlü görünmeye çalışan, güvensizlik hissine kapılmış bir çocuktur. Çocuğun resminde çok ağır bir güvensizlik ve güvende hissetme ihtiyacı vardır. Kendine güvenmek istediği fakat hayatın ona adil davranmadığını düşündüğü sonucuna ulaşılabilmektedir. Saldırgan duygular hissetmekte fakat bunları sakinleştirmektedir. Duygusal ve fiziksel açıdan yoksunluk hissetmektedir. Geleceğe yönelik bir çocuktur fakat güvensizlik yaşamaktadır.

Resim12, renk algısı gelişmiş, eğlenceli ve mutlu bir çocuktur. Ancak bu resimde akılda kalan bir afişin çizilmiş olma olasılığı yüksektir.

Resim 13, kararsızlık, yoğun yetersizlik duygusu ve desteği kaybetme korkusu yaşanmaktadır. Güvensizlik içinde hissetmekte ve ayaklarının yere sağlam basmasını arzulamaktadır. Geleceğini gergin ve belirsiz görmekte ve gelecek kaygısı yaşamaktadır. Bu çocuğun lösemi hastasının son aşamasında olmasından dolayı resminin bu kadar karamsar olduğu düşünülmektedir. Resimde ağır olarak korku, kaygı ve endişe hâkimdir. Ölüme yaklaşma ve ciddiyet hâkimdir.

Resim 14, resim eğitimi almış bir çocuk tarafından çizilmiştir. Renk algısı ve renkleri kullanma becerisi yaşıtlarının üstündedir. Çocuk kanama bozukluğundan dolayı hastaneye sıkça yattığından okula özlem duygusu resmindeki odak duygudur.

Resim 15, . Natürmort bir resim çizilmiştir.

Erkek çocukların resimlerinde korku, öfke, aile ve arkadaş ilişkilerinde içe kapanıklık ve saldırganlık hisleri yoğunluktadır. Araştırmada yer alan erkek çocukların çoğunluğunun resminde saldırganlık dürtüsü çok belirginken; bir kısım erkek çocuğun resminde ağırlıklı ifade

saldırganlıkla birlikte korkudur. Erkek çocukların resimlerinin ortak noktası ise güvensizlik ve içe kapanmaya yönelik semboller çizmeleridir.

Hem kız hemde erkek çocukların resimlerine birlikte bakıldığında: Araştırmaya katılan kronik hastalık tedavisi gören çocukların resimlerinde, cinsiyet ve yaş fark etmeksizin kırmızı rengin ağırlıklı olarak kullanıldığı saptanmıştır. Çalışmaya katılan kız çocuklarının hepsi resimlerinde farklı evlere yer vermiştir. Erkek çocukların resimlerinde ev figürü ağırlıklı olarak yer almazken; kız çocuklarının çoğu ev figürü üzerinden bir ifade geliştirmişlerdir. Resmedilen evler ile çocuklar aile yaşantıları ve kardeş ilişkilerini sembolize etmiştir. Kız çocukları ile erkek çocuklarının resimleri arasındaki en göze çarpan farklılık ise kız çocuklarının resimlerinde umutsuzluk, saldırganlık, iyileşme isteğinin olmaması ve korku gibi duyguların yer almamasıdır. Hâlbuki erkek çocuklarının resimlerinde bu duygular ortak ve ağırlıklı yer almıştır. O halde kız çocukları kronik hastalık tedavisi sürecinde görece daha umutlu olup korku, endişe, saldırganlık gibi hislere yönelmemektedir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre kız çocukları kronik hastalık tedavisi sırasında aile ilişkileri, ailedeki konumları ve ailesinin kendisine yaklaşımına odaklanırken; erkek çocukları güvende hissetme, eksiklik, korku ve güvensizlikten kaynaklı saldırganlığa yönelme duygularına odaklanmaktadırlar. Her iki cinsin de resimlerinde kendilerini kıyaslaması mevcuttur. Kız çocukları bu kıyaslamayı kardeşleri üzerinden yaparken; erkek çocukları arkadaşları üzerinden yapma eğilimindedir. Tüm çocukların resimlerinde güneş figürü yani anne iletişimi yer almıştır. Anlaşıldığı kadarıyla çoğu çocuğun anne iletişiminde köklü bir sorun bulunmasa da çizilen güneş figürlerinde en belirgin olarak görülen husus, anne ilgisine ihtiyaç hissedilmesidir. Cinsiyet göz etmeksizin tüm çocukların resimlerinde sevgi ile ilgili herhangi bir soruna rastlanmamıştır. Bu bulgu oldukça önemlidir çünkü demek ki çocuklar sevgi görmekten yana bir problem yaşamamaktalar. İlgi ve güven problemi resimlerde temel odaktır. Bu durum iki sonuca işaret edecektir; ya çocuklar sevgi ile ilgili bu süreçte sorun yaşamamaktadır ya da sevgiden ziyade ilgi ve güvene ihtiyaç hissettikleri için bu konuda eksiklik yaşadıklarını düşünmektedirler.

Çocuk resimlerinin her biri kendine has özellikler barındırmakla birlikte analize konu olan resimlerde çocukların belli ortak özellikler gösterdiği görülmüştür. Çocukların resimlerinde en dikkat çeken ilk ortak özellik; gökyüzü ve zemin çizgisi kullanımında yer alan mor renktir. Çocukların çoğunluğu, mor rengi kullanarak, taşıyamadıkları bir sorumlulukla yüz yüze olduğunu resmetmiştir. Çocukların ortak noktalarının kronik hastalık nedeniyle hastanede yatmaları olduğu dikkat alındığında altında ezildikleri bu sorumluluğun hastalık olduğu

aşikârdır. Kronik hastalık tedavisi gören çocukların ortak duygularından biri, ağır sorumluluk altında ezilmektir.

Çocukların resimlerinin tamamında; ölüm korkusu, hastaneden sıkılma ve kaçış isteği, kaygı, huzursuzluk, korunma ihtiyacı ve özlem duyguları ağırlıklı olarak yer almaktadır. Bununla birlikte pek çok çocukta anneye aşırı bağlılık ve ayrılma korkusu gelişmiştir. Çocukların resimlerindeki tüm bu ortak nitelikler kronik hastalık ve hastanede yatmanın çocuklar üzerinde yarattığı negatif etkilerden kaynaklanmaktadır. Kronik hastalıklar çocukları olumsuz etkilemektedir. Çocukların özellikle psikolojileri oldukça kötü etkilenmektedir. Çocuklarda güvensizlik hissinin oldukça yüksek olduğu gözlenmiştir. Kronik hastalık nedeniyle hastanede yatan çocuklar, yoğun güvensizlik hissi yaşamaktadırlar. Bununla birlikte hastanede yatan çocuklarda korku, endişe, karamsarlık ve depresyon oldukça yoğundur. Kronik hastalıklara bağlı hastane yatışları çocuklara izole bir hayat yaşatmaktadır. Özellikle ebeveyn ilgisi ve desteğine direkt ve yoğun olarak ihtiyaç hissetmektedirler.

Çocukların güvensizlik hissi yaşamaları aileleriyle olduğu kadar hastane ortamında etkin olan sağlık personeliyle de yakından ilgilidir. O halde çocukların negatif hislerinden yoğun olarak yaşadıkları güvensizlik hissi başta olmak üzere olumsuz duygularına yönelik önlemler alınmalıdır.

Araştırma bulguları ve yorumlar doğrultusunda lösemi tedavisi gören çocukların ruh hali, duygu ve düşüncelerine yönelik tespitler yapılmıştır, bu tespitler ışığında kronik hastalık tedavisi gören çocukların ailelerine ve ilgili kişilere şu değerlendirme ve öneriler sunulabilir:

1. Demografik bilgiler göz önünde bulundurulduğunda; Uzun süreli yatışların ve uzun süreli bir tedavi süreci olan kronik hastalıklı çocukların okuldaki eğitimnlerinden ve arkadaşlarından uzak kalmasına bağlı olarak hastanede eğitim almaları sağlanmalıdır. Bu süreç çocuğun psikolojisine olumlu yansıyıp tedavisine katkıda bulunacaktır. Bazı çocukların diyabet ve lösemi hastalığı gibi demografik bilgilerden eldilen sonuçlara göre uzun yıllar hastalık sürecinde olduğunu ve bu hastalığın çocukların psikolojisine olumsuz etki ettiği görülmektedir. Bu konuda hastane okulundaki öğretmenlerin sanat eğitimi dersleriyle çocukların terapi alma şansını yakalaması sağlanmalıdır. Ayrıca bu çocuklara sağlık personelinin yaklaşımıda çok önemlıdir. Demografik bilgilerden bazı çocukların babalarını kaybettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Resim yorumlarında da bu durumun çocuklrın resimlerine olumsuz yönde yansıdığı görülmektedir. Bu konuda anne ve sağlık personelinin çocuğa daha ilgili davranması önerilmektedir.

2. Araştırma bulguların ortaya çıkan sonuca göre kız çocukları, kronik hastalık tedavisi sırasında duygusal durumlarını belirlerken ailelerini ve onlarla olan ilişkilerini referans almaktadır. Bu noktada ailenin üst düzey bir hassasiyet göstermesi, çocuğun kardeşlerinden farklı hissettirilmemesi önerilmektedir. Özellikle kardeşlerle kendini kıyaslayarak değerini belirlemek eğilimi tespit edilmiştir. Bu noktada ebeveynlerin hasta çocuk ile kardeşlerinin ilişkilerini bir müddet kontrol altında tutması gerekebilecektir
3. Erkek çocukları ise kronik hastalığın tedavi sürecinde, duygusal durumunu ve konumlandırmasını yaparken kız çocuklarına görece dış dünyayı referans almaktadır. Bu noktada erkek çocuklarının arkadaş ilişkileri, sosyalleşmesi, normal hayatını sürdürmeye mümkün olduğunca devam etmesi ve arkadaşlarıyla denk hissetmesinin sağlanması önemli olmaktadır. Erkek çocuklarıyla ilgili kritik bir diğer konu bulgulardan ortaya çıkan yoruma göre hissettikleri saldırganlık dürtüsüdür. Araştırma kapsamında incelenen resimlerde saldırganlık dürtüsünü resmin odağına koyan erkek çocuklarında aileyle ilişkinin güvensizlik temelinde olduğu görülmüştür. Bu erkek çocuklar ailelerini kendilerinden uzak ve iletişime kapalı resmetmiştir ve ailelerine duydukları güvensizlik hissi ile öfkenin kendilerine hastalığıyla ilgili dürüst olunmamasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. O halde erkek çocukların ailelerine, hastalık süreciyle ilgili çocuklarını mümkün olduğunca doğru bilgilendirmeleri önerilmektedir. Çünkü çocuğun ailesine olan güvenini kaybetmesi tedavi sürecinde yalnız, kandırılmış, öfkeli ve güvensiz hissettirmektedir. Tüm bu duygu durumu da sonuçta ölüm korkusu ve yaşamdan kopmayı doğurabilmektedir.

Ortak olarak hem kız hemde erkek çocuklara öneriler: Araştırma bulgularından orta çıkan sonuca göre kronik hastalık tedavisi gören çocukların, cinsiyet fark etmeksizin, en büyük ihtiyaçlarından biri anne ilgisidir. Hasta çocukların annelerinin bu ilgiyi çocuklarına açıkça göstermeleri faydalı olacaktır. Araştırma bulgularından ortaya çıkan yorumlardan kronik hastalık tedavisi gören çocukların ağırlıklı hisleri korku, endişe, karamsarlık, iyileşme özlemi, depresyon, güvensizlik ve içe kapanmadır. Çocukların iletişiminin ve sosyalleşmesinin önemi bu bulgudan oldukça açık biçimde anlaşılmaktadır. Bulgulardaki bazı resimlerde çocuklarda sürekli hastaneye yatışa bağlı olarak gündelik hayattan kopma ve izole bir yaşantı dikkati çekmiştir. Çocuğun tedavi gördüğü süre içerisinde mümkün mertebe gündelik hayatına devam etmesi, izole olmaması sağlanmalıdır. Arkadaş ilişkileri, sosyalleşme ve gündelik hayatın normal seyrinde akması çocuğun psikolojik durumunu ve hislerini doğrudan etkilemektedir.

Kronik hastalıklı çocukların hastane okullarında hem eğitimine hemde tedavisine psikolojik açıdan katkı sağlamak amacıyla bir başucu sanat el kitabı hazırlanmıştır. Buradaki amaç hasta çocuğun yatağında, okulunda rahatlıkla sanatsal etkinlik yapmasını ve sanatla terapi şansını yakalamasını sağlamaktır.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2013). *Ulusal çocuk hakları strateji belgesi ve eylem planı 2013-2017,* Ankara.

Akay, A.P. & Emiroğlu, F.N.İ. (2008). *Kronik pediatrik hastalıklar ve hastaneye yatış, çocuk ve ergen psikiyatrisi temel kitabı*. Ankara: HYB.

Alakuş, A.O., Mercin, L., Ayaydın, A., Üstün, D., Vural, S., Tuna, M. & Gökay, Y. (2011). *Sanat eğitimi ve görsel sanat öğretimi.* (2.Baskı). Ankara: Pegem.

Alparslan, G. B., Uçak, H., Serttas, M. & Akçay, P. (2011). Lösemili Çocuklar ve Aileleri Için Boyama Kitabı'nin, Ebeveyn Kaygi Düzeyi Üzerine Etkisi/The Effect of" Coloring Book for Children with Leukemia and Their Families" on Parent Anxiety. *Türkiye Klinikleri. Tip Bilimleri Dergisi*, 31(6), 1401.

Altınköprü, T. (2001). *Genç kız psikolojisi ve cinselliği*. İstanbul: Hayat.

Altınköprü, T. (2003). *Karakter bilim ve insan tanımada testler*. İstanbul: Hayat.

Altınköprü, T. (2004). *Çocuğun başarısı nasıl sağlanır.* İstanbul: Hayat.

Altundağ, B., Karaçam, E., Aydoğan, Y., Okyay, Ö., Bedriye, A. K. & Alpteker, H. (2016). Lösemili Çocuklara Yönelik Uygulanan Psikososyal Desteğin Etkileri. *Kastamonu Education Journal, 24*(5), 2549.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. (6.Baskı). Sakarya:Sakarya.

Arıcı, B. (2006). Resim, psikoloji ve çocuğun dünyasında resim. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi,* 15-22.

Arıkan, M.K. (1999). *Temel psikiyatrik sendromlar*.İstanbul:Çantay.

Artut, K. (2004). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri.* (3.Baskı). Ankara: Anı.

Artut, K. (2006). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri.* (5. Baskı). Ankara: Anı.

Atay, G., Eras, Z. & Ertem, İ. (2011). Çocuk hastaların hastane yatışları sırasında gelişimlerinin desteklenmesi. *Çocuk Dergisi, 11*(1), 1-4.

Ayhan, G. & Ayten, Ö. *Astımlı Hastanın Psikolojisi,* http://www.solunum.org.tr/TusadData/Book/327/125201515033-28_Bolum_27_Psikoloji.pdf., sayfasından erişilmiştir.

Bacanlı, H. (2009). *Eğitim psikolojisi*. (9.Baskı). Ankara:Asal.

Bahçıvan-Saydam, R. (2004). Çocuk çizimlerinin klinik değerlendirmedeki yeri. *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi, 1*(1-2), 111-124.

Başbakkal, Z., Sönmez, Celasin, N.Ş. & Esenay, F. (2010). 3-6 yaş grubu çocuğun akut bir hastalık nedeniyle hastaneye yatışa karşı davranışsal tepkilerinin belirlenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7*(1), 456-468.

Beebe, A., Gelfand, E.W. & Bender, B. (2010). A randomized trial to test the effectiveness of art therapy for children with asthma. *Journal of Allergy and Clinical Immunology, 126*(2), 263-266.

Bekiroğlu, F. O. (2004). Ne kadar başarılı. *Klasik ve alternatif ölçme değerlendirme yöntemleri ve Fizikte uygulamalar, 1,* 84-85.

Beytut, D. Ş., Bolışık, B., Solak, U. & Seyfioğlu, U. (2009). Çocuklarda hastaneye yatma etkilerinin projektif yöntem olan resim çizme yoluyla incelenmesi. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 2*(3), 35-44.

Bowers, J. W., Metts, S. M., Duncanson, W. T., Knapp, M. & Miller, G. (1985). *Emotion and interpersonal communication*. Handbook of Interpersonal Communication.

Boydaş, N. (2004). *Sanat eleştirisine giriş*. (2. Baskı). Ankara: Gündüz.

Burns, R. C. & Kaufman, S. (1972). *Actions, styles and symbols in kinetic family drawings (K-D-F).* New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Bush, J. (1997). The development of school art therapy in Dade County Public Schools: Implications for future change. *Art Therapy, 14*(1), 9-14.

Butler, R.W., Copeland, D.R., Fairclough, D.L., Mulhern, R.K., Katz, E.R , Kazak, A.E., Noll, R.B., Sunita, K. P. & Sahler, O.J.Z. (2008). A multicenter, randomized clinical trial of a cognitive remediation program for childhood survivors of a pediatric malignancy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 76*(3), 367-78.

Buyurgan, S. & Buyurgan, U. (2007). *Sanat eğitimi ve öğretimi.* Ankara: Pegem A.

Buyurgan, S. & Buyurgan, U. (2012). *Sanat eğitimi ve öğretimi.* Ankara: Pegem A.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* (17. Baskı). Ankara: Pegem.

Çakıroğlu, S. (1991). Pediatrik onkoloji kliniklerinde oyunun önemi. *Hemşirelik Bülteni, 5*(1), 7-11.

Çakmaklı, K. (2007). *Çocuklarda ve gençlerde psiko-sosyal sağlık.* (2.Baskı). İstanbul: Seha Neşriyat.

Çankırılı, A. (2015). *Çocuk resimlerinin dili*. (6.Baskı).İstanbul: Zafer.

Çavuşoğlu, H. (2001). *Çocuk sağlığı hemşireliği.* Ankara: Bizim Büro.

Çavuşoğlu, H. (2004). *Hastaneye yatmanın çocuk ve aile üzerindeki etkileri*: *Çocuk sağlığı hemşireliği*. (9. Baskı). Ankara:Sistem Ofset.

Çavuşoğlu, H. (2011a). *Çocuk resimlerinin dili*. İstanbul: Zafer.

Çavuşoğlu, H. (2011b). *Çocuk sağlığı hemşireliği.* Cilt I. Ankara: Sistem Ofset.

Demirci, İ. (1974). *Çocuk resmi, sanat dünyamız.* İstanbul:Yapı Kredi Bankası.

Denzin, N.K. & Lincoln, Y. S. (2005). *The sage handbook of qulitative research*. (3rd ed.).Thousand Oaks, CA: Sage.

Di Leo, J. H. (1983). *Interpreting Children's drawing.* New York: Brunner/Mazel.

Dilci, T. (2014). *Aile içi yaşamın çocuk resimlerindeki izi.* İstanbul: İdeal Kültür.

Dökmen, Ü. (2000). *İletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem.

Dönmez-Baykoç, N. (2006). *Hastane, çocuk ve genç*. (1. Baskı). Ankara: Gazi.

Edgü, F. (1980). *Çocuk resimlerine dogru bakalım,* sanat dünyamız. İstanbul: Eylül, Yapı Kredi Bankası.

Ekman, P. (1973). *Darwin and facial expression: A century of research in review*. Oxford: Academic.

Ekşi, A., Molzan, J. & Savaþýr, I. (1995). Psychological adjustment of children with mild and moderately severe asthma. *Eur Child Adolesc Psychiatry, 4*, 77-84.

Er, M. (2006). Çocuk, hastalık, anne-babalar ve kardeşler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi,* 49, 155-168.

Ergin, F. (2000). *Üniversite öğrencilerinin sahip oldukları duygusal zekâ düzeyi ile 16 kişilik özelliği arasında ilişki üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ertuğrul, S., Yılmaz, E., Aydın, M., Taşkın, E. ve Özcan, K. (2006). Çocukluk çağında diyabetes mellitus tip 1. *Sendrom*, *18*(8), 44-53.

Eser, U. (2014). *Derleme Kronik Hastalıklar ve Aile Hekimliği. Smyrna Tıp Dergisi,* 55-57.

Freilich, R. & Shechtman, Z. (2010). The contribution of art therapy to the social, emotional, and academic adjustment of children with learning disabilities. *The Arts in Psychotherapy*, *37*(1), 8-12.

Freud, S. (1994). *Kendi kendine psikanaliz.* (Çev. T. Büyükören). İstanbul: Düşünen Adam.

Furth, G. M. (2002). *The secret world of drawings: A jungian approach to healing through art.* (2 Edition).Toronto: Inner City.

Gatta, M., Gallo, C. & Vianello, M. (2014). Art therapy groups for adolescents with personality disorders. *Arts Psychother, 41*, 1-6.

Gel, H.Y. (1990). *Türkiye'de güzel sanatlar eğitimi'nin resim- iş olarak anılan disiplinlerinin ilk ve ortaöğretim düzeyindeki sorunları*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

Gençaydın, Z. (1993). *Sanat eğitimi.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.

Gerogianni, S.K. & Babatsikou, F.P. (2014). Psychological aspects in chronic renal failure. *Health Science Journal, 8*(2), 205-213.

Gillespie, J. (1994). *The projective use of mother-and-child drawings: A manual for clinicians.* New York: Psychology.

Goleman, D. (1998). *Duygusal zekâ neden IQ'dan daha önemlidir.* (Çev. Seçkin-Yüksel, B.). İstanbul:Varlık.

Gortmaker, S. L., Walker, D. K., Weitzman, M. & Sobol, A. M. (1990). Chronic conditions, socioeconomic risks, and behavioral problems in children and adolescents. *Pediatrics, 85*(3), 267-276.

Gökler, B. (1996). Ölümcül hastalık karşısında çocuk aile ve hekim. *Katkı Pediatri Dergisi, 17,* 921- 924.

Greenberg, M. A., Wortman, C. B. & Stone, A. A. (1996). Emotional expression and physical heath: Revising traumatic memories or fostering self-regulation? *Journal of Personality and Social Psychology, 71*(3), 588.

Gross, J. & Haynes, H. (1998). Drawing facilitates children's verbal reports of emotionally laden events. *Journal Exp Child Psychology, 4,* 165.

Gültekin, G. & Baran, G. (2005). Hastalık ve çocuk. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, 2*(8), 61-68.

Gültekin, M., Boyraz, C. & Uyanık, C. (2017). Beyaz Önlüğü Sadece Doktorlar Mı Giyer? Hastane Sınıfı Öğretmenlerinin Hastane Sınıflarına İlişkin Görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(60), 104-118.

Halmatov, S. (2016). *Çocuk resimleri analizi ve psikolojik resim testleri*. (3 Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Harvey, S. (1989). Creative arts therapies in the classroom: A study of cognitive, emotional, and motivational changes. *American Journal of Dance Therapy, 11*(2), 85-100.

Higenbottam, W. (2004). In her image: A study in art therapy with adolescent females. *Canadian Art Therapy Association Journal, 17*(1), 10-16.

http://orgm.meb.gov.tr/Kurumlarimiz/OzelEgitimKurumlarimiz/okul-larimiz/hastane_ilkogretim.pdf, sayfasından erişilmiştir.

Işıktekiner, S. & Akbaba-Altun, S. (2011). Hastane okullarındaki sorunlar ve yaşantılar. *Eğitim ve Bilim, 36,* 161.

İnal-Emiroğlu, F. N., & Akay, A. P. (2008). Kronik hastalıklar, hastaneye yatış ve çocuk. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *22*(2), 99-105.

Kamışlı, H., Yanpar-Yelken, T. & Akay, C. (*2016*). Hastane okullarına yönelik geliştirilen eğitici eğitimi programının öğretmenler üzerindeki etkisi. *Dicle üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dsergisi, 28*, 141-155.

Karakaş, B. & Çevik, Ö.C. (2016). Çocuk refahı: Çocuk hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18*(3), 887-906.

Kehnemuyi, Z. (1977). *Çocuğun resim eğitimi.* İstanbul:Redhouse.

Keser, N. (2005). *Sanat sözlüğü*. Ankara: Ütopya.

Keskin, B. (2006). Çocukların çizimleri üzerine. *Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, *17*. 85-91.

Kılıç, M. (2003). Ülkemizdeki hastane ilköğretim okullarına devam eden öğrencilerin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4*(6), 49–74.

Kındap, Y. & Sayıl, M. (2005). Cocuk cizimlerinde temsil ve ifade: Dogrusal ve dogrusal olmayan gelisim. *Türk Psikoloji Dergisi,* 20(56), 25.

Kırışoğlu, O. (1992). Sanatsal zeka ve sanat eğitimi. Ankara: H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi.

Kırışoğlu, O. T. & Stokrocki, M. (1997). *İlköğretim sanat eğitimi*. Ankara:Yök/Dünya Bankası Megp.

Kırışoğlu, O. T. (2002). *Sanatta eğitim görmek öğrenmek yaratmak*. (2. Baskı). Ankara: Pegem A.

Kırışoğlu, O. T.(1991). Sanatta Eğitim, Demireloğlu Matbaacılık, Ankara: s: 18

Koptagel, G. & Enbiyaoğlu, G. (1973). Ölüm tehlikesi gösteren hastalıklar karşısındaki hastalar üzerinde sosyo-psikiyatrik bir inceleme. *Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Bülteni*, 6, 260-275.

Köroğlu, E. & Bayraktar, S. (2007). *Kişilik bozuklukları*. Ankara:HYB.

Köroğlu, E. (2007). *Ruhsal bozuklukların tanısal ve sayımsal elkitabı*, DSM-III-R, Cilt 1. (4. Baskı). Ankara: Hekimler.

Kuzucu, Y. (2011). Duyguları ifade etme ölçeğinin uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 19*(3), 779-792.

Laden, B. (2013). *Psikolojik rehberlik ve danışmnlık merkezi 6 - 7 yaş ögrencilerin psikolojik durumlarının belirli resim çizme testleri ile incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Dogu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa.

Malchiodi, C. A. (1998). *Çocukların resimlerini anlamak*. İstanbul: Epsilon.

Mankauskiene, J. & Vaitkeviciene, A. (2009). Changes in creativity in junior high school students after applying art therapy methods. *Special Education, 2*(21), 131-137.

Mayer, J. D. & Salovey, P. (1995). Emotional intelligence and the construction and regulation of feelings. *Applied and Preventive Psychology, 4*, 197-208.

Melnyk, B.M., Alpert-Gillis, L., Feinstein, N.F., Crean, H.F., Johnson, J., Fairbanks, E., Small, L., Rubenstein, J. & Slota, M. (2004). Creating opportunities for parent empowerment: Program effects on the mental health/coping outcomes of critically Ill young children and their mothers. *Pediatrics, 113*(6), 597-607.

Merrıam, S.B. (2018). *Nitel araştırma ve desen ve uygulam için bir rehber.* (3. Baskı) (Çev. Turan, S.) Ankara: Nobel.

Muhina, V.S. (1981). Görsel sanat etkinlikleri ile çocuğun sosyal deneyim kazanması. *Pedagoji Dergisi*, 240.

Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri:Nicel ve nitel yaklaşımlar I-II.cilt.* (5.Baskı). İstanbul: Yayın Odası.

Neyzi, O. & Ertuğrul, T. (2010). *Pediatri*. (4.Baskı). Ankara: Nobel.

O'Conner-Von, S. (2002). *Growth and development of the school aged child.* (Eds. Potts, N.L. Mandleco, B.L.) Pediatric Nursing Caring for Children and Their Families. Delmar Thomson Learning, US.

Odabaşı, H. A. (2002). *Grafikte temel tasarım*. İstanbul: Yorum Sanat.

Ones, U., Akcay, A., Tamay, Z., Guler, N. & Zencir, M. (2006). Rising trend of asthma prevalence among Turkish schoolchildren (ISAAC phases I and III). *Allergy, 61*(12), 1448-53.

Othman, A. Mohamad, N., Hussin, Z.A. & Blunden, S. (2001). Psychlological distress and associated factors in parents of children with cancer. *İnternational Journal of Social Science and Humanity, 1*(1), 37-42.

Özcan, H. (2012). *Anat Terapisi Çalışmasının Kanser Hastası Çocukların Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özcebe, H., Ulukol, B., Mollahaliloğlu-Yardım, N. & Karama, F. (2008). *Sağlık hizmetlerinde okul sağlığı kitabı (Elektronik Sürüm).* TC Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzısıhha Merkezi Başkanlığı Yayın No: SB-HM-2007-17. Ankara: Yücel Ofset.

Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi:Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(1), 323-343.

Özdemir, Ü & Taşcı, S. (2013). Kronik Hastaliklarda Psikososyal Sorunlar ve Bakim. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1*(1), 57-72.

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Hastane Eğitim Hizmetleri,* 1-3. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_07/29123929_mebhastanesnflar.pdf sayfasından erişilmiştir.

Özkan, T. B. (2005). Çocuklarda wilson hastalığı. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 31*(3), 163-170.

Özsoy, V. (2015). *Görsel sanatlar eğitimi*. (3.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Paktuna-Keskin, S. (2003). *Çöp çocuk.* İstanbul: Boyut.

Platin, N. (1994). Çocuğun izolasyonu. *Hacettepe ÜniversitesiHemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 1,* 1-7.

Pleasant-Metcalf, A.M. & Rosal, M.L. (1997). The use of art therapy to improve academic performance. *Journal of the American Art Therapy Association, 14*(1), 23–29.

Read, H. (1960). *Sanatın anlamı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Sabah, L. (2011). *Resimle içgelişim.* İstanbul: Hermes.

Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı, (2010). The Ministry Of Health Of Turkey Health Statistics.

San, İ. (1979). *Sanatsal yaratma cocukta yaratıcılık.* (2. Baskı). Ankara:Turkiye İş Bankası Kültür.

San, İ. (1983). *Sanat eğitimi kuramları.* Ankara:Tan.

Savaş, İ. (2014). *Çocuk resmi ve bilinçaltı.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Saygın, O. (2007). *Renklerle insanları tanıma kılavuzu.* İstanbul: Hayat.

Schmidt, T. O. & Cornelius, R. R. (1987). Self-disclosure in everyday life. *Journal of Social and Personal Relationships, 4*(3), 365-373.

Semenova, Z.F. & Semonova, S.V. (1996). Bir insan çiz testinin psikolojik değerlendirmede kullanımındaki değerlerin araştırılması, Uygulamalı Psikoloji. Bilimsel araştırma metadolojisi. *Sankt Petestburg,* 65-76.

Sezer, H. (2001). *İlköğretimde resim-iş eğitimi.* Ankara: MEB.

Sözen, M. (2003). *Sinemada renk.* Ankara: Detay.

Stepanov, S.S. (2004). *Resim testleri metodları ile zeka ölçmek.* Moskova: Sfera.

Stuyck, K. (2003). Art therapy helps children affected by cancer express their emotions. *Oncology, 48*(12), 1-4.

Sypher, B. D. & Zorn, T. E. (1988). Communication-related abilities and upward mobility: A longitudinal investigation. *Human Communication Research, 12*(3), 420-431.

Şahan, E. (2010). *Kronik böbrek yetersizliği tanısı ile izlenen adölesanlarda yaşam kalitesi ve özbakım gücü*. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şirin, A. Emre, S. & Alpay, H. (1995). Etiology of chronic renal failure in Turkish children. *Pediatr Nephrol, 9,* 549-552.

Teker, U. (2003). *Grafik tasarım ve reklâm*. İzmir: Dokuz Eylül.

Törüner, E.K. & Büyükgönenç, L. (2012). *Çocuk sağlığı temel hemşirelik yaklaşımları.* Ankara: Göktuğ.

Türnüklü, A. (2004). Okullarda sosyal ve duygusal öğrenme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 10*(1), 136-152.

Ursula, M. (1998). *Çocukluk travmaları*. (1. Baskı). İstanbul: Alfa.

Ünver, E. (2016). Neden ve nasil sanat eğitimi. *İdil Dergisi, 5*(23), 865-878.

Üstün, G. Erşan, E.E. & Kelleci, M. (2014). Hülya TurgutHastanede yatan çocuklarda psikososyal semptomların bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Cumhuriyet Tıp Dergisi, 36,* 25-33.

Van Dongen-Melman, J.E. (1997). Information booklet for parents of children surviving cancer. *Leukemia, 11,* 1799-1806.

Venger, A. (2007). Psikolojik resim testleri:Resimli rehber. Moskova:Vlados.

Yarış, N. (2007). Adölesan kanserlerin epidemiyolojisi. *Güncel Pediatri, 5,* 105-110.

Yaşar, M.C. & Aral, N. (2009). Sanat ürünü olarak çocuk resimleri. *Cagdas Egitim Dergisi, 365,* 24-31.

Yavuzer, H. (1992). *Resimleriyle çocuk.* (4. Baskı).İstanbul: Remzi.

Yavuzer, H. (1993). *Resimleriyle çocuk.* (5.Baskı). İstanbul: Remzi.

Yavuzer, H. (1997). *Resimleriyle çocuk*. (1.Baskı). İstanbul: Remzi.

Yavuzer, H. (2016). *Resimleriyle çocuk.* (15. Baskı). İstanbul: Remzi.

Yayan, G., & Kan, N. (2019). Resimle Terapi'nin 7-12 Yaş Grubu Lösemili Çocuklar Üzerindeki Etkileri. *Diyalektolog*, (20).

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6. Baskı). Ankara:Seçkin.

Yıldız, S. (2006). Renk sistemlerine genel bir bakış: Renk ve algı. *Bilim Teknik Dergisi, 7,* 467, 72-75.

Yılmaz, M. (2010). *Görsel sanatlar eğitimi ve uygulamaları*. (5.Baskı). Ankara:Data.

Yılmaz, M. (2013). *Görsel sanatlar eğitimi ve uygulamaları.* (5.Baskı). Ankara:Data.

Yiğit, R. (1995). Hastanede yatan çocuk için oyunun önemi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 2*(2), 18- 24.

Yiğit, R. (1997). Hastaneye yatmanın çocuk ve aile üzerine etkileri. *Türk Hemşireler Dergisi, 17*(1), 21-28.

Yin, R.K. (1984). *Case study research:Desing and methods*. Newbury Park, CA:Sage.

Yolcu, E. (2009). Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri. Ankara: Nobel.

Yörükoğlu, A. (1994). *Çocuk ve ruh sağlığı.* (23.Baskı). İstanbul:Özgür.

Yörükoğlu, A. (1997). *Çocuk ruh sağlığı.* (21. Baskı). İstanbul:Özgür.

Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk ve ruh sağlığı . (*23.Baskı). İstanbul:Özgür.

Yurdakök, M. (2007). Bâbür Şah'ın (1483-1530) ünlü eseri Babürname'de tıbbî bilgiler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, *50*, 73-77.

Yüce, A. (2016). Çocuk resminde nesnenin temsili. *İdil Dergisi, 5*(21), 313-322.

Yüksel, N. (2014). *Ruhsal hastalıklar.* (4. Baskı). Ankara:Akademisyen Tıp.

Yümlü, K. (2015). Çocukluk çağı akut lösemileri. *Kocatepe Tıp Dergisi, 16*, 83-89.

EKLER

EK-1. Etik Kurul Kararı

T. C.
SAĞLIK BAKANLIĞI
TÜRKİYE KAMU HASTANELERİ KURUMU
Ankara İli 2. Bölge Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği
Ankara Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji
Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Eğitim Planlama ve Koordinasyon Kurulu

KARAR TARİHİ : 08.03.2016
KARAR NO : 46

KARAR

1. Urfa Süleymaniye Anadolu İmam Hatip Lisesi öğretmeni Niyde KAN'ın **"Kronik Hastalığı Olan Çocukların Okuldan Uzak Kalmasına Bağlı Olarak Duygusal Durumunun Resme Yansıması"** başlıklı yüksek lisans tezini hastanemizde yapması uygun görülmüştür.

2. Hastanemiz çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanı Dr. Gizem ÖZCAN'ın **"MEFV Mutasyonu Saptanmayan Ailevi Akdeniz Ateşli Hastaların Demografik ve Klinik Özellikleri"** başlıklı tezi yapması uygun görülmüştür.

3. Hastanemiz çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanı Dr. Sezgin MUTLU'nun **"2012-2016 Yılları Arasında Çocuk Endokrinoloji Polikliniğimizde Prematür Adrenarş Tanısı ile Takip Edilen Hastalarda Gözlenen Değişiklikler"** başlıklı tezi yapması uygun görülmüştür.

4. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı'nda pediatri asistanı olarak görev yapan Dr. Mücahit KOÇOĞLU'nun bir defaya mahsus mazeretsiz geçiş hakkını kullanarak hastanemize geçmesi uygun görülmüştür.

5. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Doktora Öğrencisi Buğra YILDIRIM'ın **"Pediatrik Astım Hastalarına Bakım Veren Annelerin Psikososyal Özellikleri ve Astım Yönetimi Öz-Yeterlilikleri Arasındaki İlişkilerinin İncelenmesi"** başlıklı tezini hastanemizde yapması uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Namuk Yaşar ÖZBEK
Üye

Doç. Dr. Emine DİBEK MISIRLIOĞLU
Üye

Doç. Dr. Murat KIZILGÜN
EPK Başkanı

Adres. Ziraat mah. İrfan Baştuğ Cad. Kurtdereli Sok. Altındağ / Ankara
Telefon: (312) 596 96 00 Fax: (312) 347 23 30
Elektronik Ağ: www.ankaracocuk.gov.tr

EK-2. Hastane İlköğretim Okulları 2

SIRANO	OKULUN ADI	İLİ
1.	S.S.K.Adana Hastanesi İlköğretim Okulu	Adana
2.	Balcalı Hastanesi İlköğretim Okulu	Adana
3.	Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hastanesi İlköğretim Okulu	Ankara
4.	Ankara Onkoloji Hastanesi İlköğretim Okulu	Ankara
5.	Ankara Atatürk Sanatoryum Hastanesi İlköğretim Okulu	Ankara
6.	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğ.Okulu	Ankara
7.	S.S.K.Ankara Çocuk Hastalıkları Hastanesi İlköğ.Okulu	Ankara
8.	Gazi Ünv.Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğretim Okulu	Ankara
9.	Ankara Hastanesi İlköğretim Okulu	Ankara
10.	Dr.Sami Ulus Çocuk Hastanesi İlköğretim Okulu	Ankara
11.	GATA Çocuk Onkolojisi İlköğretim Okulu	Ankara
12.	Aydın Devlet Hastanesi İlköğretim Okulu	Aydın
13.	S.S.K.Balıkesir Hastanesi İlköğretim Okulu	Balıkesir
14.	Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğ.Okulu	Bursa
15.	Denizli Devlet Hastanesi İlköğretim Okulu	Denizli
16.	Dicle Ünv.Tıp Fak.Çoc.Sağ.Hast.Has.İlköğretim Okulu	Diyarbakır
17.	S.S.K.Erzurum Hastanesi İlköğretim Okulu	Erzurum
18.	Eskişehir Devlet Hastanesi İlköğretim Okulu	Eskişehir
19.	Eskişehir SSK Hastanesi İlköğretim Okulu	Eskişehir
20.	Osmangazi Ünv.Eğt.Uyg.Araş.Hast.İlköğ.Ok.	Eskişehir
21.	Erzincan Devlet Hastanesi İlköğretim Okulu	Erzincan
22.	Eğirdir Kemik Hastalıkları Hastanesi İlköğretim Okulu	Isparta-Eğridir
23.	İstanbul Ünv.Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hast. İlköğ.Okulu	İstanbul
24.	İstanbul Ünv.Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğretim Okulu	İstanbul
25.	S.S.K.Bakırköy Doğumevi Kadın ve Çocuk Hast.Hastanesi İlköğretim Okulu	İstanbul
26.	Dr.Sami Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi İlköğ.Ok.	İstanbul-Bakırköy
27.	70.Yıl Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi İlköğ.Ok.	İstanbul
28.	Ege Ünversitesi Tıp Fakültesi Hast.İlköğ.Okulu	İzmir
29.	Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Hast. İlköğ.Okulu	İzmir
30.	İzmir Dr.Behçet Uz Çocuk Hastanesi İlköğretim Okulu	İzmir
31.	Erciyes Ünv.Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğretim Okulu	Kayseri
32.	S.S.K.Kayseri Hastanesi İlköğretim Okulu	Kayseri
33.	Dr.Vedat Ali Özkan Devlet Hastanesi İlköğ.Okulu	Kayseri
34.	19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğ.Okulu	Samsun
35.	Pamukkale Ünv.Eğt.Uyg.Araştırma Hast.İlköğretim ok.	Denizli
36.	Trakya Ünv.Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğretim Okulu	Edirne
37.	Akdeniz Ünv. Tıp Fak.Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Has.İlköğ.Ok.	Antalya
38.	Selçuk Ünv. Meram Tıp Fak.Çocuk Hastanesi İlköğretim Okulu	Konya
39.	İnönü Ünv.Turgut Özal Tıp Merk.Hastanesi İlköğretim Okulu	

[2] https://www.akparti.org.tr/upload..../HASTANE_- İKLÖĞRETİM- OKULLARI.doc

EK-3. Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formunun Özellikleri

Bilgilendirilmiş gönüllü olur formunun gönüllünün anlayabileceği şekilde tıbbi terimlerden uzak, anlaşılabilir ve gönüllüye hitap edecek şekilde hazırlanması gerekmektedir.

Bilgilendirilmiş gönüllü olur formu (BGOF) asgari olarak aşağıda belirtilen başlıkları içermelidir:

1. Araştırmanın adı,
2. Çalışmanın bir araştırma olduğu,
3. Araştırmanın amacı,
4. Gönüllünün araştırmaya devam etmesi için öngörülen süre,
5. Araştırmaya katılması beklenen tahmini gönüllü sayısı,
6. Araştırmada uygulanacak tedaviler,
7. Varsa farklı tedaviler için gönüllülerin araştırma gruplarına rastgele atanma olasılığının bulunduğu,
8. Araştırma sırasında uygulanacak olan invazif yöntemler dâhil olmak üzere izlenecek veya gönüllüye uygulanacak yöntemlerin tümü,
9. Araştırmanın deneysel kısımları,
10. Gönüllünün maruz kalacağı öngörülen riskler veya rahatsızlıklar (araştırma hamilelerde veya lohusalarda yapılacak ise embriyo, fetüs veya süt çocuklarının da maruz kalacağı öngörülen riskler veya rahatsızlıklar dahil olmak üzere),
11. Araştırmadan makul ölçüde beklenen yararlarla ilgili olarak gönüllü açısından hedeflenen herhangi bir klinik yarar olmadığında gönüllünün bu durum hakkında bilgilendirileceği,
12. Gönüllüye uygulanabilecek olan alternatif yöntemler veya tedavi şeması ve bunların olası yarar ve riskleri,
13. İlgili mevzuat gereğince gerekiyorsa gönüllüye verilecek tazminat (sigorta) ve / veya sağlanacak tedaviler,
14. Varsa, gönüllülere yapılacak ulaşım, yemek gibi masraflara ilişkin ödemeler hakkındaki bilgiler,
15. Gönüllülerin sorumlulukları,
16. Gönüllünün araştırmaya katılımının isteğe bağlı olduğu ve gönüllünün istediği zaman, herhangi bir cezaya veya yaptırıma maruz kalmaksızın, hiçbir hakkını kaybetmeksizin araştırmaya katılmayı reddedebileceği veya araştırmadan çekilebileceği,
17. Gönüllünün kimliğini ortaya çıkaracak kayıtların gizli tutulacağı, kamuoyuna açıklanamayacağı; araştırma sonuçlarının yayımlanması halinde dahi gönüllünün kimliğinin gizli kalacağı,
18. İzleyiciler, yoklama yapan kişiler, etik kurul, kurum ve diğer ilgili sağlık otoritelerinin gönüllünün orijinal tıbbi kayıtlarına doğrudan erişimlerinin bulunabileceği, ancak bu bilgilerin gizli tutulacağı, yazılı bilgilendirilmiş gönüllü olur formunun imzalanmasıyla gönüllü veya kanuni temsilcisinin söz konusu erişime izin vermiş olacağı,
19. Araştırma konusuyla ilgili ve gönüllünün araştırmaya katılmaya devam etme isteğini etkileyebilecek yeni bilgiler elde edildiğinde gönüllünün veya kanuni temsilcisinin zamanında bilgilendirileceği,
20. Gönüllünün; araştırma, kendi hakları veya araştırmayla ilgili herhangi bir advers olay hakkında daha fazla bilgi temin edebilmesi için temasa geçebileceği kişiler ile bu kişilere ait günün 24 saatinde erişebileceği telefon numaraları,
21. Gönüllünün araştırmaya katılımının sona erdirilmesini gerektirecek durumlar veya nedenler,

225

22. Gönüllülerden alınacak biyolojik materyallerin ne olduğu, hangi amaçla alındığı ve analizlerinin nerede yapılacağına dair bilgiler (analizlerin yurtdışında yapılması durumunda biyolojik materyallerin nereye gönderileceğinin açıklanması),
23. "Bilgilendirilmiş gönüllü olur formundaki tüm açıklamaları okudum. Bana yukarıda konusu ve amacı belirtilen araştırma ile ilgili yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen hekim tarafından yapıldı. Araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı, istediğim zaman gerekçeli veya gerekçesiz olarak araştırmadan ayrılabileceğimi biliyorum" benzeri ifadenin yer alması,
24. "Söz konusu araştırmaya, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın kendi rızamla katılmayı kabul ediyorum" benzeri ifadenin yer alması,
25. Gönüllünün adı / soyadı / imzası / tarih yer almalı,
26. Araştırma ekibinde yer alan ve araştırma hakkında bilgilendirmeyi yapan yetkin bir araştırmacının adı / soyadı / imzası / tarih yer almalı,
27. Gerekiyorsa olur işlemine tanık olan kişinin adı / soyadı / imzası / tarih yer almalı,
28. Gerekiyorsa anne ve baba veya kanuni temsilcinin adı / soyadı / imzası / tarih yer almalıdır.
29. Yürütülen araştırmanın amacı doğrultusunda ileride araştırma yapılması planlanıyor ise; gönüllülerden alınacak biyolojik materyallerin kullanılabilmesi için Klinik Araştırmalarda Biyolojik Materyal Yönetimi Kılavuzu'nun 3. bölüm 11. maddesi gereğince klinik araştırmaya katılım için düzenlenen bilgilendirilmiş gönüllü olur formunun bağımsız bir bölümünde veya ayrı bilgilendirilmiş gönüllü olur formu ile olur alınması gerekmektedir. Olurun formun bağımsız bir bölümünde alınması durumunda, gönüllü ilgili bölümü imzalamak suretiyle olur verdiğini beyan etmelidir.
30. BGOF, gönüllü veya kanuni temsilcisinin yasal haklarını ortadan kaldıracak bir hüküm veya ifade içeremez ayrıca araştırmacıyı, kurumu, destekleyici veya bunların temsilcilerini kendi ihmallerinden kaynaklanan herhangi bir yükümlülükten kurtaracak hüküm veya ifade taşıyamaz.
31. Pediatrik popülasyonda yürütülen klinik araştırmalarda alınacak olan rıza ve olur ile ilgili olarak;
    - Anne ve baba veya yasal vasi (kanuni temsilci) için hazırlanan bilgilendirilmiş gönüllü olur formlarında "çocuğunuza bu araştırma hakkında anlayacağı şekilde bilgilendirme yapılacak ve araştırmaya katılımı için rızası alınacaktır" benzeri ifadenin yer alması,
    - 9 yaş ve üzeri pediatrik popülasyon için "Pediatrik Popülasyonda Yürütülen Klinik Araştırmalarda Etik Yaklaşımlara İlişkin Kılavuz"un 5.4.8.2.'nci maddesi doğrultusunda düzenleme yapılarak, **yazılı rıza formu** hazırlanması,
    - 3-8 yaş arası pediatrik popülasyon için "Pediatrik Popülasyonda Yürütülen Klinik Araştırmalarda Etik Yaklaşımlara İlişkin Kılavuz"un 5.4.8.2.'nci maddesi doğrultusunda düzenleme yapılarak mümkünse **yazılı rıza formu** hazırlanarak rızanın yazılı alınması,
    - Çalışma başlangıcında 18 yaşını doldurmamış ancak çalışma süresi içinde 18 yaşını dolduracak olan pediatrik gönüllülerden, 18 yaşını doldurmalarını takiben bilgilendirilmiş gönüllü olur formu alınmalıdır.
32. Hazırlanan bilgilendirilmiş gönüllü olur formu / yazılı rıza formunun her sayfasında tarih, versiyon ve toplam sayfa sayısı üzerinden sayfa numarası olmalıdır. İmza sayfası dışındaki tüm sayfalarda gönüllü parafı bulunmalıdır.

226

EK-4. Bilgilendirilmiş Onam Formu

Sizi bu araştırmaya tarafından yürütülen "**İlköğretim eğitimini, kronik hastalıklarından dolayı hastanelerde almak zorunda kalan çocukların duygu durumlarının resme yansıması** " başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. **Araştırmayla İlgili Bilgiler:**

- **Araştırmanın Amacı:** Bu çalışmanın amacı ilköğretim eğitimini kronik hastalıklarından dolayı hastanelerde almak zorunda kalan çocuklarının duygu durumlarının resme yansımasının incelenmesidir. Çalışma kapsamında çocuklara resimler çizdirilerek duygu durumlarını daha kolay ifade etmelerini sağlamak amaçlanmaktadır.

- **Araştırmanın İçeriği:** Bu çalışmada, ilkokul öğretimini kronik lösemi hastalığından dolayı hastanelerde almak zorunda almak zorunda kalan çocukların duygu durumlarının resme yansıması incelenmektedir. Bu araştırmanın problem durumunu kronik hastalıktan dolayı duygu durumunun resme yansıması oluşturmaktadır. Bu araştırma bir nitel yönteminden durum desen çalışması ile yapılmıştır.
- **Araştırmanın Nedeni:** □ Bilimsel araştırma xTez çalışması
- **Araştırmanın Öngörülen Süresi:**Araştırma 01.04.2019 başlayıp 01.05.2019 sonlanacaktır.
- **Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı:30**
- **Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler):**Yenimahhalle Devlet Hastanesi Çocuk ve Ergen Psikiyatri ve Pediatri servisi.

2. Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. **Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı.** Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)
Adı-
Soyadı:.....
İmzası:

(Varsa) Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin;

Veli veya Vasisinin (kendi el yazısı ile)

Adı-
Soyadı:.....
İmzası:

Not: *Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.*

Araştırmacının

Adı-Soyadı: Niyde KAN

İmzası:

EK-5. Dışkapı Eğitim Araştırma Hastanesi Etik Kurul Formu

Tarih	(2018 Ocak/ 2019 Mayıs) 15. 01. 2018
Sorumlu Araştırmacı Adı Soyadı	Yrd Doç. Goncahülya Yayan
Araştırmacı Adı Soyadı	Niyde Kan
Araştırmacı Adı Soyadı	
Araştırmacı Adı Soyadı	

1.Araştırmanın Başlığı:

İlköğretim eğitimini kronik hastalıklarından dolayı hastanelerde almak zorunda kalan çocukların duygu durumlarının resme yansıması.

2. Özet:

Bir duygu ve düşüncenin, ruh halinin ya da anlatılmak istenen bir mesajın elle tutulur, gözle görülür hale gelmesine imkân veren, sanatın en önemli türlerinden birisi resim sanatıdır. Sanatın diğer dallarına da öncülük eden resim sanatında, bireylerin duygu durumları hakkında pek çok unsura rastlamak buna göre çıkarım yapmak mümkündür. Bu araştırmada, kronik hastalığa sahip olan çocukların yaptıkları resimlerden, hastalığın duygu durumları üzerindeki yansımalarının incelenmesine yer verilmiştir. Kronik hastalıklar; 3 ay ve daha uzun süreli, birden fazla risk faktörünün neden olduğu kişinin yaşam kalitesini ve duygularını olumsuz yönde etkileyen hastalıklardır. Araştırmada, Ankara ilinin hastane okullarında tedavi gören, kronik hastalıkları (lösemi hastaları dâhil) olan, çocuklar arasından ilköğrenim çağındaki 7 ile 12 yaş arasında 30 öğrenci yer almıştır. Bu öğrencilerin yapmış olduğu resimler, içerik analiz yöntemlerine göre değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre bu çocukların büyük bir bölümü çizdikleri resimlere; kendi hastalıkları dâhil hastanede olma duygusu, arkadaşlarından ayrılma, kardeş kıskançlığı, anne ilgisine ihtiyaç, korku, kaygı depresyon gibi duygularını yansıtmıştır. Araştırmada ayrıca çocukların resim yapmak suretiyle duygu ve düşüncelerini daha iyi ifade edebildikleri ve bu sayede kendilerini daha rahatlamış hissettikleri de

görülmüştür. Dolayısıyla yaptırılan bu resim çizimlerinin bu çocukların hem mevcut ruhsal durumunu yansıtmasında, hem de hastalıklarının iyileşmesinde etkili bir işlevi olduğu belirlenmiştir.

3. Anahtar Kelimeler:

Kronik Hastalıklar ve Sanat, Hastane Okulları ve Sanat Eğitimi, Çocuk Resmi, Resme Yansımaları

4. Araştırma ile İlgili Genel Bilgiler:

Kronik hastalığı olan çocukların uzun tedavi süresi ve tekrarlayan hastane yatışları nedeniyle okula devam etmeleri zorlaşmaktadır. Okula devam edememek sosyal gelişimlerini destekleyecek deneyimlerin kısıtlanmasına, okula uyumlarının ve okul başarılarının olumsuz etkilenmesinin artmasına böylece çocukların gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Bu olumsuzluğun azaltılabilmesi için çocukların hastane yatışları sırasında okul yaşamlarının devamını sağlayabilmek amacıyla hastane okulları ve çocukların gelişimlerini, öğrenmelerini destekleyecek programlar başlatılmıştır (Butler ve diğerleri, 2008; Melnyk va diğerleri, 2004).

Hastane okullarında verilen sanat dersleriyle çocuk kendini ifade etme ve anlatma yolunu bulur ve sanatla tedavi fırsatını yakalar. İlköğretim eğitimi alan çocuk, doğası gereğince yenilikler, değişkenlikler ve duygusal gelişimlere karşı yatkın yapısı ile üretkenliğe açık olduğu dönemde bulunmaktadır. Bundan dolayı sanat eğitimi, öğrenci için kendini dışa vurma, içinde yaşadığı çevreyi, ortamı tanıma, değerli bir birey olduğunun bilincine vararak, katılımcı, sorgulayıcı, üretici potansiyel bir güç niteliğinde kendisini hissedebilmesi ve geliştirmesine fırsat tanıyan oldukça etkili bir unsurdur (Artut, 2006,s. 307).

5. Bu Araştırma Önerisinin Köken Aldığı Hipotez(ler) Ve Amaç(lar):

Problem:

Bu çalışmada, ilkokul öğretimini kronik lösemi hastalığından dolayı hastanelerde almak zorunda almak zorunda kalan çocukların duygu durumlarının resme yansıması incelenmektedir.

Bu çalışmanın problem durumunu kronik hastalıktan dolayı duygu durumunun resme yansıması oluşturmaktadır.

Alt Problemler:

1-Çalışma grubunun Demografik yapısının nasıl olduğu?

2-Kronik hastalık tedavisi görmesi nedeniyle hastanede yatan 7-12 yaş arası kız çocukların duygu durumları resimlerine nasıl yansıdığı?

3-Kronik hastalık tedavisi görmesi nedeniyle hastanede yatan 7-12 yaş arası erkek çocukların duygu durumları resimlerine nasıl yansıdığı? Belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı:

Bu çalışmanın amacı ilköğretim eğitimini kronik hastalıklarından dolayı hastanelerde almak zorunda kalan çocuklarının duygu durumlarının resme yansımasının incelenmesidir. Çalışma kapsamında çocuklara resimler çizdirilerek duygu durumlarını daha kolay ifade etmelerini sağlamak amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Yapılan araştırma üç açıdan önem arz etmektedir.

1-Bu araştırma alanında ulaşılan sonuçlar bakımından oldukça kapsamlı bir çalışma gruba sahiptir. Olmasıdır. Araştırma kapsamında kronik hastalığı olan 30 çocuk ile görüşülmüş ve bunlardan alınan resimlerin içerik analiz yöntemi ile analizi yapılmıştır.

2-Kronik hastalıklara sahip olan çocukların duygu durumlarının ölçülmesinde, çocukların psikolojik olarak hastanede kalma durumlarının psikolojik etkilerini ortaya koymada resmin önemini ortaya koymaktadır. Günümüzde pek çok bilimsel çalışma ile hastalıkların büyükçe bir bölümünde psikolojik faktörlerin tedavi sürecindeki önemine vurgu yapılmaktadır. Araştırmada bu sayede çocukların ruh sağlıklarının sanatsal uygulamalara yansıma oranını belirlemeye çalışmaktadır.

3-Bu araştırma resim bilim dalı ile tıp alanında yapılan disiplinler arası bir yapıda desenlenmiştir. Bu bakımdan araştırma disiplinler arası bir yapıya sahip olup, bu bakımdan da önem arz etmektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın örneklemi sadece Ankara ilinde yaşayan Dışkapı Eğitim Araştırma Hastanesi Çocuk Servisinde yatan kronik hastalığa sahip 7-13 yaşındaki 30 çocukla sınırlıdır.

6. Araştırma Sonunda Varılması Öngörülen Son Nokta(Lar):

1. Resmin çocukların hastalıkları üzerinde iyileştirici etkisi olduğu
2. Resmin çocuk üzerindeki tedavi etkisi olduğu
3. Hastalığın çocuk psikolojisine olan etkilerinin resim üzerine yansımaları
4. Çocukların kelimelerle anlatamadıklarını sözsüz bir iletişim olan resimle nasıl anlattıkları
5. Hastalığın, hastaneye yatışın çocuk üzerindeki duygusal etkileri
6. Hastane eğitiminin çocuk üzerindeki etkisi
7. Çocuğa karşı anne ve öğretmen tutumlarının önemi
8. Psikolojik tanıda resmin önemi

1. **Araştırma Planı ve Yöntemler:**

Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın modeline, evren ve örneklemine, ölçme araçlarına, ölçüm güvenirliğine, ölçüm yorumlarının ve kullanımlarının geçerliğine, verilerin toplanmasına ve verilerin çözümlenmesi ve yorumlanmasına yönelik bilgilere ve açıklamalara yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden tipik durum çalışması deseni ile gerçekleştirilmiştir.

Ölçme Araçları

Bu çalışmada ölçme aracı olarak katılımcıların çizdikleri resimlerdir.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu araştırmanın kapsamını kronik hastalıklar ve çocuk resmi, sınırlılıklarını ise Ankara ilinde yaşayan Dışkapı Eğitim Araştırma hastanesi Çocuk Servisinde yatan 7-12 yaşındaki 30 çocuk tarafından yapılan resimler oluşturmaktadır.

Veri Toplama Süreci

Araştırmada veri toplama süreci bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilecektir. Öncelikle araştırmanın uygulanabilmesi için gerekli kurum izinlerinin ve etik kurul onayının alınması saptanmıştır. İlgili izinler ve etik kurul onayını müteakiben, kurumda

çalışan hemşireler ile görüşme yapılarak ve çocukların hangi saatlerinin en uygun olduğu, araştırmanın hangi saatler arasında yapılmasının daha doğru olacağı bilgisi alınacaktır.

Gerekli bilgiler alındıktan sonra çocukların çizim yapmaları için gerekli materyal tedarik edilecek ve yine hemşirelerle görüşülerek, malzemelerin dezenfeksiyonu, uygulama aşamasında nelerin yapılacağı kararlaştırılacaktır.

2. Verilerin değerlendirilmesi:

Araştırmada verilerin değerlendirilmesinde içerik analiz yöntemi kullanılacaktır.

3.Kaynaklar:

Kaynakça olarak:

1-Kitaplardan

2-Makalelerden

3-Yabancı kaynaklardan

4-Dergilerden

5-Bilimsel çalışmalardan yararlanılmıştır

Kaynakçalar aşağıda sırasıyla verilmiştir.

EK-6. Sorumluluk Paylaşımı

"İlköğretim eğitimini kronik hastalıklarından dolayı hastanelerde almak zorunda kalan çocukların duygu durumlarının resme yansıması" **başlıklı çalışmada hastalara yapılacak her türlü işlem ve kullanılacak ilaçlar ile ilgili her türlü sorumluluk araştırma gurubunca paylaşılır.**

Tarih 15.01.2018

İmza

Araştırmacılar:

NİYDE KAN

EK-7. Araştırmacı Bilgilendirme Formu

"İlköğretim eğitimini kronik hastalıklarından dolayı hastanelerde almak zorunda kalan çocukların duygu durumlarının resme yansıması"**başlıklı araştırma ile ilgili tüm birimler Araştırma Protokolü, İyi Klinik Uygulamalar ve İyi Laboratuvar Uygulamaları konusunda yeterince bilgilendirilmiştir.**

Tarih 15.01.2018

Katılan Birimlerin Sorumluları:

İmza

Araştırmacılar:

NİYDE KAN

Sorumlu Araştırmacı:

Dr .Ögr.Görevlisi Gonca YAYAN

235

EK-8. Çalışma İçin Belirlenen Kurallar

Araştırmanin yapılabilmesi için hastanede çalışılacak klniklerde klinik şeflerinin ve hemşirelerin onayı alınarak hangi saatlerde çalışması gerktiği kararlaştırılmıştır.

Lösemili çocuklarla kemik iliği nakli öncesi ve sonrası ve lökopeni döneminde çalışmamıştır. Kronik hastalıklı çocuklarla çalışırken hemşirenin uygun gördüğü hastalarla sabah vizitinden sonra saat 13 de çalışılmıştır. Özellikle el yıkamasına, galoş ve önlük giyilmesine, maske takılmasına, her çocuk için tek malzeme kullanılmasına özen gösterilmiştir. Odadan odaya geçerken enfeksiyon taşımamak için özellikle eller tekrar yıkanılmıştır. Bazı çocukların semptomları kötö olduğu için yatağında bazı çocuklarlada hastane okulundaki sınıflarda resimler çizdirilmiştir.

Klinik Araştırma formundaki Bu kriterler doldurulmuştur.

1. Gönüllülerin araştırmaya dâhil edilme kriterlerini lütfen maddeler halinde sıralayınız:
   1-Çalışmaya katılacak gönüllüleri, çalışacağın servisin doktorunun uygun gördüğü hastalar alınacaktır. Çalışmaya uygun görmedikleri hastalar alınmayacaktır.

   2-Araştırmada veri toplama süreci bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilecektir.

   3-Öncelikle araştırmanın uygulanabilmesi için gerekli kurum izinlerinin ve etik kurul onayının alınması saptanmıştır.

   4-İlgili izinler ve etik kurul onayını müteakiben, kurumda çalışan hemşireler ile görüşme yapılarak ve çocukların hangi saatlerinin en uygun olduğu, araştırmanın hangi saatler arasında yapılmasının daha doğru olacağı bilgisi alınacaktır.

   5-Gerekli bilgiler alındıktan sonra çocukların çizim yapmaları için gerekli materyal tedarik edilecek ve yine hemşirelerle görüşülerek, malzemelerin dezenfeksiyonu, uygulama aşamasında nelerin yapılacağı kararlaştırılacaktır.

   6-Serviste uyulması gereken kurallar varsa kurallara uyulacaktır.

   7-Çalışmaya 7-12 yaş arası psikiyatri ve pediatri çocukları alınacaktır. Çalışmaya servisin uygun gördüğü ve çalışmaya katılmak isteyen çocuklar alınacaktır.

   8-Gönüllülerin kimlik bilgileri kullanılmayacaktır,çalışmada resimler yorumlanırken 7KH1,7KH2,7EH3..... diye sıralanacaktır.

2. Gönüllülerin araştırmaya dâhil edilmeme kriterlerini lütfen maddeler halinde sıralayınız:
   Hasta servisindeki doktorun çalışmaya uygun görmedikleri hastalar çalışmaya alınmayacaktır. Gönüllü olmayan hastalar çalışmaya alınmayacaktır.

15.01.2018 236

Niydakın.

EK-9. Dışkapı Eğitim Araştırma Hastanesi ve Helssinki Bildirgesi

DÜNYA TIP BİRLİĞİ HELSİNKİ BİLDİRGESİ

İNSANLAR ÜZERİNDE YAPILAN TIBBI ARAŞTIRMALARLA İLGİLİ ETİK İLKELER

Dünya Tıp Birliği'nin 18. Genel Kurulunda (Helsinki, Finlandiya, Haziran1964) benimsenmiş, 29. Genel Kurulunda (Tokyo, Japonya, Ekim 1975), 35. Genel Kurulunda (Venedik, İtalya, Ekim 1983), 41. Genel Kurulunda (Hong Kong, Eylül 1989), 48. Genel Kurulunda (Somerset West, Güney Afrika Cumhuriyeti, Ekim 1996), 52. Genel Kurulunda (Edinburgh, İskoçya, Ekim 2000) 53. Genel Kurulunda (Washington 2002-29. maddeye açıklama notu ilave edilmiştir.) 55. Genel Kurulunda (Tokyo 2004-30. maddeye açıklama notu ilave edilmiştir.) 59. Genel Kurulunda (Seul, Ekim 2008) ve 64. Genel Kurulunda (Fortaleza, 2013) geliştirilmiştir.

Giriş

1. Dünya Tıp Birliği, insanlardan elde edilen ve kime ait olduğu belirlenebilen materyal veya veriler üzerinde yapılan araştırmalar da dâhil olmak üzere, gönüllülerin yer aldığı tıbbi araştırmalar için etik ilkeler olarak Helsinki Bildirgesi'ni geliştirmiştir. Bildirge bir bütün olarak ele alınmalı ve içerdiği maddeler, ilgili bütün diğer maddeler göz önünde bulundurularak uygulanmalıdır.

2. Bildirge, Dünya Tıp Birliği nin göreviyle tutarlı olarak en başta hekimlere yöneliktir. Dünya Tıp Birliği, gönüllüler üzerinde yapılan tıbbi araştırmalarda yer alan diğer tarafları da bu ilkeleri benimsemeye teşvik etmektedir.

Genel ilkeler

3. Dünya Tıp Birliği'nin Cenevre Bildirgesi "Hastamın sağlığı benim ilk önceliğimdir" cümlesiyle hekimi bağlar ve Uluslararası Tıp Etiği Kodu "Tıbbi hizmetleri verirken, hekimin yalnızca hastanın yararına göre davranması gerektiği"ni bildirir.

4. Hekimin görevi, üzerinde tıbbi araştırma yapılan gönüllüler de dahil olmak üzere, insan sağlığını, esenliğini ve haklarını korumak ve geliştirmektir. Hekimin bilgisi ve vicdanı bu görevin yerine getirilmesine adanmıştır.

5. Tıbbi ilerlemeler, en sonunda insanlar üzerinde yapılan çalışmaları da içermek zorunda olan araştırmalara dayanır.

6. Gönüllüler üzerindeki tıbbi araştırmaların birincil amacı; hastalıkların nedenlerini, gelişimini ve etkilerini anlamak, koruyucu, tanı koyucu ve tedavi edici girişimleri (metotlar, prosedürler ve tedaviler) geliştirmektir. Kanıtlanmış en iyi girişimler bile güvenlilik, etkililik, verimlilik, erişilebilirlik ve kalite açısından, yapılacak araştırmalarla sürekli olarak değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

7. Tıbbi araştırma, üzerinde araştırma yapılan tüm gönüllülere saygıyı destekleyen ve temin eden, onların sağlığını ve haklarını koruyan etik standartlara tabidir.

237

Tıbbı araştırmanın birincil amacı yeni bilgi üretmek olduğu halde, bu amaç araştırmaya katılan gönüllülerin bireysel haklarından ve çıkarlarından asla üstün tutulamaz.

9. Gönüllülerin yaşamını, sağlığını, onurunu, bütünlüğünü, kendisi ile ilgili karar verme hakkını, mahremiyetini ve kişisel bilgilerinin gizliliğini korumak, tıbbi araştırmalarda yer alan hekimlerin görevidir. Gönüllüleri koruma sorumluluğu her zaman hekim veya diğer sağlık mesleği uzmanına aittir ve olur vermiş olsalar bile asla gönüllülere ait değildir.

10. Hekimler, gönüllüler üzerindeki araştırmalar konusunda kendi ülkelerinde yürürlükte olan etik, yasal ve düzenleyici kurallar ile standartların yanı sıra, geçerli uluslararası kural ve standartları da göz önünde bulundurmak zorundadır. Hiçbir ulusal veya uluslararası etik, yasal veya düzenleyici kural, bu bildirgede bulunan ve gönüllülerin korunmasına yönelik olan herhangi bir hükmü zayıflatamamalı veya ortadan kaldıramamalıdır. .

11Tıbbi araştırmalar, çevreye verilebilecek olası zararı en aza indirecek şekilde yürütülmelidir.

12. Gönüllüler üzerindeki tıbbi araştırmalar, yalnızca etik ve bilimsel açıdan uygun eğitime, yetiştirmeye ve niteliklere sahip bireyler tarafından yürütülmelidir. Hastalar veya sağlıklı gönüllüler üzerindeki araştırmalar, yetkin ve uygun niteliklere sahip bir hekim veya diğer bir sağlık mesleği uzmanı gözetiminde yapılmalıdır.

13. Tıbbi araştırmalarda yeterince temsil edilmeyen gruplara, araştırmaya katılım konusunda uygun erişim sağlanmalıdır. .

14.Tıbbi araştırma ile sağlık hizmetini birlikte yürüten hekimler, ancak bunun koruyucu, tanısal veya tedavi edici yönden değerli olabileceği durumlarda ve gönüllü olacak hastaların sağlığının bu durumdan olumsuz etkilenmeyeceği konusunda makul gerekçelere sahip olmaları halinde, hastalarını araştırmalarına dahil etmelidir. .

15.Bir araştırmada yer almaları nedeniyle zarar gören gönüllülere uygun tazminat ve tedavi temin edilmek zorundadır.

Riskler, sakıncalar ve riskler

16. Tıbbi uygulamalarda ve tıbbi araştırmalarda, girişimlerin çoğu riskler ve sakıncalar içermektedir. Gönüllüler üzerindeki tıbbi araştırmalar, yalnızca amacın taşıdığı önem gönüllülerin maruz kalacakları risklere ve sakıncalara ağır bastığında yapılmalıdır.

17. İnsanlar üzerindeki her tıbbi araştırma öncesinde, araştırmaya katılan bireylere veya gruplara yönelik öngörülebilir riskler ve sakıncalar; kendilerinin ve araştırma konusu olan durumdan etkilenen diğer bireylerin veya grupların göreceği tahmin edilebilen faydayla karşılaştırılarak dikkatli bir biçimde değerlendirilmelidir. iskleri en düşük düzeyde tutacak önlemler alınmalıdır. iskler, araştırmacı tarafından sürekli olarak izlenmeli, değerlendirilmeli ve kayıt altına alınmalıdır.

18. Hekimler, risklerin yeterince değerlendirildiğinden ve tatmin edici bir şekilde bunlarla baş edilebileceğinden emin olmadıkça, gönüllüler üzerindeki araştırmalarda yer almamalıdır. Hekimler, saptanan riskler yararlardan daha fazla olduğunda veya olumlu ve yararlı sonuçlara ilişkin kesin kanıtlara ulaşıldığında, araştırmayı derhal sona erdirmelidirler. isklerin potansiyel yararlara ağır bastığı görüldüğünde veya kesin sonuçlara

ilişkin yeterli kanıt elde edildiğinde; hekimler çalışmaya devam etmeyi, çalışmayı değiştirmeyi veya hemen durdurmayı değerlendirmelidir.

İstismara açık gruplar ve bireyler

19. Bazı gruplar ve bireyler özellikle istismara açıktır, bu grup ve kişilerin istismar edilme veya ek zarar görme olasılıkları daha fazla olabilir. İstismara açık tüm gruplara ve bireylere, özel olarak düşünülmüş koruma sağlanmalıdır. 20. İstismara açık bir grup üzerindeki tıbbi araştırmalar, yalnızca söz konusu grubun sağlık gereksinimlerine ve önceliklerine yanıt verir özellikte olmaları ve istismara açık olmayan başka bir grup üzerinde yürütülemeyecek olmaları halinde kabul edilebilir. Ek olarak, bu grup araştırmadan elde edilen bilgilerden, uygulamalardan veya girişimlerden yarar görmelidir.

Bilimsel gereklilik ve araştırma protokolleri

21. Gönüllüler üzerindeki tıbbi araştırmalar; genel olarak kabul edilmiş bilimsel ilkelere uygun olmalı, kapsamlı bilimsel literatür bilgisini, ilgili diğer bilgi kaynaklarını, yeterli laboratuvar ve uygun hayvan deneylerini temel almalıdır. Araştırmalarda kullanılan hayvanların iyilik haline saygılı olunmalıdır.

22. Gönüllüler üzerinde yapılacak bütün araştırmaların tasarım ve uygulaması, araştırma protokolünde açık bir şekilde tanımlanmalı ve gerekçelendirilmelidir. Protokol, dikkate alınan etik düşüncelere ilişkin bir beyan içermeli ve bu bildirgede öngörülen ilkelerin nasıl ele alınacağını belirtmelidir. Protokol; finansmanı, destekleyiciyi/destekleyicileri, kurumsal bağları, olası çıkar çatışmalarını, gönüllülere sunulan teşvikleri ve araştırmaya katılmaları sonucu zarar görebilecek gönüllülerin tedavi edilmesi ve/veya tazmin edilmesine ilişkin hükümleri içermelidir. Protokol, gönüllülerin araştırma sürecinde gördüğü tedavilere araştırmadan sonra da devam edebilmeleri veya diğer uygun tedavi veya faydalara erişimleri konusundaki düzenlemeleri tanımlamalıdır. Klinik çalışmalarda protokol, ayrıca, çalışma sonrası sağlanacak olanaklarla ilgili uygun düzenlemeleri de tanımlamak zorundadır.

Araştırma etik kuralları

23. Araştırma protokolü, çalışma başlamadan önce değerlendirme, yorum, rehberlik ve onay için ilgili araştırma etik kuruluna sunulmalıdır. Bu kurul, işleyişinde saydam olmak; araştırmacı, destekleyici ve diğer unsurlardan bağımsız olmak ve gerekli nitelikleri taşımak zorundadır. Kurul, araştırmanın yapıldığı ülke veya ülkelerin yasa ve yönetmeliklerinin yanı sıra, geçerli uluslararası kural ve standartları dikkate almalı, ancak bunlar bu bildirgede gönüllülerin korunmasına yönelik olarak öngörülen herhangi bir koruma hükmünü zayıflatmamalı veya yok saymamalıdır. Etik Kurulun sürdürülmekte olan çalışmaları izleme hakkı olmalıdır. Araştırmacılar izleme bilgilerini, özellikle de herhangi bir ciddi advers olayla ilgili bilgileri kurula sunmak zorundadır. Kurul tarafından değerlendirilmedikçe ve onay verilmedikçe protokolde hiçbir değişiklik yapılamaz. alışma bittikten sonra, araştırmacılar, çalışmanın bulgularını ve sonuçlarını içeren bir nihai raporu etik kurula sunmak zorundadır

Mahramiyet ve gizlilik

24. Araştırmaya katılan gönüllülerin mahremiyetinin ve kişisel bilgilerinin gizliliğini korumak için her türlü önlemin alınması gerekir.

239

Bilgilendirilmiş olur

25. Bilgilendirilmiş olur verme yetisine sahip bireylerin araştırmaya katılımları gönüllü olmalıdır. Her ne kadar aile üyelerine veya toplum liderlerine danışmak uygun görülse de, bilgilendirilmiş olur verme yetisine sahip hiçbir birey, serbest iradesi ile kabul etmedikçe hiçbir araştırma çalışmasına dâhil edilemez.

26. Bilgilendirilmiş olur verme yetisine sahip bireyler üzerinde yapılacak bir araştırmada her gönüllü adayının; benimsenen amaçlar, yöntemler, finansman kaynakları, bütün olası çıkar çatışmaları, araştırmacının kurumsal bağları, araştırmadan beklenen yararlar, olası tehlikeler, araştırmanın vereceği rahatsızlıklar, çalışma sonrası sağlanacak olanaklar ve çalışmanın diğer ilgili yönleri hakkında yeterince bilgilendirilmesi zorunludur. Gönüllü adayının; araştırmaya katılmama ya da hiçbir yaptırıma maruz kalmadan, herhangi bir zamanda katılım olurunu geri çekme hakkına sahip olduğu konusunda bilgilendirilmesi zorunludur. Gönüllü adaylarının özgül bilgi gereksinimlerinin yanı sıra bilgi verme konusunda kullanılan yöntemlere de özel dikkat gösterilmelidir. Gönüllü adayının bu bilgileri anlaması temin edildikten sonra hekim veya uygun niteliklere sahip başka bir birey, tercihen yazılı olarak, gönüllünün serbest iradesiyle verilmiş bilgilendirilmiş olurunu almak zorundadır. Eğer, onay yazılı olarak alınamıyor ise; gönüllü olurunun, tanık huzurunda resmi olarak belgelenmesi zorunludur. Tüm tıbbi araştırma gönüllülerine, çalışmanın genel sonuçları ve bulguları hakkında bilgilendirilme seçeneği sunulmalıdır.

27. Bir araştırma için bilgilendirilmiş gönüllü oluru alınırken, hekim, kendisiyle gönüllü arasında bir bağımlılık ilişkisi olup olmadığı veya baskı altında olur verilip verilmediği konusunda özellikle dikkatli olmak zorundadır. Böyle bir durum söz konusu olduğunda, bilgilendirilmiş gönüllü olurunun; tamamen bu konunun dışında olan ve konu hakkında iyi bilgilendirilmiş bir kişi tarafından alınması zorunludur.

28. Bilgilendirilmiş olur verme yetisine sahip olmayan bir gönüllü adayı söz konusu olduğunda, hekim bu kişinin kanunî temsilcisinden olur almak zorundadır. Bu bireyler; ilgili araştırmanın gönüllü adayı tarafından temsil edilen bir grubun sağlığını ilerlettiği, bilgilendirilmiş olur verme yetisine sahip gönüllülerle gerçekleştirilemediği ve araştırmanın gönüllüye sadece en az derecede risk ve sakınca getirdiği durumlar dışında, kendilerine fayda sağlaması ihtimali olmayan bir araştırmaya dahil edilemez.

29. Bilgilendirilmiş olur verme yetisine sahip olmayan bir gönüllü adayı, araştırmaya katılma kararı hususunda olur verebiliyorsa; hekim, kanunî temsilcinin onayına ek olarak gönüllünün olurunu da almak zorundadır. Gönüllü adayı ret kararı vermiş ise buna saygı duyulmalıdır.

30. Bilinci yerinde olmayan hastalar gibi fiziksel veya zihinsel olarak olur verme yetisi bulunmayan gönüllü içerecek bir araştırma, ancak bilgilendirilmiş gönüllü oluru vermeyi engelleyen fiziksel veya zihinsel koşulun araştırma popülasyonunun zorunlu bir karakteristik özelliği olması durumunda yapılabilir. Hekim bu durumlarda kanunî temsilcinin bilgilendirilmiş gönüllü olurunu almak zorundadır. Eğer böyle bir temsilci mevcut değilse ve araştırma ertelenemiyorsa; bilgilendirilmiş gönüllü oluru vermelerini engelleyen durumda olan gönüllüleri araştırmaya dahil etmenin özel gerekçelerinin araştırma protokolünde belirtilmiş olması ve bunun bir araştırma etik kurulu tarafından onaylanmış olması kaydıyla araştırma, bilgilendirilmiş gönüllü oluru olmadan devam

edebilir. Araştırmada kalmaya ilişkin olur, gönüllüden veya kanunî temsilcisinden mümkün olan en kısa sürede alınmak zorundadır.

31. Hekim, tıbbi bakımın hangi yönlerinin araştırma ile ilgili olduğu konusunda hastayı tam olarak bilgilendirmek zorundadır. Hastanın, bir çalışmaya katılmayı reddetmesi veya hastanın çalışmádan çekilme kararı alması, hekim hasta ilişkisini asla olumsuz etkilememesi zorunludur.

32. Biyo-bankalarda veya benzeri depolama yerlerinde bulundurulan materyal veya veriler gibi kime ait olduğu belirlenebilen materyal veya verilerin kullanılacağı bir tıbbi araştırma için hekim; verilerin toplanması, analizi, saklanması ve/veya yeniden kullanımı konusunda onay almak zorundadır. Bu onayın elde edilmesinin söz konusu araştırma için olanaksız olduğu veya pratik olmadığı istisnai durumlar olabilir. Bu durumlarda araştırma, yalnızca bir araştırma etik kurulunun değerlendirme ve onayından sonra yapılabilir.

Plasebo kullanımı

33. Yeni bir girişimin; yararları, riskleri, sakınca ve etkililiği, aşağıdaki durumlar dışında, kullanılmakta olan kanıtlanmış en iyi girişim(ler)le karşılaştırılarak denenmelidir: Mevcut kanıtlanmış yöntemin olmadığı durumlarda plasebo kullanımı veya hiçbir girişimde bulunulmaması kabul edilebilir; veya, Kanıtlanmış en iyi yöntemden daha az etkili bir girişimde bulunmanın veya plasebo kullanmanın veya hiçbir girişimde bulunmamanın, bir girişimin etkililiğini veya güvenliliğini saptamak için gerekli olduğuna dair reddedilemez ve bilimsel açıdan sağlam yöntemsel gerekçeler bulunduğunda, ve kanıtlanmış en iyi yöntemden daha az etkili girişim uygulanacak veya plasebo verilecek veya hiçbir girişimde bulunulmayacak hastaların, kanıtlanmış en iyi girişimin uygulanmamasına bağlı olarak, ilave ciddi veya geri dönüşsüz zarara uğramayacak olmaları halinde. Bu seçeneğin istismar edilmesinden kaçınmak için azami dikkat gösterilmelidir.

Çalışma sonrası sağlanacak olanaklar

34.Klinik bir deneme öncesinde; destekleyiciler, araştırmacılar ve ev sahibi ülke hükümetleri, tüm katılımcıların deneme sırasında yararlı olduğu saptanan girişimlere araştırma sonrasında da erişmelerini sağlayacak düzenlemeler yapmalıdır. Bu bilginin bilgilendirilmiş olur alma sürecinde katılımcılara da açıklanması zorunludur.

Araştırmaların kayıt edilmesi, bulguların yayınlanması ve kararlaştırılması

35. İnsanlar üzerinde yapılacak her araştırma, ilk gönüllü araştırmaya dâhil edilmeden önce kamuya açık bir veritabanına kaydedilmelidir.

36. Araştırmacılar, yazarlar, destekleyiciler, editörler ve yayıncıların tümünün araştırma sonuçlarının yayımlanmasına ve yaygınlaştırılmasına ilişkin etik yükümlülükleri bulunmaktadır. Araştırmacıların, gönüllüler üzerinde yürüttükleri çalışmanın sonuçlarını toplumsal kullanıma sunma görevi bulunmaktadır ve yazarlar, raporlarının doğru ve eksiksiz olmasından sorumludurlar. İlgili tüm taraflar, kabul edilmiş etik raporlama kılavuzlarına bağlı kalmalıdırlar. Araştırmadan elde edilmiş olumsuz ve yetersiz sonuçlar da, olumlu sonuçlar gibi, yayımlanmak veya başka yollarla topluma duyurulmak zorundadır. Finansman kaynakları, kurumsal bağlar ve çıkar çatışmaları yayında beyan edilmek zorundadır. Bu Bildirgede yer alan ilkelere uymayan araştırma bildirileri yayına kabul edilmemelidir.

241

EK-10. Kız Çocuklarına Ait Demogrfik Tablo

	7KH1	7KH2	8KH1	8KH2	8KH3	9KH1	9KH2	9KH3	10KH1	10KH2	10KH3	11KH1	11KH2	12KH1	12KH2
Cinsiyet	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K
Yaş	7	7	8	8	8	9	9	9	10	10	10	11 Yaş	11 Yaş	12 yaş	12 Yaş
Kaçıncı sınıf	2.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	3.Sınıf	3.Sınıf	4 Sınıf	4 Sınıf	4 Sınıf	5.Sınıf	5.Sınıf	5.Sınıf	6 Sınıf	6 Sınıf	7 Sınıf	7 Sınıf
Kardeş sayısı	2	3	5	Tek çocuk	4	2	2	2	2	2	3	Tek çocuk	2	Tek çocuk	2
Anne baba sağmı	Sağ	Sağ	Sağ	Sağ	Sağ	Sağ	Sağ	Sağ	Sağ	Sağ	Sağ	Baba Yok	Sağ	Sağ	Sağ
Maddi durum	Yoksul	Mevsimlik işçi	Kötü	Normal	Kötü	Kötü	Kötü	Normal	Normal	Normal	Kötü	Kötü	Kötü	Kötö	Kötü
Kronik hastalığı ne süredir kadardır devam ediyor	1 yıldır	3 yıldır	2 yıldır	6 Ay	3 yıldır	9 Yıl	3 Yıl	5 aydır	2 yıldır	2 yıldır	6 Aydır	8 aydır	1 yıldır	1 aydır	1 Yıl
Ne kadar süredir hastanede	1 Ay	1 Ay	2 Hafta	1 Hafta	5 Gündür	10 Gündür	2 gündür	15 Gündür	3 Gündür	10 gündür	1 Ay	2 Hafta	3 Gündür	10 gündür	2 Hafta
Ne kadar süredir okula gitmiyor	6 Ay	6 Ay	2 Hafta	1 Hafta	5 Gündür	10 Gündür	2 Gündür	15 Gündür	3 Gündür	10 Gündür	1 Ay	2 Hafta	3 Gündür	10 gündür	2 Hafta
Hastalık tanısı	Lösemi	Lösemi	Kronik böbrek hastlığı	Lösemi	Astım	Diyabet	Kronik böbrek hastlığı	Lösemi Hastası	Epilepsi Hastası	Kalp dolaşım hastası	Lösemi	Lösemi	Kanama	Depresyon	Kronik karaciğer hastası

EK-11. Erkek Çocuklarına Ait Demogrfik Tablo

	7EH1	7EH2	7EH3	8EH1	8EH2	8EH3	9EH1	9EH2	10EH1	10EH2	11EH1	11EH2	12EH1	12EH2	12KH3
Cinsiyet	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Yaş	7	7	7	8	8	8	9	9	10	10	11	11 Yaş	12 Yaş	12 Yaş	12 Yaş
Kaçıncı sınıf	2.Sınıf	2.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	3.Sınıf	3 Sınıf	4 Sınıf	4 Sınıf	5.Sınıf	5.Sınıf	6.Sınıf	6 Sınıf	7 Sınıf	7 Sınıf	7 Sınıf
Kardeş sayısı	4	Tek çocuk	Tek çocuk	Tek çocuk	3	3	Tek çocuk	2	4	2	Tek çocuk	6	2	3	2
Anne baba sağmı	Sağ	Sağ	Baba Yok	Sağ	Sağ	Sağ	Sağ	Sağ	Sağ	Sağ	Sağ	Baba Yok	Sağ	Baba Yok	Sağ
Maddi durum	Kötü	Normal	Kötü	Normal	Kötü	Kötü	İyi	Kötü	Normal	İYİ	Normal	Kötü	Normal	Kötü	Kötü
Kronik hastalığı ne süredir kadardır devam ediyor	1 yıldır	5 aydır	1 yıldır	1 Hafta	5 yıldır	3 Yıl	2 Yıl	1 Yıl	2 yıldır	1 yıldır	3 Yıldır	2 Yıldır	12 yıldır	3 yıldır	1 Yıl
Ne kadar süredir hastanede	5 gün	1AY	2 Hafta	1 Hafta	5 Gündür	5 Gündür	8 Gündür	10 Gündür	20 Gündür	25 Gündür	1 AY	9 Gündür	10 Gündür	1 AY	1 Hafta
Ne kadar süredir okula gitmiyor	5 gün	2 ay	3 Hafta	1 Hafta	10 Gündür	5 Gündür	10 Gündür	10 gündür	20 Gündür	25 Gündür	1 AY	9 gündür	10 Gündür	1 AY	1 Hafta
Hastalık tanısı	Kanama	Lösemi	Lösemi	Depresyon	Astım	Epilepsi Hastası	Lösemi Hastası	Kalp dolaşım hastası	Lösemi	Lösemi	Lösemi	Kronik böbrek hastlığı	Diyabet	Lösemi	Kronik karaciğer hastası

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR…